

మనరైతుపెద్ద

గొర్రెపాటి వెంకటసుబ్బయ్య

దేశీకవిత్వమండలి
పుంతుసాలి :: బెజవాడ

అంకితము

* * *

తమ పవిత్ర ప్రతికచేతను
విమలవర్తనవల్లను
గురుపాదులయిన
కళాతపస్వులగు
శ్రీయుత ముట్నూరి కృష్ణారావుగారి
ది వ్యస్కృతికి

ద్వితీయ ముద్రణకు పీఠిక

చరిత్రకారులలో శిల్పులు కొందఱును, కర్మకారులు కొందఱును (Artists and Artisans) ఉందురు. కర్మకారుడు వ్రాసిన చరిత్ర, పేర్చిన ఇటుకలవలె, భూతార్థముల పటిక. శిల్పి రచించినది, గోవుర నిర్మాణమువలె, సముచిత - అంగ - ప్రత్యంగ - సౌష్ఠవము గల నుండర కళామూర్తి. ఈ నిర్మాణములో, శిల్పి యవలంబించు ముఖ్యమాత్ర మిది - వికీర్ణములైయున్న భూతార్థములను సమీకరించుట, సమీకరించినవానిని వ్యాకరించుట, వ్యాకరించినవానిని సమన్వయించుట. ఈ ధర్మము పరిపాలింప బడినప్పుడు చారిత్రక విషయము కావ్యవస్తువుగా రూపొందును. ఆ రూప మును, రమణీయమైన శైలిలో చిత్రించిననాడు చరిత్ర కావ్యమే యగును. శ్రీ గొట్టిపాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారు రచించిన యీ “మన రైతుపెద్ద” చాలవఱకు ఇట్టి శిల్పకార్యాదలతో రచింపబడిన జీవితచరిత్ర.

ఈ జీవితచరిత్రకు కథానాయకుడైన శ్రీ గొట్టిపాటి బ్రహ్మయ్యగారు, మహాత్ముడు ఉపక్రమించిన యసహాయోద్యమమాదిగా నేటిదనుక, దేశ సేవకే జీవితము సంకల్పమొనర్చుకొని నానావిధముల ప్రజాహితైకపరాయణుడై యున్న వ్యక్తి గావున ఈ జీవితచరిత్ర ఆంధ్రదేశ కాంగ్రెసు చరిత్రగా పరిణమించిన దనియు చెప్పవచ్చును. ఇందులో బ్రహ్మయ్యగారి ఆత్మీయ చరిత్రాంశకు ఎంతపా లుండవలెనో, కాంగ్రెసు చరిత్రాంశకు ఎంతపా లుండ వలెనో సముచితనిర యము వ్రేసి ఉభయప్రాధాన్యము చెడకుండ పఠరించు టలో గ్రంథకర్త చూసిన వస్తువిన్యాసనైపుణి ప్రశంసార్హముగా నున్నది. మరియు, ఈ కథకు ప్రథమరంగమైన ఘంటసాలగ్రామమును, కథానాయకుని ఆత్మీయతావిశాసమునకు కారణభూతులైన గురువులను, మిత్రులను, బంధువులను యథావసముగా చిత్రించుటలో వెంకటసుబ్బయ్యగారు చూసిన నైపుణ్యము ఈ రచనకు ఇంకొక వన్నెపెట్టినది.

మహాత్ముడు బ్రిటిషుపరిపాలనతో సలిపిన ధర్మసంగ్రామములూ శత్రు ఓర్పుదముగా నిల్చిన దురములలూ ఖుంటసాల యొకటి. అకుంతిత శౌర్య ఓత్సాహం ఆ దురమును సంరక్షించిన యోధుడే యీ కథానాయకుడు. ఈ దురాధిపతికి ఎప్పటి కప్పుడు అదేశసందేశము లిచ్చుచు వ్యూహారచ నాకుశలుడై కృష్ణాక్షుండలముయొక్క యెల్లలలూ శత్రుసేనలకు కాలు నిల్వకుండ పటాపంచలుచేసిన మహామంత్రి శ్రీ భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్య పంతులుగారు. ఆ మంత్రియే ఈ దురపాలకునకు మొదటి గురువు. ఆయనయొద్ద ఈయన నేర్చిన విద్య సచివత్వము, యుద్ధ తంత్రము. రెండవ గురువైన శ్రీ ముట్నూరి కృష్ణారావుగారు జేసినది ధర్మోపదేశము. ఈ గురుద్వయముయొక్క యుపదేశములను, తన యాచరణ ప్రచారముల ద్వారా శిష్యునిజే చింతన జేయించిన గురుతుల్యుడు శ్రీ చేరుకువాడ నరసింహంపంతులుగారు. బ్రహ్మయ్యగారి గురుసంప్రదాయ మిది. ఈ గురు త్రయమునకు నివాస మగుటజేతనే, బందరు పట్టణము కాంగ్రెసు రాజ్యములూ ఆంధ్రరాజధాని యైనది. ఆ బందరు పట్టణమున విద్యాభ్యాసము చేయుటయు, ఆ మువ్వరసాన్నిధ్యమున మెలగుటయు బ్రహ్మయ్యగారి ఆత్మవికాసమునకు హేతువులు.

వెంకటసుబ్బయ్యగారి మానసిక వికాసమునకును ఆ బందరే, ఆ గురు త్వమే హేతువు. బ్రహ్మయ్యగారికి లభించిన రాజకీయప్రాముఖ్యమును, వెంకటసుబ్బయ్యగారికి ప్రాప్తించిన సారస్వతప్రసిద్ధియు ఆవికాసముయొక్క ఫలరూపములు.

వీరిద్వయము, చింతనమాదిగా సహవాస, సాహచర్య, సహాధ్యయనములు జేసిన ధర్మసోదరులు. ఏకగ్రామవాస్తవ్యులు. కథాపురుషున కింత సన్నిహితుడు గనుకనే కథకుడు ఈ కథనమునకు ఉత్తమాధికారి యయ్యెను. జీవిత చరిత్ర వ్రాయువారందరకును ఇట్టి యదృష్టము కలను. ఒకవేళ కలినను మెత్తినపేరిత మైన మమతాదోషదూషితము కాకుండ, రచనను తటస్థభావముతో సాగించుట అతిశయము. ఈ రచనకు అట్టి కళంకము రాలేదు. ఎచ్చటను అతిశయోక్తులుగాని, మెరమెచ్చులుగాని, అనుచిత తిరస్కారములుగాని, అనావశ్యక తిరస్కారములుగాని ఈ గ్రంథమున కానరావు. ఆద్యంతము, అంతశ్చుద్ధితో నొనర్చిన మితహిత వాక్యబంధురమైన సత్యకథనము. ఈ ఫణితిలో, వెంకట సుబ్బయ్యగారు సమగ్ర-ఆంధ్రజాతి చరిత్ర వ్రాసిన యెటుండునో?

బ్రహ్మయ్యగారి వ్యక్తినిరూపణలో గ్రంథకర్త గొప్ప మూల నూత్రము, ఆయన రైతుతనము. ఆంధ్ర రాజకీయములలో కార్యఖిడములకు చాలిన మంత్రియు యోధుడునునైనను బ్రహ్మయ్యగారు ఘంటసాలరైతే. పెద రైతు కాకపోయినను రైతుపెద. రైతులోకములో ఈయన కీపైతనము వచ్చుటకు కారణము తనరైతుతనమును మరచిపోకుండుట. మరచిపోకుండుటే కాదు, విడనాడకుండుట. ఆంధ్రకాంగ్రెసు కమిటీకి కార్యదర్శియై గ్రామీణ రాత్రముగా సంచారములు చేయుచుండినప్పుడును, బ్రిటిషువాని రాక్షస గ్రహమునకు పాత్రుడై కారాగారములో బంధితుడై యుండినప్పుడును, ఈయన యాత్మ పొలముగట్టుల, పనులకొటముల, పల్లెరచ్చపట్టుల సంచరించు చునే యుండిను. తా నెట్టిపదవిలో నున్నను రైతు ననెడి అభిమానమును గోలుపోలేదు గనుకనే, భారతపునరుద్ధరణమునకు మహాత్ముడుపదేకించిన, గ్రామమురైతు, అనుశబ్దద్వయమంత్రమును జపించి నీదిపొందినవాడయ్యెను.

రైతులు, అందును, మెట్టపరగజాయైన (ఇప్పుడు చాలవరకు పల్లమే) మాదేవరకొట నీమలోని రైతులు కాంతవీరులు. నిష్కాపట్యము, కార్యదీక్ష, ఆదరము, సాధుత్వము, సమయజ్ఞత, ఆత్మగౌరవము వారికి పెటని నగలు. బ్రహ్మయ్యగారి ప్రకృతి నలంకరించినవియు అనగలే. ఆయనను చూడగనే, పైలక్షణములుగల, అచ్చపు దేవరకొటనీమరైతుగా గుర్తుపట్టవచ్చును. స్వభావమునుబట్టి, నడవడినిబట్టి, ఆకారమునుబట్టి, మూర్తిభవించిన రైతు తనము గావుననే ఈయన రైతుపెద. ఈగ్రంథము సమర్పించినది ఈరహస్యమే.

ఎందరో, ఇట్టి సుగుణఖినులు, కార్యచతురులుగల మన యాంధ్రజాతికి ఈదుస్థితి యేల? సమాధాన మీ గ్రంథాంతమున గలదు. దానిని చదివి ఇతరులను కినియక, ఎవరికివారే ఆత్మపరీక్ష చేసికొందురుగాక. ఈ గ్రంథమునకు ఆ పంక్తులే ఫలశ్రుతి.

వారేరు
26-2-49 }

పింగళి లక్ష్మీకాంతం

ప్రథమ ముద్రణకు

పీఠిక

“ఎమండీ? అన్నగారూ!”

“ఎప్పుడొచ్చావ్, బాబాయ్?”

“బాత్రిగా శీతకన్నువేశారు; బావగారు!”

“ఎప్పుడో ఊళ్ళోకి దిగాడే, వియ్యంకుడుగారు!”

“సిల్లా మేకా క్షేమమా; తమ్ముడూ?”

ఈ విధంగా శ్రీబ్రహ్మయ్యగారు ఎందరెందరినో పలకరించగా వినాను. ఆయనకు నేను జాబులు వ్రాయడం “శ్రీబ్రహ్మయ్యగారికి” అంటూ, ఆయన జవాబులు రాయడం “తమ్ముడూ!” అంటూ.

ఎదో ఒక వరస కలుపుకొనకపోతే, ఎవ్వరితోనూ ఆయన వ్యవహరించనే లేడు. ఇతరవరసలు కలుపుకొననిచోట “తాత, మనుమడు” వరస తప్పదేమో కూడా!

ఈనాడు త్వరితగతిని గతించిపోతున్న మన గ్రామీణ సంస్కృతి విశిష్టతవాస్తవానికి అదే భారతీయ సంస్కృతికి నయితే కాదా?—ఆ సంస్కృతి విశిష్టతను బ్రహ్మయ్యగారిలో చూడవచ్చు. ఆదరణ, ఆప్యాయం, నిష్కాపట్యం, నిరాడంబరత్వం, శాంతి, సహనం, ఔదార్యం, ఉదాత్తత ఈ గుణగణాలే ఆ సంస్కృతికి ఆయువుపట్టులు. ఈ గుణగణాలన్నీ శ్రీబ్రహ్మయ్యగారిలో కలవడం అత్యుక్తి కాదు.

ఇతరుల విషయం చెప్పలేనుగాని, నాకుమాత్రం శ్రీబ్రహ్మయ్యగారిని కలుసుకున్నప్పుడు—ఆయన కలుపుకోలుతనాన్ని చూచినప్పుడు—హుందాతో కూడిన ఆయన మాటలు వింటున్నప్పుడు—మన గ్రామీణ సంస్కృతిపట్ల ప్రేమ

పెరుగుతుంది. అది శశించిపోతున్నందుకు విచారం పొచ్చుతుంది. ఇంతే కాదు; “నేను” “నాది” “నీవు” “నీది” అనేవి పునాదులుగా, “ఎంత గడించాడు ? ఎన్ని మేడలు మిదెలు కట్టాడు ?” అనేవి కొలతబద్ధాలుగా అంతకంతకు బలపడుతున్న నూతనసంస్కృతిపట్ల కోపం పెరుగుతుంది; అసహ్యం ప్రబలుతుంది.

అన్యసంస్కృతులలోని ముఖ్యంగా ఆధునిక పాశ్చాత్య సంస్కృతిలోని విశిష్టవిషయాలను మనం స్వీకరించరాదని నాతాత్పర్యం కాదు. నూతన సంస్కృతులతో సంపర్కం పెట్టుకొనని జాతికి, అట్టి సంపర్కంవ్వారా స్వీయసంస్కృతిని పరిపుష్టంచేసుకొనని జాతికి, భవితవ్యమే లేదు. కాని, అన్య సంస్కృతుల వ్యామోహంలోపడి స్వీయసంస్కృతిని నాశనం చేసుకొనే జాతి తన వ్యక్తిత్వాన్నే చంపుకొంటుంది; తన ఆత్మనే అమ్ముకొంటుంది.

శ్రీ బ్రహ్మయ్యగారు ఎంతగా గ్రామీణులైనా, మరెంతగా గ్రామీణ సంస్కృతి విశిష్టత ఆయనలో కానవచ్చినా, ప్రస్తుతం మనదేశంపై బలీయంగా పడుతున్న పాశ్చాత్య సంస్కృతి ప్రభావంకూడా ఆయనలో కానవస్తుంది. ఆయన నాగలినిపట్ల నేర్పినవాడే కాదు; మోటారుకారను ఉపయోగించ నేర్పినవాడుకూడా. వీధి అరుగుపై కూర్చుని, పల్లెటూరి తోగవులు తీర్చినేర్పిన వాడే కాదు; రిమిటెడ్ కంపెనీలను మేనేజింగ్ డైరెక్టరుగా నిర్వహించ నేర్పినవాడుకూడా. గిత్తలను నాణ్యంచేయ నేర్పినవాడే కాదు, గవర్నమెంటుకు సలహాలివ్వ నేర్పినవాడుకూడా. పల్లెలోపల పట్టణంలోకూడా ఆయన తన ప్రత్యేకతను నిలుపుకోగలడు; గ్రామీణులలోపల సగరవాసులలోకూడా, ఆయన తన విశిష్టతను నిరూపించుకోగలడు.

అయితే నేను శ్రీ గొట్టెపాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారి గ్రంథానికి పీఠికను ప్రారంభించి, శ్రీ బ్రహ్మయ్యగారి జీవితచరిత్రకే ఉద్యమిస్తున్నట్లు న్నాను. ఇది సాహసం. దీన్ని దుస్సాహసమన్నా తప్పులేదు. శ్రీ వెంకట సుబ్బయ్యగారినిమించి శ్రీ బ్రహ్మయ్యగారి జీవితచరిత్ర రచనకు అధికారం గలవారు లేరు. వారిద్దరిది ఒకే గ్రామం; దాదాపు ఒకే వయస్సు; ఆశాల్యం వారిద్దరు స్నేహితులు, సన్నిహితులు. వీటి నన్నిటినిమించి, శ్రీ వెంకట సుబ్బయ్యగారి నిష్పక్షిక దృష్టి ఎందరికీ గలదు ? ఆయన లేఖని నిశితమైన సామాన్యమైనదా ? శ్రీ ముట్నూరి కృష్ణారావుగారు గురుపాదులైనందుకు

ఆయన రచనాప్రేరేపక ఛాయలు శ్రీ వెంకటసుబ్బయ్యగారి గ్రంథంలో కానవస్తున్నాయి. ఎత్తుగడలలో అడే జోరు, వాక్యాలలో అడేపరుగు; వివరణలో అడే ప్రాగల్భ్యం. ఈ గ్రంథ ముద్రణ పూర్తికాకముందే శ్రీ వెంకటసుబ్బయ్యగారి తొత్త గ్రంథానికి నేను ఎదురుచూస్తున్నాను. ఏరచన ప్రాశస్త్యానికైనా దీన్నిమించిన తార్కాణం కలదా?

మద్రాసు }
3-11-'48. }

నార్ల వెంకటేశ్వరరావు

అభిప్రాయములు

తమ అభిప్రాయము పంపినందుకు గురుతుల్యులగు శ్రీయుత చెరుకు వాడవారికి, ఆంధ్రసాహిత్యక్షేత్రములలో పలుపంటలు పండించి ప్రఖ్యాతులైన పెద్దరైతులగు శ్రీ విశ్వనాథవారికి కృతజ్ఞతాపూర్వకవందనములు.

గ్రంథకర్త.

“మిత్రుడు చిరంజీవి గొట్టెపాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారిని నేను చాల చిన్నతనమునుండి బాగా యెరుగుదును. అతని స్వగ్రామ మగు ఘంటసాల నాకు మాతామహస్థానమును జన్మస్థానము నగుటచేతను, మా జ్యేష్ఠసోదరి కూడా ఆ గ్రామవాసినిగా నుండుటచేతను నా కాగ్రామములోని పిన్న పెద్దలందరితోను మిక్కిలి సన్నిహితపరిచయము కలను.

ఇతను వ్రాసిన ‘ఘంటసాలచరిత్ర’ ‘ఆచార్య రంగా’ ‘మన రైతు పెద్ద’ అనే గ్రంథముల నిటీవలనే చూచి చాల సంతోషించినాను.

ఈ ఘంటసాల గ్రామచరిత్రను నన్ను వ్రాయమని నా మిత్రుడు కీ॥ శే॥ కాతా శ్రీరామకాస్త్రిగారు 25 సంవత్సరములక్రిందట యెంతో ప్రోత్సహించెను. నేటి కా పని మిత్రుడు వెంకటసుబ్బయ్యగారు సమగ్రముగా నిర్వహించుట మిక్కిలి ముదావహము. ఇతని రచనాకాశలము చాల ప్రశంసనీయుముగా నున్నది.

సన్నిహిత సమకాల సమవయస్కుల ఔద్ధత్యమున కానందించుటయే గాక, వారి గుణగణ పరిశీలనాప్రావీణ్యముచే నితని ఉదారత రసజ్ఞత ప్రకటితమగుచున్నది.

ఇతను వ్రాసినవి సామాన్యవకుల జీవితచరిత్ర లైనప్పటికిని, నిజాని కవివారి నేదో ప్రయోజనాపేక్షతో ఉత్పేక్షాతిశయోక్త్యలంకారములతో ప్రశంసించి వందిమాగధసోత్తములు కావు.

వారి సమకాలనుల సందర్భ చరిత్రలన్నీ అందు చక్కగా ప్రతిబింబితమగుచున్నవి.

ఇదియే చరిత్రలు వ్రాయవలసిన సరియైన పద్ధతి యని ఒకప్పుడు శ్రీ ముట్నూరి కృష్ణరాయగురుపాదులు నెలవిచ్చినట్లు జ్ఞాపకము.

ఇతని భాషాశైలి జగరూ రుచి లేని పాడిమరచియ్యపుసిండి వచన శైలిగాక, మనోహరమైన 'నవల' కావ్యంగా నడచింది.

ఇట్లే సద్గ్రంథము లింక నెన్నియో వ్రాసి ధన్యజీవిగా యీ మిత్రుడు చిరకాలము పరిలుగాక !

ఇట్లు

తరుకు } మిత్రుడు శ్రీయోభిలాషి
8-11-'48 } చెరుకువాడ వేంకటనరసింహము

“మన రైతుపెద్ద” అను పేరున శ్రీ గొట్టిపాటి వేంకటసుబ్బయ్యగారు రచించిన యీ గ్రంథము నిజముగా శ్రీ గొట్టిపాటి బ్రహ్మయ్యగారి చరిత్ర మని చెప్పవచ్చును. బ్రహ్మయ్యగారి కిది గొప్పనాడా? ఆయన జీవిత చరిత్రము వ్రాయుట యెందుకు? అని కొందఱు ననవచ్చును. గొప్పతన మనగా నేమిటి? ఈ గొప్పతన మన్నది యాకాశమువంటిది. భూమికి అగులముపె నుండి యంతయు నాకాశమే. ఈ యాకాశములో నేమేరయైనను నాకాశమే యెనటు ఆ గొప్పతనములో నెంతయైనను గొప్పతనమే. బ్రహ్మయ్యగారు జన్మారాలువంటివా డనటములేదు. తక్కిన జిల్లాలన్నియు కలిపియే యాయన గొప్పవాడని మే ముచుటలేదు. మా జిల్లాలో నాయన గొప్పవాడు కాడని యెవ్వరూ ననలేరు. ఇది యొక గొప్పయా యందురేమో? ఇదియే నిజమైన గొప్పదనము. ఇట్టి బ్రహ్మయ్యగారు కొన్ని లక్షలమంది యీ దేశమందుండుట వలననే, నేటి భారతజాతి స్వతంత్రమైనది. ఒక జన్మారాలు మంత్రియైనాడను జన్మారాలును మంత్రియైనది బ్రహ్మయ్యగారివలన. బ్రహ్మయ్యగారిొక్క వ్యక్తికాదు. ఆయన యొక చిహ్నము. మహాత్ముడు స్వాతంత్ర్యశంఖారావ మును పూరించినపుడు మేల్కొన్న భారత స్వాతంత్ర్యాభిలాషకు నాయన యొక చిహ్నము.

రాజ్యములు పోవుట వచ్చుట, యుద్ధములు జరుగుట, గెలుచుట వీని గురించి వ్రాయబడినది చరిత్ర కానేకాదు. ప్రపంచక మంతయు నొక పెద్ద మహావిషయముగా కనిపించినను మానవస్వభావమంతయు నొక టియేగనుక నేకదేశగత మైంది. సర్వధాత్రీగతమైనదానికంటె భిన్నముకాదు. ఈ కృష్ణ జిలాలో గడచిన ముప్పదియేడేండ్లమింజామలె రాజకీయ నాతాపరణ మెటు జరిగినదో సర్వభారతదేశమందును కించిద్భేదములతో నట్లే జరిగినది. నిజమైన కాంగ్రెసుచరిత్ర యిదిగాని నుశంధ్రనాథ్ బెనర్జీలయొక్కయు, కాంగ్రెస్ మహాసభలయొక్కయు చరిత్రకాదు. ఆ చరిత్ర రాజకీయములయొక్క పరిణామకథ. ఇది కాంగ్రెసుజీవితము ప్రాణకథ.

ఈ గ్రంథము వట్టి బ్రహ్మయ్యగారి జీవితముకాదు. ఒక పురుషుని జీవిత మనగా నేమి? వేయిమందితో కలిసి వ్యవహరించుట అనేక కార్యములలో తాను పనిచేయుట. అవ్యక్తి జీవితము వ్రాయుచున్నప్పుడు ఆ వేయిమంది జీవితము దీనియం దుండును. ఆ యనేకకార్యముల ప్రసక్తియు దీనియం దుండును. అందుచేత నా వ్యక్తియొక్క జీవితచరిత్ర తత్త్వోంతీయ మైన తత్కాలసంబంధమైన యథార్థమైన సూక్ష్మవిషయములనుగూడ వివరించునట్టి చరిత్ర యన్నమాట. ఇట్టి గ్రంథములు వందలు వేలు వెలసినప్పుడుగాని మన జాతి నిజమైన యాన్నత్యము పొందదు.

నేను చిన్నప్పటినుండి బందరుగ్రామవాసిని. ఘంటసాలకు నాకును కొంత వృద్ధయసంబంధమైన బంధుత్వము గలదు. బ్రహ్మయ్యగారు నాకంటె కొన్నియేండ్లు చిన్నవాడు. అందుచేత నీ గ్రంథములో నాయననుగురించి చెప్పిన విషయములు నా కనుభవములో నున్నవి. ఈ గ్రంథము చదువు చున్నప్పుడు నాకు నిజముగా గడచిన యీ నలుబది యేండ్లు మరల బ్రతికినట్లే యున్నది.

ఈ గ్రంథము వాడుకభాషలో వ్రాయబడినది. గ్రంథకర్త వట్టి పత్రికల లోని తెలుగుమాత్రమే వచ్చినవాడు కాదు. ప్రతి శీర్షికయొక్క యాద్యంతముల మహాకవుల గ్రంథములనుండి పద్యముల నుదాహరించెను. భారతము, కృష్ణకర్ణామృతము, మనుచరిత్రము, మొదలైన పూర్వగ్రంథములేగాక దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారు, చిరుమామిళ్ళ పార్థసారథిగారు, బుచ్చి నుండరరామకాస్తూరి గారు, రామప్రోబువారు మొదలైన యాధునిక కవులతో గూడ వారికి

చక్కని పరిచయముగలదు. ఉదాహరించిన పద్యభాగములయొక్క యాచిత్యము వారి పాండిత్యమును మేధా సంపత్తిని తెలుపుచున్నది. వీరిది ఘంటసాల, ఘంటసాల పూర్వోన్నత్యమును గురించి వారు వేరే యొక గ్రంథమును వ్రాసిరి. ఆ గ్రామము పూర్వమెంత గొప్పదో నేడు నంతగొప్పది. కత్తిలేని ఖద్దరు యావద్భారతములో నెక్కడ దొరకును? ఘంటసాలలోనే దొరకును. మన్నిక కల ఖద్దరు రెండుచోట్లనే దొరకును. మొదటిది ఘంటసాల. రెండవది పెద్దాపురము. పెద్దాపురము ఖద్దరు ముతుక. ఘంటసాల ఖద్దరు సుకుమానిమైనది. ఘంటసాల కీప్రతిష్ఠ దేనికివచ్చినది? ఒకటి ఘంటసాలలో పూర్వసంప్రదాయములు చావలేదు. రెండవది బ్రహ్మయ్యగారును, వారి గురువులును శిష్యులును ఆ గ్రామమున నడిపిన రాజపదతి. ఆ పదతి గ్రంథమంతయు చదివిననే తెలియును. ఘోటక భూముల విషయములలో కాని గుండేరు గంజి కాలవలకు చపాలు వేయించుటలో కాని కాంగ్రెసు ఓటు వేయించవలదనగా నున్నా ఓటలో వెళ్ళిన పెటెలలోగాని బ్రహ్మయ్యగారి ప్రతిభయే గోచరించుచున్నది. తొలకా వోరు ప్రెసిడెంటుగా నుండియాంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసు కార్యదర్శిగా నుండి బ్రహ్మయ్యగారు చూపించిన నిజాయితీతనము వారు చూపించిన కార్యదీక్షత నేడు పొనుగువడదిగాని నాడు దేదీప్యమానముగా నుండుట నే నెరుగుదును. ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెస్ కార్యదర్శిగా నున్నప్పుడు నేడు బరంపురంలో శేషనంతురంలో నీరీతిగా నాయన యుండి యెన్నియో చక్కని తీర్పులు చేసెనని నేను విన్నదే సాక్ష్యము. గ్రంథములో వ్రాయబడదీయు నదియే. ఈ గ్రంథములో నీ జిల్లాలోని సర్వజనులకు ప్రియులైనవారు, గౌరవనీయులైన వారు పట్టాభి, కృష్ణారావు, చెరుకువాడ, నూరయ్యగారు, చలపతయ్యగారు, కొడాలివారు, అందరును కనులకు కట్టినట్లు కనిపించుచున్నారు. ఒక్కొక్క ఘట్టము చదువుచుండగా నాడది చూచినట్లే యున్నది. చూచుచున్నట్లే యున్నది.

ఇంత చక్కటి గ్రంథము శ్రీ గొటెసాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారు వ్రాసి దేశమునకు ప్రసాదించినందుకు వారికి కృతజ్ఞతలమయి యుండవలెను. దేశములో ప్రతిగ్రామము ఘంటసాలవలె నుండవలదా? ప్రతివ కియు వెంకటసుబ్బయ్యగారివలె తమ గ్రామము తమ గ్రామ పెద్దలను గూర్చి వ్రాయవలదా?

భాష రాదనుకొనును. తెలుగువానికి తెలుగు రాకపోవుటయేమి ? నాకు తెలుగువచ్చు ననుకొనకపోవుటయే దోషము.

ఈ గ్రంథ మింకొకరీతిగా గూడ గుణవంతముయి యున్నది. శ్రీ కృష్ణారావు పంతులుగారి సంపాదకీయము లానాడు భారత రామాయణములకంటె దేశమున కధిక ప్రీయముయినవి. ఆ కృష్ణారావుగారు మహాప్రతిభాశాలియని జగద్విదితము. ఆయనయే మెచ్చుకొన్నాడు బ్రహ్మయ్యగారిని.

ఆ సందర్భములైన సంపాదకీయము లిందు సందర్భానుసారముగా పొందుపరుపబడినవి. దానివలన రెండు గొప్పవిషయములు జరిగినవి. బ్రహ్మయ్యగారి ప్రతిభ తెలియుచున్నది. కృష్ణారావుపంతులుగారి సంపాదకీయ రచనా మహాగుణముకూడ పాఠకులకు నిలిచియున్నది. ఇట్లనేకములైన గుణము లీ గ్రంథమునందు పొందుపరుపబడినవి. ఇట్లెంత వ్రాసినను వ్రాయవచ్చును. గాని ప్రధానముయిన యొకటి రెండు విషయములు మాత్రమే చెప్పి విడిచెదను. ఈ గ్రంథకర్తయొక్క మేధాసంపత్తి ఊహాశాలిత్యమునకు రెండుదాహరణములు చెప్పెదను. బ్రహ్మయ్యగారు విద్యాధికుడుగాడు. ఆయన యింగ్లీషులో పెద్ద పరీక్షల నిచ్చినచో నే నొకరియో చేసెడివాడు. చదువలేదు గనుక దేశనాయకుడైనాడు అని గ్రంథకర్త వ్రాసెను. ఈ యింగ్లీషు చదువు బ్రిటిషువారి యొక్క నాకరులను తయారుచేసినది అన్న యధార్థమును వీరు వ్రాయుటయే గాక నిజముయిన ప్రతిభ చదువులో లేదోయి యనిగూడ చెప్పుచున్నారు.

మరియొకచోట 'జాతీయత యున్నప్పుడే యంతర్జాతీయతగలదు. జాతీయతలేకుండ యంతర్జాతీయత లేదు' అని వ్రాసినారు. ఈ సందర్భంలో చాల పండితుల మనుకొనువారే పొరపడుచుందురు. నే నున్నచో నీ లోకమున్నది. నేను లేనిచో లేదు. ఈ విషయమునే యిది చెప్పుచున్నది. ఈరీతిగా నీ గ్రంథకర్త గొప్ప వివేకి. విషయములయొక్క యధార్థస్వరూపము తెలిసినవాడు. ఇట్టి మేధాశాలి, దేశాభిమాని, గ్రామాభిమాని, బంధువు బ్రహ్మయ్యగారి జీవితచరిత్ర వ్రాయుట వారి యదృష్టము. దేశముయొక్క యదృష్టము. ఇట్టి గ్రంథము లనంతములు బయలు వెడలునుగాక. పరుల కపకారకముకాని యాత్మాభిమానము వృద్ధిపొందుగాక.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

15—11—48

విన్నపం

“Princes and lords may flourish or may fade
A breath can make them, as a breath has made
But bold peasantry, their country's pride
When once destroyed, can never be supplied”

—Goldsmith.

“రాజులు, ప్రభువులు—పుండవచ్చును, పూడిపోవచ్చును. ఒకత్తుణంలా
మళ్ళీ పుద్భవిస్తారు. కాని ప్రతిదేశము తన రైతాంగమును చూచుకొని
గర్విస్తుంది. ఆ రైతాంగము నశించిన, అది పరిహారములేనినష్టము.”

—గోల్డ్స్మిత్

నేడు నాయకులనుగురించి అనేకులు చరిత్రలు వ్రాస్తున్నారుగాని అవి
చెప్పుకోదగిన చరిత్రలుగా లేవు.

చరిత్రరచయితలు ప్రత్యేకించి కృషిచేయ కుతూహలము గలవారు లేక
పోవుటే కారణము. అందుచేతనే “ఈ తన జీవితచరిత్ర రచన, ఈ తన
జీవితమువలె ఆరుదు” అన్నాడు కార్లయిలు.

ఇంతకు తా నెవరిచరిత్ర వ్రాయదలచాడో ఆయనకు రచయితకు అధిక
సంబంధ ముండాలి. * గ్రంథరచనకు అర్హత, అభిరుచి వుండాలి. అప్పుడా
గ్రంథము అధికంగా చాచించగలదు.

గొట్టిపాటి బ్రహ్మయ్యగారి చరిత్ర, నేను వ్రాయదలచాను. నేను
ఆయనకు సన్నిహితుడను, సహచరుడను, స్నేహితుడను, ఆరాధ్యమిత్రుడను.

---

* “Those only who live with a man can write his life,
with genuine exactness and discrimination”. —Johnson.

ఎరుగనివారినిగురించి ఇతరులమీద ఆధారపడి వ్రాయుటకంటే యెరిగిన వారినిగురించి యథార్థము వ్రాయుట ఉచితముగదా !

ఇక బ్రహ్మయ్యగారి విషయమై—నాకు సహజంగా ఆయనయందు అభిమానమే. కాని ఆయనయందున్న రైతు బ్రహ్మయ్యయెడలనే నాకు మక్కువ యెక్కువ. నేను, నాచే రచింపబడిన 'ఆచార్యరంగా'కు ఆయనను పరిచయం వ్రాయమని కోరుటలో ఒక ప్రత్యేక కారణం లేకపోలేదు.

ఆయన లోకజ్ఞుడని, సరనుడనీ, కాంగ్రెసుభక్తుడీ గాక ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసు సంఘములో వున్నతశిఖరా లందుకున్న ప్రముఖుడనీ, నాకు మిత్రుడనీ కాదు.

జమీందారీ రైతువుద్యమంలోను, రైతువుద్యమంలోను ఆయన అనుభవంగల రైతునాయకుడు. ఆచార్యరంగాగారితో రైతువుద్యమంలో కలిసి పనిచేసి ఆయన అశీన్సులు అభినందనలు పొందిన ప్రముఖుడు. ఆయన రైతుబిడ్డకాక, రైతు, నేను పరిచయం వ్రాయించుటలో కారణము లివి.

బ్రహ్మయ్యగారు ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసు వాదులలో ఒక ప్రత్యేకత గాంచిన ప్రముఖుడు. ఆయన పెద్దలలో పిన్న, పిన్నలలో పెద్ద. ఇంటే కాదు. పెద్దల నెమ్మది, పిన్నల భావోద్వేగము, ఆయనలో సమ్మేళితమై వెలుంది ఆయనను పెద్దగా చేసినవి.

కాంగ్రెసువారిలో ఆయన వారధిగా వుండి, కాంగ్రెసు పెంపుకై, పెక్కువిధాల గత ముప్పదిసంవత్సరాలనుండి శక్తివంచనలేకుండా కృషిచేసిన కృషీవలుడు.

ఆయన చేసిన ప్రతికార్యము తాను కర్షకుడననే భావంతోనే చేశాడు. ఇంటే గాదు. ఆయన పొందిన ప్రతిగౌరవము కరకలోకానిదిగానే భావించాడు. ఇతరులచేతికూడా, ఆయన కర్షకలోక ప్రతినిధిగానే పరిగణింపబడ్డాడు. ఆయనది కర్షకదృష్టి.

ఈనాడు మన కరుదుగా కానవచ్చే గ్రామపెద్దల మర్యాద, మన్నన, నిజాయితీ, మాటలనేర్పు, పరిహాసకుశలత, కార్యదీక్ష, కష్టసహిష్ణుత, నిరాడంబరత, లోకానుభవం, పరశ్రేయోభిలాష మన బ్రహ్మయ్యగారిలో బహుగా

మన పలెలలో కుల మత విచక్షణలేక, వావివరులతో పిలుచుకొనే తూర్వ సంప్రదాయాన్నే ఆయన పాటిస్తాడు. పాటించుటే కాదు. దానిని ఇతరులుకూడ పాటింజేటట్లు చెప్పకుండా జేయగల చతురుడు. అందుచేతనే కాంగ్రెసు గోతులైన కళా వెంకట్రావు, నీలం సంజీవరెడ్డి, మూల్యూరి రంగయ్య, మరుపిళ్ళి ఆప్పలస్వామిపాత్రుడు (చిట్టి)గార్లు మొదలగు ప్రముఖులు అన్నగారని ఆయనను అప్యాయంగా పిలుస్తారు. ఈసంప్రదాయాన్నను సరించే బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారు ఆయనను స్వంతసోదరుడుగా భావిస్తాడు.

నేడు నవవాగరికతప్రభావంజేత బంధుప్రేమ, హృదయైక్యత నశించి పోతున్నదని ఆయన అధికంగా విచారిస్తాడు.

కరకుని కలుపుకోలుతనం, హృదయం, ఆధునిక సభ్యతయెడల అయిష్టం, ప్రకృతికి సామీప్యంగా వుండాలనే గాఢాభిలాష ఆయనలో అధికంగా వున్నవి.

ఈకారణాలన్నింటినీ పురస్కరించుకొని, ఆయనను మనము మన రైతు పెద్దగా భావించవచ్చును.

అట్టి మన రైతుపెద్దచరిత్ర వ్రాయుట రైతులోకమునందు నాకు గల అదరాభిమానములే.

మనలను మనం గౌరవించుకొనకపోయినయెడల, మనం ఇతరులచే గౌరవింపబడగలమా? ఇంతే కాదు. మన కర్షణోద్యమవిధాత ఆచార్యరంగా గారి బోధ యేమో తెలియునా?

“మిమ్ములను మీరు గౌరవించుకొనుట మొట్టమొదట మీరు నేర్పుకొంటే, యితరులను మీరు గౌరవించగలరు.”

కనుక మన రైతు పెద్దచరిత్ర అవసరము కాదా?

“ప్రతిభావంతుల ప్రతిభ, వారి ప్రత్యేకగుణం - వారి లోపములు మాత్రమే మనకు వారికి సామాన్యములు” అని శ్రీ వివేకానందుల నిర్వచనము - అనగా ప్రతిభాకాలుర లోపముల నెన్ని అవి మనకు వున్నవని నీచసంతోషాన్ని అనుభవించేవారిని మందలిస్తూ, వారి దురుజాలనుగాక వారి ప్రతిభను పూజింప వలసిన అవశ్యకతను చూపిస్తూ ఆయన ప్రబోధించాడు. అది గమనించుట అవసరం.

“మీరు నువ్వుద్భావం ప్రకటించకపోతే యెదుటవాని వ్యక్తిత్వము మణచిన వుస్తకంవలె మీ కేమీ గోచరం కాదు” అంటాడు మన ప్రథమ భారతీయ గవర్నరు జనరల్ రాజాజీ.

కనుక పాతకులు నువ్వుద్భావం ప్రకటించకపోతే నాశ్రమ నిరర్థకం.

బ్రహ్మయ్యగారికి స్నేహితుడను, సహచరుడను అయినంత మాత్రాన ఆయనను నిరూపించగలిగా నని చెప్పలేను.

శ్రేణే కాదు, యెవరూకూడా ఒక వ్యక్తినిగురించి యిదమిత్తమని నిరూపించుట సాధ్యముకానిపని. ఇతరులే గాదు. ఎవరికివారే తమ స్వరూపము సంతనూ సరిగ విషయానుభవము చేసుకొనజాలరు. ఇక యిది యితిరులకు సాధ్యమని యెవ రనగలరు ?

అయినను వారికి తెలిసినంతవరకు, తెలుపగోరువారు చరిత్రకారులు. వారిచే లిఖింపబడిన చి త్రువు వారి బింబమును సమగ్రముగ ప్రతిఫలింపలేక పోయినా, వారి చరిత్ర పరిచయమునకు కొంతసాధన కాగలదనుట నిశ్చయము.

అట్టిదే నాకృషి; అంతకంటె అధికంగా భావించవద్దనే నా మనవి.

నా చరిత్రరచనకు నా శక్తిసామర్థ్యములు గాదు, నా వీరారాధన తత్పరతయే కారణము.

పీరు లంటే కత్తి పట్టి కదనరంగమున కరిగినవారే గాదు. దేశకళ్యాణా నికై కృషియొనర్చినవారంతో వీరులే.

స్వార్థభూయిష్టమైన లోకాన్ని వున్నతపథములో నుంచుటకు విరామములేక వీరులు కృషిసల్పెదరు. వారి కార్యకలాపాలు పగశ్రేయోముఖములై యుండును. అందుచేతనే వారు మనకు మార్గదర్శకులు.

ప్రతి వ్యక్తిలోను మంచిచెడ్డ లుండును. వారిలో మంచి అధికంగా నుండుటచేతనే అనుకరణీయు లగుచున్నారు.

అందుచేత వారిచరిత్రల అవశ్యకత మనకు అధికంగా కలదు.

ఇంతే కాదు. వీరపూజ దేశౌన్నత్యానికి, జాతిమహత్వానికి అవశ్యకమైన పవిత్రానుషాసము. అందుచేతనే జాతి తన వీరుల ఆరాధనవలననే జీవించ గలదని నానుడి వుట్టినది.

అట్టి వీరారాధనకు వారిచరిత్ర రచనకంటె అధికమైన దేది కలదు ? అట్టి కార్యాన్ని శక్తివంచనలేకుండా క్రమబద్ధంగా చేయటానికే నేను కంకణం కట్టుకున్నానని వివేకుడనై విన్నవించుకొనుచున్నాను.

— ఈ గ్రంథరచనలో కృష్ణాపత్రిక అధికంగా ఉపకరించింది. అందుకు అధికకృతజ్ఞుడను. కృష్ణాపత్రికా సంపాదకీయాలు ఇందులో చాలా ఉపయోగించాను. కృష్ణరావుగారికి బ్రహ్మయ్యగారిపైగల ప్రేమకు ఈ సంపాదకీయాలు సాక్ష్యాలని అనుకోవచ్చును.

అంతకంటె సత్యమునందు పంతులువారికి గల గాఢాభిమాన మనుకొనుట సముచితము కాదా ?

అంద్రప్రభ సంపాదకులగు నార్ల వెంకటేశ్వరావుగారు వీరిక వ్రాసి ఈ కృతికి శోభలేచ్చినందుకు నా నమోవాకములు.

కుంటసాల
8—11—48 }

గొర్రెపాటి వెంకటసుబ్బయ్య

విన్నపము

ఆరుమాసాలలోనే ప్రతులన్నీ అయిపోయినవి. అందు చేత ద్వితీయముద్రణకు అవశ్యకత కలిగింది.

ఈ ముద్రణలో కొద్దిమార్పులు చేయబడి అనుబంధము చేర్చబడింది.

మనరైతుపెద్ద, పెద్దలకు విన్నలకు, నమానాద తణియుడైనట్లే, ఈ 'మనరైతుపెద్ద'కూడ అటులనే అదర తీయమగుట అదృష్టంగా భావిస్తున్నాను.

ఈ కూర్పుకు కూలంకషమగు పీఠికప్రాసిన శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతం పంతులుగారికి కృతజ్ఞానా వూర్వక వందనము లర్పిస్తున్నాను.

ఘంటసాల }
19-4-'49 }

గొర్రెపాటి వెంకటసుబ్బయ్య

ఇ త ర ర చ న లు

---

1. గాంధీ మహాత్ముని నిర్బంధము (అనువాదము)
2. గీతాభూమిక („   )
3. నవ్వులు - పువ్వులు (నంకలనము)
4. భట్టమూర్తి, రామరాజభూషణుడా ?
5. మన ఇమిందారీలు
6. హంపి ఎలుపు
7. మంటసాల చరిత్ర
8. ప్రజానాయకుడు ప్రకాశం
9. అచార్య రంగా
10. సరోజినీ దేవి

విషయ సూచిక

	ప్రతి పుటలు
1. పరిచయం	1
2. వంశవృత్తాంతము	10
3. విద్యాభ్యాసము	17
4. ఇంటగెల్టి రచ్చగెలుచుట	21
5. గ్రామసేవ	36
6. ఎన్నికదావా	44
7. తాలూకాబోర్డు అధ్యక్షత	49
8. నలకెండాలు	55
9. రైతుఉద్యమము	68
10. జమీందారీ రైతుఉద్యమము	69
11. అస్సెంబ్లీ అభ్యర్థిత్వము	78
12. ఆంధ్రరాష్ట్రీయమహాసభ - అధ్యక్షత	91
13. రాష్ట్రకార్యదర్శి	96
14. జిల్లాబోర్డువ్యవహారాలు	102
15. కొన్ని ఎన్నికల విద్రోహం	123
16. అస్సెంబ్లీ అభ్యర్థిత్వపు అలజడి	129
17. క్షేలుజీవితము	140
18. కుటుంబజీవితము	149
19. ప్రోత్సాహకులు	145
20. గురువులు	165

21.	ఆయన విశిష్టత	...	182
22.	ఆయన ఆధిక్యం	...	185
23.	స్వభావము	...	191
24.	జీవితలక్ష్యం	...	194
25.	ఉపసంహారం	...	195
26.	అనుబంధము	...	199

మ న ర్త న య

५९ ० ५ ५ ५

పరిచయం

“మనమింతవరకు, పల్లీయూలసంగతి పరికించనేలేదు. భోజనానికై మనము వారిపై ఆధారపడియుండి కూడ ఇంత వరకు, మనమే, వారికి ఆశ్రయదాతలమని, వారు ఆశ్రీతులని అనుకున్నాము! వారి అవసరాలను మనము ఆలోచించనే లేదు” బాపూ.

ఒకవ్యక్తి జన్మవల్ల ఒక గ్రామానికి ఖ్యాతిరావడం కద్దు. అట్లాగే ఒక గ్రామంలో జన్మించుట చేత ఆ వ్యక్తికి, జన్మస్థాన వివేషంవల్ల కీర్తి, ప్రతిష్ఠలు త్వరగా, రావడానికి దోహదం కావచ్చు.

ఒక ప్రసిద్ధ స్థలములో ఒక ప్రఖ్యాతపురుషుడు వుట్టాడంటే, పరస్పర సంబంధాలవల్ల, వ్యక్తి స్థలాలకు మరింత గౌరవ ప్రవత్తులు కల్గడంలో ఆశ్చర్యమేమున్నది?

అట్లాగే ఒక ప్రఖ్యాతవంశాన జన్మించిన కారణాన, జనానురాగం కలగటం కద్దు. ఆ పూర్వపురుషుల కీర్తి ప్రతిష్ఠలు ఆ వ్యక్తిలో ఆపరించి అభివృద్ధికి తీసుకొని రావడం కూడా సహజమే.

అట్టి అనుకూల వాతావరణమే, మన బ్రహ్మయ్యగారికి తోడ్పడింది.

అనేక శతాబ్దాలక్రితం, బౌద్ధులకు పుణ్యప్రదమైన కేంద్రస్థలమై, బుద్ధభగవానుని దివ్యబోధలను, దేశదేశాంత రములకు తీసుకొనిపోయి జ్ఞానజ్యోతులు వెల్లించిన నిలయమై, వాణిజ్య కేంద్రమై, రోము మొదలగు విదేశాలనుండి స్వర్ణ

రాశులను మాతృభూమికి జేర్చిన నాకాశ్రయమై, బ్రతికి
చెడ్డ ఆంధ్రుల ప్రాక్షన వైభవ సాహసజీవితమునకు కేంద్రమై
శిలలకు ప్రాణప్రతిష్ఠ యొనర్చిన ఆంధ్ర శిల్పకళానలయమై,
విలసిల్లిన చరిత్ర ప్రసిద్ధమైన ఘంటశాల గ్రామమాయన
జన్మస్థానము.

ఆయన గ్రామమువలె వంశమును పూర్వప్రతిష్ఠగలది.
ఆయన తాత సైనికుడై స్వీయశక్తి సామర్థ్యాలవల్ల నుబే
దారు పదవి పొంది, ఆత్మగౌరవము, అభిమానముగల శక్తి
పూజా దురంధరుడగు సత్యవాది.

ఆయనతండ్రి విద్యావినయ సంపన్నుడై గ్రామాభి
వృద్ధికై క్షషి యొనర్చి, ప్రజాసేవలో ప్రస్తుతి గాంచిన
కార్యవాది.

ఆయన పితండ్రి పట్టభద్రుడై, వీక్షిత ప్రజలకై పోరా
డిన న్యాయవాది.

ఇక మన బ్రహ్మయ్యగారో జగమెరిగినవాడు. ఆంధ్ర
రాష్ట్ర కాంగ్రెసులో ఉన్నతపదవుల ద్వారా సేవచేసిన
ప్రఖ్యాత కాంగ్రెసువాది.

చూడగానే ఆకర్షింపబడును. ఆజానుబాహువు. ఆర
దుగుల నిడివేకాదు. నిండ్లైన విగ్రహం. ప్రసన్నవదనం! స్ఫుర
ద్రూపి. ఆ ఆకారానికి తగినట్లు బిళ్లంచు * గల తెల్లని
ధోవతి, జారుగోచి బాదు లాల్చీ. దానిపైన గోరంచుగల
ఉత్తరీయమును కప్పును. ఆ పున్నత ఆకారమునకు ఉజ్జ్వ

* ఈక తాటాకు పెడల్పాగల ఎర్రంచు 'దీనికి బ్రహ్మయ్యగారంచు' అని ప్రతీతి.

లముకల్గించే, వస్త్రాలంకారము పుట్టుకతోనే పెద్దవాడుగా పుట్టినట్లు చూపరులకు తోచును.

ఒక్క ఆకారమువల్లనే కాదు, ఆయన పెద్ద, గుణ గణాలు శక్తి సామర్థ్యాలు కూడా, ఆయనను పెద్దగా జేసినవి.

ఆయన యెంత ఉన్నతాకారుడో, హృదయమంత విశాలమైనది. మేధస్సు అంత నిశితమైనది. వర్తన అంత విమల మైనది.

ఒక వ్యక్తిని గుర్తించాలంటే, ఆయన గురువులను ముందు గుర్తించాలి. ఆంధ్రదేశములో అధిక ప్రఖ్యాతి గాంచిన, త్రిమూర్తులగు, కృష్ణరావు, పట్టాభి, నరసింహం గార్లాయన గురువులు. గురువుల గుణగుణాలాయనలో గుమి గూడినవి. కృష్ణరావుగారి విమలవర్తనము, పట్టాభిగారి ప్రతిభ, నరసింహంగారి సేవానురక్తి ఆయనలో చెన్నారిన వని చెప్పనక్కరలేదు. పరిచయులకు.

ఆయన ఒక విశిష్ట వ్యక్తి. పురోగామి గావటంతో పాటు ఆయనలో కొంచెం పూర్వార్చార వాసన లేకపోలేదు. సంస్కరణాభిలాషి కావడంతో బాటు, సంప్రదాయ బద్ధుడు. ఉత్సాహపరులతో పరుగెత్తడు. లాభనష్టాలు గణించే వారితో చతికిలబడడు.

ఆయన పండితుడు గాదు. విద్యావంతుడును గాదు. గ్రంథపఠనాభిలాషియు కాదు. అధిక లోకజ్ఞానం, పరేంగిత బుద్ధి ఉన్నందున, ఆ సంస్కారలోపం యెంతమాత్రం కన్పించదు.

ఆయన అధిక సంచారం చేయకపోయినా, పెద్దల సాహచర్యం; సంపన్నమైన భావశబలత వున్నందున, అ లోపంకూడా ఆయనను భాధించదు.

గ్రంథాలేమీ ఆయన వ్రాయలేదుగాని; వ్రాసినది కాస్తా చక్కగా వ్రాయగలడు. శైలిసరళమై, భాష సహజమై, తెలుగునుడికారము గలిగి వుంటుంది.

వక్తగా ఆయనను పరిగణింప వీలులేదుగాని, ఉపన్యాసాలలో హృదయధారవుంటుంది. వాక్యాలు చిన్న చిన్నవిగా వుండి, సామెతలు, ఆమెతలు, కథలు, గాథలు స్వానుభవములుగలిగి తెలుగు నుడికారముతో, అచ్చమైన రైతుమాటతో రాణించగలడు. విషయాన్ని విడచి శాఖాసంక్రమణ చేయడు. శబ్దాడంబరములేక, రైతులకర్థమయ్యేటట్లేగాక, చెప్పినదికాస్త చెవియొగ్గి వినేటట్లు చెప్పగలడు.

వాదనలో చతురుడు. ప్రతివాదిపైగాక, ప్రతివాదముమీదనే స్వీయ ప్రాగల్భ్యమును ప్రదర్శించుటలో దిట్ట.

సంభాషణలో సరసుడు. వస్తుతః ఆయన మంచి మాటకారి. చమత్కారి, సంభాషణలోనే ఆయన అసలు హృదయం వెల్లడయ్యేది. ఆయనదేకాదు యెవ్వరిదైనా అంతే. సంభాషణలో ఆయన విశాలహృదయం, ఆప్యాయత అనురాగం, మర్యాద, మన్నన, లోకానుభవం, పరిహాసకుశలత వెల్లడికాగలడు. ఆయన ప్రసంగించే ప్రదేశం ఒకచిన్న సమావేశమాతుంది.

గొప్ప సాహసవంతు డనలేముగాని తనవ్యూహం తాను వేసుకొని సాధించుటలో సమధిక ప్రతిభావంతుడే.

ఏ సమావేశంలోనైనా ఆయనను అందరు అనుగమించకపోయినా, గమనించక తప్పదు.

ఆయన ప్రచారకుడు కాదు. ప్రబోధకుడు కాదు. నిర్మాణ నిపుణుడు కార్యదక్షుడు.

ఆయన కెట్టి సహజశక్తి కలదో అట్టి జ్ఞాపకశక్తి కలదా. పట్టుదల, చురుకు, చొరవ, సద్యస్ఫురణ, నూత్నదృష్టి, శీఘ్ర నిర్ణయం, కార్యవ్యగ్రత, కార్యదక్షత, ఆత్మ విశ్వాసము, ఆత్మగౌరవము ఆయనలో అధికము. విచక్షణజ్ఞానములో అధికుడు, నిష్కపటి, నిష్కర్షి, అభిమానియైనా నిగర్వి, నిరాడంబరుడు.

ఆయనలో ఆవేశంకంటే ఆలోచన అధికం. అందుచేత, ఆయన అంతరిక్షాన సంచరించే ఆదర్శవాదికాడు, నేలమీద నడిచే లోకజ్ఞుడు. వాస్తవికీవాది, ఆచరించ గల్గినదే ఆయన ఆకాంక్షించును. అందుచేత ఆయన లక్ష్యాలు పరిమితమైనా, వాటిసాధనలో ఆయన చూపే ప్రజ్ఞా విశేషాలు అధికం.

లోకాన్ని వడగట్టిన సంస్కారి. ఒక పని చేయదలచు కుంటే లాక్ష్యం పూర్తిగా విడనాడడు, నీతి నతిక్రమించడు. యెవరి మనస్సు నొప్పించడు, తన పట్టును విడువడు. నవ్వు తూనే తన కార్యాన్ని నెగ్గించుకుంటాడు. ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే ఆయన కార్యదక్షుడు.

“ఏవ్యక్తి విలువనైనా, అతడుచాటే సిద్ధాంతాలను బట్టి గాక, అతని కార్య దక్షతను బట్టి నిర్ణయించాలి” అంటాడు, మన ప్రధాని పండిత నెహ్రూ.

కొందరికి ఉన్నత భావాలుండవచ్చు, ఉత్తమ లక్ష్యాలుండవచ్చు కాని అలా వున్నవారికి వజ్ర సంకల్పం, కార్యదక్షత వుండుటరుదు. కాని కావలసింది వజ్ర సంకల్పమే కార్యదక్షతే. ఇది మన బ్రహ్మయ్యగారిలో సమధికంగా ఉన్నవి.

ఆయన ప్రత్యర్థులు కూడా, ఆయన దక్షతను ప్రత్యక్షంగా కాగపోయినా, పరోక్షముగానైనా అంగీకరించగలరు.

1920 వ సంవత్సరములో కాంగ్రెసు ప్రాట్లు యివ్వవద్దని ఆజ్ఞాపించింది. ఆ విధంగా అధిక ప్రచార ప్రబోధాలు జరిగినవి. కాని కాళీపెట్టెలు యెన్ని పోలింగు స్టేషనులనుండి వచ్చినవి? ఒక్క బ్రహ్మయ్యగారి పోలింగు స్టేషనునుండే వచ్చినవి. మద్రాసు రాజధానిలో మరొక చోటునుండి రాలేదను సంగతి గ్రహిస్తే ఆయన కార్యదక్షత కరతలామలక మగును.

ఇంతేకాదు కొంతమంది నాయకులు, స్వస్థలాల్లో పరాయివారుగ పరిగణింప బడతారు. ఆయన అట్లా కాదు, ఆయన పలుకుబడి యింటా ఒయటా సమానమే. స్వగ్రామాన్ని కాంగ్రెసుకు పెట్టని కోటగా చేసి ఆంధ్ర నాయకుల చేతనే గాక మహాత్మునిచేత కూడ మన్నన పొందిన మాననీయుడు. ఇంటగెల్చి రచ్చగెల్చిన విఖ్యాతుడు.

మీర్జాపురంరాజుగారు 1926 వ సం॥లో అసెంబ్లీ అభ్యర్థి గానుండి అన్యాయంగా వోట్లు సంపాదించినందుకు, యెన్నిక దావాలో ఒక పిటిషనరుగావుండి, యెందరో అనుకూలుకు, ప్రతికూలురైనా, రాజుగారెన్ని ప్రలోభములు కల్గించినా, తుదివరకుపోరాడి నీతికినిలబడి, ఖ్యాతిగాంచిన నిర్మల చరితుడు.

ప్రీడర్లకు పీతమైన బందరు తాలూకాబోర్డుకు 1927 సం॥లో అధ్యక్షస్థానమువహించిన రైతు.

ఆయనచేత వారూపీరూ ఆపని యీపని, దారిద్ర్యి చేయించకలిగారా? నడతలోనే నూటిమార్గంగల మన రైతుపెద్ద, నూటిపనులనే చేయగలడు.

యింతేగాదు. జప్తినుపార్జి తనకు ప్రతిపక్షంగావున్నా సామరస్యంగా నడపిన దక్కుడు.

వ్యవహారమంతా తెలుగున నడిపించిన మాతృ భాషాభిమాని.

పాఠశాలలో నైతికబోధ యేర్పరచిన నీతివంతుడు.

హరిజనోపాధ్యాయులను ప్రథమంగా పల్లెల్లోపేసి, అస్పృశ్యతా నివారణకు దోహదమిచ్చిన సంస్కర్త.

ఉద్యోగులచేతను, ఉపాధ్యాయులచేతను ఖద్దరు వస్త్ర ధారణ చేయించి, కాంగ్రెసుబోర్డుగాజేసిన దేశాభిమాని.

సైమన్ ప్రకము మన సరిహద్దులలో సంచరించుటకు వచ్చినప్పుడు, బహిష్కారసూచకముగా బడులను మూసి, ఆఫీసుపై నల్లజెండా ప్రతిష్ఠించిన ధీరుడు.

ఉద్యోగులను, ఉపాధ్యాయులను సోదరులుగా జూచిన ఉదారుడు. అందుచేతనే నేటికీ వారు ఆయనను మా ప్రెసి డెంటుగారని ఆప్యాయంగా పిలుచుకుంటారు.

పరిపాలనను దక్షతతో నడపి, ఆదర్శవంతమైనబోర్డుగా జేసిన ప్రతిభాశాలి.

1930 సంవత్సరములో బందరుకు గవర్నరు వచ్చినప్పుడు మీ పరిపాలన ప్రశంసప్రాయమునకు వ్యతిరేకముగా

చున్నదని నల్లజెండాలుజూపిన తూర్పుకృష్ణాకాంగ్రెసు అధ్యక్షుడు. ఆనాటి వారికార్యక్రమమువలె ఆంధ్రదేశములో యెచ్చటను అంత దిగ్విజయముగా జరగలేదు. యీ ప్రదర్శనాన్ని పెద్దలు పెక్కువిధాల ప్రశంసించారు.

రైతు వుద్యమములో ఆయన ఆచార్యరంగాకు సహచరుడుగా నుండి, తన రైతు లోకానికి సేవజేసి ప్రస్తుతి గాంచాడు. రీశెటిల్ మెంటు వుద్యమంలో కారాగారమున కరిగెను.

ఆంధ్రరాష్ట్ర రైతుసంఘ అధ్యక్షుగా నుండుటగాక, తదుద్యమ విజయ సారథులలో నొకరు.

జమీందారీ రైతు వుద్యమ ప్రారంభకులలో ఒక ప్రముఖుడుగా పరిగణింపబడుటే. గాక, ప్రజాకంటకుడగు చల్లపల్లి యస్టేటు దివానును సాగనంపిన రైతు బాంధవుడు.

జమీందారీ రైతు వుద్యమములో మునగాల సంఘ తున లోక ప్రశిద్ధము. మునగాల జమీందారుకు రైతులకు కల్గిన వివాదమును పరిష్కార మొనర్చి ఉభయుల మన్నన గాంచిన మనీషి.

ఆంధ్రరాష్ట్రీయమహాసభ అధ్యక్షపీఠమెక్కిన, మొదటి రైతుబిడ్డ. ఆ సభను అతి చాకచక్యముగా నడిపి, ప్రముఖుల ప్రశంస లందిన ప్రతిభావంతుడు.

ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసు ప్రధాన కార్యదర్శిగా నుండి నేటి గవర్నర్ జనరల్, నాటి ప్రధానయగు రాజాజీచే ప్రశంసాపాత్రుడైన కార్యచతురుడు.

వేయేల! ఆచార్యరంగాగారులన్నమాట నాలకించుడు.

“కృష్ణరావు, చెరుకువాడ, పట్టాభి, కొడాలి, గొట్టె పాటివారి కలయిక, పంచభూతాలు. ఆంధ్రులకు మొత్తము మీద, వన్నె వెలుగు కల్పించినవనే బహు జనాభిప్రాయము. వారి ఐక్యతవలన ఆంధ్ర తేజము పెరిగింది. విజృంభణ సాధ్యమైనది”.

ఆయన యెన్ని కార్యాలు సాధించినా, యేపని చేస్తున్నా, తాను రైతుననే స్వస్వరూపజ్ఞానము విడనాడక, సదా ఆభావముతోనే సంచరించును.

అందుచేతనే ప్రజాసేవతోపాటు, మన జీవనాధారములగు, నందులవంటి వృషభరాజములను, కామధేనువుల వంటి ధేనువులను పోషిస్తూ, ఆ యెడ్లరంకెలను, కోడెల ఆర్భాటములను, ఆవుల అంభారవములను, లేగల గంతులను గాంచి, ఆనందిస్తూ, భూదేవిని భజిస్తూ, పంటపొలాలను ప్రేమిస్తూ, పాలేళ్ల పొందుతో, కూలీల సహవాసంతో, తోడి రైతుల ఆదరముతో, రైతులలో నైతే, గ్రామస్తులలో గ్రామస్తుడుగా వుంటాడు.

“సెరికా, నీవు భారతక్షాతలాత్మ
గౌరవ పవిత్రమూర్తివి! శూరమణివి!
ధారుణీపతి పాలనదండ మెప్పుడు
నీ హుంబు కన్నను బ్రార్థనీయమగు నె?”

కృషీవలుడు.

వంశవృత్తాంతము

“సనుర సమయములందు పితరుల

కొత్త తేజము నిలువబెట్టుము

శాంతిదినముల సేద్యమున దే

శమును కాపాడు.”

పల్లెపట్టు.

బ్రహ్మయ్యగారి వంశములో మనకు తెలిసేది వారి ముత్తాత, గంగయ్యగారి సంగతే ఆయనది ఘంటశాలకు 4 మైళ్ళ పడమరలో వున్న చినకల్లేపల్లి గ్రామం. గంగయ్య గారికి బ్రహ్మయ్య యేకైక సంతానము. కుమారుని యెనిమిదోయేట తండ్రి మరణించాడు. భర్తవియోగాన్ని, సహించలేక ఆయనభార్య వీరమ్మ తన తనయుని బాధ్యత భగవంతునిపై వుంచి, నూతులోబడి మరణించింది.

దిక్కులేని పక్షివలెవున్న బ్రహ్మయ్య భాగవతుల కూచిపూడికి సమీపములోవున్న పెదపూడి గ్రామంలోని మేనత్తగారింటికి, చేరాడు. మూడు సంవత్సరములా మేనత్త పోషించింది. ఆమె పేదరాలగుటచేత తనబంధువును, ఘంటశాల కాపురస్తుడు అయిన, అయినపూడి రామన్నగారు వచ్చినప్పుడు, తన అన్నకుమారుని తీసుకొనివెళ్ళి పనిపాటలు చేయించుకుంటూ వృద్ధిలోనికి తీసుకురావలసిందని వప్ప గించింది.

ఈ రామన్నగారు, భూవసతిగల వృత్తమ గృహస్తు. ఆకాలంలో వర్షాలు అధికంకావడంచేత పంటలుపండేవికావు. అందుచేత ఆనాడు పచ్చికరువేగాని యెండుకరువుండేదిగాదు.

భూమి యెంతవున్నా శిస్తుయివ్వలేని స్థితిలో వుండేవాడు రైతు. నాణెములు అధికంగా చెలామణిలేని ఆరోజుల్లో వస్తు మార్పిడే అధికంగావడమువల్ల, పంటలుపండినా, కొనే వాళ్ళుండేవారుగారు.

రైళ్ళు రాస్తాలు లేనందున వ్యాపారం హెచ్చుగా వుండేదిగాదు. వున్నకొద్ది వ్యాపారం బండ్లమీద గంతావుల మీదా సాగుతూవుండేది. ఆ కాలంలో భూమికి నిలు వేలేదు. యకరం రెండు మూడు రూపాయలుండేది. పసువులే ధనం. పంటతక్కువైనా పాడి వుష్కులంగావుండేది. శిస్తులుచెల్లని ఆరోజుల్లో రైతులు ఒక ప్రాంతాన్నుంచి మరొకప్రాంతానికి కిరాయి తోలుకుని శిస్తు డబ్బులు సంపాదించుకుంటూవుండేవారు. యి.కిరాయిబండ్లను తోలడానికే ఆరోజుల్లో 'కమాన్ తోలుడు' అనేవారు. యిట్లా కమాను తోలేబండ్లు ముఠాలుగావుండేవి. ముఠాకు 20 లేక 30 బళ్ళు వుండేవి.

యిట్టి ముఠానాయకులలో అయినపూడి రామన్న గారొకరు. ఘంటశాలనుండి జగ్గయ్యపేట, హైదరాబాదు, నాగపూరు, ప్రాంతాలకు కిరాయితోలుతూవుండేవారు. ముఠా నాయకులగు రామన్నగారు బ్రహ్మయ్యను తీసుకొని జగ్గయ్య పేట ప్రాంతాలకు కమాను వెళ్ళాడు. చిన్న చిన్న, పనులన్నీ చిన్నవాడగుటవల్ల యీ కుర్రవాడిచేత చేయించే వాడు. వయస్సున చిన్నవాడైనా, కట్ట గుడ్డ, తిన తిండి లేని పేదవాడైనా, ఆత్మాభిమానంగల బ్రహ్మయ్య యీ పనులు చేయ నిరాకరించెను. అంతట ముఠా మేస్త్రి తనను ధిక్క-

రించినందుకు వీవుపై నాల్గు విసిరాడు. యీ అవమానం సహించలేక, భారం భగవంతునిపై నుంచి బండ్లముఠాను విడచి బయలుదేరాడు.

కొంతదూరం వెళ్ళి అలసిపోయి దారిప్రక్క నొక చెట్టుకింద కూర్చుండెను. ఆ దారే వెళ్ళుచున్న ఒక సైన్యాధికారి యీ కుర్రవానిని చూచుట తటస్థించినది. అప్పటికి బ్రహ్మయ్య 12, లేక 13 యేండ్లవాడు. మంచి అందగాడు. ఆజానుబాహువు. వీరత్వము మూర్తీభవించిన ఆ కుర్రవానిపై ఆ యధికారి దృష్టిపడెను. యితేగాక, పాపము! కొద్దిరోజుల క్రితమే, యిటువంటి కుమారుడు పోవుట, ఆయనకు తటస్థించినది. అందుచేత ఆ కుర్రవానిని వెంటబెట్టుకొని, విద్యాబుద్ధులు కలిగించి మిలిటరీ వుద్యోగంలో చేర్చాడు. ఆయన ఆంగ్లదేశం వెళ్ళవలసి వచ్చినప్పుడు తన స్థానే వచ్చిన వుద్యోగికి వప్పజెప్పి వెళ్ళాడు.

తర్వాత, ఆ నూతనోద్యోగి అభిమానమునకు పాత్రుడై యేడు రూపాయలనుండి, యిరవై అయిదురూపాయల జీతముగల జమాదారయ్యాడు. ఆ సమయములోనే ఖుంటశాల వచ్చి, అయినవూడి రామన్నగారి సలహా సంప్రతింపులతో వివాహము జేసుకొని, కొలువుకు వెళ్ళాడు. భార్య అచ్చమ్మ వచ్చింతరువాత ఆయన అదృష్ట మధికమైనది. వెంటనే యాభై రూపాయల జీతంగల హవల్దార్ రైనాడు. మరికొంతకాలానికి నూరు రూపాయల వేతనంగల సుబేవారైనాడు. అప్పటి కాయనకు వీరరాఘవయ్య, ముబ్బహ్మద్యోగ్యరస్వామి అని యిద్దరు కుమారులు.

వీరరాఘవయ్య తండ్రివలె మంచి భారీమనిషి. దృఢకాయుడు. ఆటపాటలం దధికప్రీతి గలవాడు. సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరస్వామి. స్ఫురద్రూపి, సుకుమారి. చదువు సంధ్యలందు అధికాభిలాషి. వీరిబాల్యానంతలోనే తల్లి అకస్మాత్తుగా కాలంచేసింది.

అంతట సుబేదారు ఘంటశాలవచ్చి యిల్లువాకిలి యేర్పాటుచేసుకొని, అత్తగారి సంప్రదింపుతో, కాంతమ్మ అనేఆవిడను వివాహమాడి, వారినితీసుకొని తిరిగి పటాల్ లోకి వెళ్ళాడు. ఆయన అనేకయుద్ధాలలో వీరోచితంగా పోరాడిన పరాక్రమశాలి.

మన హిందూదేశాన్నుంచి హులపు వుద్యోగులను యేరి, విక్టోరియారాణిగారి దర్శనానికి పంపినసందర్భములో మద్రాసు రాజధానినుండి పంపబడిన పదునెనిమిది మందిలో ఆయనొకడు. ఆసందర్భములో ఆయన కొక పతకముకూడా బహుమతిచేయబడినది. ఆయన ఆరడుగులపొడవుగల ఆజాను బాహుడు. పొడవుకుతగిన లావుగల్గిన గంభీరమూర్తి.

ఆయన పెన్సను పుచ్చుకునేరోజులు వచ్చినవి. కాని, యింకా దారుఢ్యం వుండుటవల్ల, కమేండర్ ప్రాపకంవల్ల వుద్యోగంలో వుండెను. ఆయన పైఅధికారి మేజరుసుబేదారు కొద్దిరోజుల్లో పెన్సను పుచ్చుకోవడానికి సిద్ధంగావున్నాడు. ఆయన పెన్సను పుచ్చుకోగానే ఆస్థానంలో తానుప్రవేశించిన నెలకు 200-0-0 వచ్చుననియు తర్వాత మానుకుంటే నూరు రూపాయల పెన్సను వస్తుందనే ఆపేక్షతో యింకా వుద్యోగంలోనే వుండెను.

యాయన యిట్లా ఆపేక్షతోవున్నట్టే యాయనక్రింద వుద్యోగియైన హవల్దారుకూడా యాయనస్థానంలోనికి వచ్చి పెన్నను తీసుకుందామనేవుద్దేశంతోవుండెను. యీ హవల్దారు అన్న యీ సుబేదారుకు విషప్రయోగము చేయించిన అతను మరణించుననియు, తనతమ్ముడు సుబేదార్లై పెన్నను తీసుకుంటాడని దునుద్దేశముకలవాడై ఆవిధంగా విషప్రయోగముజేయ ప్రయత్నించెను. సుబేదారీసంగతి గ్రహించాడు. యిదివరకు అగస్మాత్తుగా చనిపోయిన తన ప్రథమభార్యకు కూడా యీవిధంగానే విషప్రయోగం జరిగివుంటుందని భావించాడు. అందుచేత యిక్కడవుండుట తనకు, తనబిడ్డలకు జ్ఞేమంగాదనియెంచి యాభైరూపాయల పెన్ననుతోనే ఘంటశాల వచ్చాడు.

వచ్చినవెంటనే భూమిబుట్ట సంపాదించుకొని స్వంత శేద్యం సాగించాడు. గ్రామంలో యేవ్యవహారం పట్టించుకొనేవాడుకాదు. తన వ్యవహారంలో యెవరుకల్పించుకున్నా నహించేవాడు కాదు. ఆయన నిత్యం దేవీపూజ చేస్తూండేవాడు. నత్యదృష్టికల్గి సంచరించేవాడు. అగులకు నాస్తి అనకుండా శక్తికొలదీయిచ్చి పంపుతూ వుండేవాడు.

మితభాషి. అనవసర సంభాషణ చేసేవారిని చీవాట్లు పెట్టి పంపేవాడు.

ఆయన రెండవ భార్యకు నల్గురూ ఆడపిల్లలే. ప్రథమ భార్య సంతానముగు వీరరాఘవయ్య యింగ్లీషు చదువు బాగా చదువక తెలుగు బాగా చదువుకున్నాడు. కాస్త కవిత్వ ధోరణికూడా కల్గింది. హిందూస్థానీకూడా బాగా

మాట్లాడేవాడు. వ్యవసాయముంటే అధిక యిష్టం. కాయ కష్టమునందు గౌరవంగల మనిషి, యాయన తమ్ముడు సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరస్వామి బి. యే. వరకు చదివాడు. బహుశా యీ జిల్లాలో ఆయనే కమ్మవారిలో కల్లా ప్రథమ పట్టభ ద్రుడు కావచ్చు స్త్రీడరీకూడా చేశాడు. యిట్లా కుమాళ్ళకు విద్యాబుద్ధులు గరపించి, వివాహాలు చేసి, 82 వ యేట కాలధర్మము నొందాడు సుబేదారు.

వీరరాఘవయ్యగారు రాజనము గలవాడు. మంచి ముసర్దీయేగాక, ప్యవహారత కూడాను. బలం గలవాడు. ధైర్యసాహసాలుకూడా అధికమే. ఆయన ఈ గ్రామం చుట్టూ వున్న గుండ్రుకు, చప్పాలు వేయించ ఆనాడే అస్త్రాలు పెట్టించి ఆందోళనచేసిన, ప్రజా సేవాభిలాషి. యింతేగాక ఘోటకం అనే పశుగ్రాస భూమిని చల్లపల్లి బమిందారుగారు ఘంటశాల గ్రామపెద్దల చేత కొలు వ్రాయించుకొని అక్రమప్రవేశం చేయ తలపెట్టినప్పుడు ఆయనా ఆయన మిత్రులు కలసి దాని నరికట్టి ఆ పశుగ్రాసపు భూమిని యధారీతిగా గ్రామస్తుల వుపమోగానిః నిలిపిరి

వీరరాఘవయ్యగారికి 1898-12-3 తేదీని బ్రహ్మయ్య గారు జన్మించిరి.

యాయన జన్మించిన కొద్ది రోజులకు పై జెప్పిన ఘోటకం కేసుల్లో న్యాయవాదిగా ప్రజల పక్షాన పని చేస్తూన్న ఆయన పినతండ్రి సుబ్రహ్మణ్యేశ్వర స్వామిగారు నిస్సంతుగా చనిపోయిరి.

ఆయనపోయిన కొద్దికాలానికే వీరరాఘవయ్యగారికి, బ్రహ్మయ్యగారికి, వీరరాఘవయ్యగారి మూడుదల్లి, వీరు చనిపోయిన తన కుమార్తెలకే ఆస్తి సంక్రమించగలదనే సంకల్పంతో, విష ప్రయోగము చేసెను. వీరరాఘవయ్యగారు వెంటనే మరణించిరి. స్తన్య పానము చేస్తూన్న శిశువులగుటవలన బ్రహ్మయ్యగారికి ఆ విషము ప్రాణహాని చేయలేదు. అంతటితో వూరుకున్నదా ఆ దుర్మార్గురాలుకి వీరరాఘవయ్యగారి మరణానికి, భార్యా బంధువులు తల్లడిల్లుచున్న సమయంలో ఈ పసికందును పట్టుకొని గొంతునొక్కివేయనున్న సమయాన, ఆయన చిన్న మేనమామగారు చూచి మేనల్లుని భద్రమైన స్థానానికి చేర్చెను.

ప్రజాసేవ చేసి, రాష్ట్ర ఖ్యాతిపొంద ఈశ్వరసంకల్పమై యుండగా, స్వార్థపరుల విష ప్రయోగాలు, దురంతాలు, ఆయన యెడల విఫలమగుటతో ఆశ్చర్యములేదు.

క॥ కాననమున రణమున సలి

లానల రిపుమధ్యమున మహాబీనగాగ్ర

స్థానమున మత్తు నిద్రొత్తు

బూనికతో । బూర్వపుణ్యములు రక్షించున్.

విద్యాభ్యాసము

ఉ॥ విద్యనిగూఢః గుప్తమగు విత్తమురూపము పూరుషాళికిన్
విద్యయశస్సుభోగకరి విద్యగురుండు విదేశబంధుఁడన్
విద్యవిశిష్టదైవతము విద్యకుసాటి ధనంబు లేదిలన్
విద్యసృపాలపూజితము విద్యనెఱుంగనివాడు మర్త్యుఁడే॥
—భర్తృహరి.

బ్రహ్మయ్యగారి మేనమామల ఊరుకూడా ఘంట
శాలయే, తమజ్ఞానమరిది ఈవిధంగా బలవస్మరణము నొంద
గానే, తమ తోబుట్టువును, మేనల్లుని, వారి యింటికి తీసుకు
వెళ్ళారు. ఆయనకు యేడవయేట అక్షరాభ్యాసము పూర్వ
సాంప్రదాయానుగుణ్యముగా జరిగెను. బాల్యమునుండికూడా
ఆయన చదువునంధ్యలలో సూక్ష్మబుద్ధిగల విద్యార్థులలోని
వాడు. ప్రతితరగతియందును ఆయనే పెద్ద. ప్రైమరీవరకు
చదివాడు. ఉపాధ్యాయులందరి మన్ననలకు పాత్రుడైనాడు.
ప్రైమరీ చదువుచున్న రోజులలో బడిపెద్ద ఆయనే.

ఆయన నాల్గోతరగతి చదువుచున్న రోజులలో బిపిన్
చంద్రపాలును శిక్షించిన సందర్భమున ఆ గ్రామములో ఒక
పెద్ద పూరేగింపు జరిగెను. పాఠశాల విద్యార్థులందరితోపాటు
ఆయనకూడా అందు పాల్గొన్నాడు. కాని అప్పుడు బిపిన్
చంద్రపాలువలె తానుకూడా దేశంకొరకు పాటుపడి, జైలుకు
వెళ్ళేదనని అనుకోలేదు. కాని అట్టి గౌరవచూయనకు దక్కుట
అదృష్టముగదా!

ప్రేమరీ ప్యాసెనతరువాత, గ్రామములోవున్న వార
కాసి చినలచ్చన్నగారివద్ద, యింగ్లీషు విద్యాభ్యాసము
నారంభించెను. ఆ లచ్చన్నగారు ఆకాలంలోనే పిల్లలకొరకు
ఒక గ్రంథాలయంస్థాపించి ప్రతికలుకూడా తెప్పించి, విద్యా
ర్థులచేత చదివిస్తూ, భాషాభిమానం దేశాభిమానం కల్పిం
చాడు.

1913 వ సంవత్సరంలో బ్రహ్మయ్యగారు బందరు
నోబుల్ కళాశాలలో ప్రవేశించాడు. 1906 లో ప్రథమంగా
వితంతువివాహము చేసుకొన్న చోడవరపు జగన్నాథరావు
గారు ఆయన క్లాసుటీచరు. ఆమాప్తరుగారు ఈ శిష్యుని గుణ
గణాలకు ముగ్ధుడై, పితృవాత్సల్యముతో చూస్తూ, పండుగ
పర్వాలకు తమ గృహమున కాహ్వానిస్తూండేవాడు. నేటి
ఆయన బ్రహ్మయ్య నాశిష్యుడని, గర్వంగా చెప్పుతూంటాడు.
ఆయనవలనకూడా కొంత దేశాభిమానము, సంస్కరణాభి
లాష యాయనలో మొలకెత్తినవి.

ఘంటశాల గ్రామస్తుడును, ఆయనకంటే పెద్దవాడును
అగు గొర్రెపాటి వెంకటేశ్వర్లుగారు బ్రహ్మసమాజ మందిర
ములో నుండుటచేత ఆయనకూడా అచ్చటనే వుంటూండే
వాడు. ఆరోజులలో ప్రతి ఆదివారం బ్రహ్మమందిరములో
ప్రార్థనలు జరుగుతూవుండేవి. అచటికి అక్కడవుంటూవున్న
విద్యార్థులు బందరులోని బ్రహ్మసమాజాభిమానులు వస్తూండే
వారు. తరచుగా ముట్నూరి కృష్ణారావుగారే ప్రార్థనలు
చేస్తూండేవారు. తద్వారా సంస్కరణాభిలాష, దేశాభిమా
నము వృద్ధిగాంచినవి.

స్కూలు ఫైనల్ వరకు ప్రతి సంవత్సరం తప్పకుండా గలుస్తూండేవాడు. ఆయన పాఠాలు యెక్కువకాలం చదవక వార్తాపత్రికలు తెలుగుపుస్తకాలు చదువుకూ వుండేవాడు. అయినప్పటికి ప్రతి తరగతిలోను, తెలివిగల విద్యార్థులందొకడుగా వుంటూవుండేవాడు. 1916 వం||లో స్కూలు ఫైనలునందు కృతార్థుడుగా లేడు. మరుసంవత్సరము చదువు చుండగా వివర్జ్యరమువచ్చి కి మాసములు వ్యాధిగ్రస్తుడగుట సంభవించెను. అందుచేత ఆసంవత్సరము చదివే అవకాశము లేకపోయినది.

మరు సంవత్సరము చదువమని చూపగారు చెప్పారు. గానీ, ముట్నూరి కృష్ణారావుగారి బ్రహ్మసమాజపు ఆడివారపు ప్రసంగాలు, కానూరి వెంకటాచలపతయ్యగారి కృష్ణాపత్రికలో ఆంగ్లవిద్యాభ్యాస విముఖత్వమునుగూర్చి వ్రాసిన వ్యాసము ఆయనను విద్యావిముఖునిగా జేసినవి. అందుచేత యిక భూషాడరిచయం చాలనుకున్నాడు. అనంతరం వున్నత విద్యాభ్యాసము చేయనందుకు అప్పుడప్పుడు విచారింపిన సమయములూకూడా లేకపోలేదు.

ఆయన ముత్తవతల్లికి తనమనుమడు వుద్యోగంచేయాలని అభిలాషవుండేది. మేనమామకు బ్రహ్మయ్యగారు పినతండ్రివలెనే న్యాయవాది కావాలనే అభిలాషవుండేది. ఆయన స్కూలు ఫైనల్ పోనే విద్యకు స్వస్థిచెప్పుటచేత బంధువుల ఆశలన్నీ నిరాశలైనవి.

విద్యావంతుడు కానందుకు ఆయన బంధువులు, ఆయన అప్పుడప్పుడు పరితపించునట్లుగా మనము విచారింప నక్కర

లేదు. పున్నత విద్యావంతుడైనట్లయితే ఆకాలస్థిని బట్టి యేదో పుద్యోగం చేయడమో, లాయరుగా వుండడమో సంభవించేది. అట్టి ప్రయత్నములు విఫలమగుట వల్లనే యీనాడు దేశసేవకు అవకాశములు కల్గినవి. యీవిధంగా ఆయన విద్యావైముఖ్యము జనోపకారమేయైనది.

ఆయన చదువుకునేరోజుల్లో బండర్లో కమ్మవిద్యార్థి సంఘమంటూ ప్రకటివుండేది. స్కూలునుండి రాగానే ప్రతి దినము ఆసంఘభవనమునకు వెళుతూ అచ్చట పుస్తకాలు, పత్రికలు చదువుతూ, ప్రతి ఆదివారం జరుగుచున్న సంఘము లలో పాల్గొంటూ వుండేవాడు. ఆకాలంలో ఆయన స్వదేశీ వస్తువులు ధరిస్తూ పచ్చని పెద్ద తలపాగతో బడికిపోతూ, తోటి విద్యార్థులతో రాజకీయ, సాంఘికవిషయాలు, ప్రజా సమాజపు సిద్ధాంతాలు ప్రసంగిస్తూ వుంటే ఆయన వేషభాషలజూచి మిత్రులు ఆయనను దేశాభిమానిగా గౌరవించే వారు. ఆకాలంలో విద్యార్థులు నేటివలె పత్రికలు చదివేవారు కాదు. ఆయన నిత్యం పత్రికలు చదవటం తెలుగులో గల రాజకీయగ్రంథాలు చదవడంవల్ల విద్యార్థి దశలోనే ఆయనకు రాజకీయ పరిజ్ఞానము కల్గినది.

యిట్లా పత్రికలు చదవడమేగాక పలుసభలకు పాల్గొని రంగంకూడా వెళ్ళేవాడు. 1916-4-21 నం||లో గుడివాడలో జరిగిన కృష్ణామండల సభకు స్వచ్ఛంద సేవకుడుగా వెళ్లెను. మండలసభ అంటే కేవలం మండలసభయేగాదు. దానినిపుర స్కరించుకొని, పత్రికాధిపతులసభ, ఆస్తికమహాసభ సంఘ సంస్కరణసభ, నిమ్నజాత్యుద్ధరణసభ, కమ్మమహాజనసభ

విష్వక్స

[illegible]

చివరై పరుగులలో రెండువూరు పోయియున్నవి

మొదలగు సభలు కోలాహలంగా ఆరు రోజులు జరిగినవి. ఆసభా సందర్భములో పెద్దల సందరిని దర్శించడమే గాక, వారి వాగామృతమును గ్రోలి ఉత్సాహోత్తేజములపొందుట కూడా జరిగినది. బందరులో జరిగిన, ఆంధ్రవిద్యార్థి సభలో కూడా స్వచ్ఛంద సేవకుడుగా పనిజేసి ప్రశంసా పాత్రుడ డయ్యాడు.

ఈ విధంగా విద్యార్థి దశలోనుంచి, నూత్నగ్రాహ్యత చొరవ, చురుకుగల్గి సేవా తత్పరతతో ప్రజా వుద్యమాల యందు పాల్గొంటూ పెద్దల ప్రశంసలకు పాత్రుడయ్యెను. పూవు పుట్టగనే పరిమళించునుగదా !

“అరుణ రేఖలు ఉషోదయమును నూచింనునట్లు
బాల్యము జీవిత భవితవ్యమును చూపును”

Childhood shows the man
As morning shows the dawn.

ఇంటగెల్చి రచ్చ గెలుచుట

ఆరయనేడు, నీమహిత యత్నము చేతనే ఘంటశాలకున్
జేరుబ్రతిష్ఠ లబ్ధిచునుమీ, సకలాంధ్ర జగత్తులోపలన్
వేరుగ పుచ్చసేయుదురు నిన్న పదిమంది నెల్లచోట్ల నీ
పేరునె చెప్పుకొందు మత్రిప్రీముడి, మేమును గౌరవా ప్తికె.

—అ. గుర్నాధరావు

ఘంటశాల చరిత్ర ప్రసిద్ధిగల గ్రామం. ప్రాచీన చరిత్రేగాక ఆధునిక చరిత్రకూడ దానికి కలదు. ప్రాచీన ప్రఖ్యాతి గాంచిన కొన్ని గ్రామాలు నామరూపాలు లేక నశించినవి. కొన్ని నామ మాత్రావశిష్టముగ యున్నవి. ఘంటశాల అట్లుగాక, నాటివలె నేటికీ ప్రసిద్ధి గాంచియుండుట స్థలమహత్వమా? స్వగ్రామాన్ని బ్రహ్మయ్యగారు కాంగ్రెసుకు పెట్టని కోటగా చేసిన సంగతి వివరించే ముందు, ఆ గ్రామ పరిచయం అవసరం.

ఘంటశాల కంటకసోలగా బౌద్ధ యుగమున ఖ్యాతి గాంచిన సంగతి చరిత్ర పరిచయమున్న వారందరికి తెలిసిన విషయమే. చాళుక్య యుగమున చోళ పాండ్యపురమనే నామాంతరంతో చెన్నారెడ్డి.

జమీందారీ యుగంలోకూడా యీ గ్రామం ఖ్యాతి గాంచింది. గొర్రెపాటి బాలక్రిష్ణమ్మగారు (1884-1906) జమీందారీ రైతు పోరాటములో నాయకత్వము వహించి రైతుల కష్ట నష్టముల నీడేర్చెను. ఈ యస్టేటులో, వెట్టి చాకిరీ మాన్పించిందాయనే. ఆయన వర్చస్సుచేతను, వర్తనచేతను, విద్యచేతను, విఖ్యాతుడు. ఆయన పేరుతో ఈ గ్రామ ప్రతిష్ఠ పెరిగింది. ఆనాటినుండి యీ గ్రామం నాయకత్వం వహించి పెక్కు రంగాలలో ప్రసిద్ధి గాంచింది.

ఒక్కొక్క ప్రాంతంలో ఒక్కొక్క గ్రామానికి ప్రసిద్ధి కల్గడం ఆ గ్రామాన్ని ఆదర్శంగా పెట్టుకొని తదితర

---

* జేశకవిలా మండలిచే ప్రచురింపబడిన ఘంటశాల చరిత్ర చూడవలెను.

గ్రామాలు నడవడం పెద్దలకు పరిచయ విషయమే. ఘంట
శాల అట్టి ఆదర్శ గ్రామాల్లో ఒకటి.

బాలకృష్ణమ్మగారి అనంతరంకూడా అప్పటప్పటికి
ఈ గ్రామంలో ప్రముఖులు వుట్టి ఈ గ్రామపేరు ప్రతిష్టలు
నిలుపునూ వచ్చారు. ♦

బ్రహ్మయ్యగారు ఆయనతోపాటు చదువుకొన్న మరె
కొందరు యువకులు ఈ గ్రామంలో ఆయనవలెనే విద్య
మాని, గ్రామంలోవుంటూ గ్రామసేవతోపాటు దేశ హితైక
కార్యములకూడా నేస్తూవుంటారు. 1917 సం॥ లో ఈ ప్రాంత
ములో కాంగ్రెసు ప్రజా స్థిరము, సంతకాలు అధికంగా
చేయించుటతో వారి రాజకీయ జీవితము ఆరంభమాయెను.

గ్రామ వ్యవహారాల్లో పాల్గొంటూ, దేశ సేవచేయ
జొచ్చిరి. గ్రామంలోవుండే పార్టీలు అప్పటికే అంతరించినవి.
యీ యువకులు వృద్ధిలోకి రాగలరని, గ్రామానికి ప్రతిష్ఠ,
ప్రయోజనము కలిగించగలరని, పెద్దలు వీరియందు ఆదరము,
అభిమానము, వాత్సల్యము చూపుచు, వీరిమాటలను,

♦ పట్టాభి సీతారామయ్యగారు, యీ గ్రామం కాంగ్రెసు చం
చాకై వచ్చినప్పుడు, యిక్కడ జరిగిన సభలో సంగతి సందర్భాలన్ని
గమనించి, ఘంటశాలవారి మాటలలోను మర్యాదలోను ఒక ప్రత్యేకత
వున్నది. వారు క్రొత్తగతంగా గాక సమిష్టిగా చందాలు యిస్తారు.
యిక్కడ ప్రాదీన పద్ధతిని, అరకలవెంట, మగ్గమాటవెంట బాడితల వెంట
చందాలు వసూలుచేస్తారు. మిగతా వారివద్ద, యిటువరుస వసూలు
చేస్తారు. యిట్టి పద్ధతి యితరత్రా అరుదు. యిట్టిస్థితి ఐకమత్యం వచ్చిన
గాని మనకు స్వరాజ్యంరాదు. యీ విధంగా ప్రశంసీస్తూ తన జన్మభూమి
పత్రికలో ఘంటశాలను గూర్చి పెద్దవ్యాసం ప్రకటించారు.

మన్నించుచుండెడివారు. అందుచేత గ్రామస్తులందరికి యీ బృందము నెడ అభిమానం అధింగావుండేది. ఈ బృందము లోనివారందరు సమవయస్కులు, సమానవిద్యావంతులైనా, బ్రహ్మయ్యగారి శక్తి సామర్థ్యాలు ఈ యువజన బృందానికి నాయకునిగా చేసినవి.

గాంధీమహాత్ముడు అసహాయోద్యమం ఆరంభించెను. దేశమంతటా నూతనచైతన్యము వెల్లివిరిసెను. కాసి ప్రజలు యెవరికార్యాలు వారు చేసుకుంటూవుంటారు. ఆదర్శవంతమైన నాయకత్వముంటేగాని, ఉద్యమం జయప్రదం కాదు. ఈసంగతినిగురించి పండిత జనహరిలాల్ నెహ్రూ) యిట్లా ప్రవచించాడు. “సంఘంలో విప్లవాలు మార్పులు నిరంతరమైన ప్రజాఉద్యమాలవల్ల రావు. ప్రజల ఉద్రేకశక్తి కెరటాలవలె లేస్తూ, పడుతూవుంటుందని, జైల్లోవుంచుకోవాలి. సంఘంలో యొక్కవమందికి తమదైనందిన వ్యక్తిజీవితపు అవసరాలను తీర్చుకోవడమే పరమార్థమకాతుంది. కొలదిమంది ఆదర్శజీవులు పట్టుదలతో నిల్చి మార్గదర్శకులుగా పనిచేయడం ద్వారానే సంఘంలో పరివర్తనం కలుగుతుంది.”

అట్టి ఆదర్శనాయకత్వము వహించి బ్రహ్మయ్యగారు ఈ గ్రామంలో కృషి యొనర్చినందుననే, ఈ గ్రామంలోను పరిసర గ్రామాలలోను, కాంగ్రెసు ఉద్యమం వృద్ధిగాంచింది.

యెన్నికలు

1920 సం॥లో శాసనసభా యెన్నికలు వచ్చినవి. కాంగ్రెస్ శాసనసభా బహిష్కారం ప్రకటించింది. అందు

వల్లనే కాళేశ్వరరావు, కానూరి వెంకటచలపతయ్య వంటి కాంగ్రెసువాదులు తమ అభ్యర్థిత్వాలను వదులుకున్నారు. జస్టిసుపార్టీవారు కాంగ్రెసుపై కత్తిగట్టి ప్రభుత్వానికండగా నిలిచారు.

కాంగ్రెసువుద్యమ ప్రచారమునకుగాను దివి తాలూకా కాంగ్రెసుసభ 1920-10-10 తారీఖున కావూరి కోదండ రామయ్యగారి అధ్యక్షతక్రింద ఘంటశాలలో బ్రహ్మయ్యగారి కృషిఫలితముగా జరిగింది.

తాలూకా అంతటినండి వేలాదిజనం వచ్చారు. కొడాలి శివరామకృష్ణారావు, కానూరి వెంకటచలపతయ్య, చెరుకువాడ నరసింహం మొదలైన ప్రముఖులు ఉపన్యాసము లిచ్చిరి. యీసభతో ఈతాలూకాయందతటను చైతన్యము అధికంగా కలిగెను. యీసభను తాలూకా కాంగ్రెసు సభ అని పేరుపెట్టినను యీతాలూకాలోనే గాక, యీ జిల్లా అంతటాను జరిగిన మొట్టమొదటి రాజకీయసభ. ఈ సభ దిగ్విజయంగా జరుగుటచేత ఆయన రాజకీయ జీవితానికి అధికంగా తోడ్పడింది.

యీ సభతోనే తనకర్తవ్యం నెరవేరిందని తలచలేదు. తన యువజన మిత్రబృందతో ఆనాడు తాలూకా అంతా సంచారం జేసి ప్రభోధించాడు.

చెరుకువాడ నరసింహం, కృష్ణారావు, బోడి నారాయణ రావుగార్లు మొదలైన పెద్దలతో కలసికూడా ప్రచారం గావించెను.

తాలూకా ప్రచారం పూర్తయినది. యెన్నికలు సమీపించెను. ఇక ఘంటశాల పోలింగులో ఒక వోట్ కూడా పడకుండ చూడాలని యేకదీక్షతో పని ప్రారంభించాడు. అందుచేత పోలింగు ప్రదేశములలోని ప్రతిగ్రామములోను విరివిగా ప్రచారము ప్రారంభించెను. ఘంటశాలలో వీధివీధికి సభలుజేసి, విరివిగా ప్రబోధము కల్పించెను.

రేపు వృషయం యెన్నికలనగా ఆరాత్రి, ఆరోజులలో అధికంగా వుండే రామభజనససూజనుల సన్నిటిని ససూజ వేశపర్చి, కొలాహలంగా వారిచే భజనలు చేయించి అక్కడ ఒక పెద్దసభఒకటి యేర్పాటు చేయించి, మర్నాడు వృషయం గ్రామస్తులందరు పనులుమీది, ఘంటశాల పోలింగులోని గ్రామాదులకు వెళ్ళి వోటర్లు యెవరూ వ్రాటుచేయకుండా చూడాలని ఈ గ్రామంలో పోలింగుదగ్గర, సుశిక్షితములైన మెలిగేళొందరు వుండాలని కొలాకాంగ్రెసు ఆదేశానుసారంగా పనిచేసి గ్రామానికి, దేశానికి ప్రతిష్ఠ తేవలనందని హెచ్చరించాడు. తదనుసారంగా కార్యవిభజనగూడ జరిగెను.

ఆయన ఆదేశాన్ననుసరించి తెల్లవా రేసరికి, ఘంటశాల పోలింగు ప్రదేశంలోని వివిధగ్రామాలకు, వుత్సాహవంతులైన యువజనులంతా వెళ్ళిరి. ఓటర్లెవ్వరు పోలింగు స్టేషనుకు వెళ్ళకుండా అమిత వుత్సాహ దీక్షలతో పనిచేసిరి.

పోలింగుస్టేషనువద్ద బ్రహ్మయ్యగారు, గ్రామంలోని కొందరు యువకులను, ప్రముఖులను చేర్చుకొని, వివిధ గ్రామాల నుండి వచ్చిన గ్రామోద్యోగీయులను కాంగ్రెసు ఆజ్ఞలను మన్నించవలసినదిగా హెచ్చరించిరి.

సాయంకాల మైనప్పటికి ఒక్కపూటరుకూడా పూటు
యిచ్చుటకు రాలేదు. పోలింగు ఆఫీసర్లు ఆశ్చర్యచకితులై
కూర్చున్నారు. గ్రామోద్యోగుల్లో కొందరికి ప్రభుత్వంవారి
వల్ల తమ కేదైనా మాటవస్తుందేమో అని సందేహం కలి
గింది. ఘంటశాల మున్నబుగారగు గొర్రెపాటి వెంకటనర
సింహంగారు తాను చెప్పిన విధంగా తదితరులకూడా ప్రభు
త్వంవారికి నంజాయిషి చెప్పవచ్చుననీ, భయపడవలసిన అవు
నరం లేదని ధైర్యము చెప్పి వారి సంశయములను బాపిరి.
చానిశి కొడాలి మున్నబుగారగు తుమ్మల శీతారామయ్యగారు
బలపర్చిరి. అందువల్ల గ్రామోద్యోగులకూడా ఒక్కమాట
మీద నిలబడి పూటుచేయ నిరాకరించిరి.

అన్ని పోలింగుల్లోను ఓట్లు యివ్వటం ఘంటశాల
పోలింగునుంచి కాళీపెట్టెలు పంపటంవలన, ఘంటశాల పేరు
ఆంధ్రదేశ మందంతటా వ్యాప్తిగాంచింది *

1923 సం॥ లో జరిగిన యెన్నికల సందర్భములో
పూట్లు యివ్వదలచినవారు యివ్వవచ్చునని కాంగ్రెసు తీర్మా
నించెను. కోపెలమూడి గోపాలకృష్ణయ్య, మాగంటి సీతయ్య
కానుమిల్లి నర్వారాయుడు, బొల్లిన నారాయణస్వామి

---

* అట్లు కాళీపెట్టెలు పంపినతర్వాత ఈ గ్రామ ప్రముఖులలో
నొకరగు దోనేపూడి వెంకట్రాయులుగారు జిల్లాకోర్టునకు ఆసెనరుగా
వెళ్ళగా, ఆయనవల్ల జిల్లాజడ్జిగారు గ్రామసంగతి సందర్భములు విని
ఆశ్చర్యపడిరి. పట్లకు ప్రాసీక్యూటరుగా నున్న శెడింబి హనుమంతరావు
గారు ఆ గ్రామసంగతి సందర్భము అన్నియు తమకు తెలుసుననియు,
యీ ప్రాంతములోకెల్ల చైతన్యవంతమై వికమత్యముగామెలుగు గ్రామమని
ప్రకంపించిరి.

నాయుడు, పెనుమత్స పెద్దిరాజు, కొళందరెడ్డి ప్రభుత్వములు అభ్యర్థులుగా నిలబడిరి కమ్మవారిలో కొందరు పైన పేర్కొన్న వలుగురు కమ్మవారికే వోట్లయివ్వాలని ప్రచారం సాగించారు. బ్రహ్మయ్యగారు కులతత్వాలు పనికిరావని చెప్పుతూ కాంగ్రెసుకు సుముఖులైన జాతీయవాదులగు పెనుమత్స పెద్దిరాజు, నూగంటి సీతయ్యగార్లకు విధిగాయి వ్యాలని ప్రబోధిస్తూ, కమ్మసంఘముపై జస్టిసుపార్టీ సభ్యుడై లోగడ శాసన సభాసభ్యుడై కాంగ్రెసు సిద్ధాంతాలను ఖండించిన కోవెల మూడివారికి ఓట్లు యివ్వరాదని హెచ్చరించిరి.

1926 సం॥లో యెన్నికలు వచ్చినవి. కాంగ్రెసు తరపున కాశేశ్వరరావు, నూరయ్యగార్లు నిల్చారు. జస్టిసుపార్టీ తరపున మీర్జాపురం జమీందారుగారు, అడ్డుమిల్లి గోసాయి కృష్ణయ్యగారు నిల్చారు. కొళందరెడ్డిగారు స్వతంత్రంగా నిలబడిరి. మీర్జాపురంరాజుగారు తమ యేజంట్లద్వారా ఈ ప్రాంతంలో కొందరి ప్రముఖులపేర్లు తమ మ్యానిఫెస్టోలో ప్రవహరించారు. అట్లాగే కొళందరెడ్డిగారు చేశారు. యీ మ్యానిఫెస్టోలో ప్రకటించిన ప్రముఖుల పేర్లద్వారా తమ అభ్యర్థిత్వాల్ని బలపరచుకొని ఓట్లు సంపాదించ నమకట్టిరి. నిజానికి ఆ మ్యానిఫెస్టోలో ప్రకటించబడిన ప్రముఖులలో కొంతమందికి దానిసంగతియే తెలియదు. అందులో కొంతమంది కాంగ్రెసుకు అనుకూలురు. కొంతమంది ప్రముఖులకు ఆ అభ్యర్థులకు యేమీ సంబంధములేదు. యిట్టి స్థితిలో యీ మ్యానిఫెస్టోలోని మోసమును బ్రహ్మయ్యగారు గ్రహించి ఆయా ప్రముఖులను సరిదర్శించి విచారించగా

అందులో చాలమంది తమ కనలా సంగతియే తెలియదని, తాము కాంగ్రెసుకు అనుకూలమని తెల్పిరి. అంతట బ్రహ్మయ్యగారు జిల్లాఅంతటా సంచారమొనర్చి ఆ మ్యానిఫెస్టోలోని ప్రముఖుల నిజమైన వుద్దేశములను గురించి ఆ మ్యానిఫెస్టోలోని బూటకమును గూర్చియు ఆయా ప్రముఖులవద్ద టేటు మెట్లు తీసుకొని అవి ఎత్రికలలో ప్రకటింపజేసిరి. మరియు ఆయా అభ్యర్థులకు రిజిస్టరీ నోటీసులనుకూడా పెట్టించిరి. జిల్లా యందంతటా సంచారము గావించి కాంగ్రెసు అభ్యర్థులైన సూరయ్య, కాశేశ్వరరావుగార్ల అభ్యర్థిత్వమును బలపరుస్తూ ప్రచారముగావించి ఘంటశాల పోలింగులో ఓట్లన్ని కాంగ్రెసు అభ్యర్థులకే ఇప్పించిరి.

ఘంటశాలలో తనకు ఒక ఓటుకూడ పడకపోవుటే గాక ఈ గ్రామ పంచాయితీబోర్డు ప్రెసిడెంటుగు నేమూరి వెంకయ్యగారిచే తన సంతకాన్ని ఉపయోగించుకో వద్దని మీర్జాపురంరాజాగారికి నోటీసు ఇప్పించుటచే ఈ గ్రామంలో గ్రామత్యాగి అట్రాక్టు తీసుకొని త్రవ్వించిన చెరువు పని మొత్తం రు. 2700/-లు ఇవ్వకుండాచేసిరి. బ్రహ్మయ్యగారు 1927 లో తాలూకాబోర్డు అధ్యక్షుని పిలిచినతర్వాత ఆసామును యిప్పించిరి.

పంచాయతీసభ

కాంగ్రెసు సంచేశానుసారం ఓట్లు సంపాదించడంతోనే తన కర్తవ్యము తీరిందని తలచలేదు, బ్రహ్మయ్యగారు. కాంగ్రెసు కోర్టులనుకూడా బహిష్కరించింది. గనుక గ్రామమునుండి యే వ్యవహారము కోర్టుకు పోగూడదని తలచారు.

అంతట గ్రామములో వున్న పెద్దలను ముందు కలుసుకొని వారితో సంప్రదించి ఒక పంచాయితీ సభను యేర్పాటు గావించిరి. ఈ సభలో హరిజనులలోను అన్ని వర్గాలలోను పంచాయితీ చెప్పటకు అర్హులగువారిని నూరుగురు వ్యక్తుల పేర్లుగల పట్టిబకటి తయారుచేయబడెను.

గ్రామంలో యేదైనా తగాదా వస్తే యిరువత్తుల వారు చెరొక మధ్యవర్తిని ఆ మధ్యవర్తి చిద్దరూ కలసి మరొక పెద్దమనిషిని ఎన్నుకొనడం ద్వారా వ్యవహారములన్ని పరిష్కారం జరుగుతూండేవి.

యీ పంచాయితీ సభ 12-12-1921 సం॥లో యేర్పాటుగాబడి చాలాకాలంవరకు గ్రామంలోని సివిల్ క్రిమినల్ వ్యవహారాలు పరిష్కరిస్తూ ప్రఖ్యాతి గాంచింది *

మద్యపాననిషేధం

మద్యపాన నిషేధం విషయంలోకూడ చాలా కృషి చేశాడు. 1921 సం॥లో తాటాకు లన్నింటిని వరికించి

---

* యీ పంచాయితీ సభ బాగుగా పనిచేయుచుండుటచేత పోలీసు సర్కిల్ యిన్స్పెక్టరు వెంకటప్పయ్యనాయుడుగారు 1923 సం॥లో చల్లపల్లి క్యాంపునకు దీని కధ్యక్షుడైన గొర్రెపాటి వెంకయ్యగారిని ఈ సభా సభ్యులకులయిన బ్రహ్మయ్యగారిని పిలిపించిరి. అంతట ఆయనగారు క్రిమినల్ కేసులు రాకుండా చేస్తున్నారట, మీ పంచాయితీకోర్టు యెక్కడ అని ప్రశ్నించాడు దానికి బదులుగా బ్రహ్మయ్యగారు మా వ్యవహారాలన్ని చెట్లుక్రిందనే పరిష్కారం చేసుకుంటున్నామ. సివిల్, క్రిమినల్, మా వ్యవహారాలు మేము పరిష్కారం చేసుకోవడం తప్ప అన్నాడు. సర్కిల్ యిన్స్పెక్టరుగారి బెదరింపులకు బ్రహ్మయ్యగారు లొంగనందున ఆయనపై వారి సమాధానంకోసం యేదోరిపోర్టు వ్రాసి పంపారట.

తాళ్ళు గీతకువీలులేకుండా చేశారు. 1922 సం॥ లో యాయన కృషి ఫలితంగా ఆబ్కారీ దుకాణమును పాడినవారే లేక పోయిరి. తర్వాతకూడా యీ గ్రామస్తులు చెల్లు గీత కివ్వ నందునను, పాటదార్లు పాడనందునను, ప్రభుత్వము పరాయి గ్రామస్తులను ప్రోత్సహించి పాడించింది.

ఆ పాటదార్లకు గీతకు గ్రామంలో చెట్లు దొరక లేదు. చుట్టుపట్ల గ్రామాలలో గీడుకొని యిక్కడ దుకాణం పెట్టగా కాంగ్రెసు వాలంటీర్లను ప్రోత్సహించి పికెటింగు చేయించిరి. పికెటింగు చేస్తూన్న వాలంటీర్లను ప్రధమంలో లాటిఛార్జీ చేయుట, లాటిఛార్జీ అనంతరంకూడా పికెటింగు మానకపోయినందున వారిని అరెస్టు చేయడం జరిగింది. అనంతరం యీ గ్రామంలో యిందు విషయమై పట్టుదల ఉద్రేకం పెరిగి, ఉన్నత కుటుంబములకు చెంది, యేనాడును యిల్లు బయలువెడలని మహిళామణులుకూడా దుకాణము నకు యెదురుగా నిలబడి అతి పట్టుదలతో నెలరోజులు పికె టింగు జరిగించిరి. దుకాణము కట్టివేయవలసిన స్థితి యేర్ప డెను. అంతట పోలీసువారు స్త్రీలనుకూడా అరెస్టుగావించి జైలుక పిరి.

పన్నుల ఆపుదల

1921 సం॥ ప్రాంతములో కాంగ్రెసు పన్నులను యివ్వవద్దని ఆదేశించెను. ఆ ఆదేశానుసారం, యీ గ్రామ స్తులేవ్వరు పన్నులను చెల్లించలేదు. ఉద్యోగులు, మాగానికి నీరుయివ్వమని, భూములను జప్తు చేస్తామని బెదిరించిరి.

గాని రైతులు వట్టువిడువలేదు. కాంగ్రెసు తిరిగివచ్చినను, ఇయ్యవలసినదిగా, ఆజ్ఞాపించిన తర్వాతనే వన్నుల సచ్చిరి.

ఖద్దరు

ఖద్దరుపుత్పత్తి లోను ఘంటశాలపున్నతస్థానమే వహించింది. 1924 సం॥లో ఆగష్టు 10 వ తారీఖున బ్రహ్మయ్య గారు తమ మిత్రుల నాయంతో పదిపేల రూపాయలు పెట్టుబడితో దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు ఖద్దరు సంఘం స్థాపించి, ఖద్దరు పరిశ్రమకు తోడ్పడిరి. యీగ్రామములో యింటింటా రెండుమూడు రాట్నములు గలవు. యీ సంఘం అఖిలభారత చరఖాసంఘంవారిక్కడ శాఖను స్థాపించేవరకు పక్రమంగా పనిచేసింది. ఘంటశాల ఖద్దరు, మన్నికలో మంచి నాణెమైనదని ప్రసిద్ధిగాంచింది. బొంబాయి, గుజరాత్, ప్రముఖులు ఘంటశాల ఖద్దరు కోరి తెప్పించుకొందురు.

మహాత్మని మన్నన

1929 సం॥ లో గాంధీమహాత్ముడు ఖద్దరునిధికై ఆంధ్ర దేశము నంచారము, చేయసాగెను. శృష్టాజిల్లా వచ్చినప్పుడు బ్రహ్మయ్యగారు, కొండా వెంకటప్పయ్య, పట్టాభి సీతారామయ్యగార్లతో కలసి మహాత్మని నంచార కార్యక్రమంలో పాల్గొనెను.

20-4-1929 తారీఖున గాంధీమహాత్ముడు ఖద్దరు నిధికై యీగ్రామం వచ్చినప్పుడు ఘోటకంలో ఒక గొప్ప సభజరిగెను. ఆసభలో ప్రథమ శ్రేణిలో స్త్రీలు కూర్చుండి రాట్నములు వడకుచుండిరి. మహాత్ముడు వచ్చినను ఎట

అలఁడి లేక నిశ్శబ్దముగ యొక్కడి వారక్కడ నుశీక్షితుల
వలె నుండుట చూచి, ముగ్ధుడై ఆయన తన పావుగంట
కార్యక్రమమును ఒక గంటవరకు పొడిగించి యచ్చటి క్రమ
శిక్షణను, కార్యక్రమములను మెచ్చుకొనెరి. *

మహాత్ముడు నచ్చేసరికి చుట్టూవీధులుతీర్చివాస,
ములు నాటి క్రమ శిక్షణ నొందిన అనేకమంది వాలంటీర్లు
నిలబడి ప్రజలను అదుపులో వుంచుచుండిరి. మహాత్ముడు
కాంగ్రెసు యూనిఫారం గల యీ వాలంటీర్లను చూచుట
తోడనే 'Is this your national army' 'యిది మీజాతీయ
సైన్యమా' యని వుగడించెను.

మహాత్ముడు యీసభలో హిందూధర్మము బ్రాహ్మ
ణులు అనే శీర్షికతో ఒకగంట వువన్యసించెను. టైము
అయిపోయిందని బ్రహ్మయ్యగారు డాక్టరు పట్టాభిగారితో
చెప్పగా వారు, మహాత్మునికి మనవిజేసిరి. నాదగ్గరా గడి
యారమున్నదని చమత్కారంగా అంటూ గడియారాన్ని
చూపించి, మరికొంతకాలం వువన్యసించారు.

* బ్రహ్మయ్యగారు మహాత్ముని కాసులోవుండి కార్యక్రమం
నడుపుచుండెను. మహాత్ముడు ఘోటకంలోనికి రాగానే యిక్కడ మరి
కొన్ని నిమిషములు వుండవలసినదని మనవిజేసెను "యిది నీ గ్రామమనా"
అని మహాత్ముడనెను "నా గ్రామమనిగాదు. యీ గ్రామం యీ జిల్లా
కాంగ్రెసు కార్యక్రమములో అన్నివిధముల ప్రఖ్యాతమైన పెద్దగ్రామము"
యిది నెంటరు. వివిధ గ్రామాలనుండి విశేషజనం వస్తారు. గనుక కోరు
చుంటినని" ఆయన అనెను. అంతట "నీవు చెప్పిన చొప్పున వున్నచో
అప్పటి పరిస్థితిని బట్టి ఆలోచించెద"నని మహాత్ముడు బ్రహ్మయ్యగారితో
అనెను.

చుట్టువట్లనుండి విశేషజనం వచ్చుటేగాక వివిధ గ్రామాలవారు యిచ్చట మహాత్మునికి కాసుకలిచ్చారు. స్త్రీలు అనేకులు తమ ఆభరణాల నర్పించారు.

హరిజనదేవాలయ ప్రవేశము

అస్పృశ్యతా నివారణోద్యమంలో గూడా ఆయన ఉత్సాహ కృషి యొనర్చినాడు. ఈ గ్రామంలో మాగ్గశిరశుద్ధవష్టికి సుబ్రహ్మణ్యస్వామికి గొప్ప ప్రత్యసం జరుగుతుంది. ఆవున్నవ నమయమున హరిజనులతోబాటు నవద్వ్యుగగూడూ యీ గ్రామంలో గుడిబయటనే పూజచేసిరి.

ఈ విధంగా ఆంధ్రదేశంలో అందరూచేసిన హరిజన దేవాలయప్రవేశం అనతికాలంలో జరుగగలదని ఘంటశాల వారిని ఆదర్శ ప్రాయంగా యెంచుకొని కృషిచేయవలసిందని 1932 సం॥ డిశంబరులో ఆంధ్రపత్రిక సంపాదకీయం వ్రాసి ప్రశంసించింది.

1933 సం॥ లో బ్రహ్మయ్యగారు శారాగృహము నుండి విడుదలైనతర్వాత గ్రామంలో (వైబిసెట్) ప్రజాభిప్రాయాన్ని తీసుకొనిరి. ప్రజలలో నూటికి 90 మంది దీనికి సుముఖులుగా నుండిరి. అందుచేత ఆనందత్సరము వష్టిపుత్త వానికి హరిజన దేవాలయప్రవేశము అతి వైభవముగా జరిగెను. నాటినుండి యీ గ్రామంలో అస్పృశ్యతాదోష మడుగంటెను.

దీ పా వ శి

మనం బానిసలంగా వుండుటేగాక విదేశసరుకగు దీపా
వళి బాణసంచాను మానవలసిందని మహాత్ముడు ప్రబోధిం
చడం సర్వజనవిదితమే. ఆ సందేశానుసారం బ్రహ్మయ్యగారు
అధికకృషి యొనర్చి, తదాది చాలాసంవత్సరముల వరకు
బాణసంచాను కాల్చుటను మాన్పించిరి.

సంక్రాంతి కార్యక్రమము

ఆంధ్రదేశములో సంక్రాంతిరోజున ప్రతిగ్రామంలోను
కోడిపందాలు వేయడం, జూదాలు ఆడటం అనే ఆచారాలు
అనుశ్రుతంగా వస్తున్నవి. యీ గ్రామంలోని విశాలమైన
ఘోటకంలోనికి వివిధగ్రామాలనుండి విశేష జనంవచ్చి
అపండుగ నాల్గురోజులు కోడిపందాలువేయడం, జూదాలు
ఆడటం జరిగేది. అసహాయోద్యమం వృద్ధతంగావున్న ఆకా
లంలో ప్రచార ప్రబోధములద్వారా బ్రహ్మయ్యగారు దానిని
రూపుమాపిరి.

యిట్లా అనేకవిధాల కృషియొనర్చి ఘంటశాలను
ఒక ఆదర్శవంతమైన గ్రామంగాచేసి తననాటి యువకులకు
మార్గదర్శకులైరి. *

అందువల్లనే ఆయనయెడల గ్రామవాసులకు విశేష
ఆదరాభిమానము. ఆయన 1942 సం॥లో డిటెన్యూగా

---

* గ్రామస్థులను ప్రజ్వలింపచేయగల స్వాతంత్ర్యజ్వాల ఆయనలో
మూర్తీభవించుటచేతను, టీఎస్ స్పిరిట్ లో పనిచేయు సహచరబృంద
ముందుటచేతను ఆయన ఇట్టికార్యములు చేయకలిగాడు.

తీసుకొనిపోబడి 1944 సం॥లో విడుదలైనప్పుడు గ్రామంలోని ఆబాలగోపాలము ఆయనను వైభవముగా నూరేగించి గొప్ప సభగావించి సన్మానించిరి.

“ఎన్నడువచ్చునో మదినెన్నడు సంతసమున్ ఘటించునో
యెన్నడు కన్నులున్న ఫల మింపొంద నింగనుజూడనేర్తుమో
సన్నుతశీల నిన్నని విచారభరమ్మున క్రుంగియున్న మా
కెన్నగరాని హర్షములభించెను తావక దర్శనమ్ముచే ”

ఆయనయెడల గ్రామస్థులకుగల అభిమాన గౌరవాలు అయినపూడి గురునాథరావుగారు ఆయన జైలునుండి విడుదలయినప్పుడు చెప్పినపైపద్యం నూచించును.

గ్రామ సేవ

“జననీ జన్మభూమిశ్చ స్వర్గాదపి గరియసీ ”

Breaths there the man with Soul so dead
Who never to himself hath said
This is my own my Native Land

Sir Walter Scot.

మనకు జన్మస్థలాభిమాన మున్నమాట వాస్తవము. మనకేకాదు ఆనాగరికులైన ఆటవికుని మొదలు ఆత్యున్నత నాగరికులవరకు యిది స్వభావ సిద్ధమైన గుణము. కాని స్థలాభిమానము సంకుచితము కాగూడదు. అది దేశాభిమానాన్ని మించరాదు.

మరమ్మత్తులు, యితర వుపయోగములు, సక్రమంగా జరిగేటట్లు యేర్పాటు చేశాడు.

ఘంటశాలకు మూడువైపులా, గంజికాలువ, గుండేరు, అనే మురుగు కాలువ లున్నవి. తెల్లవారి లేస్తే ప్రతిరోజూ పశువులు, మనుష్యులు ఆ కాలువలు దాటి వెళ్ళాలి. అవి బురద బాడితో నిండి వుంటవి. అందుచేత రైతులు, పశువులు, యమయాతన పడాలి నిత్యం.

ఈ భాధ నివారణకు బ్రహ్మయ్యగారి శిష్యుగారు, అరునదియేండ్ల క్రిందనే ఆందోళన సాగించిన సంగతి పాఠకులకు పరిచయమే. అగ్జీలవలన ప్రయోజనం కలుగలేదు. బ్రహ్మయ్యగారి కృషి ఫలితంగా రెండు చిన్న చేర్పడ్డవి. తండ్రి తలపెట్టిన పనులు తనయుడు సాధించాడు. ఈ చిన్నాల మరమ్మత్తులకై తిరిగి ఆయన కృషి చేస్తున్నాడు.

ఈ గ్రామంలో పంచాయతీ బోర్డు ది 1924-1928 సం॥లో యేర్పడినది. దీనికి వేమూరి వెంకయ్యగారు వరుసగా 16 సం॥లు ప్రెసిడెంటుగా నుండుటచేత 'చయిర్మన్' అని ఖ్యాతి గాంచాడు.

బ్రహ్మయ్యగారి పంచాయతీ బోర్డులో 1921 సం॥ లగాయతు 1926 సం॥ వరకు సభ్యుడుగా వున్నాడు. ఆయన సభ్యత్వము వహించిన తర్వాత గుమాస్తాను తీసివేయించాడు. ఆఫీసు ఆయన యింట్లోవుండుటవల్ల ఆఫీసునకు సంబంధించిన పనంతా ఆయనే చూచేవాడు. యింటిపన్ను యువకులగు యితర సభ్యులు వనూలు చేసేటట్లు ఏర్పాటు చేశాడు.

ఈ విధంగా బోర్డుఖర్చును తగ్గించుటేగాక ప్రతిపైసా ప్రజలకు వుపయోగపడుటకు అధికంగా తోడ్పడ్డాడు.

ఘంటశాల, ఘంటశాలపాలెం, యీ పంచాయితీలో కలసివుండేవి. 1934 సం॥వరకు ప్రశాంతంగా వున్న బోర్డు కక్షలకు ఆకరమైనది. అవి చివరకు ఘంటశాల - పాలెం తగాదాయిగా పెరిగిపోయినవి. పాలెంవారికి ప్రధమంనుంచి పంచాయతీబోర్డునందు అయిప్తమే. యీసంగతి సందర్భమునన్నీ గ్రహించి పంచాయితీబోర్డు ప్రశాంతముగా వుండగలందులకు పాలెముచు యిందులోనుండి తొలగింప జేశాడు.

గొర్రెపాటి వెంకటేశ్వర్లుగారు యీ గ్రామంలో 1913 సం॥లో “శ్రీరామమోహన పుస్తకభాండాగార”మును పేరుతో ఒక భాండాగారమును యేర్పరచాడు.

ఆయన కీర్తిశేషుడై నతరువాత యిది అంతరించకుండా చూచుటేగాక దీనికి అధ్యక్షుడుగాను, కార్యదర్శిగాను వుంటూ దీని అభివృద్ధికై యెంతో కృషిజేశాడు. నాడు మూడు పుస్తకాలతో స్థాపింపబడిన గ్రంథాలయం నేడు ఇరువదియైదు వందల గ్రంథాలతో విరాజిల్లుచూ ప్రతి సంవత్సరము ప్రభుత్వమువారి గ్రాంటు పొందుతూ వృద్ధిచెందుట ఆయన చేతిచేయవే. ♦

♦ ఈ భాండాగారమునకు ప్రధమదశలో, యీ గ్రామపుపాధ్యాయులు అధికంగా అన్నివిధాలా సహాయపడ్డారు. ఆయనకు వారితోగల సాహచర్యంవల్ల వారి కష్టసుఖాలు అనుభవమైనవి ఆ ఉపాధ్యాయుల యెడల ప్రేమే వుపాధ్యాయ వర్గము యెడల ప్రేమగా పరిణమించింది. అందువల్లనే అవకాశం చిక్కినప్పుడల్లా వుపాధ్యాయుల కష్టనివారణకు కృషిచేయుట ఆయనకు పరిపాటి.

గ్రామప్రజల, ఆరోగ్య, నైతిక, విద్యాభివృద్ధులకు గాను, ది 2-12-1925 తారీఖున గ్రామసంఘం బ్రహ్మయ్య గారిచే స్థాపించబడినది. గ్రామానికి సంబంధించిన సమస్త వ్యవహారాలు దీనిద్వారానే జరుపుట ఆచారము. దీనికి కార్యదర్శిగాను అధ్యక్షుడుగాను వుండి గ్రామాభివృద్ధికై పాటుబడిరి.

ఈ గ్రామప్రముఖులగు పేమూరి రత్నయ్యగారి కృషి ఫలితముగా ది 19-12-1919 సం॥నాడు పరవతి సంఘము స్థాపింపబడింది. ఆయన పెద్దవాడగుటచేత బహు కార్యనిమగ్నుడగుటచేత, గ్రామశ్రేయోభిలాషులగు బ్రహ్మయ్య గారికి ఆయన దీనిని అప్పగించాడు. ఈ సంఘాన్ని వృద్ధిజేసి, బీదరైతులకు అప్పులనిచ్చుటద్వారా తోడ్పడిరి. దీనివల్ల కల్లే, ఆర్థికప్రయోజనమును భాండాగారమునకు వినియోగింప జేసిరి.

పూర్వం ప్రతిగ్రామానికి పశుగ్రాసభూమి వుండేది. దానిని ఘోటకం అని పిల్చేవారు. కాని దానిపేరు గోటకం గో=గోవులు, అటకం=సంచరించేభూమి, అని దానిఅర్థం. ఇతర సాముదాయక భూములన్నీ జమీందారులు హరించినట్లే యీ ఘోటకాలనుకూడా ప్రతిగ్రామంలోనూ హరించారు.

ఘంటశాల గోటకం 270 యకరాలభూమి దీనిని బ్రహ్మయ్యగారి తండ్రిగారి కాలంలో జమీందారు స్వాధీనం చేసుకోవాలని, ప్రయత్నించడం, ఆయన అడ్డుతగలడం, అది ఆవిధంగా నిల్చిపోవడం పాఠకులకు తెలిసినదే.

ఘంటశాల వికాసత్యంగా ప్రస్థాంతరకు ఈ ఘంట కంపంగతి యెత్తలేదు జమీందారు. 1934 సం॥లో గ్రామములో కల్లు యేర్పడ్డది. ఆ సందుజూచి జంపాల వెంకటేశంగారనే దివాను “అనాది ఒంజరై, యట్టేటువారికి సంపూర్ణ హక్కు భుక్తములు కల్గి వారి కావలాలో ప్రన్న భూమిలో, యట్టేటువారి సర్మిషన్ లేకుండా పశువులను తోలివందుకు 200-0-0 లు వస్తవరిహారము, యివ్వని యెడల కోర్టుద్వారా రాబట్టుకొందున”ని 1934-12-4 వ తారీఖున ఘంటశాల, సాలెంలోని 45 మంది పెద్దలుకు లాయరు నోటీసుల విప్పించిరి.

బ్రహ్మయ్యగారి కృషి ఫలితంగా, గ్రామ ప్రముఖులంతా యీ విషయంలో యేకీభవించారు. లోగడ యీ ఘోటకం కేసుల్లో ధర్మచింతతో పనుచేయుటే గాక, దీని శుభరక్షణకై 1921 సం॥లో ఘోటకసంఘము స్థాపించిన వారి వల్లూరి మార్యనారాయణరావుగారి ద్వారా యీ 45 గురు నభ్యుల ఆమోదంతో ఒక్క గ్రామ సంఘ అధ్యక్షుని చేతనే గోటకం గ్రామస్తులదిగాని, జమీందారు కెట్టి సంబంధములేదని నోటీసు నిప్పించాడు. ఈ సమాధానము వల్ల గ్రామస్తులు వికాసత్యంగా నుండుట గ్రహించి కోర్టు వ్యవహారములనుండి విరమించిరి.

అట్లా జమీందారు ఆక్రమించకుండా జూచుటగాక అక్కడక్కడా రైతు లాక్రమించుకొన్న దానిని గూడా, జమీన గ్రామసంఘ అధ్యక్షుల హానిన తర్వాత ఆక్రమణ తీసివేయించి, చుట్టూ సరిహద్దు దిన్నులను 1946 లో కట్టించిరి.

ఆయన అధ్యక్షకాలములోనే యీ గోటకం నుండి పది యకరాల భూమి హైస్కూలుకు మరొక 13½ యకరాలు రోడ్డుకు యిప్పించి గ్రామ సౌభాగ్యమునకు సాయపడిరి.

ఘంటశాల చాలా పెద్దగ్రామము 18 వూళ్ళలో పాయకారీ భూములున్నా రైతు నత్తిడి అధికము చిలకలపూడి అనే గ్రామం ఘంటశాలకు ఒక మైలు. ఆ భూమిలో అధిక భాగం ఘంటశాల రైతులదే. అది పల్లపు ప్రదేశ మగుట చేత మెరకపెల్లకు అంతగా ప్రపయోగించనందున పల్లపు సాగు చేయుటకు చాలాకాలమునుండి కృషి చేస్తూ వుండిరి. కాని ఫలితంలేదు. ఈ విషయంలో దోనేపూడి వెంకట్రాయలుగారు ఆయన కుమారుడు సీతారామయ్యగారు పడిన పాట్లు భగవంతునికే యెరుక. మిత్రుడు సీతారామయ్యగారి కోర్కెపై బ్రహ్మయ్యగారి వ్యవహారములో ప్రవేశించి తగు కృషిచేసి పల్లపు సాగునకు పర్మిషను సంపాదించి రైతాంగమునకు తోడ్పడుటతోపాటు అధికోత్పత్తికి కూడా తోడ్పడిరి.

దివి తాలూకా నిద్యానంతమైన తాలూకా కాదు. ఇదివరకు యీ తాలూకాలో రెండే హైస్కూళ్ళు. ఇటీవల మరికొన్ని హైస్కూళ్ళు నెలకొల్పబడినవి.

బ్రహ్మయ్యగారి కృషి ఫలితంగా గ్రామస్తులు 10 యకరముల భూమి 10 వేల రూపాయలు యిచ్చే పద్ధతిని 1946-8-21 వ తారీఖున ఘంటశాలలో మాధ్యమికపాఠశాల యేర్పడినది. అది మరు సంవత్సరం హైస్కూలుగా అంగీక

రింపబడుటేగాక, ఆయన కృషిఫలితంగా, గోటకములో లక్షరూపాయలతో గొప్ప బిల్డింగు జిల్లాబోర్డువారు కట్ట నేర్పాటుగావించిరి. వుత్తరోత్తరా దీన్ని వ్యవసాయ కళా శాలగా మార్పించాలని మన రైతుపెద్ద సంకల్పం.

ఘంటశాల పెద్ద గ్రామమైనా, కాంగ్రెసు గ్రామమగుటచేత, స్థానికసంస్థలకు అధ్యక్షులుగావున్న జస్టిసువార్టి వారు దీని కట్టి సౌకర్యము కల్పించలేదు.

ఈ గ్రామం మూడు నైపులా కాలువవుండ్లి యెట్టిరహచారి సౌకర్యము లేకపోవుటచేత, ఒకదీవివలెనుండి యితర ప్రపంచముతో సంబంధము లేకుండా వున్నది. బ్రహ్మయ్యగారి కృషిఫలితముగా కొడాలినుండి ఘంటశాలకు మూడుమైళ్ళు గల మట్టిరోడ్డు యేర్పడుటేగాక కంకరవేయు ప్రయత్నములు కూడా జరుగుచున్నవి. *

ఈస్టుబ్యాంకి కెనాలు యేర్పడిన తర్వాత దివితాలూకా యావత్తు యిటీవల పల్లవుసాగు క్రిందికి వచ్చింది. కొడాలి, కొత్తపల్లి, తాడేపల్లి, ఘంటశాల గ్రామాదులు మాత్రమే మెరక గ్రామాలుగావున్నవి. ఈ గ్రామాలచుట్టూ గుండేరు వుండుటచేత, గుండేరుముంపువల్ల, మెరకపైరులు అధికంగా నష్టపడుచున్నవి. అందుచేత రైతులకోరిక ననుసరించి యీ

---

* బోర్డుకు సంబంధించిన పనులన్ని ఆనాటి చట్టాలు, ఈనాటి, బిల్డింగు రోడ్డు పనులన్నికూడా, సకమంగా జరుగగలందులకుగాను గ్రామ సమిష్టిచే కంట్రాక్టుతీసుకొని పనిచేయుట ఆయన ప్రోత్సాహమువలననూ, పలుకుబడివలననూ జరుగుచున్నవి.

భూములుకూడా యీస్తుబ్యాంకు కనాట్రకింద పల్లవుసాగు చేయుటకు ఆయనకృషి యొనర్చుచున్నాడు.

దేశసేవతోపాటు యిట్లు గ్రామ శ్రేయోభివృద్ధికై కృషియొనర్చుటతో ఆయన పేరు ప్రతిష్ఠలతోబాటు గ్రామ ప్రతిష్ఠకూడా పెరిగింది.

ఇది కాంగ్రెసు గ్రామమని నఖ్యాతి చెందుటచేత ఆయన ప్రభావం పలుకుబడివల్ల యుద్ధస్థండుకై ఆఫీసర్లు పెట్టే బాధలు యితర ఆఫీసర్లవలన కలిగే యిబ్బందులు లేకుండా పోయినవి.

ఈ విధముగా గ్రామసేవజేసి తన జన్మభూమి ఋణ విముక్తుడైనాడు బ్రహ్మయ్యగారు.

“ఏవూరుజూచినా మావూరుగాదు ఏవార్నిజూచినా ఏవార్నిజూచినా మావాళ్ళు గారు.”

ఎన్నిక దావా

1923-26 మధ్యకాలంలో శాసనసభా ప్రవేశమును గూర్చి అనేక వాదోపవాదములు జరిగినవి. 1925 సం॥లో జరిగిన కాన్ఫరెసులో శాసనసభా ప్రవేశము అంగీకరింపబడినది. అందుచేత కృష్ణాజిల్లాకు కాంగ్రెసు అభ్యర్థులుగా అయ్య దేవర కాశేశ్వరరావు, కొల్లిపర నూరయ్యగార్లు నిలిచారు.

కాంగ్రెసుకు సాయంచేస్తానని మొట్టమొదట వాగ్దానం చేసిన అడుసుమిల్లి గోపాలకృష్ణయ్యగారు తానే పెండ్లికొడుకయ్యాడు. మీర్జాపురం రాజాగారు జస్తినుపార్టీ తరపున

నిల్చారు. కట్టమంచి కొళందరెడ్డిగారు స్వతంత్ర పక్షాన నిలిచారు.

సూరయ్యగారు “నీచేతను నాచేతను...అరయంగా నార్వరచేత కర్ణుడీల్లెన్” అన్నట్లు నూటనలభై వోట్ల తేడాతో వోడారు.

కాళేశ్వరరావు, మీర్జాపురం రాజాగార్లు గెలిచారు. ఆనాడు జమీందారలు ఆడినది ఆట పాడినది పాట. వారు రైతుల రక్తమాంసములను హరించి, చట్టంద్వారా చట్టం చాటునా సంపాదించిన ధనంతో, మాంటుఫర్డు సర్క్యూరణల నాటినుండి రాజకీయ రంగమును, కలుషిత మొనర్చి ఓట్లను డబ్బుపెట్టికొని ప్రజల జన్మహక్కులను సక్రమముగా చెలాయించుకోనీయక, ప్రజలను అవినీతుల జేసి ప్రజాస్థానముల నాక్రమించి తమ స్థానములను బలపరచుకొని తమ స్వార్థములకై దేశ ప్రయోజనములను బలిపెట్టజొచ్చిరి.

ఆవిధముగనే మీర్జాపురం రాజాగారు జలాబోర్డు ప్రెసిడెంటుతో తృప్తినొందక, జమీందార్లకై ప్రత్యేకింపబడిన స్థానమునకు నిలువక, ప్రజాస్థానమునకు పోటీజేసి తన అధికారమును దుర్వినియోగము జేయుటయేగాక ధనం వెదజల్లి జయంగాంచారు. రాజాగారికి 9,000 సింగిల్ వోట్లు వచ్చుట దీనికి ప్రబలప్రమాణం.

అక్రమంగా ప్రవర్తించినవారు జయంపొందటం, నీతి వర్తనుడగు సూరయ్యగారు అపజయం పొందటం ఆయా

మిత్రులగు బ్రహ్మయ్య, కొడాలి అంజనేయులు, పేములవల్లి గోపాలరావుగార్లకు అమిత విచారము కల్గించింది.

సూరయ్యగారి అవజయం ఆశ్చర్యం కల్గించింది అందరకూ. ఈయెన్నికల్లో బ్రహ్మయ్యగారినే నిలసనున్నారు సూరయ్యగారితో సహా అందరూ. కాని బ్రహ్మయ్యగారు సూరయ్యగారు వుండుటే మంచిదని నచ్చజెప్పి తన ప్రాణమిత్రుడగు సూరయ్య జయముతోపాటు కాళేశ్వరరావు జయమును కూడా అభిలషించి తన మాతృదేవత ఆవసానకాలంలోవున్న సమయములో కూడా ఆమెకు సవర్యచేయుటకంటే మాతృదేశారాధనమే అధికముగా భావించి కృషిచేయుటచేత, సూరయ్యగారి అవజయానికి కాయన చాలా కృంగిపోయాడు.

ఇట్టిస్థితిలో కాంగ్రెసు ప్రముఖులగు వల్లభి నీతారామయ్య కృష్ణారావు, చెరుకువాడ నరసింహం, బ్రహ్మయ్యగార్లు ముందుసంగతి యేమిటని ఆలోచించ సాగారు. అడుసుమిల్లివారి పార్టీకి చెందిన కొందరు ప్రముఖులుకూడా యీవిషయములోనే బందరు వచ్చారు.

ఆనందరభములో జిల్లాకాంగ్రెసు ప్రముఖులంతా సంప్రదించుకొని మీర్జాపురం రాజాగారిని పడగొట్టడం మీ కర్తవ్యమని యెన్నికల సందర్భములో ప్రకటించారు గదా! లంచాలతో ఆయన గెల్చినట్లు కావలసినంత సాక్ష్యమున్నది. అందుచేత ఆయనమీద మీరు వ్యవహారము జరిపితే మేము సహకారము చేస్తామని అడుసుమిల్లివారితో బ్రహ్మయ్యగారన్నారు. మీరే వ్యవహరించండి. కొన్ని కారణాలవల్ల మేము వ్యవహరించ వీలులేదు. మేము తగినసాయం

చేస్తామని వారు వాగ్దానము చేశారు. అందుకు సమ్మతించి సరే నన్నారు బ్రహ్మయ్యగారు. 1927-1-5 మీర్జాపూరు రాజా గారిపై పిటీషన్ పెట్టబడింది.

అప్పట్లో మీర్జాపూరు రాజాగారికి బద్దలిరోధిగా వున్న చల్లపల్లి రాజాగారగు అంకినీడుగారు పట్టాభిషిక్తారామయ్యగారిని రప్పించుకుని కావలసిన సహాయము చేస్తాను, వ్యవహరించవలసినదని చెప్పారు.

రాజాగారు ఆర్థికసాయము చేయడానికి అండగా నున్నారు. పట్టాభిగారు పట్టుదలతో బాధ్యత వహింప వూనుకొన్నారు. బ్రహ్మయ్యగారు, ఆయన మిత్రుడు స్వర్ణీయ బొబ్బా వెంకటశేషయ్యగారు పిటీషన్లుగా నిలబడి వ్యవహరింపసాగారు. స్పెషల్ జడ్జియగు లక్ష్మణరావుగారు, బంసరు వచ్చి విచారణ ఆరంభించారు. కాంగ్రెసుతరపున వూరూరు తిరిగి అఫిడవిట్లు తెచ్చి దాఖలుచేశారు.

ఆదిలో సాయం చేస్తామని చెప్పిన అడ్పుమిల్లి వారు సాయం చేయకపోగా మీర్జాపూరువారికి అండగా నిలబడి, పిటీషన్ల తరపున వచ్చినసాక్షులను యెత్తుకొనిపోవడం తిరగదీయడంకూడా సాగించారు. బ్రహ్మయ్యగారు ఆయనమిత్రులు కాంగ్రెసు గోత్రులు అనేక కష్టాలు పడ్డారనందర్భములో.

అప్పట్లో వార్తాపత్రికలన్నీ యీ కేసుసంగతులతోనే నిండేవి. యీ జిల్లాలోనేగాక ఆంధ్రదేశమందంతటను అలబడి కలిగించిన దీదూవా.

విచారణ పూర్తయినది. యీదావాలో వందలాది జనులు సాక్షులుగా విచారింపబడ్డారు. కేసు రుజువైనదను

కున్నారందరు. మద్రాసుపోయి స్పెషల్ జడ్జిగారు రాజాగారి కనుకూలంగా తీర్పుచెప్పటజూచి ప్రజలు విస్మితులైనారు.

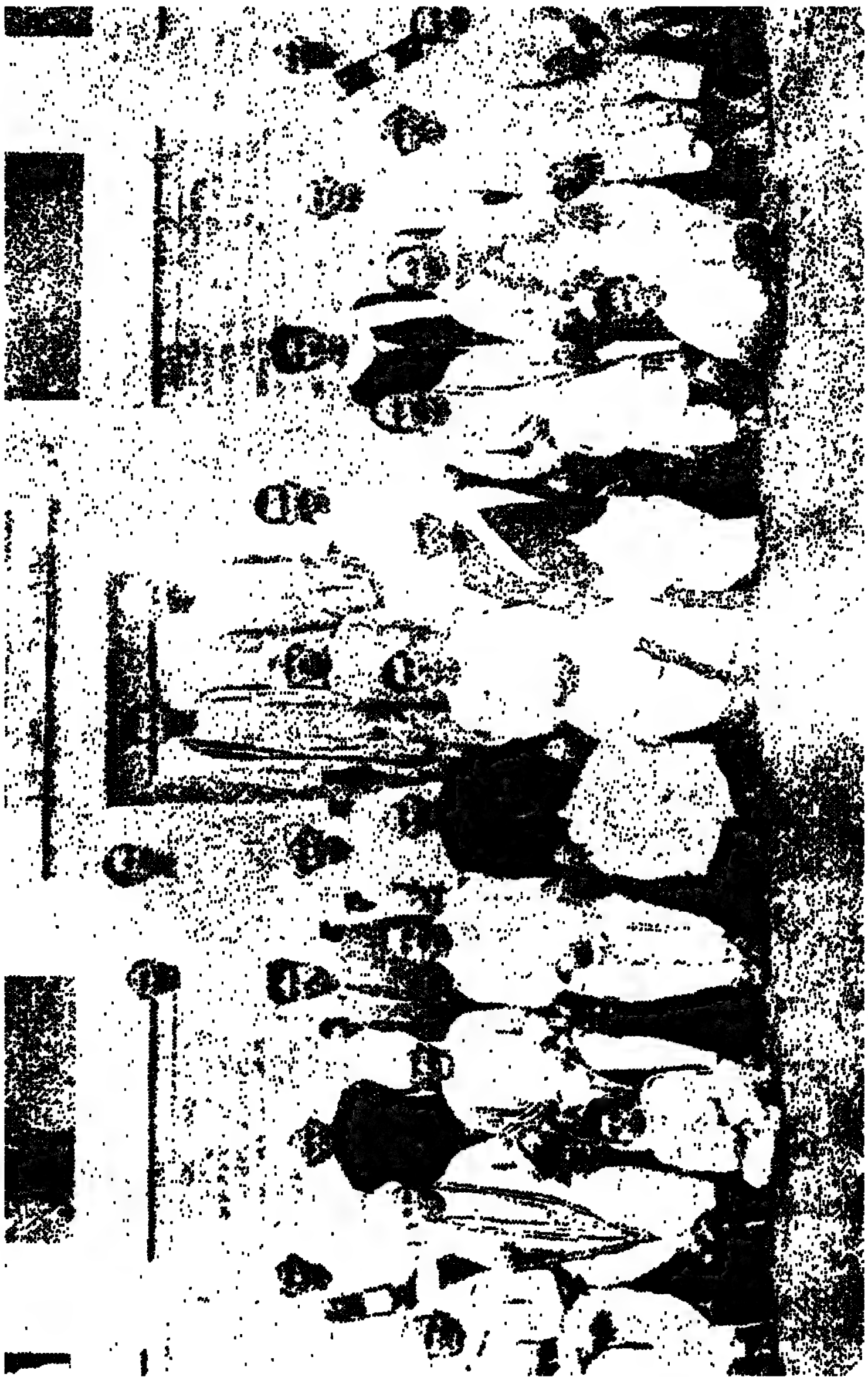
జస్టిసుపాట్ల నాయకులగు పానుగల్లు రాజాగారికోరికపై గవర్నరుగారు జోక్యముకలుగజేసుకొన్నందున యిట్లా జరిగిందని వదంతి వ్యాపించింది.

మీర్జాపురంవాటికి యెన్నికలలో అయిన అరవై వేలు గాక, యీ వ్యవహారములో మరొక అరవై వేలయినవి. పిటీషనర్ల తరపున అయిన 20 వేలు, అన్నమాట ప్రకారం అంకి నీడుగారిచ్చారు.

ఈ తీర్పునకుముందు మీర్జాపురంవారు అనేక యెత్తులు పోరాడారు. పిటీషనర్లను లోబరచుకొనుటకు సామ దాన భేద దండోపాయాలన్నీ వుపయోగించారు. బొబ్బా వెంటిట శేషయ్యగారికి 15 వేల రూపాయలిస్తామని నంచులు పుచ్చుకొని తిరిగారు. ఆయన చేతులో చిల్లిగవ్వ లేకపోయినా ధనాన్ని కాలదన్ని “దేశాభిమాని” అని చెరుకునాడవారు పెట్టిన పేరును సార్ధకం చేసుకున్నాడు. బ్రహ్మయ్యగారికికూడా 15 వేలు యిస్తామని రాయబారాలు జరిపారు. వచ్చినవారికి బుద్ధిజెప్పింపారు. పిటీషనర్ల తరపున పనిజేస్తున్న స్టీడరు భట్టాజి పెంకట్రాయుడుగారు, ధనలోభముతో మీర్జాపురం రాజాగారినైపు తిరిగిపోయాడు. యీ రైతుబిడ్డలు కూడా అట్టివారేనని భ్రమించి వుంటాడు జమీందారు.

పిటీషనర్లపై వేసిన పాచికలు పారనందున పట్టాభిగారిపై వారిదృష్టి పడింది. పట్టాభిగారి సహపాతి మీర్జాపురం రాజాగారి వకీలు ఒకాయన యిపిటీషన్ ఎత్తివేయిస్తే.

తాత్కాలిక చర్యలు ఈ ద్వే గురించి

కార్యక్రమ వారు:

1. కొత్త శేషయ్యగారు 2. భట్టా జ్ఞానోబయ్యగారు 3. మహమ్మద్ రసూల్ సాహెబుగారు 4. మాలెంపాటి వెంకటకృష్ణయ్యగారు 5. కావూరి కోదండ రామయ్యగారు 6. గొట్టెపాటి బ్రహ్మయ్యగారు (అధ్యక్షులు.) 7. కెడింబి హను మంతరావుగారు 8. వేములపల్లి వెంకటగోపాలరావుగారు 9. మండలి రామస్వామి నాయుడుగారు 10. రేపల్లె వెంకటకృష్ణయ్యగారు 11. వెంకటరత్నంగారు

- నిలుచున్నవారు—1. బత్తెన లక్ష్మీపతిగారు 2. బాబూరావుగారు (ఓవర్ సీయర్) 3. గడ్డె నారయ్యగారు (పురాధ్యక్షులు) 4. లక్ష్మీవర్యుల వెంకటేశ్వరరావుగారు H. C 5. మండవ వెంకటరత్నంగారు 6. వజ్ర రామయ్యగారు 7. చెలసాని వీరయ్యగారు

- 2 వ కు స 1. తాతా పిరాస్వామిగారు 2. చెలసాని కాకయ్యగారు (గుమస్తా) 3. అశ్వధాటి రానుమూర్తిగారు 4. నరసింహారావుగారు (Inspector)

రాజాగారిచేత ఆంధ్రప్రదేశ్ కళాశాలకు 50 వేలు సాయం చేయిస్తానంటూ తిడిగాడు. ఈ నీచమైన డబ్బు కళాశాలకు అక్కరలేదు. పసరమైతే ముష్టి యెత్తి సంపాదించగలనన్నా డాయన.

జమీందారులు ఆక్రమంగా రైతులవద్ద ధనాన్ని గుంజుతారు. వారికి వారి చుట్టూవుండే ధనాపేక్షాపరుల, స్వార్థపరులగు వందిమాగధ బృందముయొక్కయు, వారిని పెంది పెద్దవారినిజేసే కాసా చాసీజనముయొక్క మనస్తత్వముమాత్రమే తెలుసు. ఇతర ప్రపంచాన్నికూడా వారు యీ కొలత బద్దతోనే కొలుస్తారు. ఇక త్యాగులైన చేళ సేవా శిరతుల మనస్తత్వము వారి బుద్ధికి అగోచరం.

“అధమా ధన మిచ్ఛంతి, ధనమానేచ మధ్యమాః॥

ఉత్తమా మాన మిచ్ఛంతి మానో హి మహతాం ధనం.”

తాలూకాబోర్డు అధ్యక్షత

క॥ తనవారి నెదుటవారిని దనవారిఁ
గనజూడ నేర్చు ధన్యులుచాలన్
ఘనకీర్తుల చే మింతురు ననకాది
మునిప్రసన్న సంచగిమన్నా.

1921 సం॥లో తాలూకాబోర్డు ఎన్నికలు వచ్చినప్పుడు పోటీలేకుండానే సభ్యుడుగా వచ్చాడు. బందరు తాలూకాబోర్డు పేరుగాని బందరు దివి తాలూకాలు కలసివుండేవి.

ఆబోర్డులో సభ్యులసంఖ్య 24. అందులో ఎన్నిక సభ్యులు 18 మంది. నియమితసభ్యులు ఆరుగురు. ఈసభ్యులలో కాంగ్రెసు వారి సంఖ్య 10. ఈపార్టీకి నాయకుడు బ్రహ్మయ్యగారే. కీ||శే|| శైడింబి హనుమంతరావుగారు మధ్యస్తుడు. మిగతా యెన్నిక సభ్యులు : గురు నామినేటెడ్ సభ్యులు జస్తిసుపార్టీకి చెందిన వారు జస్తిసుపార్టీలో ప్రముఖులు బారిష్టర్ శీలం జగన్నాథ రావు, కొల్లివర వెంకటరమణయ్య నాయుడుగార్లు.

తాలూకాబోర్డు అధ్యక్షులను ఏకగ్రీవముగా జస్తిసు పార్టీ సభ్యుడు ఎన్నుకొనబడుట మంచిదికానని యెంచి సిద్ధాంతము కొరకు బ్రహ్మయ్యగారు పోటీచేశారు. ఎన్నిక సభ్యులు పూట్లు అధికంగా బ్రహ్మయ్యగారికే వచ్చినను నియమిత సభ్యుల బలంచేత రమణయ్యనాయుడుగారే ఫిజుల్లో ప్రెసిడెంటు అయ్యాడు. బ్రహ్మయ్యగారు వ్యతిరేక పక్షపు నాయకుడుగా వున్నాడు ఇట్లా నాలుగు అయిదు నెలలు మాత్రమే జరిగినది.

అనంతరం, కృష్ణాజిల్లా విభజింపబడిన తీరున బోర్డు లన్నీ తిరిగి నామినేట్ చేయబడుట తటస్థించింది. యెన్నిక సభ్యులను మాత్రం వుంచి నియమిత సభ్యులను కాంగ్రెసు పార్టీకి అనుకూలంగా ఈసారి వేయుట తటస్థించింది, తిరిగి ఎన్నిక జరిగింది. మళ్ళీ రమణయ్యనాయుడు బ్రహ్మయ్యగార్ల కే పోటీ. నియమిత సభ్యులను తిరగ తీయుటకు జస్తిసుపార్టీ వారు విశ్వప్రయత్నాలు చేశారు. కాని, ప్రయోజనం లేక పోయింది. కాంగ్రెసుపార్టీలోవున్న కావులగు రేవల్ల వెంకట క్రిష్ణయ్యగారిని తిరగ తీయుటకు వ్యతిరేక పక్షంవారు విశేష

కృషిచేశారు. ఆయన కులతత్వముల సతిక్రమించిన కాంగ్రెసువాది. ఆనాడు కాపుల్లోకి ఈ తాలూకాలో ఆయన కాంగ్రెసుప్రముఖుడు. ఆయన కాంగ్రెసులో చేరినందుకు కాపులు యితరులు పెట్టిన కష్టములన్నీ అనుభవించి కాంగ్రెసు ధర్మాన్ని విడువని దేశభక్తుడు. బ్రహ్మయ్యగారంటే అఖిలవరకు అమితప్రేమభావంకలవాడు. అందుచేత ఆయనపై వేసినయెత్తులు యేమీ పారలేదు. జయం బ్రహ్మయ్యగారికే లభించింది.

తాలూకాబోర్డు సభ్యులందరితోను బ్రహ్మయ్యగారే వయస్సున చిన్నవాడు. ఇంతవరకు అధ్యక్షులందరు, న్యాయవాదులే. బందరు తాలూకాబోర్డు 1911 సం॥లో యేర్పడింది. ప్లీడరగు వేమూరి వెంకటసుబ్బారావు పంతులుగారు చాలకాలం ప్రెసిడెంటుగా వున్నారు. తర్వాత వకీలు వడ్లమన్నాటి నరసింహంగారు కొంతకాలం అధ్యక్షులుగా వున్నారు. ఐబ్లిక్ ప్రొసీక్యూటరగు శేడింబి హనుమంతరావు గారు కొంతకాలం వున్నారు. వీరి అనంతరం రైతుబిడ్డయగు మండలి రామస్వామిగారిని కొద్దికాలం టెంపరరీ ప్రెసిడెంటుగా నియమించారు. పల్లెటూరి రైతులలో ప్రథమ అధ్యక్ష స్థానం వహించిన గౌరవంకూడా బ్రహ్మయ్యగారికే దక్కింది. ఆయన వయస్సున చిన్నవాడైనప్పటికీ, అధిక విద్యావంతుడు కాకపోయినా, స్థానిక పరిపాలనానుభవము లేకపోయినా, అధిక చాకచక్యంతో వ్యవహరించి అందరి మన్ననలకు పాత్రుడయ్యాడు. ఆయన అధ్యక్షకాలము తాలూకాబోర్డు చరిత్రలో కెల్లా గర్వించదగినకాలము. వార్టీ పక్షపాతదృష్టితో

కాకుండా, న్యాయదృష్టితోనే వ్యవహరించాడు. వ్యతిరేక పక్షముతో అనవసర తగాదాలతో ప్రాస్తులుపుచ్చక అధ్యక్ష స్థాన గౌరవమును కాపాడినాడు.

ఆయన యేషనిలో | వవేశించినా సర్వశక్తులువినియోగించి పట్టుదలతోన, దీక్షతోను చేయుట ఆలవాటు.

జాతీయభాషలలోనే విద్య గరవవలెనని, ప్రభుత్వ వ్యవహారములు దేశీయభాషలలో జరగాలని మన నాయకులు యెంతకాలంనుంచో ఆందోళన చేస్తున్నాడు కాని, దేశభాషలకు యిప్పటికీ ఆ అదృష్టం పట్టలేదు.

1927 సం॥ లోనే బ్రహ్మయ్యగారు బోర్డువ్యవహారములన్నీ తెలుగు భాషలోనే జరిగిస్తూ వుండేవాడు.

తాలూకాలోని పూళ్ళన్నియు స్వయంగాచూచి వారి కష్టసుఖాలు కనుక్కొన్నాడు. ప్రతి పాఠశాల స్వయంగా తనిఖీచేశాడు. నూతనంగా 35 పాఠశాలలను పెట్టింపాడు.

బాలికా పాఠశాలలో అవకాశం చిక్కినప్పుడెల్లా స్త్రీలనే నియమించాడు.

హిందూ పాఠశాలలో ఆదిఆంధ్ర ఉపాధ్యాయులను మొట్టమొదటగా నియమించినదాయన. పాఠశాలలను బహిష్కరించడానికి ప్రయత్నాలు జరగగా ఆయా గ్రామములకు వెళ్ళి అన్నప్రశ్నతా నివారణావశ్యకతను సచ్చజెప్పి, వారిని నొప్పించి, అన్నప్రశ్నతా నివారణకు పాటుపడ్డాడు.

ఉపాధ్యాయులతో సంప్రదించకుండా పాఠ్యపుస్తకములను నిర్ణయించేవాడు కాదు.

నూకల్లో ప్రతిదినం వ్రవయం, నైతికబోధ చేయవలసినదిగా యేర్పాట్లుజేసెను. మన విద్యావిభానములో నైతికబోధలేనిలోటు అందరు యెరిగినదేకదా.

పాఠశాలలో ప్రతిశుక్రవారం సాయంత్రం చర్చలు జరుగునట్లుచేసి, విద్యార్థులు జంతుగొంతులులేక మాట్లాడునట్లు చేయుటకు కృషియొనర్చిరి.

ప్రతి బడిలోను జాతీయగీతములుపాడునట్లు యేర్పాటుచేసెను.

ఉపాధ్యాయులందరు ఖద్దరుధారణ వేయవలసిందని సర్కులరు పంపుటేగాక వారుతనవద్దకువచ్చినప్పుడు ఖద్దరు ధారణావశ్యకత నచ్చజెప్తూ వుండేవాడు. సంచారము వెళ్ళినప్పుడు హాకింగుచేస్తూ (విక్రయిస్తూ) రాజకీయోపన్యాసములు యిస్తూ జాతీయోద్యమ ప్రచారముచేస్తూవుండేవాడు.

సైమన్ కమిషన్ మొదటిసారివచ్చినప్పుడు, ఆఫీసుపై నల్లజండా నిత్తుటయేగాక, పాఠశాలన్నింటిని మూయుంచెను. యీవిధంగా కాంగ్రెసు ఆశయములకు అనుగుణంగా వ్యవహరించెను.

లోగడ మాప్టర్లు జీతాలు సక్రమంగా యీయకరి నెలలకొకసారి యిస్తూవుండే అలవాటునుమాన్పించి, ప్రతి నెల సక్రమంగా యిచ్చేటట్లు ఏర్పాట్లు గావించెను.

ఉపాధ్యాయుల ట్రాన్స్సఫర్లవలన వారికి అనేక యిబ్బందులు జరుగుతూండేవి. ఒక్కొక్కప్పుడు నూకల్లోపాడు పడిన సందర్భములకూడా లేకపోలేదు యీయన ఆ సంగతి గ్రహించి, మ్యూచుయల్ ట్రాన్స్సఫర్లు తప్ప యితరంగా

మార్పులు మాన్పించెను. మాష్టరు యిదివరకు తాలూకా బోర్డు అధికారులను జూచి అధికంగా భయపడేవారు. యాయన ఆ అనవసరభయాలను మాన్పి వారిలో ఆత్మ గౌరవాభివృద్ధి పెంపొందించుటకు శోడుపడ్డాడు.

ఉపాధ్యాయులను గుమాస్తాలను సోదరులుగా భావించి, వారి కష్టసుఖాలను గమనించుచు, వారి కర్తవ్యములను సక్రమంగా వహించునట్లు చూచేవాడు. అందు చేతనే ఆయనంటే అధికప్రేమ గౌరవాలు యేర్పడినవివారికి. యిప్పటికి వారు బ్రహ్మయ్యగారి పరిపాలనా పామర్థ్యమును గూర్చి, సౌజన్యమును గురించి చెప్పుకుంటారు.

కొన్ని వ్యవహారములలో తనపాత్రవారుగాని మిత్రులు గాని చెప్పినను, ఆయనకు న్యాయమని శోచని విషయముల మన్నించనందున కొందరికి అభిప్రాయభేదములు కల్గినను క్రమంగా సమసిపోయినవి.

ఆయన కార్యనిర్వహణదీక్షలోని స్వతంత్ర విధానము వలన తమ స్వార్థములు ఈడేరని కొంతమంది బ్రాహ్మణులు ఆయన కమ్మతత్వము గలవాడని, కమ్మవారు బ్రాహ్మణ దాసత్వము ఆపాదించిరి. కాని కాలక్రమంగా యీనిందలన్ని నీలాపనందలుగానే పరిణమించినవి.

ఆయన పరిపాలన దక్షతతోను, సామనస్యంగాను, కాంగ్రెసుకు బలయుతంగాను ఒరిగింది. ఆయన అధ్యక్షుడుగా వున్నకాలంలో ఓటింగువచ్చిన విషయములు రెండుమూడు మాత్రమే. అధికంగా ఐకమత్యంగానే ఒరిగిపోయినవి. జస్టిసు పార్టీ నాయకులగు నీలం జగన్నాథరావు నాయుడుగారు,

యెదటిపక్ష నాయకుడుగా నుండి గొప్ప బౌద్ధార్యముతో ప్రవర్తించి సామరన్యసిక్తి తోడ్పడిరి.

బ్రహ్మయ్యగారు జిల్లాబోర్డులోకూడా అధికార రీత్యా సభ్యులు కాంగ్రెసుపార్టీకి డిప్యూటీలీడరు. జిల్లాబోర్డు వ్యవహారములలోకూడా ప్రాముఖ్యమైన విషయములు ఆయన సలహా సంప్రదింపులతో జరిగేవి.

ఆ॥ కార్యసిద్ధి పొంటు కాలంబు
దేశంబు నెరిగి బుద్ధిమంతులెల్ల ప్రొద్దు
నాహసంబు విడిచి సామా
మృత్యుచాయ ప్రయుక్తి చేయదుగ యథోచితముగ.
—భారతం.

సల్ల జెండాలు

“తనిసిరే వేల్పు లుధధిరత్నములుచేత
వెరచిరే ఘోరకాకోల విషముచేత
విడిచిరే యశ్నమవృతంబు వొడము దనుక
నిశ్చితార్థంబు విడువసు నిపుణమతులు.”

— భర్తృహరి.

1929 వ సంవత్సరాంతమున కాన్పూరులో జవహర్ లాల్ నెహ్రూ అధ్యక్షతన కాంగ్రెసు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య తీర్మానము ఆమోదించింది. 1930 నం॥ జనవరి 26 వ తేదీన సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య దినోత్సవముగా నిర్ణయింపబడుటచే

దేశమందంతటా ఆరోజున సభలుచేసి సంపూర్ణ స్వరాజ్యా తీర్మానము చేయవలెనని నిపురుగప్పిన నిప్పువలెనున్న ప్రజల పుత్సాహపరంపరలు ఈ యింతి పుత్సవము ద్వారా వ్యక్తమయ్యెను.

దీనితో బ్రిటీషు ప్రభుత్వపు బహు బట్టిబయలయినది. లోకవందన కొరకు గవర్నరు ల్లానే వండిమాగధుల స్వాగత ప్రతములు పుచ్చుకొని దేశము తమ నైపుననే పున్నదని ప్రకటించుటకు సంచారము బయలుదేరెను. ఈ సంచార సందర్భములో నల్లజెండాలు ప్రదర్శించి తమ వ్యతిరేకతను కనపరచవలసిందని కాంగ్రెసు ప్రముఖులగు మోక్ష నారాయణ రావు, ఆత్మకూరి గోవిందాచారిగార్లు ప్రతికలలో ప్రకటించిరి.

లోగడ జిల్లాకాంగ్రెసు సంఘాధ్యక్షులుగా పున్న బ్రహ్మయ్యగారిని 1930 సం॥ తిరిగి అధ్యక్షునిగా ఏకగ్రీవముగా ఎన్నుకున్నారు. 1930 సం॥ ఫిబ్రవరి 1 వ తేదీని ఘంటశాలలో జరిగిన కృష్ణాజిల్లా సమాకార సభకు ఆయన ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్షత వహించాడు. నరసింహదేవర సత్యనారాయణ గారు అధ్యక్షత వహించారు. ఆ సభను పురస్కరించుకొని ఆ తేదీనే జిల్లాకాంగ్రెసు సభకూడా జరిగింది. ఆ సభలో ఫిబ్రవరి 8 వ తారీఖున బందరు వచ్చు గవర్నరుగారికి నల్ల జెండాల ప్రదర్శనం చేయవలసిందని ఏకగ్రీవముగా తీర్మానము చేయబడినది.

ఆ సభకు హాజరుగాని పెద్దలగు వట్టాభి, కృష్ణారావు గార్లు ఈ తీర్మానం తొందరపడి చేశారన్నారు. అయినావేడి రక్తధగల యువకులు తీర్మానం ప్రకారం ఆచరించుటకు

నిశ్చయించుకున్నారు. ఆంధ్రదేశమంతటా నల్లజెండాలు ప్రదర్శనం చేయవలసిందని ప్రకటించిన ఆత్మకూరి గోవిందాచార్యులు, మోతే నారాయణరావుగార్లు వీలూరు గవర్నరు వచ్చినపుడు మూలకు చొవడం లజ్జాకరమగు సంగతి. కాంగ్రెసు స్వాధీనములోవున్న బెజవాడ మున్సిపల్ కౌన్సిలు, గోదావరిజిల్లాబోర్డు సైతం స్వాగతాలిచ్చుట ఆవమానకరం. యివ్వని సంస్థ ఒక్కగుంటూరు మునిసిపాలిటీయే. గుంటూరు తన గొప్పతనాన్ని ఆవిధంగా నీలబెట్టుకున్నది. ఆంధ్రదేశంలో నల్లజెండాలు ప్రదర్శనం జయప్రదంగా జరిగింది, ఒక్కబందరులోనే. బందరుబడాయి గుంటూరు లడాయి అనేదానికి భిన్నంగా బందరు లడ్డులకేగాక లడాయికిగూడా గొప్పసని ఖ్యాతి గాంచింది.

సీతారామయ్యగారు కాంగ్రెసు వర్కింగుకమిటీకి వెళ్ళారు. ఫిబ్రవరి 7 వ తారీఖున బహిరంగసభజరిపి, వ్యతిరేక ప్రదర్శనములో పాల్గొనవలసిందని ప్రజలకు హెచ్చరిక చేయబడింది. ఆరాత్రి జిల్లాకలెక్టరు, బందరు మునిసిపల్ ఛైర్మన్ సీలం జగన్నాథరావునాయుడుగారు ప్రదర్శనం జూనవలసినదిగా బ్రహ్మయ్యగారివద్దకు కబురుచేశారు. తాము నిశ్చయించుకున్నప్రకారం నడచుటతప్ప అన్యధా ప్రవర్తించమని ఆయన తిరిగి కబురుచేశాడు. దీనిపైన రెండేసి సంవత్సరాలు కఠినశిక్షకు తమూరుకావలసిందని బెదరించాడు కలెక్టరు. వారు బెదరించినకొద్దీ వీరు బిర్రబిగిశారు.

అనుకున్నట్లుగానే మరునాడుదయం జిల్లా కార్యగ్రామ అధ్యక్షతక్రింద పెద్దపూరేగింపు బయలుదేరింది. ముఖ్యులుగా

వున్న 11 మందిని అరెస్టుచేశారు. మరి 21 మందిని డిటెయిన్ చేసి తర్వాత విడిచిపెట్టారు. అరెస్టుయినవారిమీద కేసు పెట్టారు. 1 గొట్టెపాటి బ్రహ్మయ్య 2 నల్లూరి రామారావు 3 కొడాలి అంజనేయులు 4 మునుగంటి వెంకట్రావు 5 తల్లా ప్రకాశ రామారావు 6 బొబ్బి వెంకటశేషయ్య 7 అన్నే వెంకటరత్నం 8 బొబ్బి అద్వైతరామణమూర్తి 9 బొబ్బి రంగారావు 10 పడ్లమూడి సత్యనారాయణ 11 గూడూరు వెంకటచలం. యీ పదకొండుమంది ముద్దాయిలుగా నున్నారు.

గూడూరు వెంకటచలం క్షమాపణచెప్పటచే విడిచి పెట్టబడ్డాడు 8. 9. 10 ముద్దాయిలు డిఫెన్సు పెట్టుకున్నారు. మొదటి యేడుగురు తాము డిఫెన్సు పెట్టుకోతలచలేదన్నీ, అందుచే ప్రత్యేకముగా విచారించి శిక్షించుకోవలసిందని నిర్ణయంగా కోరాడు. కాని డిప్యూటీ లెక్టరు అట్లా వీలు లేదని 6 వారాలు విచారించి 1930 సం॥ మార్చి 15 వ తారీ ఖన 6 వారాలు శిక్ష, సంవత్సరం సెక్యూరిటీ శిక్షను విధించుచు సెక్యూరిటీ యివ్వని పక్షమున 1 సంవత్సరము శిక్ష అనుభవించేలాగు తీర్పుచెప్పెను

ఈ జైలదార ప్రదర్శనములో మహాకవిచిత్రము జరిగింది. వీరి నల్లజండాలువూరేగింపు గవర్నరుదగ్గరకు పోలేడు. వీరు మధ్యలోనే అరెస్టుచేయబడి ఆపివేయబడిరి. కాని గవర్నరుగారు బందరు పురమందిరములోనికి కారులో వస్తూండగా “గవర్నర్ గో బేక్, గవర్నరు గో బేక్” అనే నినాదాలనిస్తూ ప్రజలు నల్లజండాలునుకూడా ఆయన కారుపైకి

వినరివేసిరి. యిట్లావినరిన నల్లజెండాల్లో పిన్నమనేసివీరయ్య గారిజెండా గవర్నరుగారి అంగరక్షకుని వడిలో పడినది.

యెంత పోలీసుబందోబస్తుచేసినా, యీమాదిరిగానల్ల జెండా వారికి ముట్టింది. తర్వాత గవర్నరు అంగరక్షకుడు బందోబస్తు బాగుండలేదని చీవాట్లువేశాడు. ఒకవేళ బాంబు వేసినా యింతేగదా అని మందలించాడు. కాదు-మండిపడ్డాడు. వారునూత్రం తక్కువబందోబస్తుచేశారా? బెజవాడ లగాయితు బందిరుపరకు ఫర్లాంగు కొకరుచొప్పున పోలీసుల కాపలావుంచారు. జిల్లాలోని పోలీసుసిబ్బందినంతా బందరు దింపి బందోబస్తు బాగానేచేశారు. సజ్జదీ ఘోషను మర పించు యీ జనఘోషను ఈ రక్షకభటులు అడ్డగలరా? ఈ జెండావీరులు సబ్ జెయిలులోనుండగా మద్రాసునుండి ఆంధ్ర-కేసరి రెక్కలగట్టుకొనివచ్చి ముద్దాయిలందరిని పరామర్శించి ఆంధ్రదేశములో జీవమున్నదని మీరు తెలియచేసినందుకు నేను అభినందనల సందజేస్తున్నానన్నాడు. *

తొందరపడ్డారని మందలించిన కృష్ణారావుగాకు, సమయమొచ్చేసరికి నల్లజెండాతో తయారయ్యారు. మాని కొండ సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారుకూడా నల్లజెండా పుచ్చు కొని నదరుజెదురు లేకుండా వచ్చి శాసనోల్లంఘనచేయ

---

* “ఆయనయందు మూర్తిభవించినది యోధత్వము, అది మరియెవరిలో కొంత కన్పించినా, వారిపై కొంత మమకారము ఆయనకు కలుగుతుంది. రాజకీయ ఖైదీలంటే, విప్లవకారులంటే, దబ్బలుతిన్న వారింట్లోనైనా ఆయన హృదయం లేచివస్తుంది.” అని అంటాడు ఆచార్య రంగాచారి. చిత్రగుప్త 15-2-89.

ప్రయత్నించగా బ్రహ్మయ్యగారు నేను జిల్లాసంఘాధ్యక్షుని హోదాతో చెప్తున్నాను. మీరుమానుకొని ముందురాబోవు శాసనోల్లంఘన కార్యక్రమమునకు జిల్లాప్రజలను తయారు చేయవలసిందని చెప్పగా ఆయన సుశిక్షిత సైనికునివలెమరలి వెళ్ళెను.

మహర్షి శాంబమూర్తిగారు యెలూరు పోగులు తమ కిచ్చిన సన్మాన సనూవేశములో ఈ జండావీరుల నాహాసమును ప్రస్తుతించిరి.

తొందరపడ్డారని మందలించిన మన పట్టాభిగారుకూడా అనంతరి దీని ప్రాముఖ్యం గుర్తించారు. నల్లజెండా కేసు వుప్పుసత్కారగా ప్రచారము చేయకుండా తోడ్పడిందని శ్లాఘించారు.

“దేశగర్వము దీప్తిజెందగ

దేశచరితము తేజరిల్లగ

దేశమరసిన ధీరపురుషుల

తెలిసిపాడర తమ్ముడా”

—రాయప్రోలు.

ఈ నల్లజెండా కేసు తీర్పునుగురించి శృష్టాపత్రిక సంపాదకీయములలోని కొన్నిభాగములు గమనించిన నాటిస్థితి దాని ప్రాముఖ్యము ద్యోతకం కాగలదు.

నల్ల జెండాలు

“బందరు డిప్యూటీ మేజిస్ట్రేటు తీర్పు ఏమాత్రము ఆశాభంగకరముగలేదు. శిక్ష మొదటినుండియు అనుకొనిన సంగతియే.

గొట్టిపాటి బ్రహ్మయ్య, శేషయ్యగార్లవంటినత్యవతులు దుండగీడులని ఇంట్లో ఉన్నప్పుడు రిపోర్టుచేసిన చాలును. వారిని బద్దామలుగ నిరూపించి దొంగల గుంపులో జేర్చక తప్పదు కోర్టులు, ప్రొసీయర్లు, సెక్షనులు, నారి చర్యల ననుసరించివలసినదే కాని వాని కేమాత్రము కట్టుబడి యుండనక్కరలేదు. పోలీసువారి చర్యలు శాస్త్రవిరుద్ధములై నవియని, న్యాయవాదులు గొంతు కలు చించుకొందుగు గాక ! కేవలము స్వేచ్ఛయోజనము. వారి వాదమును విను న్యాయస్థానమెక్కడ?.....

కాని ఈ న్యాయస్థానముల కతీతమైన ధర్మము కలదని ఘోషించుచు సబర్మిటీ తీరమున మహాత్ముడు రణభేరి మ్రోగించుచున్నాడు. అయ్యది సకల దాస్య శృంఖలములను విచ్ఛేదించగల రణభేరి. ఆ సత్వము ఎడల ప్రజలకుగల భయ మోహములను పటావంచలు చేయగల రణభేరి. మిలిటరీ శతఘ్నములను, సహస్రఘ్నములను నిస్తబ్ధము చేయగల రణభేరి. ప్రజా వీడకరములగు చట్టములను నిబంధనలను చూర్ణముచేసి ఆత్మయొక్క అప్రతిహత అక్షంతితి శక్తిని సర్వంతములకు జాటగల రణభేరి. ఈ ప్రభుత్వ విధానముపై నను, ప్రభుత్వాధికారుల యెడలను బ్రజలకెట్టి యనురాగములేదని సత్యమును బ్రకటింప సాహసించిన పౌరులకు ప్రస్తుతము జైళ్ళ శరణ్యములు కావచ్చును. శాంతిపేరట పౌర స్వాతంత్ర్యములు నిరోధించి సత్యవతులను బందిఖానాకు బంపిన కపటనాటకులు మిత్రులలో లేక, ప్రజల దారిద్ర్య దుఃఖసూచకముగ నల్లజెండాలను బ్రదర్శించి జైళ్ళకు నడచిన సత్యసంకల్పము మిత్రులో, వ్యాధిముదిరి విషమించిన పిమ్మటగాని బోధపడదు. ఈ పోలీసు శాసనముల

కంటే, అతీతమైన, అవతిహతమైన ధర్మరాజ్యము, శాంతి పంస్థాపన నొనర్చగల రణభరి మ్రోగుటతోడనే శాంతి సైన్యదళములు ప్రాంత ప్రాంతముల ఎట్లుదృఢవిల్లుచున్నవో తలకింపుడు. మహాత్ముని మహాధ్వర దీక్షక్రింద నుపక్రమింప బడిన ఈ విశ్వాత్మి యజ్ఞమున బొల్గొనుటకు సకల రాజధాను లెట్లు త్వరపడుచున్నవో ఆమంశ వాచ్యముల నాలకింపుడు. సత్యవ్రతులారా! భరితఖండమున మీకు తావులేదు. రండు. రండు అసైన్య జైలు కహలములు చేతులు తెరచుకొని మిత్రుల వలె ఆహ్వానించుచున్నవి. గొట్టిపాటి బ్రహ్మయ్య, బొబ్బా వెంకటశేషయ్య ప్రభృతులు ధన్యులు. వారప్పుడే జైలు ఆలింగనమున స్వాతంత్ర్యామృతమును గ్రోలుచున్నారు. కాన వారిజిల్లా వారివెంట నంటియేయున్నది. వందలకొలది యువకులు బ్రహ్మయ్యగారి పదాంకానుసరణమున నడుచుటకు మూటములై కట్టుచున్నారు.

—కృష్ణా పత్రిక, మార్చి 22 వ తేది 1930

కృష్ణా పత్రిక పేర్కొనినట్లు అనంతరం వెంటనే ఉప్పు సత్యాగ్రహం జరిగి వేలాదివేలు కారాగారాలు నింపటం సర్వజన విదితం. అందుచేత కృష్ణాపత్రిక అన్నట్లు బ్రహ్మయ్య గారి పదాంకానుసరణమే జరిగింది.

రైతు ఉద్యమము

“ఈ భూతములపై ఏమానవుడైనా తలఎత్తుకొని తిరుగుట కధికారమున్నయెడల ఆతడు రైతు. రైతే ధనము నకు మూలపురుషుడు. ఉత్పత్తిదానాడు. ధాన్యలక్ష్మికి వీరము. తదితరులందరు వానిని ఆశ్రయించుకొని బ్రదుకు పనాన్న భుక్కులు” —పటేల్.

భరతఖండంలో అనేకముఖాలు, కవులు, గాయకులు, వీరులు, సన్నిహితులు. చారినీ భారత జాతి బహువిధాల కీర్తించి పూజించింది. వారికి గుర్తుకొచ్చేవారు కట్టింది. గ్రంథాలు వ్రాసి సాహిత్య సమితిలు వ్యాపింపజేసింది.

కాని కష్టించి తమ స్వేచ్ఛబిందువులచే ఏ గింజకు పది గింజలు పండించి జాతివృక్షానికి మూలకండ్లములైన పంట కాపులను మనసార ప్రేమించలేకపోయింది. ఎంతసేపు జాతీయ వృక్షఫల పుష్పముల ననుభవించి దానికి కారకులైన కర్షకులను విస్మరించింది.

మనదేశం తలయెత్తవలెనంటే మన కళాకాశలము, విద్యాసంస్కృతి ఆర్థికసంపత్తి, ఆధ్యాత్మిక సంపద అభివృద్ధి గాంచవలెనంటే మనభూములు పండిాలి. మనగ్రామాలు ధన ధాన్య సౌభాగ్యాలతో తులతూగాలి. మన పల్లెలు పచ్చతో రణం, నిత్యకళ్యాణానికి నిలయమవ్వాలి.

కట్టగుడ్డ, తినతిండి లేని గర్భదరిదుడు తన జాతీయ రథాన్ని ఎలాలాగగలడు? మన ఆర్థికసంపత్తికి, ఇంజనీరీకాదు మన సకలసంపదలకు ప్రాణము పంటచేను అన్నసంగతి మన

పెద్దలకు తోచనేలేదు. మననాగరికత అంతా గంగా సరస్వతీ నదీప్రాంతాలలోని ధాన్యలక్ష్మి యొక్క దివ్యగానం గద! మన కళలు, సంస్కృతులు ఆ పానన నదీధారాసంజ నితములేద!

నేటికిని నూటికి ఎన్నభైమంది వ్యవసాయంవల్ల జీవిస్తున్నారనే నిత్యసత్యాన్ని గ్రహించలేకపోయారు. మన వ్యవసాయ పరిశ్రమ వృద్ధిపొందనిచే మన గృహపరిశ్రమలు పునరుద్ధరణ కానిచే దేశనంపద అభివృద్ధి పొందజాలదని మన నాయకులు గ్రహించలేకపోయారు.

మన పాడిపంటలు మనకుతీర పరిశ్రమలు అభివృద్ధి పొందవలెనంటే మన కర్షకుల కష్టనష్టాలు నివారించి వారిని అభివృద్ధి పంధాకు రప్పించాలి.

ఈసత్యాన్ని గ్రహించి పదదశితులైన కర్షకుల కష్టనష్ట నివారణకై కంకణము కట్టుకొని వారిని కంకణి రెప్పువలె కాచుచు, వారిక్షేమానికై నిరంతరము కృషిజేసింది బాపూజీయే.

గాంధీమహాత్ముడు రాజకీయ రంగమందవతరించక పూర్వము భారత స్వరూపమును గ్రహించినవారే లేరు. భారతదేశమంటే గ్రామము, గ్రామమంటే రైతు. రైతు కష్టనివారణయే భారతదేశ కష్టనివారణ యని కనుగొన్న సత్యశోధకుడాయనీ. ఈసత్యాన్ని గ్రహించి లోకానికి చాటినది, బాపూజీయే.

బాపూజీ బారిష్టరై యండికూడా కోర్టులో తనవృత్తి 'వ్యవసాయము, నేత' అని చెప్పుట గమనింపదగిన

విషయము. ఆయన అట్లు చెప్పుటేగాదు. ముమ్మారులూ ఆయనరైతు. ఆయన భారత కర్షకకోటికి ప్రతినిధి, ఆకొటాను కోట్ల రైతాంగముయొక్క వ్యక్త అవ్యక్త వాంఛలకు ఆయన ప్రతిబింబము. ఆయన మామూలు రైతు కానిమాట వాస్తవం కాని కోట్లకొలది కర్షకుల వృత్తమమూర్తి.

బాపూజీని బహువిధాల భావించారు. కాని అసలైన విషయమేమంటే ఆయన అచ్చంగా ఒక పెద్దరైతు. అన్ని విషయాలు ఆయన రైతుదృష్టితోనే చూచేవాడు. జీవితానికి సంబంధించిన కొన్నివిషయాలలో రైతు ప్రదర్శించే అనిధత్వాన్నే ఆయన ప్రదర్శించాడుకూడా. ఆయన అసలైన రైతువలె ప్రకృతిసాన్నిధ్యంలో వుండుటకు అధికంగా కోరెడివాడు. ఆయనదింతా కర్షకదృక్పథమే.

కర్షక ప్రధానమైన భారతదేశములో ఆయనే ప్రథమ ఆధునిక కర్షక రాజకీయవాది. ప్రభుత్వముమీదగాని చివరకు కాంగ్రెసుమీదగాని ఆధారపడక, కేవలము స్వయంసహాయముమీదనే ఆధారపడవలసినదని, ప్రబోధించిన ప్రబోధకుడు బాపూజీయే.

యదార్థభారతస్వరూపము గ్రామములయందే కాన్పించునని, వ్యవసాయదారు దానికి కేంద్రము, కీలకము అని, రైతునకు సంబంధములేని యే స్వాతంత్ర్యపథమునకుగాని, పనికిగాని అర్థమే లేదని, భారతజాతీయతత్య ప్రథమనూత్రమును ప్రథమంగా మహాత్ముడు మన దేశంలో ప్రకటించెను. ఈ నూత్రాన్ని అక్షరాల అమలులో పెట్టటానికి తమ జీవితాలను ధారపోసిన వారిలో మగకలాలగొంధి, నర్సారావులు

ఆచార్య రంగారంగు ముఖ్యులు. గురువు నూత్రాలు సృష్టిస్తే వాటిని ఆచరించు పద్ధతులు కనుగొని జీవితాల నర్పించారు శిష్యులు. అందులో వల్లభాచార్యులు, రంగాలకు మరొక సదుపాయము కలసివచ్చింది. వారు స్వతహా రైతుబిడ్డలు. అంతే గాక బాల్యంలో వారు వ్యవసాయకులు. అందుచేత వారికా భూపుత్రులతో అన్నివిధాల సంబంధములు ఉండేవే, వారి కర్షకాభిమానము అధికమైనది.

రైతునాయకుడైన ఆచార్యరంగారంగుకి సాహిత్యమనిర్మాత. ఆంధ్రరాష్ట్ర రైతుసంఘం 1928 సం॥లో, బాపినీశుగారి సహాయముతో, స్థాపించిందాయనే. ఆచార్యరంగారంగుకి సహచరుడుగావుండి, కర్షకోద్యమంలో బ్రహ్మయ్యగారు కృషి చేశారు. అయిదురూపాయలనుండి కృష్ణా పుభయగోపాలచరిత్ర జిల్లాలలో యకరం 1 కి రు. 6-4-0 చొప్పున తీరుప ఖాయ పర్చుటకు, ప్రభుత్వమువారు నిర్ణయించిరి. ఆ నిర్ణయం, అక్రమమైనదని 1931 సం॥ ఆగస్టులో రీసెటిల్మెంటు ఆందోళన ఆరంభమైనది. ఆచార్యరంగారంగుకి మూలపురుషుడు. బలరామకృష్ణయ్య, బ్రహ్మయ్యగార్లు, కృష్ణాజిల్లాలో అధిక ఆందోళనజేసిరి. ఆసమయంలో బ్రహ్మయ్యగారు ఆచార్యరంగారంగుతో కలిసి. గ్రామాలవెంటిరుగుతూ, ప్రబోధంచేయుటకాక పూరూరూ రైతుసంఘాలు స్థాపించిరి. యీ రీసెటిల్ మెంటు ఆందోళన సందర్భంలో రైతుసంఘాలు బలపడుటకాక రైతులలో మంచి జాగృతి కలెను.

1931 సం॥లో బెడవాడలో జరిగిన కృష్ణాజిల్లా రైతు సభకు, కార్యదర్శిగావుండి అధికకృషి యొనర్చిరి. యీ ఆందో

శనా సందర్భములో జిల్లా సభ లేగాక, తాలూకా సభలు, ఫిర్యా సభలుగూడా చేయించి, రైతులందఱూడ నంఘటనా శక్తి నేర్పరచిరి.

1931 సం॥ నవంబరు 10 తారీఖున అంగలూరులో జరిగిన ఫిర్యా సభకు ఆయన ప్రారంభకులుగానుండి, ప్రత్యేక కరమైన వుపన్యాసమును గావించియుండిరి.

ప్రథమంలో ఈ రీసెటిల్ మెంటు ఆందోళనలో కాంగ్రెసు వారు జోక్యము కలుగ జేసుకోలేదు. జిల్లాలోని కాంగ్రెసు పెద్ద లందరు మూఁతీభావము వహించియున్నారనియే చెప్పవచ్చును. బ్రహ్మయ్యగారు కాంగ్రెసుపాది అయినప్పటికి, తాను రైతు గాన తన కర్తవ్య నిర్వహణకిందు బాల్సానుటయే గాక, యేలూరులోజరుగు రాష్ట్ర రైతుసభతోబాటు ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసు కార్యసంఘ సభకూడా జరుపవలసిందిగా ఆయన, కార్యదర్శిని కోరెను. ఆయనకోర్కె ననుసరించి, సభ జరుగుటే గాక రీసెటిల్ మెంటు ఆందోళనలో కాంగ్రెసుగూడా పాల్గొను టకు నిర్ణయమైనది. * యీ విధముగా రైతు సమస్యలందు తటస్థముగానున్న జాతీయ సంస్థయగు కాంగ్రెసును గూడ రైతాంగ సమస్యలకు సుముఖముగా నొనర్చి పాటుపడిరి.

ఈ ఆందోళన సందర్భములో, పెక్కు సభలొనర్చుచు రాత్రిందివములు ప్రచార మొనర్చుచుండగా 7-1-1932 సం॥ నాడు పన్నుల నిరాకరణ బోధింపరాదని ఆయనకు 144 వ శెక్షన్ జారీ చేయబడెను. 12-1-1932 తారీఖున పన్నుల

* ఈ సందర్భములో డాక్టరు పట్టాభిగారు బ్రహ్మయ్యగారికి అండ గావుండి ఫిర్యానానికి కారకులయ్యారు.

నితాకరణ బోధించుచున్నాడని ఆశునను అరెన్టుచేసి రెండు సంవత్సరములు కఠనశిక్ష వేయిరూపాయిలు జరిమానా విధియింపబడెను.

26-11-1936 సం॥లో తాడేపల్లిగూడెంలో జరిగిన వచ్చిమగోదావరిజిల్లా రైతు సభకు అధ్యక్షత వహించి రైతు సమస్యలను గురించి ప్రజోధము చేసిరి.

స్వయంకృషివల్ల వ్యవసాయ సమస్యలను తుణ్ణంగా తెలుసుకొన్నవాడగుటచేత గ్రామ పునరుద్ధరణకు కావలసిన విధానాలు గ్రామస్తుల కష్టనష్టాలు ఆయన కధికంగా తెలియును.

అనేక రైతుసభల కధ్యక్షత వహించి, ఆయన చేసిన పువస్యోసాలు రైతుల కష్టనష్టాలు తెలుసుకొనుటకు ప్రమాణాలుగా నుండుటేగాక తత్పరిహార మార్గములుకూడా సూచించుటచే శాస్త్రీయ దృక్పథముగల పుద్గ్రంథముగాకూడ నెలువరించ యోగ్యమైనవిగా నున్నవి.

దివి తాలూకా రైతు సంఘ స్థాపకుడై ఆంధ్రరాష్ట్ర రైతు సంఘానికి కొన్ని సంవత్సరాలు పుషాధ్యక్షులుగాను 1936 సం॥ అధ్యక్షులుగానుపుండి ఆంధ్రరాష్ట్ర రైతుపుద్యమ విజయ సారధులలో నొకడుగా విఖ్యాతి గాంచాడు.

జమీందారీ రైతు ఉద్యమము

“పన్నులభారాలు, పట్టికులంచాలు, పైగాకోర్టుఖర్చులోయి
వీటిభారామెవుడు తొలగునోయి

యీ దుష్టపద్ధతినెవుడు తొలగింతువ్రాదేవ

మాకొద్దీ జమీందార్ల సొండు” — వెంకట్రామానాయుడు.

“భారతదేశ వడ్డీ వ్యాపారస్తులు; భూస్వాములును
యే సమకాలిక, సాంఘిక, ఆర్థిక పద్ధతిలోను లేనట్టి సర్వ
భక్షకులు” — బ్రెయిల్లుఫర్డు.

భారతదేశము కఠి, విని యెరుగని జమీందారీ విధా
నాన్ని బ్రిటీష్ ప్రభుత్వం అమలులోపెట్టింది. దానివల్ల భారత
రైతు కేవలము బానిసకంటె పీనుడైనాడు. ఈపద్ధతి ఒక్క
రై తాంగమునే నాశనం చేయలేదు. భారతిజాతి అభివృద్ధిని
అరికట్టినది.

అచార్యరంగా ఆదిలో జమీందారీ రైతువుద్యమాన్ని
ఆరంభించి, జమీందారీవిధానం నశించాలని ప్రధమంగా
ఆయన నినాదమిచ్చినప్పుడు అవహసించింది ఆయన్నిలోకం;
ఆయన అనేక కష్టనష్టాలకు పాల్పడి, జమీందారీ రైతులలో
తీవ్రమైన ఆందోళన తీసుకొనివచ్చాడు. తర్వాత కాంగ్రెసు ఆ
వుద్యమానికి చేయూతనిచ్చింది.

1937 సం॥ యెన్నికలలో భారతదేశమందంతటా
అభివృద్ధినిరోధకులగు యీ జమీందారులు కాంగ్రెసుతో
పోటీచేశారు. కాని జమీందారుల నష్టకష్టాలన్నీ అనుభవిం
చిన రై తాంగము యెన్నికలలో వారుపెట్టిన తీవ్ర బాధా

నిరోధముల నన్నింటిని ధైర్యముతో యెదుర్కొని కాంగ్రెసు తరపుననే వోటుచేసిరి. ఆ కృషి ఫలితమే నేటి జమిందారీ రద్దు చట్టముగా రూపొందినది.

బ్రహ్మయ్యగారు జమిందారీ రైతుఉద్యమ ప్రారంభ కులలో నొకరు. ఆయన స్వయంగా చల్లపల్లియప్పేయికు సంబంధించిన జమిందారీ రైతు. గనుక జమిందారీ రైతులకుగల కష్టనష్టాలు ఆయనకు అనుభవంద్వారా తెలియును.

నెల్లూరుజిల్లాలోని వెంకటగిరి జమిందారీ బాధలు జగద్విదితము.

ఆంధ్రదేశంలో ఈ జమిందారీ వృద్ధ్యమం వెంకటగిరి మునగాల యప్పేటరైతుల బాధలతో శ్రీ రంగాగారి నాయకత్వమున వెంకట్రామానాయుడు మండేశ్వరశర్మల సాయంత్రో ఆరంభమై ఆంధ్రదేశమంతటా అభివృద్ధిగాంచి భారతదేశమంతటా బహుముఖముల వ్యాపించి అనేక చరిత్రప్రసిద్ధ పోరాటములను సాగించి రైతువీరుల త్యాగాన్నిచే దీక్షి వహించి నేటి జమిందారీవిధాన నిర్మూలనమునకు కారణ భూతమైనది.

వెంకటగిరి యెప్పేటలో జమిందారీ రైతువృద్ధ్యమ ప్రముఖులైన కటికినేని కళ్యాణరావు, వెంకటరమణారావు సోదరులు, రామానాయుడుగార్ల ఆహ్వానా న్ననుసరించి ఆచార్యరంగాగారి ఆశీర్వాదంతో 1921 సం॥ లో వెంబులూరులో జరిగిన వెంకటగిరి జమిందారీ రైతుసభకు బ్రహ్మయ్య గారధ్యక్షతవహించి ప్రబోధించుటేగాకవారి కష్టనష్టనివారణకుగాను సంఘటనాత్మకమగు ఒక కార్యక్రమము నూచించి

రైతులకు వుత్సాహోద్రేకములను పురికొల్పుటతోబాటు పారి ప్రశంసకు పాత్రులైరి.

1935 సం॥లో పోతార్లంక గ్రామంలో దివితాలూకా జమీందారీ రైతుమహాసభ పతాకోత్సవమొనర్చిరి. యీ రైతుసభలో జెండాప్రతిష్ఠాపన సందర్భము కొన్ని మతభేదములకు కారణమయ్యెను. అదివరలో కొందరు రైతుసభలకు కార్మికచిహ్నమైన యెర్రజెండాను, కొంతమంది కాంగ్రెసు జెండాను ప్రపయోగిస్తూ వచ్చిరి.

మన బ్రహ్మయ్యగారు పోతార్లంకసభలో ఒక కొత్త పంథాసనుసరించిరి కాంగ్రెసుజెండాపైన, రైతుచిహ్నమగు నాగలి, యెద్దులు చిత్రించిన జెండాను ప్రతిష్ఠించి, దాని బౌచిత్యమును ఆసభలో విస్పష్టమొనర్చి, ఒక నూతన పథ ప్రదర్శకులైరి. నూతనమైన యీ మార్పుకు రైతువుద్యమ నిర్మాతలైన ఆచార్య రంగాగారు తమ హర్షామోదములను తెల్పి, బ్రహ్మయ్యగారిని ప్రశంసించిరి.

ఈ సభకు నెల్లూరుజిల్లా రైతునాయకులగు బద్దెపూడి వెంకటనారాయణరెడ్డిగారు అధ్యక్షులుగనుండిరి. ఈ సభను యేదోవిధంగా భగ్నము చెయ్యవలెనని అధ్యక్షుని ఆజ్ఞలను జవదాటి జమీందారీ యేజంట్లు అల్లరిచేయ ప్రయత్నించగా స్థానికపలుకుబడిగల బ్రహ్మయ్యగారు వారిని మార్కాని అల్లరులనడచి తత్సభావిజయమునకు తోడ్పడిరి.

చల్లపల్లి రాజాగారి సంగతి సర్వజన విదితం. ఆయన స్థానికసంస్థలో పాల్గొని కృష్ణాజిల్లాబోర్డు అధ్యక్షులుగవుంటూ తమ యెట్టేటు వ్యవహారముల నేమాత్రము గమనించక

జంపాల వెంకటేశం అనే ఆయనను దివానుని నియమించి. సర్వాధికారములు ఆయన పరమొనర్పిరి. ఈ దివానుగారిని గూర్చి యిచ్చట నొక సంగతి చెప్పవలసియున్నది. గుంటూరు జిల్లా పెదనందిపాడు ఫిర్కా వస్తుల నిరాకరణోద్యమ సందర్భంలో యీ మహాపురుషుని చిట్ట డిప్యూటీ కలెక్టరుగా నుంటూ, గవర్నమెంటువారి మెరమెచ్చులకై తాను రైతు బిడ్డడై యుండికూడా, రైతులను నానాబాధలు పెట్టిన ప్రముఖుడు. ఇంగ్లీషుగవర్నమెంటువా రీయనను రైతుల వణచుట నికి పువయోగిస్తూండేవారు. చూచిరమ్మంటే కాల్చి వచ్చే న్యభావంగల మనిషి.

ఇట్టి ప్రముఖుని పరిపాలన యెంత ప్రజానురంజకంగా వుంటుందో వేరే చెప్పనక్కరలేదు. యీయనకు ఎన్నేటూ సాంప్రదాయములు బాత్తుగా తెలియవు. రైతులతో వ్యవహారసంప్రదింపులు యేమీ గిట్టవు. ప్రతిదానికి వ్యాజ్యమే. ఇక ధర్మనిరతి విచారిద్దానుంటే, వారు చూచిన పోరంబోకలు ధర్మచెరువులు యెన్నేటూకు సంక్రమించవలసినదే. ప్రతి గ్రామంలోను పార్టీలుపెట్టి తద్వారా యెట్టి కార్యములైనా చేయుటకు వెరవని సాహసవంతుడు. యెన్నేటూ బాకీ క్రింద రైతు భూములను కొట్టివేయించుకొనుట, ఈస్తుభ్యాంకుకైనా లుక్రింద రైతులభూములకు వచ్చిన నష్టపరిహారములకు అసవసరంగా పేచీలుపెట్టుట, సాధారణంగా పోరంబోల్లోను, డొంకల్లోను రైతుగొడ్లు మేనేవర్లతిని దౌర్జన్యంగా మాన్పించి వేలం వేయించుట మొదలైన కార్యములను నిరాఘాటంగా చేస్తూ రైతులను ఖోభ పెట్టసాగిరి. ఈదివానుగారి దుర్భర

పాలననల్ల ప్రజలలో అసంతృప్తి కలిగి, యెట్టేటు ఒక అగ్ని సుండముగా మారెను.

యిన్ని కష్టము లనుభవించుచున్నప్పటికి నిరంతర కష్ట సహిష్ణుత కలవాటుపడిన అమాయక రైతు వర్గము బహిరంగ ముగా యీ అక్రమములను మార్కొన సహించజాలక పోయింది. ఇట్టి పరిస్థితిలో బ్రహ్మయ్యగారు యీ దినాను గారిపై పత్రికల ద్వారాను కలెక్టరుగారికి రివిన్యూ బోర్డుకు అగ్గీలద్వారాను, ఆందోళన జరిగించి యీదివానుగారి దుర్భర పాలననుండి 1935 సం॥ రైతులకు విమోచన కల్పించిరి.

మునగాల పరిష్కారము

ఎట్టేటులన్నీ ఒక యెత్తు మునగాల ఒక యెత్తు. ఈ యెట్టేటు నిరంకుశ ప్రభువగు నైజాం సరిహద్దున నుండుటచేత ఆ పరిపాలనా విధానములో గల దురంతము లన్నియు యిచ్చట మూర్తీభవించి యుండెను. యెట్టేటులోని సివిల్ క్రిమినల్ వ్యవహారాలన్నీ జమిందారే దౌర్జన్యంగా నిర్వహించేవాడు. ప్రభుత్వమున్న చిహ్నములే కానవచ్చేవి కావు. అచ్చట జమిందారే సర్వాధికారి. శిస్తులకు రశీదులు యిచ్చే వారుకాను. ఆయన ఆగ్రహానికి గురియైన వాడెవ్వడు ఆ యెట్టేటులో వుండడానికి అవకాశంలేదు.

కాంగ్రెసు ప్రభుత్వమును అంక్షగా జూచుకొని జమిందారు దురంతాలను అరికట్టి పోరాటము సాగించాలనే సంకల్పము రైతాంగములో కల్గెను. జమిందారీ రైతు సంఘము స్థాపించబడినది. జమిందారీ అత్యాచారమును గూర్చి పంఘటనాత్మకమైన ఆందోళన ఆరంభమాయెను. ఈ ఆందో

శన ఆంధ్ర రైతాంగము యావత్తు బలపర్చెను.

ఈ తీవ్రవాందోళనను గమనించి ఆంధ్రరాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘంజోక్యం కలిగించుకొని జమీందారులకు రైతులకు మధ్య రాజీ సంభాషణలను ప్రారంభించి రాష్ట్ర కాశ్యపద్విగా వున్న మన బ్రహ్మయ్యగారి మధ్యవర్తిత్వమున రైతు సంఘం జమీందారు రాజీ చేసుకొన సంగీకరించారు.

అంతట బ్రహ్మయ్యగారు మునగాల వెళ్ళి వుభయుల వాదనలు విని, విచారించి 1933 సం॥ జనవరి 10 న తారీఖున 15 మరతులతోకూడిన ఒక ఒడంబడిక తయారుచేసిరి. ఆ పత్రంపైన రైతుసంఘ నాయకులు, జమీందారుగారును సంతకములు జేసిరి.

జమీందారు సంతకం చేసిన సీరా ఆరక ముందే, దానికి భిన్నంగా ప్రవర్తించుట సాగించాడు. దానిమీద రైతులు సత్యాగ్రహ సన్నద్ధులైరి. అంతట రివిన్యూ మంత్రి గారయిన ప్రకాశంగారు, బ్రహ్మయ్యగార్లు జోక్యం కలుగ జేసుకొని సత్యాగ్రహం విరమింపజేసారు. రాష్ట్ర సంఘము వారు బ్రహ్మయ్యగారి ఒడంబడికను స్వాతంత్ర్య ఆయన యిచ్చిన నిర్ణయమును అమలుజరుపవలసిందిగా ఎర్నేని సుబ్రహ్మణ్యం గారిని పంపించారు. సుబ్రహ్మణ్యంగారుకూడా జమీందారులలో హృదయ పరివర్తన కల్గింప శాయశక్తులా కృషి చేశారు. జమీందారుగారు రైతులనుకూలంగా బహిరంగ ప్రకటనచేసి, ప్రవర్తనలో భిన్నముగా ప్రవర్తించ జొచ్చిరి. అనంతరం కాంగ్రెసుమంత్రులుగ దిగటం ఒరిగింది. జమీందారుగారు యధాప్రకారం తిరిగి తన నాజీవాలనఆరంభించిరి.

1946 సం॥లో మళ్ళా తిరిగి కాంగ్రెసు ప్రభుత్వము వచ్చేసరికి బ్రహ్మయ్యగారి ఒడంబడికను అమలు పరచమని రైతాంగం ఆందోళనసాగించింది. అంతట రివిన్యూమంత్రియగు కళా వెంకట్రావుగారు బ్రహ్మయ్యగారి అధ్యక్షతను మునగాల జమీందారుగారు ఎంతవరకు బ్రహ్మయ్యగారి ఒడంబడిక అమలుజరిపాడో విచారించుటకు ఒక కమిటీని నియమించారు.

ఆకమిటీవారు విచారించి జమీందారుగారేమి అమలు జరపలేదని ప్రకటించారు. మునగాల రైతులకు బ్రహ్మయ్యగారి పరిష్కారం ప్రాణప్రదమైంది *

ఈవిధంగా పెక్కువిధాల జమీందారీ రైతులకు అండగావుండి అధిక కృషిచేశాడు.

ఈసందర్భంలో జమీందారీ రద్దుబిల్లునుగురించి చర్చించుట బొచిత్వభంగంకాదనే తలుస్తాను.

ఆచార్య రంగాగారిచే ఆరంభమైన జమీందారీరైతువుద్యమము జమీందారులను ప్రతిఘటించుటేగాక జమీందారీవిధాన రద్దుకే కారణభూతమైనందుకు ఆనందించతగినది.

1937 లో ప్రకాశంకమిటీ జమీందారీ పుట్టుపూర్వోత్తరాలు పూర్తిగా విచారించి, వారు కేవలం శిస్తువసూలుదార్లేగాని, భూమిలో వారికెట్టిహక్కు లేదని, 1892 నాటి శిస్తురేటుకంటే అధికం వసూలుచేయరాదని ప్రకటిస్తూ 18 పర్సాల మరొక భారతం ప్రకటించి ప్రస్తుతిగాంచింది.

* ప్రకాశంగాని విన్యూమంత్రిగా వున్నప్పుడు ఏర్పడిన జమీందారీవిచారణ కాంగ్రెసు ఉపసంఘపక్షమున సభ్యులుగా వుండికూడ బ్రహ్మయ్యగారు జమీందారీ రైతులకు అండగావుండి అధికకృషి చేశారు

అనంతరం కాంగ్రెసుమంత్రులు పదవిత్యాగం చేయుటవల్ల, ఆరిపోర్టులవల్ల ప్రయోజనం కలుగలేదు. మళ్ళీ కాంగ్రెసు వారు మంత్రిపదవులు 1946 లో పొందుటవల్ల రివిన్యూ మంత్రి కళావెంకట్రావుగారు జమీందార్ రద్దుబిల్లు ప్రవేశ పెట్టాడు. ఆయన 10 అంటే హైకమాండు 17½ కోట్లు అనుటే గాక ఈనాములు ఇప్పుడు కాదనేస్థితికి తేల్చింది.

ఈ పరిహారమే గాక స్వంతకమతాలనే పేరుతో 50 వేల యకరాలు భూములు జమీందారులకు లభిస్తున్నవి. ఇంకా ఎన్నో ప్రయోజనాలు వారు పొందుతూనేవున్నారు.

అసలువారికి నష్టపరిహారం ఇవ్వటం అన్యాయం. 1802 నం॥ శిస్తుమిసహా అధికశిస్తు వసూలుచేయుట అక్రమమన్నది ప్రకాశం కమిటీ. కనుక అక్రమవన్నంతా కక్కించుటకు బదులుగా, వారికే తిరిగి నష్టపరిహారమంటూ పేదల రక్తమాంసాల్ని పలిచి కోట్లాదిధనం కుబేరులకు కట్టపెట్టుట అనుచితం, అక్రమం, అతిదారుణం, ప్రజాప్రభుత్వం చేయరానివని.

ఈ జమీందార్లు ప్రజలను పెక్కువిధాల వీక్షించుటే గాక కాంగ్రెసుకు బద్ధవిరోధులైన దేశద్రోహులు. అట్టి వారికా యీ నష్టపరిహారం? అందులో వారు అతిదారుణంగా పెంచినశిస్తులను బట్టి మదింపు! మచ్చుకు చూడండి మునగాలసంగతి.

మునగాల ఆదాయం 1802 లో 6012

,, 1908 లో 46,000

,, 1933 లో 1,30,000

శిష్టుడెంతో? ఇట్లాగే పెంచారు ఇతరులూను. ఈ నాటి ఆదా-
మమునుబట్టి మడింపుకట్టుట అన్యాయం కాదా? ఇంతకు;
జమిందారీ రద్దుబిల్లు సెలెక్టు సమిటీకి ప్రెసిడెంటు డాక్టరు
పూర్ణరావును అనే జమిందారా? ఎలుకలపై పిల్లికి పెత్త
నముగాక ఏమిటి? ఈ బిల్లు జమిందారులది గాని ప్రజలది
గాదు. ప్రజా ప్రభుత్వానిదీ కాదు.

మహాత్ముడు లూయీఫిషరుతో మాట్లాడుతూ, జమిం-
దారులకు నష్టపరిహార మిచ్చుట ఏ ప్రభుత్వానికైనా అర్థిక
ముగా అసాధ్యమన్నాడు.

మహాత్ముని శిష్యులమని చెప్పుకొనే పెద్దలు ప్రభుత్వం,
మహాత్ముని మాటను మన్నించక ముడుపులను చెల్లించు
తున్నది జమిందారులకు. దీనిని ఏమనాలి?

లోగడ బాబ్బిలిరాజుగారు ప్రధానమంత్రిగా వుండి,
ఈనాందాదల తుడిచరం హక్కు రైతులకు కలుగజేస్తూ,
ఒక సంవత్సరం ఆదాయాన్ని పరిహారంకింద యిప్పిస్తే, ప్రజా
ప్రభుత్వమనే పేరుతో నేటి ప్రభుత్వం మేలువరం హక్కుకు
గాను జమిందారులకు 12-1/2 లగాయతు 20 రెట్లు ఇప్పిస్తు
న్నది. జమిందారుపాటి సాహసం, ఆలోచన వీరికి లేకపో
వుట అవమానకరం. అసలు ఈబిల్లు ఎందుకు పెట్టవలసివచ్చి
నది? జమిందారులు అసమర్థులైనందువల్లనే కాదా? లోగడ
బ్రిటీషు ప్రభుత్వం ఇట్టివారి యెట్టేటను సంక్రమింపజేసుకొని
వారికి నెలసరి జీవనభృతి నిచ్చింది. అట్లు చేయుటకు మారుగ
వీరు నాశనకరపద్ధతి అవలంబించారు.

ఈ జమీందారీ పిశాచాన్ని సాగనంపుటకు కంకణ బద్ధుడైన రివిన్యూమంత్రి కళా వెంకటాచ్యుగారి నామం కల కాలం స్మరణీయంగా వుంటుంది.

వారిని వీరిని అంటే ఏమి ప్రయోజనము? “ప్రజాతి తన యోగ్యతను అనుసరించి, ప్రభుత్వాన్ని పొందుతుంది” అని ఒక ఆంగ్ల రాజకీయవేత్త అన్నమాట అక్షరాల సత్యం. రాతుకొద్దీ గుర్రం. యథాప్రజా యథా ప్రభుత్వం. కనుక ప్రజలలో ఆందోళన చేతనయిం లేకపోతే ప్రభుత్వం మందగతి అవలంబిస్తుంది. ప్రజలలో జాగృతి కలిగించాలి కాని ప్రభుత్వాన్ని తిట్టిన ప్రయోజనంలేదు. ప్రజా క్షేమాభిలాషులు యిందుకై కంకణబద్ధులు కావాలి.

అస్సెంబ్లీ అభ్యర్థిత్వము

“Do the duty which lies nearest to thee”

—Carlyle.

1937 సం. ఫిబ్రవరి నెలలో శాసన సభా యెన్నికలకు అభ్యర్థులను కాంగ్రెసు అన్నిచోట్లా నియమించింది.

అస్సెంబ్లీకి ప్రజామిత్ర పక్షంతరపున చల్లవల్లి రాజా గారు సాధారణ నియోజకవర్గానికి, హరిజనస్థానానికి చుండు వెంకయ్యగారు నిల్వారు. వేముల కూర్మయ్యగారు కాంగ్రెసు తరపున అన్నత్ బుచ్చిదాసుగారు ప్రజాపక్షం తరపున హరిజనస్థానానికి నిలిచారు. ఇక జనరల్ సీటు కభ్యర్థి కావలసియున్నది. రాజాగారికి వ్యతిరేకంగా నిలబడుటకు యెవ్వరికి

తాహతులేకుండా వున్నది. చల్లవల్లి రాజాగారిగారో పోటీచేయుటకు దేశోద్ధారక నాగేశ్వరాపురా రంతటినారు జంకినసంధర్భములో ఆంధ్రరాష్ట్రకాంగ్రెసు సంఘాధ్యక్షులకు ప్రకాశం, తార్కవర్తి సాంబమూర్తిగార్లు గుంటూరు, పశ్చిమగోదావరి జిల్లాలలోని కాంగ్రెసు ప్రత్యర్థులకు రాజాగారి ఆధికసహాయమువగైరా లభించకుండా వుండుటకు ఆజిల్లాలలోని కాంగ్రెసు అభ్యర్థులజయము సుకరమగుటకు, అపజయము లెక్కగొనక, రాజాగారిని బ్రహ్మయ్యగారు పోటీచేయుటతప్ప గత్యంతరములేదని నిర్ణయించారు.

అప్పట్లో బ్రహ్మయ్యగారు అస్వస్తతగావుండి గ్రామంలోనే వుండుటచేత, డాక్టరు పట్టాభి, యెర్నేని సుబ్రహ్మణ్యం కామినేని వెంకటప్పయ్యగార్లు వచ్చి సంగతి సందర్భములు వివరించారు. ఆయన కభిలాష లేకపోయినా కాంగ్రెసు ఆజ్ఞకులోబడి సుశిక్షితుడగు సైనికునివలె అంగీకరించాడు. ♦

ఇక యెన్నిక ప్రచారం ఆరంభమైంది. చల్లవల్లి రాజాగారికి వందిమాగధిబృందం ధన రథ గజ తురగాలు యేం తక్కువ ? యాభై కార్లతో ఒక ప్రాపగాండావేనుతో గూడవల్లి రామబ్రహ్మంగారి సారధ్యాన సాగింది యెన్నికల

♦ ఈ సందర్భంలో కృష్ణాపత్రిక ఇట్లా వ్రాసింది. “ బ్రహ్మయ్య స్వతంత్రుడుకాదు. ఒక సైనికుడు తన శరీరమును తన మనస్సును, తన హృదయమును, తన సర్వస్వమును కాంగ్రెసునకు అర్పించిన భక్తుడు. కాంగ్రెసు ఆజ్ఞాపించినది, బ్రహ్మయ్య విధేయుడై నిలబడినాడు, వెనుకకు చూడలేదు, ధనసహాయ మపేక్షింపలేదు. జయాపజయములు లెక్కింపలేదు. ఆ బాధ్యత ఆ కాంగ్రెసుది. గెలుపు కాంగ్రెసుది. తాను కేవలము నిమిత్తమాత్రము.

(20-2-1937)

కోలాహలం. అన్నసత్రాలకంతులేదు. ప్రచారకులకు తక్కువ. లేదు. ప్రయాణాధిర్బులు అడగనిపానిది పాపం. సంచులు కార్చారు చల్లపల్లివారు. జిల్లా అంతా హోరైత్తివోయింది.

ఇక మన కాంగ్రెసు తరపున పది పాతకారులు పరగతులైతనాగాయి. మనకుమాత్రం మంది మార్బలం తక్కువ? ప్రచారకులు నడుములు కట్టారు. వూరూరా కాంగ్రెసు శంఖారావము మారు మోగించి. డాక్టరు పట్టాభిసేతారా మయ్య, బౌద్ధవాజ్మయబ్రహ్మ బలరామస్వామయ్య, పువన్యాస కేసరి చెరుకువాడ, ఆచార్యరంగామొదలగు నాయకులు పూర్వ వెంట దిరిగి పువన్యాసాలచేత పురాయితలూగించారు. విప్లవ కవి శేట్టిపల్లి తన కంచుగొంతుకతో గేయాలు గానం జేస్తూ అఖండ ప్రచారం చేశాడు. కరవత్రాంతో జిల్లా అంతా సంచలనం కలిగింది. తీవ్రంగా పోటీపడిరిగింది యెవరిమట్టుకు వారు తామే గెలుస్తామనుకున్నారు. ప్రచారం పూర్తయింది. పీర్లు గుణ్ణాన పడ్డాయి.

ప్రొట్టువరుసనేలెక్కించారంభించారు. కలెక్టరాఫీసంతా జనారణ్యమైంది. ఒకనాడు వారికెక్కువొచ్చినయ్యంటే ఒక నాడు వీరికెక్కువ అనేవారు. గుడివాడ, కైకలూరు, బండరు తాలూకాలు మూడు లెక్కించేసరికి బ్రహ్మయ్యగారికే అధికం. ఇక మిగిలింది దివితాలూకా. ఈపెట్టెలోనేవుంది జరయం. అవి పగులగొట్టేసరికి అమితంగావున్నాయి, చల్లపల్లి పోరికి. రాజాగారివోట్లు 30,965 చుండ్రు వెంకయ్యగారికి 2100 బ్రహ్మయ్యగారికి 52,186 కూర్మయ్యగారికి 10,43 ముచ్చిదానుగారికి 400.

తనతోడి అభ్యర్థియైన కూర్మయ్యగారిని గెలిపించి, తానోడినాడు బ్రహ్మయ్యగారు. తనతోడి అభ్యర్థి ఓట్లన్నీ తానే వేయించుకొని గెల్చాడు రాజాగారు. యీ యెన్నికలలోని రహస్యమిది. కి తాలూకాలలో బ్రహ్మయ్యగారికే ఓట్లు యెక్కువవచ్చుటచే నైతికముగా బ్రహ్మయ్యగారిదే జయము.

కీర్తిపోయినా ప్రతిష్ఠ నిలుపుకున్నారు చల్లపల్లివారు. అవజయానికి కంగీకరించి నీతినిలుపుకొని, కీర్తిప్రతిష్ఠలు పొందినాడు బ్రహ్మయ్యగారు. *

ఆనాడు బ్రహ్మయ్యగారు అవజయం గాంచినపుడు శృష్టాపత్రిక వ్రాసిన సంపాదకీయం గమనింపతగినది అన్నీ విధాల.

చ ల్ల ప ల్లి వి జ యం.

ఫిబ్రవరి 25 వ తేదీనాడు మాఖపూర్ణిమ. ఆపర్వదినమున సముద్రుడుప్పొంగినాడు. ఆనాడే వోట్లలెక్కింపు పర్వమగుటచే బందరు పట్టణము గూడ నుప్పొంగిపోయినది. ఆ ఉభయతీర్థములు నేవించుటకై వచ్చిన మహాప్రజచే సముద్రము పట్టణముగా, పట్టణము సముద్రముగా మాటిపోయి

* ఈ యెన్నికలలో చల్లపల్లి రాజాగారికి రెండు లక్షలు ఖర్చయినవి. కాంగ్రెసు అభ్యర్థికి పదివేలు మాత్రమే ఖర్చు. ఇందులో అధికంగా యిచ్చింది విశ్వదాతే. 3500.0.0 లు యిచ్చి అంతకంటె అధికంగా యివ్వలేనందుకు ఆవేదన నొందినాడాదాత. ఈ ద్రక్ష్యసహాయమే గాక ప్రతికర్తారాను, పలువిధములుగా ప్రచారానికి అండగా నిల్చాడు దేశోద్ధారకుడు.

ఉభయఘోషలు ఒకదానినొకటి ఢీకొని ఆకసమున మాటు
మ్రోగుచుండెను. ఆయపూర్వ పర్వసమ్మేళనము మహోదయ
మును అర్ధోదయమును మఱపించుచుండెను.

వల్లెలలో సంవత్సరము పొడవున చేసిన కృషిఫలము
లను నూర్చికొని తమతమ గృహములను నింకికొన్న ఆప్రజ
మరల ఈ నలదిసములును చేసిన అపూర్వకృషి ఫలమును
నూర్చికొనుటకై పట్టణముపై వచ్చివచ్చెను. ప్రాణప్రదము
లగు ధాన్యరాసులను కన్నారగాంచి ఆనందించిన ఆర్థకలో
కము, ఎల్లెక్కును ప్రతములో తాముచేసిన వోట్లపూజా ఫల
శృతిని చెవులార విని ఆనందించుటకు తహతహపడుచుండెను.
విశ్వాసముతో నిండినచూపులు ఆవేముతో నిండిన
నడకలు-వృత్కంఠముతో నిండిన హృదయములు ఆ ప్రజను
నిలిచినచోట నిలువనీయక, సంభ్ర వివశముగావించి, రస్తా
లను, కాపీహోటళ్ళను, వీధియరుగులను, ఆఫీసులను, సత్రము
లను నింపివేసెను. కలెక్టరాఫీసు త్రోవపొడువుననూ ప్రజలే...
క్షణక్షణము, మోటార్లు అచటివార్తలను వాయు వేగముతో
కొనితెచ్చి ప్రజలపై విసరిపోవుచుండెను. ఆ ప్రజల ప్రాణము
లన్నియు కలెక్టరాఫీసులోనే యున్నవి. ఆవొట్ల పెట్టెలలో
నిక్షేపించిన ప్రాణములు వేలకొలదిగా గంట గంటకు వెలువ
లికివచ్చి, ప్రజల దేహములలో చేరుకొనుచున్నట్లుండెను.
ఆకలెక్టరాఫీసు సూతికాగారమై పోయినది. అచటినుండి తమ
ముక్తి ప్రసవవార్త యెవుడువచ్చునా, యెవుడువచ్చునాయని
ప్రజలందరు తమ ప్రాణములన్నియు తమ చెవులలో చేర్చు

కొని, వుత్తోదయ శుభవార్తను ప్రతీక్షించు క్రొత్త తండ్రుల వలె నైపోయిరి.

అనాడు చెన్నరాష్ట్రమంతటను, ప్రతి పట్టణమును, యించుమించు యిట్టి వుత్సాహముతోనే నిండియుండును. కాని తక్కిన రాజధానియంతయు నొకయెత్తు తూర్పు కృష్ణా మండల మొకయెత్తుగా సంచలనమయిన్నది. ఆంధ్రభూమి యందలి ప్రతిమండలమును పోరాడినది. జమీందారులతో నై నమాట నిజమైననూ, యిచట చల్లపల్లి రాజాగారితో ప్రజలకు ప్రవర్తించిన పోరాటమునూ త్రమిట్టిదికాదు. ప్రధాన మంత్రియై చెన్నరాష్ట్రమంతటను తన పాదాకాంత మొనర్చు కోవలయునన్న పేరాసతో చాణక్యతంత్రములను పన్ని పౌలస్త్య దారుణకర్మముల కొడిగట్టి జగద్భయంకరుడైన బొబ్బిలినేతను ఓడించుట ఓడించుటకాదు. దీనజనావసరతంత్రయు, అసాధారణ వితరణదీక్షయు, తనకు సంపాదించిపెట్టిన సత్కీర్తి ముందునడువ, బ్రహ్మర్షి ఆశీర్వాచన బలముతోడై వెన్నంటియేతేర, అపారమగు అంగబలమును, అర్ధబలమును తోడుచేసుకొని, మూడు దినప్రతికలు మూడు భాషలలో అనుదినమును, తనకు వండ్రిమాగధ కీర్తనములు సలుపుచుండ, చెన్నరాజధానిపై బొబ్బిలిమంత్రికి ప్రతిస్పర్ధియై యెత్తినడచిన వీరికావురాధీశ్వరుని, సమ్రాటకముగా పరాజితు నొనర్చుటగూడా లెక్కలోనిదిగాదు. జప్తినుపార్చి విఫలతకు మూలకందమైన వెంకటగిరినిగూడా ముట్టడించి యాచభూప కుమారద్వయము నోర్వవచ్చును. యంతకాలము కొన్నిలు అధ్యక్షుడుగానుండి, సౌమ్యుడు, సహృదయుడు, సౌజన్యనిధి,

అభిజన సంపన్నుడునైన రామచంద్రారెడ్డిని జయించుట
 కూడా గణింపదగినదికాదు. యిక ఆసులోని కండెనలె అటు
 నిటు తిరుగుచు, అస్థానాపేశము, అకాండతాండవము ప్రద
 ర్శించు భగ్నాశువు, పరశురామపాత్రోను జయించుటను
 గూర్చి వేరుగా చెప్పనక్కరలేదు. ఈ జస్తిసుమహారథు
 లొక్కొక్కరే ఓడుచున్నవార్తలు పుంఖానుపుంఖములుగా
 శ్రవణపేయములై అనుక్షణము వచ్చి చేరుచున్నవే కాని,
 చల్లవల్లివార్త చెవులబడువరకు ఆ విజయవార్తలు మామం
 డలము, మనస్సునకెక్కనేలేదు. నిశ్చయమని ముందే ముసి
 వేసుకొని కూర్చుంటిమి కాన, కాశేశ్వరరావు విజయవార్త
 మాచెవుల దూరనేలేదు. నారాయణస్వామినాయని విజయ
 వార్తగాని, రామకోటయ్య అపజయవార్తగాని మన్మథింజ
 కలవరపెట్టలేదు. మా బ్రహ్మయ్య గెలిచెనన్న మంగళవా
 ర్తయే మామండలమున కమృతసేచనమై ప్రసాదభూపతి
 పరాజయమును సాధించి, తూర్పుకృష్ణా పావనమగునని
 ప్రవ్విహూరితిమి. కాని ఆశాభంగులమైతిమి. మేమేకాదు.
 అశేషజనము. ముఖ్యముగా నారీలోకము.

ఈయోడిన జస్తిసు రధికులందరికంటె చల్లవల్లి జమీం
 దారుని అతిశయమేమియుని ప్రశ్నింపవచ్చును. నిజమే; చల్ల
 వల్లి జమీందారు పీఠికాపురీశునికంటె పరోపకార పారీణుడు
 కాదు. వీరబాబ్బిలి ప్రభునికంటె రాజనీతి చతురుడుకాదు.
 వేంకటగిరికంటెను భీభత్సడుకాదు. అయినను వారెల్లరు
 కాంగ్రెసు యుంఝామారుతముముందు దూదిపింజలవలె,
 యోగిపోవుచుండ ఈయొక్క చల్లవల్లికి విజయము సిద్ధించు

టలో వివేషముగలదు. ఈ దృశ్యమును గాంచియే జిల్లా యంతయు నివ్వెరపోవుచున్నది.

ఇందుగల విశేషమేమందురా? వినుడు. ఆరాజులందరు వెలమప్రభువులు, వారివెనుక స్వసంఘమునునదిలేదు. రైతులు యితర కులమువారు. రైతుక్షేమము విస్మరింపజేయునంతటి కులాభిమానము వారినంధులనుగాజేయలేదు. బొబ్బిలిమంత్రిని పరాజితునిగాజేసిన దెవరు? గిరి - బ్రహ్మాణుడు, కార్మిక నాయకుడు. వీరికాపురాధీశుని పీటీమన్ను చేసినదెవరు? పశ్యం రాజు, తెలగ రైతుబిడ్డ. వేంకటగిరి కుమారరాజును వేటాడి పట్టినదెవరు? నాయణరెడ్డి, యువకుడు. యక్కడ చల్లవల్లిని పట్టికొట్టించుటకు నిలువబడినదెవరు? బ్రహ్మయ్యచౌదరి, కమ్మనంసారి, స్వసంఘీయుడు. కాని చల్లవల్లి వీని చేతచిక్కలేదు. బ్రహ్మయ్య ఓటమిపొందినాడు. ఎంతటి గుణపాఠము! దళదిశలు కాంగ్రెసు విజయఘోషతో చిక్కటిల్లుచుండ తోటి జిల్లాలన్నియూ, కాంగ్రెసుకే పట్టముగట్టి యూరేగుచుండ చల్లవల్లి కాంగ్రెసునే దెబ్బగొట్టుటకు కారణమేమి. యక్కడ కాంగ్రెసుప్రచారము తగినంతగా జరుగలేదనెదరా? జరుగకేమి! అత్యాశ్చర్యముగా జరిగినది. ఓవి, బండరు, గుడివాడ కైకలూరుతాలూకాలు కడచిన ఆరువారములును కాంగ్రెసు ప్రచారముతో హోరెత్తిపోయినవి. ఎన్నిసభలు, యెన్ని ప్రసన్యాసములు, యెన్ని కరవత్రములు, యెన్ని వాలంటీరుదళములు గ్రామగ్రామమును గదలించి వెచ్చినవి. యెప్పుడును కాంగ్రెసు సందేశము చొరనివల్లెలలో గూడా ప్రబోధముజరిగినది. ఒక్కకులమేమి నకల సంఘములు

కాంగ్రెసు ఆవేశమున జిక్కికొన్నవి. ఆయెన్నికరోజున ప్రతి పోలింగు స్టేషనునందును, ప్రత్యక్షమైన దృశ్యములే చాలును. కాంగ్రెసు ప్రభావమెట్టిదియో చెప్పకయే చెప్పినవి. యే వైపున విన్నను రైతుగీతములే ప్రతిధ్వనించినవి. స్త్రీలు సయితము బిడ్డలను చంకనెత్తికొని, పసుపుపెట్టెలను యూజించి చుటకు పేరంటాలవలె వచ్చిరి. ఒక గ్రామమున ఒక కమ్మ పడతి కుమార్తెను వెంటబెట్టుకొని, పోలింగు స్టేషనుకు వచ్చుచుండెను. ఆ ప్రక్కనుండి పది ముగ్గురు నలుగురు స్త్రీలు కూడా వచ్చి వీరిని గలిసికొనిరి. యింతలో వీరెవ్వరమ్మా మని ఆ నాలుగేండ్లపిల్ల ప్రచ్చించెను. వాళ్ళు మనవారేనే అని తల్లి జవాబుచెప్పెను. కాని ఆపిల్ల నాప్రత్యుత్తరము సంతృప్తి పరచలేదు. అమ్మావాళ్ళు కాంగ్రెసు వాళ్ళేనా? వాళ్ళు మనవలె పచ్చపెట్టెలోనే వేస్తారా? అని తిరిగి ప్రశ్నించెను. ఆ చిన్నబాలికలో ఆ, ఆవేదన కలిగించి నదెవరు? ఆ పలుకులు వినినప్పుడు యెవని హృదయము జలదరించకుండును? నారీలోకమంతయు కాంగ్రెసు భావభరితమైనదనుట నిశ్చయము. పురుషులను, కులతత్వములు స్వప్రయోజనములు కర్తవ్య మూఢులనుగ జేయుచుండినను నారీ మణుల కోమలహృదయముల దేశభక్తి సంభరితములై పసుపు పెట్టెలనే ఆశ్రయించెను. యిక కాపుజనులలో కలిగిన ప్రబోధము వర్ణింప నలవికాదు. ఒకమార్కు చిన్నాపురము పోయి చూడుడు. యిటు కలిదండికి వెడలి తిలకింపుడు. స్త్రీపురుషులలో కాంగ్రెసు అవబోధము ఎంతకలిగినదియు బోధపడును. అయినను కాంగ్రెసున కిట్టి అవజయముకలుగుటకు కారణ

మేమి ? దీనికి సమాధానము చెప్పవలసినది కాంగ్రెసువారు కాదు. రాజాగారును వారి యాశ్రితులను కొంత యాత్మ పరీక్ష జేసుకొనిన సమాధానము వారికే గోచరించును. ఒక కారణము. సాంఘికము. రెండవ కారణము ఆర్థికము. సాంఘిక మేమి యనదరా? చల్లపల్లివారు కమ్మవారు. కమ్మసంఘమే యీ తాలూకాలో చాలాబలవంతమైనది. చల్లపల్లి పక్షిపోయిన కమ్మసంఘమునకే హానికలుగునను దుష్టప్రచారమును సాగించిరి. కమ్మరైతుబిడ్డడగు బ్రహ్మయ్య విజయము కమ్మ సంఘమున కపకారమై చల్లపల్లి జమీందారుని ఓటమి న్వసం స్థేయింపకు గౌరవభంగమున తలంచునంతటి యవివేకులెవరుందురు? అయినను కొందరట్టి యవివేకములోనే పడినమాట వాస్తవము. కాని నిజముగ వారినంఖ్య బహుస్వల్పము. అయినను రాజాగారి గెలుపు యెట్లు కలిగినది? వాస్తవమునకు గెలుపెక్కడ? కాంగ్రెసు అభ్యర్థులైన బ్రహ్మయ్య, కూర్మయ్య ఓట్లను కలిపిజూచినయెడల జస్టిసు అభ్యర్థుల ప్రాప్తెక్కువ కావు. అధికసంఖ్యాకులైన కమ్మసంఘీయులైనను రాజాగారికి విజయము జేకూర్చి పెట్టగలిగిరా? లేదు కమ్మవారందరను ! వట్టి కులతత్వ పీడితులనుకొనుట వట్టి పొరబాటు. రాజాశ్రయముచే స్వార్థమును నింపుకొనజూచు పరద్రవ్యాప జీవులు, అన్ని కులములలోను వుందురు. కమ్మవారిలోను కొందరు వుండిన వుందురుగాక. వారితోడ్పాటు కొంతకలదుగాని హేచ్చుమందియే కులపిశాచగ్రస్తులై, స్వప్రయోజనపరులై యుండినయెడల రాజాగారు, వారి యాశ్రితులుగూడా వాడ, వాడ, శివారు, శివారుదిరిగి, చాకళ్ల, మంగళ్ళ, గొళ్ళ, వల్ల

కారుల, పంచముల వోట్ల నెట్లో ఆకర్షించవలసిన అవుసర మేమి కలిగినది? అట్టి ప్రాటసంఖ్య వారి యేజంట్ల జమాఖర్చులను బట్టి నిర్ణయించుట కష్టముగాదు అంతేకాదు. తమ యస్తేటు రైతులందరిచేత తమకు ప్రాటువేయించుకొనగలిగిన తమతోడి అభ్యర్థియైన చుండ్రు వెంకయ్యగారిని యెందుకు గెలిపించలేకపోయిరి. నిమ్నజాతుల వోట్ల నాకర్షించుటచేతనే గాక, తోడి అభ్యర్థిని కబళించినగాని తమకు విషయాము సమ కూర్చుకొనుటయేమో బోధపడినదా ?

యీవిజయోత్సాహముతో రాజాగారికి ఆత్మచరీక్ష చేసుకొనగల చిత్తస్వస్థ్యముండదని మాకు డెలియును. కాని ఈమైకము ఒకటి, రెండురోజులలో వదలగలదు. తమకు హెచ్చువోట్లు వచ్చినంతమాత్రమున రైతులందరూ తమసంతోషముననుండిరను భ్రమవీడుట కెంతకాలమోపట్టదు. రైతులలో కలిగిన అవబోధ మపూర్వము యిది సార్వజనీన సంచలనము, ఆశేతు హిమాచలపర్యంతము దేశమును మూలమట్టుకు గదలించి వైచు మహాభాగరణమిది. తోడి జమీందారులందరూ 'నదీనాం సాగరో గతిః' అగుచుండ చల్లపల్లి యుస్తేటుమాత్రము భద్రముగానుండగలదని యెట్లుహించగలరు? యీ యెన్నికలను మించిన ప్రచండాందోళనము త్వరలోరానున్నది. ఫ్యూడల్ వద్దతి యంతయు నామరూపములులేకుండా తుడిచిపెట్టుకొని పోవు రోజులు సమీపించుచున్నవని యీ యెన్నికలు కొంతవరకు నూచించుట లేదా? అప్పుడీ కులాభిమానములు జమీందారులను రక్షించజాలవు. యిప్పుడే పంచముల, సాలీల, గొడుల, పల్లె

కారీల వోట్లసహాయముతో రాజాగారు నెగ్గగల్గిరో వాకే జమీందారీపద్ధతికి బద్ధవిరోధులై కొత్తఆర్థికవ్యవస్థకు గారణ భూతు లయ్యెదరనుట నిశ్చయము. వారుక్షుధారులు, అన్నా తురులు, నిరాధారులు, నేమవారు పావలాడబ్బులకు కక్కుర్తి పడవచ్చును. కాని రేపు జమీభూములలో అసలుపాలుకే పోరాడెదరని తెలుసుకొనుడు. రేపు కాంగ్రెసువారి యొత్తి డిచే శేరీభూముల శిస్తులు తగ్గినప్పుడు మీకిప్పుడు వోట్లచ్చిన యస్తేటురైతులు హెచ్చుశిస్తుల నిచ్చుకొనుచుండుట కొప్పు కొనెదరా? యస్తేటులోని పోరంబోకలను, బంజరులను బీళ్ళను గ్రామస్తులపరము జేయవలసినదిగ అస్సంబీలో బిల్లు ప్రవేశ పెట్టబడినప్పుడు మీరైతులప్పుడు మీప్రతివాదనలను సహించెదరా? అప్పుడైనను మీరు వారి ప్రతినిధులు కాజాలరని తెలిసికొనకుందురా? మీయస్తేటులోని సంవన్న గృహిణులు అనూర్యంపస్యలు పోలింగుస్తేషనులకు నిర్భయముగబోయి, మీప్రత్యర్థియైన రైతుబిడ్డకే వోటుచేయుటలో రానున్న మహా సాంఘిక పరివర్తనము, మీకు బోధపడకుండా యెట్లుండగలదు. పైసంవత్సరము తిరిగి రాకపూర్వమే జమీందారులు రైతులలో లీనమైపోవుటో లేక సంస్థానభ్రష్టులగుటో తేలగలదు. మీకప్పుడు చేకూరినవిజయము మీకు నిజముగా సుభావహముగాక, మీమెడకు గుదిబండయై తీరనిదుఖము వాటిల్లితీరును. యింతకును మీకివి మంచిరోజులుకావు. అందుకనియే వివత్కరమైన విజయమొకటి మీకిప్పుడు దావు రించినది. మీరు అస్సంబీకి పోయినప్పుడుగాని, దీని వివర్యయము మీకు సరిగా హృద్గతముకానేరదు. ఆరాజసభలో

మీకులగురువగు బొబ్బిలికాసరాడు. జస్తినుపాట్ల యిక తల
 లేని మొండెముకటి యెదురగును. మీరు ప్రక్కజిల్లాలలో
 నిలబెట్టిన అభ్యర్థులుకూడా ఓడినవిమ్మట జస్తిను యిక శిరమే
 కాదు పక్షములుకూడా లేని మొండెము, దుఃఖకరమైన దృశ్య
 ముకాదా అది. ఆ రాజసభకుపోయి మీరికే చేయగలిగిన
 దేమి? మీ యస్తేటులైతే నోడించితిమను సంతృప్తిదక్క
 మీకుకలుగుభాగ్యము కించిత్తయినను వుండదు. యెప్పుడు
 బొబ్బిలి పడిపోయినాడో అప్పుడు మీశాశ్రయము పోయి
 నది. మీమిత్రులెప్పుడు గెలువలేకపోయిరో మీరు రెక్కలు
 లేని పక్షులైతిరి. యెన్నికలలో రైతుగీతములు మీ చెవిని
 బడవండా మీచెవులు మూసుకొని యుండవచ్చును. కాని
 రేపు రాజసభలో మంత్రిపీఠమునుండియే రైతు గీతములు
 ప్రతిధ్వనించినయెడల మీ హృదయములెల్ల తల్లడిల్లునో
 యెవరుచెప్పగలరు, అప్పుడు మీయేజంట్లు మీ ఆశీతులు
 మీ బెదురు తీర్పజాలరు. ఆ రాజసభలకుపోయి, ఆ గాంధీ
 టోపీలనుజూచి బెడనిపోవుటకంటె చల్లపల్లి కోటలో నెమ్మ
 దిగా కాలము గడుపుటయే సుఖమని త్వరలోనే తెలుసుకొన
 గలుగుదురుగాక.

(కృష్ణపత్రిక 27-2-1937).

ఆంధ్ర రాష్ట్రీయ మహాసభ—అధ్యక్షత

ను॥ అదిగో ముంగల పెద్దమద్ది యటపో నాచెంత ప్రేషలైయు
న్నది, యాదండఁగళిందజాతటమునం దాపిఁచఘాజాళిలో
గదుపుల్ మేపుచు గోపబాలకుడు నిక్కంబొప్పగాఁదెల్పున
త్పదవిఁబొమ్మునఖాసుభాస్పదముగాభావంబురాజిల్లెడుకా.

—కృష్ణ కర్ణాష్ట త మ్.

బ్రహ్మయ్యగాడూ, కాంగ్రెసు రంగంలో యంత
వరకు జిల్లాప్రముఖులుగానే యుండిరి, 20-6-1937 తెదీని
నంద్యాలలో జరిగిన ఆంధ్రరాష్ట్రీయ మహాసభకు అధ్యక్షత
వహించుటతో ఆయన రాష్ట్రీయప్రముఖుడయ్యాడు. ఆయన
ఆసభలో యిచ్చిన వుపన్యాసము సర్వతోముఖముగా వున్నది.
సంగ్రహం గాను, సమగ్రంగాను ఆయన అవసరమైన విషయ
ముల నన్నింటిని చర్చించాడు. ఆంధ్రరాష్ట్రీయమహాసభా
చరిత్రలో తెలుగున మొట్టమొదటగా అధ్యక్షోపన్యాస
మిచ్చినది ఆయనే. రైతులలో ప్రధమంగా ఈ గౌరవస్థానం
ఆయనకే లభించింది. ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులగు నాయని
శంకరరెడ్డిగాడూకూడా రైతే. ఆయన అధ్యక్షోపన్యాసమును
యిక్కడ నేను తిరిగి వ్రాయతలచను. కాని ఆయనకు కలిగిన
గౌరవాన్ని ఆయన యెట్లా తలచాడో, ఆయన రైతు వృద్ధ
మం విదితం కాగలందులకు, ఆ భాగం మాత్రమే వ్రదాహ
స్తాను.

“ఇంతవరకు ఈసభల కధ్యక్షత వహించినది ఆంధ్ర
నాయక శ్రేణిలోనివారు పట్టభద్రులును, ధనికులును, పట్టణ

వాసులును అయియున్నారు. ఈ సందర్భము, సాంప్రదాయమునకు పూర్తిగ భిన్నముగ, పై అర్హతము లేని ఒక పల్లెటూరి సామాన్య రైత్తునగు, నన్నీ బాధ్యతతో కూడిన పెద్దరికమునకు వినియోగించిరి. ఈ మాట్టు కాంగ్రెసు క్రమాయుగతముగ పొందుచూ వచ్చిన పరివర్తనలనే సూచించుచున్నది. పూర్వము కాంగ్రెసు పెద్దల దృష్టి పట్టణముల దాటి, పల్లెగామములపై ప్రసరించలేదు. కాంగ్రెసును నడుపుచుండినది పూర్తిగా ఆంగ్ల నియోజికులే, జానపదులు కాదు. 1929 సంవత్సరమున, కాంగ్రెసు నాయకత్వము మహాత్ముడు వహించిన దాది కాంగ్రెసు దృష్టి పల్లెగామములపై బడినది. కాంగ్రెసు యొక్క మూలశక్తి పల్లె గ్రామ వాసులయందే కలదని కనుగొనబడినది. భారతీయులలో నూటికి 90 మంది గ్రామవాసులు. దేశములోని ప్రధాన పరిశ్రమయగు వ్యవసాయమునకు గ్రామములే మూలము. వ్యవసాయమునకు ప్రపరిశ్రమగా భావించబడు, ఖద్దరు పుత్పత్తి గ్రామవాసుల పెత్తనముననే సాగించబడుచున్నది. గ్రామ, ఫిరకా, తాలూకా, జిల్లా, సంఘము లేర్పడిన పిమ్మటనే, కాంగ్రెసు ప్రజాశక్తియందు ప్రతిష్ఠితమై సర్వతోముఖమైన అభివృద్ధి పొందగలుగుచున్నది. నేడు స్వరాజ్యమంత్రము మాగుమూలలకు సహితము ప్రాకినది, అన్నెము పున్నెము నెరుగని పల్లెగ్రామ వాసులు శిక్షితులగు సైనికులవలె, స్వరాజ్యసంగ్రామమున పాల్గొని ప్రజాశక్తిని ప్రదర్శింపజరిగిరి. కావున పల్లెగ్రామవాసుల తరపున నేనీసభ కధ్యక్షత వహించుట అపూర్వమైనను, అసమంజసముగాదు. రైతుల

హక్కునీవిధముగ గుర్తించిన జిల్లా కాంగ్రెసు సభ్యులకును ఆహ్వాన సంఘమువారికిని జానపదులపక్షమున శ్రుతజ్ఞతా పూర్వక పరిదానములు.

వల్లెటూరి వారియందును, నాకంటె అనేక విధముల యిందు కర్వులగుమేటిశూరులుండ, నాకీ ప్రధమ అవకాశము లభించుట, దేశములోని కాంగ్రెసువాదులలో నాయెడగల ప్రేమయే కారణమనుట నిశ్చయము. విధేయుడనగు సైనికుడనగుట, మీ ఆజ్ఞను శిరమునదాల్చి యీసభకు అధ్యక్షత స్వీకరించుచున్నాను. నన్నునిమిత్తమాత్రునిగనుంచి, యీసభ జయప్రదముగ జరుపుకొనుబాధ్యత మీయందే కలదని జ్ఞాపకముంచుకొనగోరెదను."

ఈ సభను శ్రీమాన్ చక్రవర్తుల రాజగోపాలాచార్యులుగారు ప్రారంభించుట మహాక విశేషము.

బ్రహ్మయ్యగారి అధ్యక్షోపన్యాసాన్ని మన తేలుగు ప్రతికలన్నీ ప్రశంసించుటే గాక, మద్రాసు మెయిలకుడా మహత్తరంగా వున్నదని అంటూ యిట్లా పేర్కొన్నది. "అధ్యక్షుడు తాను రాజకీయవేత్తను కానని, విద్యాధికుడను అనలే కానని, తాను కేవలం వల్లెటూరి రైతునని చెప్పుకున్నాడు. కాని ప్రారంభకుడుగా వున్న రాజాజీ ప్రవన్యాసం కంటె ఆయన ప్రవన్యాసం అన్ని విషయాలు చర్చించుటవల్ల, సమగ్రంగాను, సముచితంగాను వున్నది."

ఇక సభాకార్యక్రమనిర్వహణంలో ఆయన చూపిన చతురత, సమయస్ఫూర్తి, శాంతము, యువకుల బుజ్జగించుటలోను, నాయకుల మందలించుటలోను, ఆయన చూపిన

అసమానప్రజ్ఞను రాయలసీమ పత్రికలన్నీ ప్రస్తుతించినవి. ఆంగ్లవిద్యలోపము ఆయన అధ్యక్షునివికి వన్నె చెచ్చినన్నవి. దేశకాలపాతములననుసరించి, అప్పటి ఆవేశము, ఆక్రోశముల ననుసరింటి ఆంధ్రరాష్ట్రమహాసభాధ్యక్షత కాయన శిగియుండెనని ప్రకటించినవి.

ఈ సభాసమయమువనె శ్రీయుత కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు గారు ఢిల్లీశాసనసభకు రాజీనామా పెట్టిన ఖాళీస్థానమువకు ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసువారి సాయముకము లో తగాదా లేర్పడినవి. కొమ్మారెడ్డి సత్యనారాయణ మూర్తిగారిని ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసు శిఫార్సు చేసింది. కాని తిరుమలరావుగారిని నియమిస్తూ పటేల్ గారు టెలిగ్రాము వంపారు. రాష్ట్రకార్యదర్శి యగు సాంబమూర్తి గారు దానిలో యేదో తొలకంచేశారని, సత్యనారాయణ మూర్తిగారి తరపువారి విశ్వాసం. ఆనాడు రైతుసంఘాలకు యువజనసంఘాలకు, సోషలిస్టులకు ఆచార్య రంగా నాయకుడు. వారంతా సత్యనారాయణమూర్తిగారికి కలిగివ అన్యాయానికై, ఆక్రోశం అధికంగా చూపుతూన్న సమయం. అట్టి వాతావరణంలో యీ సభ యే నిమిషావ, రసాభాస మగునో, భంగమగునో యని ఆందోళన పొందుతున్న సమయంలో, యెంతో ప్రతిభా, శాంతము, అనుభవము, దక్షత వుండవలెయగదా అధ్యక్షువకు. అట్టివన్నీ ఆయనలో వున్నవని ఆ సభానిర్వహణములో ధ్రువపడెను.

ఆ సమయంలో సాంబమూర్తిగారిపైగల కోపం నిండు సభలో వెల్లడైనది సాంబమూర్తిగారు ఉపన్యసించుచుండగా

ఆయనను 'అసత్యవాది' అని యెవరో తూలనాడిరి. వెంటనే అన్నిమూలలనుండి ఆ మాటలను వువసంహరించుకోవలెనని కేకలు బయలుదేరెను. ఆ మాట్లాడినదెవరో గుర్తుపట్టలేదు. అందుచేత సభవారి తరపున, సభకు అధ్యక్షుడైన బ్రహ్మయ్య గారే, సాంబమూర్తిగారిని త్నమాపణకోరి కార్యక్రమము, క్రమముగా జరుగు ప్రశాంతపరిస్థితి యేర్పరచిరి. బ్రహ్మయ్య గారి సమయస్ఫూర్తికి సభ్యులందరు సంతసించిరి. *

సాంబమూర్తిగారు మాట్లాడేటప్పుడు ఒక వివాద యేర్పడింది. దానిపై అధ్యక్షుడు స్థిరముం యిచ్చిన తర్వాత మళ్ళీ సాంబమూర్తిగారు సవాల్ చేయ నారంభించారు. 'అధ్యక్షుని స్థిరముం అయినతర్వాత, దానికి భిన్నంగా మీరు మాట్లాడుట సభా మర్యాదగాదని బ్రహ్మయ్యగారు అసేనరికి, ఆయన నిష్పక్షికతకు, వివేకానికి సభంతా మార్గామోదం చూపింది.

ఇటువంటి వదుదుడుకు సమయాన సభను, సామరస్యంగా నడపినందుకు శ్రీయుత కొండా వెంకటప్పయ్యగారు కొండంతగా కొనియాడారు, వేమవరపు రామదాసుగారు, వేయినోళ్ళ వినుతించారు. మిగతా నాయకులు, ప్రేక్షకులు ప్రతినిధులుకూడా ఆప్రశంసలను తమహర్షధ్వనుల మూలంగా వెల్లడించారు.

* సభలో సంతులు సమీక్షిస్తూ, పచాయతేన్ను పట్టాభిగారు, అచ్చటనున్నవారితో, "ఆ సమయస్ఫూర్తి చదువుకుంటే వస్తుందా? ఒక విద్యోకు వస్తుందా? అదిపుట్టుకతోనేవస్తుంది, పుస్తకాలవల్లరాదు-బ్రహ్మయ్య గారి గొప్ప గమనించారు!" అంటూ అభిసందించాడు.

క॥ తలపరువు, నోరెచెప్పును
 లలికాయల పండుపరువు, రంగేచెప్పున్ -
 కలవాజి, జవము నడకయుఁ
 కులమును వేషమునుజెప్పు గువ్వలచెన్నా.

రాష్ట్ర కార్యదర్శి

‘భూమి నుండి పను సప్తదర్శములను వ్రుత్పత్తిచేయ
 గలవాడురైతు. మంటినుండి ధాన్యమును సృజింపజాలినరై తు
 యేమి చేయజాలడు? మన బలమును శక్తి నిమగ్నము గుర్తించి
 నంతవరకు మనము అసహాయులముగ నే యుండుము’

—రాజేంద్ర బాబు

భారతదేశమంతటా కాంగ్రెసు యెన్నికలలో పోటీ
 చేసింది. యేడురాష్ట్రాలలో విజయం గాంచింది. ప్రధమ
 తాంబూలం మన మద్రాసుదే. 215 స్థానాలలో 116 సాధా
 రణ నియోజకవర్గములైనా, కాంగ్రెసు సంపాదించిన
 స్థానాలు 159. ఈ విజయసారథి ఆంధ్రకేసరే.

అప్పట్లో ఆంధ్రరాష్ట్ర అధ్యక్షులుగావున్న ప్రకాశం
 గారు, రివిన్యూమంత్రిగాను, కార్యదర్శిగానున్న సాంబమూరి
 గారు శాసనసభాధ్యక్షులుగాను యెన్నకొన ఒడుటచే పైపద
 వులు రెండు కాలికాగా, యెన్నిక జరగవలసివచ్చింది.

9
1977
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

అవకాశాలు అందరికీవస్తవి. కానివాటి. అనుకూలంగా చేసుకొనేసృష్టి కొందరికే ఉంటుంది. అట్టి వారిలో మనబ్రహ్మ య్యగాకరు. ఆంధ్రరాష్ట్రీయసభ కధ్యక్షత వహించిన తర్వాత ఆంధ్రరాష్ట్రకార్యదర్శి పదవి ద్వారా ఆంధ్రదేశ సేన చేయనలెననుకొన్నాడాయన. ఆసంగతి ఆయన పెద్ద గురువు కృష్ణారావుగారితో చెప్పినరికి, “నీవు కార్యదర్శిగా వుండడమేమిటి అధ్యక్షుడుగావుండు. పట్టాభిగారిని కార్య దర్శిగా వుండమంటాను. బ్రాహ్మణుడెప్పుడూ మంత్రీగా వుండడం ఆచారమ”న్నారు. “అట్లాకాదు. అందుకు అర్హుడనుకాను. కార్యదర్శిగానేవుంటా” నన్నాడు శిష్యుడు. “అట్లాగైతే జిల్లా కాంగ్రెసు సంఘానికి మీరు ప్రెసిడెంటుగాను, పట్టాభిగారు కార్యదర్శిగాను, యెందుకు పనిచేశార”న్నారు కృష్ణారావుగారు. “ప్రెసిడెంటుఅంటేయేమిటో, శ్రేకటరీఅంటేయేమిటో సరిగా తెలియని రోజులుగనుక ఆనాడు అంగీకరించాను. యిప్పుడు నాస్థితి నాకు తెలుసుగనుక కార్యదర్శికే నేను అర్హుడను అన్నాడు బ్రాహ్మయ్యగారు. “అట్లాగైతే మీయిష్టం అవశ్యం కానియ్యండన్నా”డు పంతులుగారు. పట్టాభిగారు మాత్రం మీరు శ్రేకటరీగా వుండడం మంచిదేగాని, ప్రెసిడెంటునుమాత్రం వేరేచూచుకొండన్నారు.

ఇదివరకు అధ్యక్షులు తమకు అనుకూలమైన కార్య దర్శులకొరకు వెతుక్కోనేవారు. ఈసారి కార్యదర్శియే తన కనుకూలమైన అధ్యక్షుని అన్వేషించవలసివచ్చింది. పట్టాభిగారు తాను వుండననిచెప్పి సిమ్లా వెళ్ళారు. కృష్ణారావుగారు సీతారామయ్యగారిని ఒప్పించగలరనే విశ్వాసంతో బ్రాహ్మ

య్యగారు తాను కార్యదర్శిగాను, సీతారామయ్యగారు అధ్యక్షుడుగాను, ఏర్పాటుచేసుకొని ఎన్నిక ప్రచారం ప్రారంభించాడు. బ్రహ్మయ్యగారు కాంగ్రెసులోనేగాక రైతు రంగ ములోగూడా పనిచేయుచుండుటచేత, ఢిల్లీలోవున్న రంగా గారు బ్రహ్మయ్యగారితో మాట్లాడి, ఆయనను రైట్టిస్తుల పక్షాన కార్యదర్శిగాగాని, అధ్యక్షుడుగాగాని, నిలవవలసి వదిగా కోరమని కాల్పగడ్డవారికి పుత్రుల వ్రాశాడు. నానిని పురస్కరించుకొని వామపక్షీయులందరు బెజవాడలోకూడి, బ్రహ్మయ్యగారిని రావించి, రంగాగారి అభిప్రాయము తెలియజేశారు. అందుకాయన తాను రైట్టిస్తుగా పోటీచేయ దలచుకున్నానని చెప్పాడు.

అందుచేత ఎన్నికలలో పోటీజరిగింది. 1937 సం. జూలైలో రైట్టిస్తుల తరపున ప్రధానపాత్ర బ్రహ్మయ్యగారి వహించవలసివచ్చింది. రైట్టిస్తుల పక్షాన అధ్యక్షపదవికి పట్టాభిగారు నిలవగా, వామపక్షాన మద్దూరి అన్నపూర్ణయ్య గారు నిలబడిరి. కార్యదర్శి పదవికి బ్రహ్మయ్యగారితో - అన్నాపగడ కామేశ్వరరావుగారు పోటీచేశారు. వామపక్షీ యులు ఓడిపోయారు.

రెండవ సంవత్సరం ది 16-1-1938 తేదీని బెజవాడలో ఎన్నికలు జరిగినవి. అప్పుడుకూడా వామపక్షం తరపున పోటీ జరిగినది. రంగాగారు పట్టాభిగారితో పోటీచేయగా రంగా గారికి 81 ఓట్లున్నూ పట్టాభిగారికి 143 ఓట్లున్నూ వచ్చినవి. కార్యదర్శి పదవికి బ్రహ్మయ్యగారితో పోటీచేసిన పుచ్చలపల్లి సుందరయ్యగారికి 61 బ్రహ్మయ్యగారికి 161 ఓట్లు వచ్చి

నవి. ఆంధ్ర రాష్ట్ర రాజకీయ సభ్యులలో ఆకాలములో ఆయన ప్రాముఖ్యానికి, ప్రేమకు ఆదరాభిమానాలకు ఆ సంఖ్య నిదర్శనం.

మూడవసంవత్సరం పోటీలకుండానే ఏకగ్రీవముగానే ఎన్నుకోబడ్డారు.

పట్టాభిగారు ఎన్నికల సమయాన (మొదట) లేచినంగతి విశదమేకదా. సిమ్లానుంచి వచ్చినతర్వాత సీతారామయ్య గారు కాస్త తలపటాయించి తర్వాత స్వీకరించారు అధ్యక్ష సానం. వారు స్థానిక నాయకులు కారనే సంగతి చాతకులకు తెలుసునుగదా. అంతభారతనాయకులైనందున అధికంగా పనులు డేవి. అందుచేత అధికభారం కార్యదర్శిపైననేవుండేది. అందులో విశేషించి పట్టాభిగారు స్వతంత్రాగ్రహణ సమర్థత గల, తమ శిష్యునకు అవరోధములేకుండా అన్ని అవకాశాలు కలిగించారు. అందుచేత కార్యదర్శి కేవలం అధ్యక్షునకు అనుచరుడుగానే వుండే స్థానంలో వుండక, యధార్థానికి గురువుతో గుద్దులాడుటకు జంకలేదు. పుత్తునిచేత తండ్రి, శిష్యునిచేత గురువు విద్యలో వగాజితం అగుట మహానందంగా భావించుట మన సంప్రదాయం. ప్రతిభావంతులగు పట్టాభిగారు అప్పుడప్పుడు ఆ ఆనందాన్నికూడ పొందేవారు.

వారి పరిపాలనాకాలం 2½ సంవత్సరాలు సరసంగానే సాగిపోయినది. ఒక్కచల్లవల్లిపాళ్తులోమాత్రమే వేరైనారు.

బ్రహ్మయ్యగారి కార్యదర్శి ఎన్నిక ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసురంగంలో మొట్టమొదటిసారిగా ఒక పల్లెటూరి రాజకీయవేత్త ప్రాముఖ్యపదవికి రావడం అన్నమాట. సహాయ

కార్యదర్శులు తరచు వల్లెటూరివారే, అవుతూ వచ్చాడు. బ్రహ్మయ్యగారు ప్రధమదఫా కార్యదర్శి అయినప్పుడు, పూర్వపు సహాయకార్యదర్శులగు కొమ్మారెడ్డి సత్యనారాయణమూర్తి, శరణు రామస్వామిచౌదరిగార్లు వున్నారు. రెండవదఫా, నీల సంజీవరెడ్డి, చింతమనేని భావయ్యచౌదరిగార్లు. మూడవసారి, కళావెంకటాచార్యు, సంజీవరెడ్డిగార్లు.

బ్రహ్మయ్యగారు కార్యదర్శి అయినతర్వాత తన కాలమంతా దీనికి వుపయోగించారు. ఆంధ్రదేశమంతటా సంచారముచేసి కాంగ్రెసు సందేశము నలుమూలలా వ్యాపింపజేశారు. క్రమశిక్షణను అధికంగా పాటించారు. తప్పులను ఆయన తుమించలేడు. ముద్దాయిలను శిక్షించుటలో ఆయన పేరుగాంచినందున 'convicting Judge' అనే పేరు వచ్చింది. 'ఎర్రకలం' అనే పేరుకూడా పొందాడు.

కాంగ్రెసు వ్యవహారములలో అక్రమాలు జరుగకుండా చూచుటయేగాక జమాఖర్చులలోకూడ అక్రమాలు జరుగకుండా వుండగలందులకు సరిగ్గా లెఖులుంచుటకు సర్క్యులర్లు పంపుటేగాక, అడిటర్లచే తనిఖీకూడా చేయించేవాడు.

స్థానికసంస్థల ఎన్నికలలో సరియైన అభ్యర్థులనే నియమించి, సకాలములో ప్రచారముచేసి, జయము గంచేటట్లు చేసేవాడు.

స్థానికసంస్థల ఎన్నికలలో పరిశీలించి, కాంగ్రెసు సిద్ధాంతరీత్యా వ్యవహారం జరుగుచున్నది లేనిది ప్రకటిస్తూ వుండేవాడు.

కార్యదర్శుల కాన్ఫరెన్సులుకూడా జరిపి కట్టుదిట్టములు చేస్తూండేవాడు.

సక్రమంగా బులెటిన్ ప్రకటిస్తూండేవాడు.

ఆఫీసు వ్యవహారము చాలా కట్టుదిట్టముగా జరుపుట చేతనే ఆనాటి ప్రధాని రాజాజీమీ ఆఫీసు యింత ప్రాంప్తుగా వున్నందుకు అభినందిస్తూ నన్నాడు.

స్థానిక సంస్థలకు అధ్యక్షులను నియమించుటలో, ఆయన ప్రజాస్వామ్య సిద్ధాంతాలను తూచా తప్పకుండా అనుసరించేవాడు.

మొహరిటి అభిప్రాయాన్ని మన్నించకుండా మూడు చోట్ల మాత్రమే ఆయన వ్యవహరించింది. అందుకు ప్రత్యేక కారణాలు వున్నవి.

అనంతపురం జిల్లాబోర్డు అధ్యక్షస్థానమునకు పోటీ చేసినవారిలో కమ్మ అభ్యర్థికి 21, రెడ్డికి 18 ముచ్చికి 7, ప్రాట్లు మాత్రమే వచ్చినవి. జిల్లాబోర్డు మొత్తం 52 మెంబర్స్ లోను, ముచ్చి అభ్యర్థి ఒక్కడే జైలుకు వెళ్ళినవాడు. ఇంతే గాక నిమ్మజాతీయుని అధ్యక్షునిగా వుంచాలని ఎక్స్ కేట్ చేసి ఆవిధంగా చేశాడు. ఆ రాజకీయగురు నేడు యం. యల్. ఎ.

మహిళామణిని అధ్యక్షస్థానమలంకరింప జేయవలెనని తలచి, కడప జిల్లాబోర్డు అధ్యక్షస్థానమునకు ముగ్గురు వురుషులు పోటీపడగా వారిని మాన్పించి ఆస్థానములో శ్రీమతి రామసుబ్బమ్మగారిని నియమించుట జరిగింది.

అట్లాగే ఒక మహమ్మదీయుని అధ్యక్షునిగా వుంచ

వలెనని పెద్దాపురం మునిసిపాలిటీకి మహ్మదు అబ్దుల్ కరీం సాహెబుగారిని చెరుమెనుగా నియమించిరి.

ఈ మూడు సందర్భములలోను సీతారామయ్యగారు సంచారములో వున్నారు. అయినా బాధ్యత వహించి సభ్యులకు సచ్చెప్పి యీవిధముగా వ్యవహరించి కార్యదక్షతగల కార్యదర్శి అని కీర్తి పొందాడు.

జిల్లా బోర్డు వ్యవహారాలు

“ఎవరు సాటియే గొప్పపాటికి నందేగానబో
మామనోజవముక్ .....”

—బుచ్చి నుండరరామశాస్త్రి

ఆంధ్రరాష్ట్రంలో కృష్ణాజిల్లా అధిక చైతన్యం కలది. మొట్టమొదట జిల్లా సంఘం యిక్కడనే స్థాపించిరి. కృష్ణా ప్రతికూడా జిల్లాసంఘం తరపున ప్రచురింపబడుతూ సాటి లేని రాజకీయ ప్రబోధం కలిగించింది. వందేమాతరోద్యమానికి బందరే కేంద్రమై విలసిల్లింది. బిపిన్ చంద్రపాలుగారే గాక కోపల్లి మానుమంతరావు, కృష్ణారావు, పట్టాభిగార్లు యీ త్రిమూర్తులే ఆనాడు జాతీయోద్యమానికి జీవగ్రరగా విలసిల్లిరి. యీ చైతన్యం ఐకమత్యానికి తోడ్పడక, భిన్నత్వానికి దారితీసింది. “బ్రాహ్మణానాం అనేకత్వం”

అన్న సామెత సర్వజన విదితము. తెలివిగలవారు అనేకమంది ఉండుటవల్లనే, పార్టీలు వర్గాలు యెక్కడ. జాతీయోద్యమంలో ఆంగ్లగామిగావున్నా, కాంగ్రెసుద్వారా స్థానికసంస్థలలోగాని, శాసనసభలలోగాని, ప్రధానస్థానం వహించకపోగా ఉధనుస్థానం వహించింది. అందువలనగా అనేక కారణాలున్నవి. ఈ జిల్లాను కాంగ్రెసునాయకులు పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా ఏర్పడకపూర్వమే పశ్చిమగోదావరి, తూర్పు కృష్ణా, పశ్చిమకృష్ణాలుగా విభజించుకొనిరి. పరుసగా దానికి దండు నారాయణరాజు, పట్టాభి, కాళేశ్వరరావుగార్లు నాయకులైరి. వీరికి కాంగ్రెసులో పలుకుబడికిగాను, అట్ల భారత కాంగ్రెసు సంఘ సభ్యత్వమునకునూ, తమలోతమకు పదవులను గురించి తగాదాలు రాకుండా ఏర్పాటుచేసుకొనిరి. మొత్తం జిల్లా సంగతి వారు గమనించనేలేదు. 1928 సం॥లో పశ్చిమ గోదావరి విడిపోయింది. ఆజిల్లాకు దండు నారాయణరాజుగారే నాయకులుగా ప్రఖ్యాతిగాంచారు. ఆయన శాసనసభాసభ్యుడయ్యాడు. జిల్లాభోర్డు ప్రెసిడెంటు అయ్యాడు. ఇక పశ్చిమకృష్ణా సంగతి, కాళేశ్వరరావుగారు బెజవాడ కాపురస్తులుగనుక, బెజవాడ మునిసిపాలిటీ ఆక్రమించుకొనుటకే ఆయనకృషి జరిగింది. దానిలో ఆయన కృతకృత్యుడయ్యాడు. శాసనసభ కాయన 1926 లోనే జరుంగుచున్నది తర్వాత బందరు, బెజవాడ పట్టణ నియోజకవర్గమే తన యెన్నికస్థానముగా గ్రహించి ఆసంగతిసూత్రమే చూచుకొంటూ 1937 సం॥ 1947 సం॥లోనూకూడా జయము

గాంచాడు ఎస్సెంబ్లీకి. ఆయన చృష్టి జిల్లాబోర్డు రాజకీయముల
పైకి పోనేలేదు.

ఇక మన పట్టాభిగారు ఆయన జన్మక్షల్లా ఒకసారి
బండరు మునిసిపాలిటీకి సభ్యులయ్యారు. ఆయన నో-ఛేంజరు,
గనుక శాసనసభగాని జిల్లాబోర్డుగాని ఆయన చృష్టిలో లేనే
లేవు. కాంగ్రెసు, ఖద్దరు, స్వదేశీ సంస్థాన ప్రజలు, బ్యాంకులు
యిన్సూరెన్సు కంపెనీలు, వీరితోనే వారు కృతార్థులవుతా
మనుకున్నారు.

ఈ జిల్లాలో కమ్మవారు అధికసంఖ్యాకులు. వారిలో
గుడివాడ తాలూకాబోర్డు వ్యవహారాల్లో, అడుసుమల్లిపార్టీ
లింగంపార్టీ, అని రెండుపార్టీలేర్పడినవి. అవి జిల్లాఅంతటా
ప్రాకినవి. స్థానికసంస్థలలో పోరాటమే వారి పరమావధి.
కమ్మవారిలోవున్నంత అంతర్విరోధము మరియొక కులములో
లేదు. వారి తెలివితేటలు, ధనం, తమలోతాము నాధించు
కొనుటకు, పరాయివారికి పాదాక్రాంత మగుటకు వ్రవయోగ
పడుచున్నవి. నాడేకాదు. నేటికీగూడ. ఇక కాపుసంఘానికి
రమణయ్య నాయుగారు యేకైక నాయకుడు. ఆయనమాట
సుగ్రీవాజ్ఞగా, కైకలూక, బండరు, దివిసీమ కాపులు
తలుస్తారు. కమ్మవారిలోని ఆయన కెదురాడువారు
రెండున్నర తాలూకాలలోను లేరు. ఆయన పలుకుబడిగల
ప్రముఖుడు. లింగంవారి పార్టీ కొంతకాలము, మీర్జాపురం
వారి పార్టీకొంతకాలము ఆయనసలహాతోనే సంచరించినవి.
ఆయన జస్టిసుపార్టీ నాయకుడు.

ఈ జిల్లాలో వున్నంతమంది జమీందారులు మరియే

జిల్లాలోను లేదు. మాంటఫర్డ్ సంస్కరణలతో ఈ జమీందార్లంతా జస్టిసుపార్టీలో చేరి, శాసనసభలోను, స్థానిక సంస్థల్లోను ప్రవేశించి తమ ధనబలము నుపయోగించి, స్వేచ్ఛా విధానము చేయసాగిరి. కృష్ణాజిల్లాకు కొంతకాలం, మీర్జాపురా ఛీఫుడు, అనంతరము చల్లపల్లి సంస్థానాధిపతి పాలన సాగించారు. అడునుమిల్లివారు చల్లపల్లివారికి అంజగా వుంటే, మీర్జాపురం, రమణయ్యనాయుగార్లు ప్రత్యర్థులుగా వుండేవారు.

కృష్ణాజిల్లా బోర్డు యెన్నడు కాంగ్రెసు పరంకాలేదు. 1928 సం॥లో మాత్రం, నామినేషను బోర్డుగా ధన్వాడ రామచంద్రరావుగారి అధ్యక్షత క్రింద, కాంగ్రెసు బోర్డుగా చలామణి అయినది. అప్పుడున్నా శాంతి లేదు, జస్టిసుపార్టీ తరపున కొన్ని నామినేషన్లు యిస్తే కాంగ్రెసువారు కొన్ని తెచ్చుకొనేవారు. యెప్పుడూ పోరాటమే పరిపాటై పోయింది. పామరస్యమంటూ లేనేలేదు.

1936-11-23 తేదీన జరిగిన జిల్లా బోర్డు యెన్నికలలో చల్లపల్లివారితో పోటీచేసింది కాంగ్రెసు. రమణయ్యనాయుడుగారి పార్టీ జస్టిసు పార్టీకి వ్యతిరేకంగా, కాంగ్రెసుకు అనుకూలంగా కూడా వున్నా రానాడు. కాని, కాపులూ కాంగ్రెసు ప్రముఖులూ కూడా ఓడిపోయారు. కాంగ్రెసు కొన్ని ఫిరకాలలో అభ్యర్థులనే నియమించలేదు. కాపులకు రెండు సీట్లున్నా కాంగ్రెసుకు రి సీట్లున్నా వచ్చినవి.

జిల్లా రాజకీయములలో, చల్లపల్లి, మీర్జాపురం జమీందార్ల పోరాటం బాబ్బిలి మంత్రిత్వానికి బెడదగా వుంది. వారిద్దరిని కలిపి, ఈ జిల్లాను 1-12-1936 సం॥ విభ

జిందీ, బేజవాడ బోర్డుకు మీర్జాపురంవారికి, బందరు బోర్డుకు చల్లపల్లివారికి పట్టంగట్టారు. కాంగ్రెసువారు 1-11-1933 సం॥ లో జిల్లాబోర్డుల నన్నిటినీ కలిపివేశారు. అప్పుడుకూడా మీర్జాపురం రాజాగారు చల్లపల్లి రాజాగారు అధ్యక్షులుగా నుంపనంగీకరించారు.

మీర్జాపురం రాజాగారిని దింపుటకు చల్లపల్లివారితో పరోక్షముగా, కాంగ్రెసువాదులు కొంతమంది మంతనాలు జరిపారు. తరువాత 1936 సం॥ జరిగిన యెన్నోకలలో చల్లపల్లివారిని ఓడించుటకు, మీర్జాపురంవారితో మంతనాలు జరిపారు. గాని అవి ఫలించలేదు. తర్వాత బోర్డును రద్దుజేయించ ప్రయత్నంజేశారు అది విఫలమయ్యింది. యింతకు కాంగ్రెసు నాయకులు తమ త్యాగసాహసాలతో పోరాడుటకు ప్రయత్నింపక డిప్లమసీ వ్రపయోగించారు. డిప్లమసీలో వీరికంటె జస్టిసువారే అధికులగుటచే, కాంగ్రెసువారు విఫలయ్యారు. యుగంధరుడిని ఖ్యాతిగాంచిన కాళేశ్వరరావుగారి కృషి ఫలించలేదు. చాణక్యుడిని ప్రసిద్ధిగాంచిన పట్టాభిగారి ప్లానులు ఫలించలేదు. జిల్లాబోర్డు సంగతి జిల్లా పరిస్థితులు పాఠకులకు పరిచయంచేయడం అప్రస్తుతం కాదని యెంచి సంగ్రహముగా సమీక్షించాను.

ఆంధ్రరాష్ట్రంలో జిల్లాబోర్డులన్నీ కాంగ్రెసు పరమైనవి. కృష్ణాజిల్లా బోర్డుయెన్నికలు 1940సం॥ జనవరిలో జరుగనున్నవి. రాష్ట్రసంఘాధ్యక్షుడు, కార్యదర్శి, యీ జిల్లాకు చెందినవారే కనుక ఈ జిల్లాకూడా కాంగ్రెసు జిల్లాగా పరిగణింప

బడుటకు, జిల్లాబోర్డును స్వాధీనం చేసుకొనే ప్రయత్నాలకు ఆలోచనలు ఆరంభమాయెను.

చల్లపల్లి రాజాగారు, అప్పటి అధ్యక్షులు. ఆయనను యెలాగో ఒకలాగు వప్పించి బయటకు పంపించి బోర్డును కాంగ్రెసు స్వాధీనం చేసుకుందా మనుకున్నారు. రాజాగారు మాత్రం ఈయెల్లయేనుగును ఎంతకాలం పోషిస్తాడు? వారికి మోజు తగ్గింది. నరేనన్నారు. కాని వారి పార్టీవారు మాత్రం ఒప్పుకోలేదు. అయినా రాజాగారు మొదట్లోనే చెప్పారు. మీరు అచ్చమైన కాంగ్రెసువారిని పెట్టుకొంటే నా అభ్యంతరంలేదు. రమణయ్యనాయుడు పార్టీవారికి కాంగ్రెసు ముద్ర వేస్తే, మావారికి వెయ్యకతప్పదు. ఆయనపార్టీకంటే, మా పార్టీ పెద్దది. ఆసంగతికూడా ఆలోనించవలసినదని ఆయన అన్నాడు.

ఈసంప్రదింపులు పట్టాభిగారు, బ్రహ్మయ్యగారు జరిపారు. రాజాగారు, పట్టాభిగారితో తాము షరతు లేకుండానే తప్పుకుంటామన్నాడు. అయితే అచ్చమైన కాంగ్రెసువాదులను పెట్టేవద్దతిలో. జిల్లాబోర్డు వ్యవహారములో కాంగ్రెసువాదులు సిద్ధాంతరీత్యా గాకుండా గెలుపుని దృష్టిలో పెట్టుకుని పని చేయసాగారు. అడంతవరకు నెరవేరుతుంది? బ్రహ్మయ్యగారితో పట్టాభిగారు వర్కింగుకమిటీకి వెళ్తూ మీరు ఏష్టా రావుగారితో సంప్రతించి రాజీమాట్లాడవలసిందని చెప్పారు. అనుభవజ్ఞులగు బ్రహ్మయ్యగారు ఈబెడద తగ్గించుకొనుటకు రాజాగారిపార్టీకి పట్టాభిగారు అంగీకరించేయెడల :రి నీట్లు యివ్వనొప్పుకున్నాడు. వారి ప్రదేశ్యం ఒక జిల్లాబోర్డు వ్యవ

హారమేకాక గ్రామాలలో శాంతి, సామరస్యము, కాంగ్రెసు యెడల అనురాగాభివృద్ధి పొందగలవను తలంపుతో. పట్టాభి గారిని రావలసినదిగా తెలిగ్రాము యిచ్చారు బ్రహ్మయ్య గారు. కాని కృష్ణారావుగారు “పట్టాభిగారు ఎట్టి పరతు లేకుండా రాజీ అన్నారు. పరిస్థితులనుబట్టి మీరు 18 స్తీమిక్ బిప్పుకోవలసి వచ్చింది. పట్టాభిగారు రాకముందు మీరు బిప్పు కుంటే, ఆయన కప్రతిష్టరాదు. వారు ఆమోదించగలరు అని అన్నారు. నేను వస్తానంటే రాకముందే 18 స్తీట్లు యిచ్చి రాజీ పడడమేమిటి? అని పట్టాభిగారికి కలిగింది. ఇందులో తొం దరపాటుంటే వుండవచ్చునుగాని తప్పుమాత్రంలేదు. రాజీ భగ్నమైనతరువాత పట్టాభిగారు, బ్రహ్మయ్యగారిని జిల్లాబోర్డు అధ్యక్షునిగా వుండవలసిందన్నారు. ఆకోర్కె నా కెన్నడూ లేదు. సూరయ్యగారిని గురించే, నా కృషి. ఈ పరిస్థితులలో రమణయ్యనాయుడుగారి కనుసన్నలలో మెలగు జిల్లాబోర్డు ప్రెసి డెంటు పదవినాక క్కరలేదన్నారు. పదవీవ్యామోహం లేనందుకు ఆయనపై ఆదర ముండుటకు మారు, తమ మాట తోసి వేశారనే అభిప్రాయము కలిగింది పట్టాభిగారికి. ఈ సంగతి సందర్భములన్నీ, పాఠకులకు వివరముగా తెలియగలందులకు కృష్ణాపత్రికలోని వ్యాసము నిచ్చట వ్రాయుచున్నాను.

కృష్ణాజిల్లా కాంగ్రెసు కమిటీల దురవస్థ: ఒక సంవాదము

ప్రశ్న:- ఏమండీ, ఒక్క గుండెకాయ వలె ఉండేవారే బ్రహ్మయ్య పట్టాభిగార్లు. వీరి మధ్య ఏమో పొరువులు వచ్చాయట నిజమేనా?

జవాబు:- పొగువులేమి టండి? ఏ విషయంలోనైనా అభిప్రాయభేదాలు వచ్చినంతమాత్రాన, పొగువులు వచ్చిన టైండుకోవలసిందేనా? ఉభయులూ సంస్కారులు. అన్యోన్యం గౌరవవిశ్వాసాలు గల కాంగ్రెసు భక్తులు. వారి సఖ్యత ఈ జిల్లాలో విడేది కాదని ముందు గ్రహించండి.

ప్ర:- అట్లా అయితే వారికి అభిప్రాయభేదా లేవిషయంలో వచ్చినాయండీ?

జ:- ఆ! కృష్ణాజిల్లాబోర్డు ఎన్నికల వ్యవహారాల్లో ఉభయుల చూపులు కలియలేదు.

ప్ర:- అంటే?

జ:- అంటే ఏమీలేదు. చల్లపల్లివర్గంతో జత కలుపుకోవడం విషయంలో వేరుత్రోవలైనాయి.

ప్ర:- పట్టాభిగారు కొంతకాలం క్రిందట చల్లపల్లి రాజాగారిని కలుసుకొన్నారనీ, రాజాగారికమీదట బోర్డు ప్రెసిడెంటుగిరికీ ప్రయత్నింపక బోర్డును కాంగ్రెసుకు వదిలివేస్తానుని వాగ్దానమిచ్చారనీ చెప్పుకొన్నారే. బ్రహ్మయ్యగారే ప్రెసిడెంటు అవుతారనికూడా అనుకొంటున్నారు. ఇక వచ్చిన చిక్కేమిటి?

జ:- చిక్కు ఏమీలేదు. రాజాగారి అనుచరు లువ్వారుగా. వారికి కొన్ని స్థానాలు కావాలన్నారు. వారు కాంగ్రెసు ప్రమాణపత్రాలు సంతకంచేసి కాంగ్రెసు నిబంధనలకు లోబడితే, వారికి పదునాలుగు స్థానా లివ్వడానికి బ్రహ్మ

య్యగారు, జిల్లా కాంగ్రెసు కమిటీ పెసిడెంటు సూరయ్య గారు తుదకు పరిష్కారం చేశారు. ఈయంగీకారం పట్టాభి గారు దేశాంతరములో ఉండగా స్వతంత్రించి ఇచ్చారు. రాజాగారు బోర్డును కాంగ్రెసుకు దఖలు పరచటంలో ఎట్టి మరతును గోరియుండలేదు. మరతులు కోరినట్లే, తాము సమ్మతింపజాలమనికూడా పట్టాభిగారు మొదటనే రాజాగారితో స్పష్టంగా చెప్పారట. ఇప్పుడు స్థానాలకు బేరమేమిటని పట్టాభిగారి ప్రశ్న.

ప్ర:- అయితే, బ్రహ్మయ్యగారు చల్లపల్లి వర్గానికి ఎందుకు పదునాలుగు స్థానా లియ్యడానికి ఒప్పుకొన్నారు ?

జ:- రాజాగారిని వేధించడం మొదలుపెట్టారు, వారి అనుచరులు. ఏమరతూలేకుండా బోర్డును వదలివేయడమేమిటన్నారు వారు. పాపం, రాజాగా రేమిచేస్తారు ? ఇంత కాలం తమకు సమ్మతమనిఉన్న అనుచరులను ఎట్లాగైనా సంతృప్తిపరచి కాంగ్రెసులో జేర్పించడం న్యాయమనుకొని, పశ్చిమకృష్ణాలో నాలుగు, తూర్పుకృష్ణాలో పది అడిగారు. ఇందుకు సమ్మతిస్తేనేకాని, విద్యత కుదరదనుకొని బ్రహ్మయ్య సూరయ్యగార్లు తలయొగ్గారు. దీనికి పశ్చిమ కృష్ణా కాంగ్రెసు పెసిడెంటు కాకుమాని లక్ష్మయ్య గారును, నువ్వశిద్దులైన అయ్యదేవర కాశేశ్వరరావు

గారును, ఒప్పుకొన్నారు. తాముకూడా ఒప్పుకొన్నట్లు రాజాగారితో మాట ఇచ్చారు.

ప్ర:-ఇక తగాయదా ఏమున్నది?

జ:- తూర్పు కృష్ణాలో కావునాయకులు రమణయ్యనాయుడు గారున్నారుకదా వారిని గూడ సంప్రదించకుండా వారిని ఒప్పించకుండా, బ్రహ్మయ్య నూరయ్యగార్లు రాజాగారికి మాట ఇయ్యడం ఏమి న్యాయము? నాయుడు గారు తూర్పులో పండ్రెండు సీట్లు కావాలన్నారు. ఆ పండ్రెండులో రెండు రాజాగారికి పరిష్కారమైనవే— ముదినేపల్లి, నందమూరు సీట్లు. ఈ రెండు సీట్లను వాచావదలుకోరు — వీరూ వదలుకోరు. పట్టువలలు వచ్చాయి. బోటు దిబ్బెక్కింది.

ప్ర:-పట్టాభిగారుమధ్యవర్తిత్వంచేసి, ఒప్పించలేకపోయినారా?

జ:- వారు రమణయ్యనాయుడుగారిని ఒప్పించడానికి ప్రయత్నించారట. కాని లాభం లేకపోయింది. అవతల రాజాగారైనా వదులుకుంటే సరిపోయేది. ఉభయలకూ పట్టు విసుపులు లేకపోయినాయి. అయినా తూర్పుకృష్ణా కాంగ్రెసువర్కింగుకమిటీవారు సమావేశమై రాజాగారికి పది, రమణయ్యనాయుడుగారికి పది ఇచ్చి, మిగిలినవారికి దరఖాస్తుదారులలో అభ్యర్థులను నిర్ణయించడానికి నూరయ్యగారికి సర్వాధికారం ఇచ్చారు. కాని ఇంతలోపల బెజ

వాడనుండి కాకుమాను లక్ష్యయ్యగాదు చల్లవల్లి ఒడం
 పాకను తమ కమిటీ ఒప్పుకోవటం లేదని తంటె ఇచ్చాడు.
 వ్ర:- బలే చిత్రం జరిగిందే! లక్ష్యయ్యగారూ, కాశ్యప
 రావుగారూ రాజాగారికి తీరా నాట ఇచ్చుఇట్లా చెయ్య
 డం ఏమి న్యాయం?

జ:- మనజిల్లా పరిస్థితులూ, మన నాణ్యకుల రాజనీతులూ
 ఇట్లా ఉన్నాయి. ఏమంటే ఏమున్నది! తమ మాట
 పోయిందికదా అని, తూర్పుకృష్ణా వర్కింగు కమిటీనాడు
 అసలు ఏన్నికలలో పోటీచేయగూడదని తీర్మానిస్తూ
 భీష్మించుకొన్నాడు.

వ్ర:- బలే, కుక్కకాయకు చెప్పుబట్టలే చేశారే. అప్పుడు
 పశ్చిమకృష్ణా క్రిందికి దిగిందా?

జ:- దిగకేమి? గోపాలరెడ్డిగారిని పిలిపించుకొని, వారి
 హెచ్చరికమీద చల్లవల్లి పాట్లు వొప్పుకొంటా మన్నారు.
 అమాటనమ్మి తూర్పుకృష్ణా వర్కింగుకమిటీనాడు ఏన్ని
 కలలో పాల్గొనడానికి తిరిగి నిశ్చయించారు — పశ్చిమ
 కృష్ణా చల్లవల్లి పాట్లను ఒప్పుకొనే వరతుమీద.

వ్ర:- ఇక ఉభయకృష్ణలకు ఐక్యత కుదిరిందన్న సూత్రేగా?

జ:- నిజమే, కాని ఇంకా తంతులేదూ? చల్లవల్లిపాట్ల నెట్లా
 గైనా పడగొట్టాలనేగా పశ్చిమకృష్ణావారిలోపలిసంకల్పం?
 కొందరు మహానుభావులు వారికి తోడ్పడ్డారు. వారు
 కాన్వాసుచేశారు. తూర్పుకృష్ణా కాంగ్రెసు జనరల్ బాడీ
 వారిని. ఈ పాట్లు లేమిటి? బ్రహ్మయ్య సూరయ్యగా

రైవారు రాజీలు కుదర్చడానికి? ఇదంతా బ్రహ్మయ్య తన ప్రెసిడెంటుగిరికోసం, స్వార్థపరత్వంతో వన్నిన పన్నాగం అంటూ నానామాటలు ఆడారు జనరల్ బాడివారు. వారిలో ఎక్కువమంది ఇట్లా అవిశ్వాసం తెలిపితే, చల్లపల్లి ఒడంబడికను బహిష్కారంచేసి, వర్కింగు కమిటీవా రేమిచేస్తారు? తమ పదివలకు రాజీనామా ఇచ్చారు పదిమంది. బ్రహ్మయ్య సూరయ్యగార్లు అసలు అభ్యర్థులుగానే నిలవమన్నారు. తూర్పుకృష్ణా ఇట్లా అరాచకంలోకి దిగింది.

ప్ర:- అప్పుడు పశ్చిమకృష్ణావా రేమిచేశారు?

జ:- వారా? కాళేశ్వరరావుగారు వారికి సూత్రధారులు. వారేమి నాటకం ఆడించలేరు? గోపాలరెడ్డిగారి హెచ్చరికను బుట్టదాఖలుచేశాడు. చల్లపల్లి పార్టీను తిరిగి నిలవడానికి మూట యిచ్చికూడా ఆ మాటను మ్రింగేసుకొన్నారు. తూర్పుకృష్ణా కమిటీ రాజులేనికోట అయింది. పశ్చిమకృష్ణా చల్లపల్లి పార్టీను ఖానీచేసింది. బ్రహ్మయ్య సూరయ్యగార్ల పద్మవ్యూహాల్లోనుండి బయటపడ్డారు. వీరికి తోడుగ పశ్చిమకృష్ణాలో చిట్టి, జగన్నాథం, వేంకట సుబ్బయ్యగార్లు అయిదారుమంది ప్రక్కకు తొలిగారు. తుదకు పశ్చిమకృష్ణా సోషలిస్టుల ఒరిపిడిలో జిక్కుకొని భగ్నమయ్యేటట్టున్నది.

ప్ర:- అయితే చల్లపల్లివారేమి చేయదలచుకొన్నారు? ఇట్లా ఖానీకావడానికి ఒప్పుకున్నారా?

జ:- వారేనా నిస్సహాయులైపోయారు? వారిలోను రోషం పెరిగింది

చల్లవల్లి కోటమీద తిరిగి బావుటా యెత్తారు. కణభేరి మోగించారు. ఈ తూర్పు పశ్చిమ కృష్ణా కాంగ్రెసు కమిటీవారిని వెనుకటి రెండు ఎన్నికలలో ఖూర్తిగ వీటినున్ను చేసేవున్నాడు. ఈవర్యాయం మాత్రం వీరెంత వరకు ఎదుర్కోగలరో చూద్దామంటూ సేనలను సమ కూరుస్తూన్నాడు.

ప్ర:- తూర్పుపశ్చిమ కాంగ్రెసుకమిటీ లేకమైతేగా, చల్లవల్లి మీద యుద్ధానికి దిగగలిగేది ?

జ:- నిజమే. కాని ప్రావిన్సియల్ కాంగ్రెసు వర్కింగుకమిటీ వారు జోక్యం కల్పించుకొన్నాడు. వారొక కమిటీ నేర్పాటు చేసి, కాంగ్రెసు యోధులను నిర్ణయించుకున్నాడు. యోధులుగ నిలవడానికి సాహసంఉన్నవారు నిలిచారు. తూర్పున, పటనుటకూడా కాంగ్రెసుకు తగినంతమంది క్యాండిడేట్లు దొరకక అల్లాడుతున్నాడు. అప్పుడే 10 ఖాళీలు.

ప్ర:- చల్లవల్లికి సంఘబలం, అర్థబలం ఉన్నది. పాపం, కాంగ్రెసుకు ఏమున్నది ? ఒక్క నీతిబలం చూచుకొంటే చాలుతుందా ?

జ:- కాంగ్రెసువారి నిక ఏమిచేయమంటారు ? శాయశక్తులా చల్లవల్లిని కూనీచేయడానికి ప్రయత్నించారు. రెండు పార్లుకంటే ఎవరూ జిల్లాబోర్డు ప్రెసిడెంటు కాకూడదంటూ అసెంబ్లీలో ఒకబిల్లు పెట్టించాలని అనుకొన్నాడు కొంతకాలం క్రిందట.

ప్ర:- అది బలే ఎత్తు అండీ.

జ:- కాని ఆ ఎత్తు సాగిందికాదు. తర్వాత, చల్లవల్లి బోర్డు పరిపాలనలో జేసిన తప్పులను పురస్కరించుకొని గవర్నమెంటుచేత, వారిపై ఆంక్ష పెట్టించాలనుకొన్నాను. కాని ప్రకాశం, సాంబమూర్తిగార్లు అడ్డుపడడంవల్ల, ఆ ఎత్తు కూడ చెల్ల లేదు.

ప్ర:- ఎవరండీ ఈ యెత్తులన్నీ వేసింది?

జ:- ఎవరైతే ఏమి? ఈ రెండూ సాగకపోయేటప్పటికి, జిల్లా బోర్డు స్టేట్ల నిర్ణయంలో జోక్యం కల్పించుకొని చల్లవల్లి ఎస్టేటులోని అయిదు స్టేట్లను మూటిలోకి తగ్గించారు. రమణయ్య నాయుడుగారి రాజ్య మనుకొనే కైకలూరు తాలూకాలో అయిదు స్టేట్లను ఏడు సంఖ్యలోకి హెచ్చించారు.

ప్ర:- అవును, కాంగ్రెసువారు కూడా జప్తిసుపార్టీ అవలంబించిన తప్పుడుత్రోవలనే త్రొక్కారన్నమాట.

జ:- సందేహమా? ఇన్నిచేసినా చల్లవల్లి అంటే డొక్కలో భయం లేకపోలేదు. అందుకని రమణయ్యనాయుడుగారి సహాయకొనం — వా రెన్నిమూరులు కాంగ్రెసు నియమాల నుల్లంఘించినా కండ్లు మూసుకొంటూ వారి కండయై నిలుస్తున్నారు.

ప్ర:- రమణయ్యనాయుడుగారు కాంగ్రెసు సతిక్రమించి ఎట్టి పనులు చేశారనీ మీ రిట్లా మాట్లాడడం?

జ:- కొంచెం ఓపికవట్టి వినండి, వెనుక అసెంబ్లీ ఎన్నికలలో కాంగ్రెసు ఖర్చుమీద బ్రహ్మయ్యగారి కోనం కాన్వెన్సు

చేస్తూ, కాన్సిలు సీట్లకు కాంగ్రెసును ప్రతిఘటిస్తున్న భూషయ్యగారికి కాన్వసుచేశారు. ఖద్దరు కట్టకపోయినా, కాంగ్రెసువారు వీరిని బందరు మ్యున్సిపలు చైరుమనుగ ఎన్నుకోడానికి నిశ్చయించుకొన్నారు. తర్వాత, యూని వర్సిటీ సెనేటు ఎన్నికలలో కాంగ్రెసు క్యాండిడేట్లను ప్రతి ఘటించిన కూర్మా గోపాలస్వామి నాయుడుగారికి ప్రత్యక్షంగా కాన్వసు చేశారు.

ప్ర:- ఈవిద్రోహానికి కాంగ్రెసువారువారినిమందలించలేదా?

జ:- మందలించడం ఎందుకు? పైగా వారినే కృష్ణా లోకల్ బోర్డుల తరపున లంధ్ర యూనివర్సిటీ సీటుకు - చల్లపల్లి రాజుగారికి పోటీగా కాంగ్రెసు క్యాండిడేటుగ నిలప బెట్టారు.

ప్ర:- ఎంతమాట !

జ:- తీరా నిలుచున్నతర్వాత, మీర్జాపురం సహాయం రాదని తెలుసుకొని గెలుపుకు నిస్పృహచెందినప్పుడునామినేషను తేదీ దాటినతర్వాత, ఇంకో క్యాండిడేటు కవకాశం లేకుండా, వారు తమ యభ్యర్థిత్వాన్ని వదులుకోడానికి కాంగ్రెసువారు అనుమతించారు.

ప్ర:- కాంగ్రెసువారు రమణయ్యనాయుడుగారి యెడల ఇంత ఔదార్యం చూపడానికి కారణమేమిటి?

జ:- నాయుడుగారు దివి, బందరు, కైకలూరు తాలూకాలకు మకుటంలేని రాజు. వారి సహాయముంటేనే కాని కాంగ్రెసువారు చల్లపల్లిని కొట్టలేమనుకొని, నాయుడుగారిని శరణమంటున్నారు.

ప్ర:-పోనీ, చల్లపల్లి నే నమ్ముకుంటే ఈ పోటీలే పోయి, కాంగ్రెసుదే ఏకఛత్రాధిపత్యం అయ్యేదిగా ఈజిల్లాలో?

జ:-చల్లపల్లిని నమ్మి ఉండడం ఎట్లా? చల్లపల్లి నిజంగా కాంగ్రెసు సఖ్యతనే కోరితే, 14 సీట్లు ఎందుకు కోరాతే? ఏరెండోమూడు యిస్తే, తృప్తిపడ కూడదూ? వారిలో ఏదోఓట్రాలోచన ఉన్న దేమోనని కాంగ్రెసువారిభయం.

ప్ర:-బ్రహ్మయ్య, సూరయ్యగార్లకు చల్లపల్లివారిమీద ఇంత నమ్మకం ఎట్లా కుదిరిందని అడుగుతాను?

జ:-వీరి దృష్టికి తెల్లనివన్నీ పాలు, నల్లనివన్నీ నీళ్ళు. వట్టి అమాయకులు. కాశేశ్వరరావుగారు బోర్డుల వ్యవహారాల్లో కాది వడపోసిన అనుభవజ్ఞులు. వారు మాట ఇయ్యాగలరు, వెంటనే ఆ మాటను మ్రింగివేసుకోనూ గలరు. అంతమాత్రం సమయోచిత జ్ఞానం, రాజ నీతి లేకపోతే—

ప్ర:-మీ మాటకు అడ్డం వచ్చినని అనుకోకండి. చల్లపల్లి వర్గాన్ని కాంగ్రెసులో కలిపేస్తే, ఇక ఈ జిల్లాలో కాంగ్రెసుకు ప్రతికక్షులుండరుకదా, దానివెంబడి గ్రామ కక్షలుకూడా తొలగడానికి అవకాశం కలుగుతుందని బ్రహ్మయ్య సూరయ్యగార్లాశపడి ఉంటారు. ఈ గ్రామ కక్షలవల్ల బాధపడేది వీరేగా? పట్టణాల వారికేమి తెలుస్తాయి గ్రామ ప్రజల బాధలు?

జ:-నిజమే. అందుకనే వీరు సఖ్యతకోసం అంత తొందరపడి ఉంటారు. పట్టణిగారుకూడా సఖ్యత కోరేవారే. కాని

చల్లపల్లి కాంగ్రెసును ప్రతిఘటించకుండా యుంజేటంత
సభ్యులనే వారు కోరేది. బ్రహ్మయ్య, సూరయ్యగార్లంతా
పైమెట్టు ఎక్కాడు. చల్లపల్లి వర్గాన్ని తటస్థంగా యుంజే
టట్టు చేయడంకంటే, ఆవర్గాన్నెట్లాగైనా కాంగ్రెసులో
గలుపుకుంటే, ఉత్తరోత్తరా పోటీపే ఉండననీ జిల్లాలో
కాంగ్రెసుకు ఎక్కువబలం చేరాలనుకుంటనీ, నాకు అభి
ప్రాయపడి ఉంటారు. రఘునాథయ్యనాయుడుగారి వర్గాన్నీ
కాంగ్రెసులో జేర్చుకొని ఊరేగడం సక్రమమైతే, చల్ల
గల్లి వర్గాన్ని కాంగ్రెసులో జేర్చుకోవడం ఎట్లా
తప్పవుతుంది?

ప్ర:-ఇదా, బ్రహ్మయ్య, సూరయ్యగార్ల దృష్టి?

జ:-తక్కిన జిల్లాలోగూడ బోర్డు ఎన్నికలు వచ్చేటప్పటికి ఇట్టి
ఒడంబడికలు ఎన్నో జరిగినాయి కావా? వాని నన్ని
టిని కాంగ్రెసువారు అక్షరా ఆమోదించలేదా? మన
జిల్లా కర్మమేమో కాని, అన్నీ ధర్మ సందేహాలే, ఎత్తుపై
ఎత్తులే, కాంగ్రెసును దుర్బలపరచే రాగజ్వేషాలే. అందు
కనే, కృష్ణాజిల్లాఅంటే బయటివారికింత చురుకైన పోయింది.
ఈ జిల్లాలో హేమా హేమీలున్నారు. కాని ఏమి
లాభం? కార్యం గట్టెక్కించే సాహసంలేదు. ఇవీ మన
తెందుకు వచ్చిన గోల ఇది : ఏదైనా అనుభవంవల్ల కాని
తెలిసిరాదు. కాలమే ఆ అనుభవాన్ని కూర్చిపెట్టుతుంది.
పెద్దలకు మనమేమీ చెప్పలేనప్పుడు, కాలాన్ని నమ్ముకో
వడమే మంచిది. “కాలాధీనం జగత్సర్వం” అన్నారు
మన ఋషులు. కాంగ్రెసుమంత్రులు రాజీ ఇచ్చిన తర్వాత

మొదట జరిగే ఎన్నికలివ్వే. వీనిపర్యవసానం ఎట్లవుంటుందోనని లోకం ఎదురుచూస్తోంది.”

—కృష్ణాపత్రిక 6.1.194

ఈ ఒడంబడిక రద్దైనతరువాత రాష్ట్ర సంఘమువారి కళా వెంకట్రావుగారి అధ్యక్షతను యెన్నికల కమిటీని నియమించారు. ఆ కమిటీవారు, బ్రహ్మయ్య సూరయ్యగార్ల నూనలను త్రోసివేసి, పట్టాభి, రమణయ్యనాయుడుగార్ల మాటలను మన్నించి, జయంద్రప్రస్థ్రిలో ఉంచుకొని, అభ్యర్థులను నియమించారు. ఎన్నికలు 1944 సం॥జనవరి 30 వ తారీఖున జరిగినవి. కాంగ్రెసుపేర 35 సీట్లు జయించి చల్లపల్లి నారు 17 గుర

ప్రెసిడెంటు ఎన్నికతలకు రాష్ట్ర సంఘంవారు జపారు. అధికసభ్యులు బలరామకృష్ణయ్యగారిని ప్రెసిడెంటుగా వుండగోరారు. కాని జయంతిపురం రాజాగారిని అధ్యక్షుని మినిట్సు బుక్కులో వ్రాశారు. కాంగ్రెసు ముద్రతో గెల్చిన రమణయ్యనాయుడుగారిపార్టీ వారు ఆ రాత్రి మంనాలు జపి మాకు అధ్యక్షస్థానం యివ్వకపోతే, చల్లపల్లి వారితో కలసి, మీరు పెట్టిన అభ్యర్థిని ఓడించి రాజాగారి ప్రెసిడెంటుగా ఎన్నుకుంటామన్నారు. యీ మాట వికాంగ్రెసు కప్రితివై రాగలదనే భయంతో జయంతిపుర రాజాగారిపేరు తొలగించి ఆస్థానములో కోలపల్లి లక్ష్మయనాయుడుగారిపేరు చేర్చారు. అప్పటి రాష్ట్రకమిటీ అధ్యక్షులగు ప్రకాశంగారే యీ వ్యవహారమంతా నడిపారు.

ఆ పరిపాలన కూడా అంతంతమాత్రంగానే నాగింది కొద్దిరోజులలోనే ప్రెసిడెంటుగారిపై విశ్వాసరాహిత్యతీరా

నంకూడా పెట్టబడినది. యీ సంగతు లిట్లా పుండగా
కాంగ్రెసు ప్రెసిడెంటుగారి పాలన అక్రమంగా వున్నదని
ని సంపత్సరముల వరకు గవర్నమెంటువారు బోర్డును రద్దు
చేస్తూ స్పెషల్ ఆఫీసరును నియమించారు.

“కృష్ణాజిల్లాబోర్డు చరమ శ్లోకం.”

జననం — ఫిబ్రవరి 28 - 1940

మరణం — జనవరి 15 - 1941

వాసోదశం.

యేకేచాస్మత్ కులే జాతా
అపుత్రా గోత్రీణో మృతాః
తే సృష్టాంతు మయా దత్తం
నూత్రోఽప్రీక్షనోదకం.

ఆంధ్రరాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు కార్యోర్వాహకవర్గం.

ఆత్మశాంతివచనం.

అనాథప్రేతసంస్కారాత్

కోటియుజ్జఫలం లభేత్,

చల్లవల్లి కూటం.

ప్రెసిడెంటుకు అంకితం.

మీ వాయాము తప్పక చరిత్ర ప్రసిద్ధమాతుంది.

అ. కాశ్యపరావు.

కాంగ్రెసుపార్టీకి అంకితం.

జిల్లాబోర్డులోని కాంగ్రెసుపార్టీ, శీలంలో, నడతలో

బాధ్యతలో బూర్తిగా దివాలాతీసింది.

అడుసుమల్లి గోపాలకృష్ణయ్య

కృష్ణాజిల్లాకు అంకితం.

కాంగ్రెసు వ్యవహారాల్లో కృష్ణాజిల్లా వంగరాష్ట్రంతో
తులతోగుతుంది.

కళా వెంకటాశ్రమ.

మృత్తికాస్నానం
అకార్యకరణపాపోపశమనార్థం
మృత్తికాస్నానం కరిష్యే.

యం. కె. గాంధీ.

బోర్డుకు అంకితం

25—1—41"

నాఅనంతరం ప్రళయం—After me the deluge.

కె. లక్ష్మయ్యనాయుడు,

ప్రెసిడెంటు.

—కృష్ణాపత్రిక.

ప్రళయం కాకపోతే మరేమిటి? ఏదేళ్ళయినా ఎన్నిక
లేదు.

బ్రహ్మయ్యగారు చేనుకొన్ని ఒడంబడికను త్రోసివేసి
కాళేశ్వరరావు, పట్టాభి, రమణయ్యగార్లు చేసిన ఘన
కార్యమేమిటి? కాంగ్రెసుపేరుతో కొన్ని అవకతవకలుచేయిం
చారు. చివరకు ప్రెసిడెంటు రాజాగారి శరణు జొచ్చాడు.
అయినా ఆబోర్డు రద్దయింది. చల్లపల్లికి 18 స్థానములు యివ్వ
డమేమిటన్నారు! కాంగ్రెసువారు రమణయ్యనాయుడు యేక
మైనా చల్లపల్లివారు 17 స్థానాలు సంపాదించారు. బ్రహ్మయ్య

గారు రాజ్‌లో యిస్తామన్నది యిక నొక్కటిగదా! * అనాడు బ్రహ్మయ్యగారి మాటను మన్నించే వుంటే, కాంగ్రెసు బోర్డు సుస్థిరంగా వుండేది. జిల్లాలో కాంగ్రెసు బలం పెరిగేది, గడచినదానికి వగచిన ప్రయోజనములేదు. యిప్పటికై నా పెద్దలు ఆత్మపరిశోధన చేసుకొందురా? సత్యాగ్రహాలు దురాగ్రహాలు గాకుండా వుండేందుగాక! ప్యేషంబు మొదటి వారినేగాదు కాళ్ళేది, మమనూకూడా కాలిస్తుంది. ప్యేషంబు పెద్దలు మహాత్ముని నిజమైన శిష్యులవలె మనోటకు ప్రయత్నించుతురు. గాక! తమలో తమ కలహాలు వర్గభేదాలు మరిచి యిక నైనను అందరు సోదరులవలె మెలగెదరుగాక!

“జాతులు దమలో, బొందిన

జేతో మోదమున వెలిగి చెలువొందుదు ర

న్నీతిం బాసిన విగతవి

భూతిం గడకొఱపులట్లు పొగయుదు రధిశా.”

భారతము

* ఎన్నికలసంగతి బ్రహ్మయ్యగారికి తెలిసినట్లు ఇతరులకు తెలియదని ఋజువుకాలేదా? ఈ సంగతే బ్రహ్మయ్యగారిని గురించివాస్తూ సరసింహం గారిట్లు వ్రాశాడు! “ఈ జిల్లా పరిస్థితులు ఈయనకు తెలిసినట్లుగా మరెవరికి లేలియవు. యెన్నికలలో కొంచెము డక్కామొక్కిలుకెన్న రైతుబిడ్డ..... లొల్లీపనులు ఈయనకు పనికిరావు..... చిన్నవయస్సు అయినా లోకాన్ని వడకట్టిచూచిన సంస్కారి ... ఎన్నికలు వచ్చినాయంటే ఎవరును యీయ నను, సంపదించనిదే మందడుగు వేయరు.” కృష్ణాపత్రిక 26-9-31. ఇట్టి అనుభవజ్ఞుని మాటలు మన్నించక మన పెద్దలు జిల్లానుతీన్ తేరా చేకూరుగదా!

కౌన్సిల్ ఎన్నికల విద్యోహం

క॥ కందుకము వోలె నుజనుఁడు

గ్రిందబడియు మగుడ మీదికిన్నెగయు జమీ

మందుఁడు మృత్పిండము వలె

గ్రిందబడి యడగియుండ గృహణత్వమునన్.

ఈ కౌన్సిల్ ఎన్నిక ఎరుకవరచే ముందు ఒక సంగతి పాఠకులకు విశదపరచడం అవసరం. కృష్ణాజిల్లా బోర్డు ఎన్నికలు అయినవి. కాంగ్రెసువారు నెలించారు. బృహ్మయ్యగారికి శృంగభంగం అయిందను న్నాడు. చల్లపల్లి పాక్షుడు భంగ పరచిన, తిరధులు మహారథులు. అంతటితో వూరుకున్నారా! బ్రహ్మయ్యగారు మనతోపాటుండక మడికట్టుకున్నట్లు యెన్నికల్లో పనిచేయనందుకు ఆయనకు ఆంతు వేయాలనుకున్నారు. అంతట కుట్రపన్ని కాంగ్రెసుకు వ్యతిరేకంగాను, చల్లపల్లి పార్టీకి అనుకూలంగాను ఆయన ప్రచారం చేసివట్లు రాష్ట్ర కాంగ్రెసు అధ్యక్షులగు పట్టాభిగారికి అర్జీలు పంపారు.

ఆఫీసు గుమాస్తాలవల్ల కార్యదర్శి బ్రహ్మయ్యగారికి యీ సంగతి తెలిసింది. అంతట ఆయన ఈ రికార్డు యిట్లావుండట మంచిదికాదని యెంచి తాను దోషి, శిరోషో బోకానికి తెలియగలందులకు, రాష్ట్రసంఘంవారిని ఒక విచారణకర్తను వేయమని కోరారు. తదనుసారంగా పశ్చింరాజగారిని వేశారు. ఆయన అర్జీలు చేతపట్టుకొని అయా ప్రాంతాల విచారణకు వెళ్ళాడు. ఆ విచారణలో

వాటిలోని సంగతులన్నీ కల్పితములని తేలుటచేత బ్రహ్మయ్య గారు నిర్దోషియని రిపోర్టువ్రాశాడు.

ఇదివరకు కాంగ్రెసు తరపున కాన్సిల్ సభ్యుడుగా నున్న పూర్ణమల్లీశ్వరునుడుగారి స్థానానికి ఎన్నిక వచ్చింది. ఆ స్థానములో రాష్ట్రసంఘంవారు బ్రహ్మయ్యగారిని నియమించారు.

రాష్ట్ర కాంగ్రెసు సంఘాధ్యక్షులగు పట్టాభిగారికి బ్రహ్మయ్యగారు గెలవరని అనుమానం కలిగింది. అయ్యో! కాంగ్రెసుసీటు పోతుందే అని పరితాపం పొంది, పట్టాభిగారికి, దానిమీదవారు, కృష్ణాజిల్లా బోర్డు ఎన్నికల అనంతరం బ్రహ్మయ్యగారిపై ప్రజలకు అయిష్టం కలిగిందికాన ఆయన ఓటమి తప్పదు, కనుక లోగడ సభ్యుడగు పూర్ణమల్లీశ్వరునుడుగారిచేత గార్డు నామినేషన్ వేయించి పట్టుగారిచేత బ్రహ్మయ్యగారిని తీయించివేసి మల్లీశ్వరునుడుగారిని నియమించేటట్లు చేయుట యుక్తంకాదా? అని ముట్నూరి కృష్ణారావుగారితో సంప్రదించారు. కృష్ణారావుగారు, ఇదివరకే కమ్మటూళ్ళలో జిల్లాబోర్డు వ్యవహారంవల్ల పట్టాభిగారిపై స్వతిరేకభావం ఉన్నదని చెప్పుతూ ఈపని మంచిదికాదని సలహా యిచ్చారు. అంతట పట్టాభిగారు ఊరుకున్నారు. ఒకరోజున బ్రహ్మయ్యగారి కారులో ఎక్కి బందరులో ప్రచారంచేశారు.

కాంగ్రెసు అభ్యర్థికి పోటీగా నిలబడ్డ అద్భుత్తుల గోపాల కృష్ణయ్యగారికి రమణయ్యనాయు అనుకూలంగానేగాక కాంగ్రెసుఅభ్యర్థిపై కత్తికట్టికత్తుతో పనిచేస్తూ పట్టాభిగారితోరోజూ మాట్లాడుతూ వెళ్ళుతూ వుండేవారు. జిల్లాబోర్డు ఎన్నికలలో

తమ కనుకూలంగా పనిచేయలేదని కాంగ్రెసువారు కొందరు ఈ యెన్నికలలో పనిచేయలేదు. కొందరు ప్రచారం చేస్తామని కారులు తీసుకొని అటు యిటు, కులాసాగా తిరిగారు. కాని పనిమాత్రం చేయలేదు. 1940 సం॥ మార్చి 15 వ తారీఖున యెన్నికలు జరిగినవి. ఇంతమంది యిన్ని విధాల ఆయనకు వ్యతిరేకంగా ప్రవర్తించినను అడ్డుమల్లివారికి అధికంగా వచ్చినవోట్లు రీ మాత్రమే.

అనాడు చల్లపల్లి రాజగారితో పోటీ చేసినప్పుడు, అపజయం గాంచినా కర్ణునివలె భ్యాతి గాంచారు, నైతిక జయం మీదేనన్నాడు పట్టాభిగారు. నేడు బ్రహ్మయ్యగారు స్వవక్ష విపక్షీయులచే కర్ణునివలె ఓడింపబడ్డాడు. కర్ణుని పోదల భారతమన్నట్లే కృష్ణాజిల్లా రాజకీయరంగములో బ్రహ్మయ్యగారి తల కాంగ్రెస్ చరిత్ర!

ఆయనయందు అకారణవైరముబూని అవివేకంగా కాంగ్రెసుస్థానాన్ని పోగొట్టారు; కాంగ్రెసువారు. దీనిపై వ్యాఖ్యానమెందుకు? స్థితప్రజ్ఞులగు కృష్ణారావుగారి మాట వినండి.

“కాంగ్రెసు విద్యోహము”

“బోర్డుయెన్నికలలో తక్కిన అన్నిజిల్లాలు కాంగ్రెసుకు వట్టం గట్టుతూవుంటే ఒక్క కృష్ణాజిల్లాలోమాత్రం కాంగ్రెసు ఆధ్వర్యం లేకపోవడం, తమకు తల కొట్టివేసినట్లవుతుందనిపించి యెట్లాగెతేనేం మసిపూసి, మారేడుగాయజేసి, ఆబోర్డుకూడా కాంగ్రెసుదని అనిపించుకున్నారు రాష్ట్రకాం

గ్రామ అధికారులు. కాని ఆ సంతోషం నాలుగు రోజులు పాటైనా సరిగా నిలవనీయకుండా కాంగ్రెసు తరపున లెజిస్లేటివు కాన్సిలుకు నిలబడ్డ బ్రహ్మయ్య అపజయం, తామిన్నాళ్ళు భయపడ్డ ఆనెనుకటి పెనుభూతాన్నే తిరిగి మరియొక రూపులో ప్రత్యక్షం చేయించింది. తక్కిన జిల్లాలలో అది వరకు కాంగ్రెసువారివి కానిసీట్లుగూడా, యిప్పుడు కాంగ్రెసుకే వశముకాగా ఈ ఒక్క జిల్లా మాత్రం, కాంగ్రెసుకు వున్న సీటుకూడాపోయి, పంచి లాభం చిల్లి కూడదీసినట్లు జిల్లాయొక్క దుర్యశస్సుచు తిరిగి ప్రాణప్రతిష్టచేసి నిల్పి పది. వ్రతం చెడినా, ఫలందక్కకపోతే, యిక యేమనాలి చెప్పండి, మన దౌర్భాగ్యం.

బ్రహ్మయ్యగారు అపజయం పొందడానికి కారణమేమి? ఇది కేవలం సృతికక్షియొక్క బలంవల్లకల్గిన అపజయమే అయితే, మనమంతగా చింతించవలసిన పనిలేదు. ఓటర్లలో యింకా జస్టిసు మెంటాలిటీయే ప్రబలముగా వున్నదని ఒక్క నిట్టూర్పువిడిచి వూరుకుని యుందుము. బ్రహ్మయ్యగారికి కలిగిన వోటమి అట్టి సరళమైన ఓటమికాదు. ఇందులో చాలకుట్రలు విదోహములు జరిగినట్లుగా అనేక నిదర్శనములు బయట బడినవి. బ్రహ్మయ్యగారు చల్లవల్లి మనిషి అని, అతనికి ఓటుచెయ్యడం చల్లవల్లికి ఓటుచేసినట్లేనని, కాబట్టి గోపాలకృష్ణయ్య గారికే ఓట్లు ఇవ్వవలసిందనీ, ఆకాశరామన్న పుత్తరాలు గుడ్లవల్లెరు ఫిర్కానుండి గ్రామాలలోని కొందరు బ్రాహ్మణ ప్రొటర్లకు వచ్చినవి. మొన్నటి జిల్లా బోర్డు యెన్నికలలో కాంగ్రెసు తరపున నిలిచినవారే కొందరు

కాన్సిల్ ఎన్నికల వివరాలు

బ్రహ్మయ్యగారికి వ్యతిరేకముగా బహిరంగ ప్రచార చేయుట సంభవించినది. బ్రహ్మయ్యగారి తరపున ఆయా పోలి సెంటర్లకు సంపాదించిన కాంగ్రెసు యేజంట్ల కొందరు, పోలి నాడు అయిపులేకుండా గైరుహాజరై నాడు. ప్రచారం నిమిత్తము కాదులిచ్చి గ్రామాలకు సంపాదించిన మరికొందరు కార్లతోఁ జూయమి పోయారు. యీ పరిస్థితులన్నీ యేమి నూన్వవి? కాంగ్రెసులోనే విద్రోహము బయలుదేరి, కాంగ్రెసు అపజయమునకు కారణభూతమైనదని స్పష్టంకావడం లేదు. రాష్ట్రకాంగ్రెసువారు యీ విషయములో సమగ్రమైన విచారణ చేయించి, కర్తవ్యానికి పూనుకొందురుగాక-అని హెచ్చరించుచున్నాము.

కృష్ణాజిల్లాలో కాంగ్రెసు నేమి యిట్టి చొరబాట సిద్ధిలోకి బడిపోవడానికి, ముఖ్యకారణం యేమంటే-కాంగ్రెసునందు వస్తుతః అభిమానం లేని, కాంగ్రెసుతత్వం మాత్రమూ వంటబట్టని, స్వార్థపరుల పాలబడినది. కాంగ్రెసుయొక్క భవితవ్యం కాంగ్రెసుయొక్క పైపై యాల నాశించి, అందుకోసం ధర్మబలాన్నికూడా బలిపాడి వెనుదీయని ప్రవృత్తి పై అధికారులలో వున్న కాలము ఈ దుస్థితి తప్పదు. రాష్ట్రాధికారు లిప్పటికై కన్ను విప్పుతారా అని మా ప్రశ్న? కాంగ్రెసు కమిటీ కాంగ్రెసు గోత్రులు అందరూ, శాంతిసమరానికి సంసిద్ధులై కావాలని మహాత్ము డొకమూల ఘోషపెడుతూన్నా అహింసాయుద్ధానికి దేశమంతా పరివర్తనైతిలోకి రావాలి యెదురులేన్నులు చూస్తున్నాడు. కాని ఏ ప్రాంతమైన

పరిపక్వదశలోకిరాగలదేమో గాని మా కృష్ణాజిల్లా పరిపక్వ మయ్యే నూచన మాత్రం యింతలో కనుపించడంలేదు. కృష్ణా జిల్లా యిప్పుడు పరిపక్వమై జిల్లా కాంగ్రెసు విద్రోహానికి వెంటనే ఆత్మపరిశోధన చేసుకొని లగిన ప్రియశ్చిత్తవిధిని జరుపుకుంటేగాని ఈ దోషం పరిహారమై ఈ జిల్లాలో కాంగ్రెసు, తన విశుద్ధత్వాన్ని తిరిగి ప్రతిష్ఠించుకొనజాలదు. కాంగ్రెసు అధికారు లీ విషయములో అప్రమత్తత వహించే దరు గాక!”

(కృష్ణాపత్రక 23-3-40)

కాంగ్రెసువాదులలో ప్రముఖులకు మితవాదుల మేధస్సుగాని, రాజకీయ పరిజ్ఞానం గాని లేదు. జస్టిసుపార్టీ ప్రముఖులకుగల వ్యక్తిపాబల్యం, పలుకుబడి వీరికి శూన్యం. వీరిలో మహాత్ముడు త్యాగశక్తి, నైతికప్రతిష్ఠ కలగచేశాడు. అందువల్ల వీరు అధికులయ్యారు. ఆ శక్తిని పోగొట్టుకొని కారవులవలె ఒకచావు మరొకరు కోరుకొనుట దేశక్షేమం కాదు.

ఇంతేకాదు. Ceasor,s wife must not only be chaste but above suspicion. దుశ్శీలం లేకపోడం చాలదు. దుశ్శీలవు శంకకుకూడ ఎడమీయకుండా వుండాలి. ప్రజా సేవకు అంకితులైనవారు శ్రద్ధాభక్తులతో అనుష్ఠించవలసిన ధర్మమిది.

ఆత్మపరిశోధన చేసుకొని. అంతఃకలహాలు; ద్వేషాలు పోగొట్టుకొంటే కాని కాంగ్రెసువారి ప్రతిష్ఠ నిలవదు.

అస్సెంబ్లీ అభ్యర్థిత్వపు అలజడి

“తమ కార్యరంగు బరిత్యజించియు బరార్థప్రావకుల్ నజ్జనుల్
దమ కార్యంబు ఘటించుచున్ బరహితార్థవ్యావృతుల్

వధ్యముల్

దమకై యన్యహితార్థఘాతుకజనుల్ దైత్యుల్ వృధాన్యార్థభం
గము గావించెడు వారలెవ్వరొ యెరుంగన్ శక్యమే యేరికొ.”

—భర్తృహరి

లోగడ ఎన్నికలు 1937 సం॥ ఫిబ్రవరిలో జరిగినవి. తిరిగి 9 యేండ్ల అనంతరం 1946 మార్చిలో వచ్చినవి. కాంగ్రెసు అభ్యర్థులను పెట్టదలచింది. ఈ దఫా బ్రహ్మయ్య వల్లభ నేని రామబ్రహ్మం, సీతా మహాలక్ష్మమ్మ, దుక్కిపాటి నాగేశ్వరరావుగార్లు అభ్యర్థులుగా దరఖాస్తు చేశారు. రాష్ట్ర పార్లమెంటరీ ప్రపసంఘంవారు అంతటా సంచారము చేసి విచారించినట్లే వీరిని గురించికూడా బెజవాడలో విచారణ జేశారు. వివిధ తాలూకా కాంగ్రెసు ప్రెసిడెంట్లు శక్రపతిలే గాక బ్రహ్మయ్యగారి కనుకూలంగా ఘమారు మూడువందల మంది సాక్ష్యము జెప్పారు. అందుచేత వారు ఏకగ్రీవముగా బ్రహ్మయ్యగారినే ఆలిండియా పార్లమెంటరీ బోర్డుకు సిఫార్సు చేశారు. హరిజన అభ్యర్థిగా వేముల కూర్మయ్యగారు కూడా

సిఫార్సు చేయబడ్డాడు. ప్రజాభిప్రాయాన్ని బట్టి బ్రహ్మయ్య గారే అభ్యర్థిగా వుంటాడని తలచి కమ్యూనిస్టులు యీ సిఫార్సుకు ముందే ఆయనపై వ్యతిరేక ప్రచారము చేయ సాగారు.

పానల్ ఎన్నికలలో తనతోటి అభ్యర్థియైన, కూర్మయ్య గారికి సాయము చేయుట వుసరమని తలచి బ్రహ్మయ్యగారు, ఆయనమిత్రులు జిల్లా అంతా స్వంత ఖర్చుతో తిరిగి ప్రచార మొనర్చి తగు వర్కర్లనుగూడా నియమించారు. పరిస్థితు లిట్లా వుండగా ఆలండియా పార్లమెంటరీ బోర్డునాకు యీ నామినేషన్లను గురించి ఆలోచించ సాగారు. ఆ బోర్డుకు వటేలు, ఫ్లట్టాభి, శంకర రావుదేవులు సభ్యులు. విచారణ జరుగుచున్న బొంబాయి ఫ్లట్టానికీ, అభ్యర్థులు కొందరు, అభ్యర్థుల తరపున కొందరు తమ నామినేషన్లు బలపరచు కోవడానికి వెళ్ళిరి. బ్రహ్మయ్యగారు స్వయముగా వెళ్ళనూ లేదు. మరియొకరిని పంపనూలేదు. రావుబహదూరు బిరు దాంకితుడు జిల్లా యుద్ధసంఘ కార్యదర్శి, కాంగ్రెసుకు బద్ధ విరోధిగా నుండి కాన్సిలు ఎన్నికలలో బ్రహ్మయ్యగారికి వ్యతి రేకముగా పనిచేసిన జస్టిసుపార్టీ ప్రముఖుడైన రమణయ్య నాయుడుగారు కాంగ్రెసుకు అన్యాయం జరుగుతుందనే నెపంతో బ్రహ్మయ్యగారి యందుండే వ్యక్తిగత ద్వేషంతో నూతనఖద్దరు వస్త్రధారియై బొంబాయి వెళ్ళాడు.

ఇట్టి రమణయ్య నాయుడుగారిని, తాను బందరు నోబుల్ కాలేజీలో ప్రొఫెసరుగావున్నప్పుడు, తన శిష్యుడనియూ, పలుకుబడిగల స్టేడరనియూ, ఆయన ఒకరితరపున రాక, కృష్ణాజిల్లా పరిస్థితులు తెలుపుటకు వచ్చారని పత్రాలు గారికి పట్టాభిగారు పరిచయంచేసిరి. రమణయ్యనాయుడుగారు, లోగడ అసెంబ్లీకిని కౌన్సిలుకునునిల్చి బ్రహ్మయ్యగారు ఓడిపోయారనియూ, పలుకుబడిలేని యీవ్యక్తిని తీసివేసి మరి యొకరిని పెట్టుట యవసరమని చెప్పిరి.

గుంటూరుజిల్లానుండి సూర్యదేవర రాజ్యలక్ష్యము గారు వెళ్ళి స్త్రీలు ఓటర్లలో సగంమంది వుండుటయేగాక కాంగ్రెసులో ప్రవేశించి వారు ఘనతరత్యాగాలు చేశారు. కనుక వారి సభికంగా నిలుపవలసిందని హిందీలో వార్త మొంటరీబోర్డుయెదుట జెప్పిరి.

ఆమరునాడే కృష్ణాజిల్లాసంగతి విచారణకు వచ్చింది. బ్రహ్మయ్యగారు అభ్యర్థిగావున్నందున కూర్మయ్యగారికి తక్కువవోట్లు వచ్చినవని, కృష్ణాజిల్లా కాంగ్రెసు ప్రెసిడెంటు రామబ్రహ్మంగారు పత్రాగారికి తెలిగ్గా ఆ సమక్షానికే వంపారు. పర్యవసానం బ్రహ్మయ్యగారిని తగ్గించి, సీతామహాలక్ష్యమ్మగారిని ఆస్థానే నిలుపుట జరిగింది.

బ్రహ్మయ్యగారిని అభ్యర్థిగా తీసివేశారని తెలియగానే జిల్లాలోను బయటనూకూడా గొప్పలజడి ఆందోళన బయలుదేరింది ఆరువందల తెలిగ్రాములు వెళ్ళినవి. ఆ రాజ్యలక్ష్యమ్మగారే మళ్ళా పత్రాగారివద్దకు వెళ్ళి బ్రహ్మయ్యగారు చాలాకాలమునుండి ప్రజాసేవలోనర్చుప్రము

ఘడు, స్త్రీలస్థానంకోసమైనప్పటికి ఆయనను తీసివేయుట అన్యాయముని చెప్పిరి. హరిజన అభ్యర్థియును వేముల కూర్మయ్యగారు బ్రహ్మయ్యగారే యింతపరకు నాకు పానల్ ఎన్నికలో పనిచేశారుకాని జిల్లాసంఘమువారు యేమిపనిచేయలేదనియు గనుక ఆయనను తీసివేయుట అక్రమముని అన్నాడు.

యెన్నేని సుబ్రహ్మణ్యం, తమ్మా నాగిరెడ్డిగార్లుజిల్లా తరపున రాయబారము వెళ్ళి జిల్లాపరిస్థితులన్ని పటేలుగారికి విన్నవించారు. అంతట ఆయన వారు చెప్పిందంతా న్యాయమేనని అంగీకరిస్తూ బ్రహ్మయ్యగారికి అక్రమము జరిగినమాట వాస్తవమేగాని అది పట్టాభిగారి జిల్లాగనుక ఆయన అంగీకరించనిది, తానేమీ మార్పు చేయజాలనని పటేలుగారన్నారు.

ఆంధ్రరాష్ట్రకాంగ్రెసు సంఘానికి కార్యదర్శిగా సుశక్తకళా వెంకటాచలగారు బ్రహ్మయ్యగారిని తీసివేసినందున అక్రమము జరిగిందని అంతులేకుండా టెలిగ్రాములు వస్తూ వున్నవిగాన మీరు పునర్విచారణ చేయవలసిందని పటేలుగారికి టెలిఫోనుజేశారు. దానికి సమాధానంగా, బ్రహ్మయ్యగారికి అన్యాయము జరిగిన సంగతి తనకు అర్థమైనదనియూ పట్టాభిగారితో చెప్పి దీనిని మార్చవలసిందని ఆయనద్వారా తనకు తెలియజేస్తే తాను మార్చగలనని పటేలుగారనిరి. జిల్లాప్రముఖులకొందరు పట్టాభిగారిని దర్శించి పటేలుగారి అభిప్రాయమును తెలియజేయగా; పటేలుగారు మారిస్తే తమకేమీ అభ్యంతరములేదని ఆయన చెప్పాడు.

ఇది యిట్లా జరుగుతూండగానే నామినేషన్ రోజు వచ్చింది. కాంగ్రెస్ కాంగ్రెసు అధ్యక్షుల ప్రత్యేక అనుమతిమీద

బ్రహ్మయ్యగారు నామినేషను వేయటజరిగింది. నామినేషను ప్రశ్నలహరించుకోవలసినదిగా వశేలుగారినుండి తెలిగ్రాము వచ్చింది. బ్రహ్మయ్యగారు సుశిక్షితుడగు సైనికునివలె తన నాయకునిమాట మన్నించాడు.

ఈదఫా జమీందారులెవరూ కాంగ్రెసుకు వ్యతిరేకంగా నిలువలేదు. కమ్యూనిస్టులు ఆ జమీందారులు వరించిన యెర్రపెట్టనే వరించి కాంగ్రెసుకు వ్యతిరేకంగా నిలబడ్డారు. బ్రహ్మయ్యగారినితీసివేసి ఆయనస్థానే సీతామహాలక్ష్మమ్మగారిని నిలిపినందుకు ఆమెకు ఓట్లు యివ్వకుండావుండా లని కొందరు, మరికొందరు అంతకంటెమరొకఅడుగు ముందు వేశారు. కమ్యూనిస్టు అభ్యర్థియగు చలసాని వానుదేవరావు గారికే యిచ్చి, సీతామహాలక్ష్మమ్మగారి నోడింపతలపెట్టారు.

ఈ పరిస్థితులు పరికించారు బ్రహ్మయ్యగారు. మోటారులో వస్తూండగా ఆయనకు గూటిమీద బలమైన దెబ్బతగిలింది. అయినా ఆయన యెన్నిచోట్లకు తిరగగలడు? అందుచేత ఆంధ్రప్రదేశ్ లో (డి 1946 సం॥ మార్చి 13) కాంగ్రెసు ప్రతిష్ట కాపాడవలసినదని హెచ్చరిస్తూ ఒక ప్రకటన చేశారు. అందులోని ముఖ్యాంశాలు 'ఈ నియోజకవర్గమునకు ప్రధమమున రాష్ట్రపార్లమెంటరీ వ్యవసంఘము వారిచే యేకగ్రీవముగా నాపేరు నియమించబడి, అన్ని తాలూకాలలోను విరివిగా ప్రచారమొనర్చుట జరుగుటయూ, కొందరు స్థానికప్రముఖులు గూఢువుతాణివల్ల నాపేరు నొలగింపబడుటయు జరిగినందున జిల్లాలోని కాంగ్రెసువర్గీయులలోను, ప్రజలలోను ఒకవిధమైననిరుత్సాహమేర్పడి, ప్రచారంవగైరా

తగినంత చురుకుగా జరుగుటలేదని తెలియుచున్నది. వ్యక్తుల యొక్క ప్రవర్తన దృష్టిలో వుంచుకొనవలదనియు, కాంగ్రెసు ప్రతిష్ఠను కాపాడుటలో కాంగ్రెసు కార్యక్రమో-ర్వహణలో మనమితరజిల్లాల కెంతమాత్రము వెనుకబడరాదోయి, మనవిచేయుచున్నాను. 26 సంవత్సరములనుండియు కాంగ్రెసు యెడల భక్తినిశ్వాసములుంటి సైనిక సేవలె ప్రవర్తించిన నేను ముందునూ అట్టి భక్తిశ్రద్ధతోనే కాంగ్రెసు కార్యక్రమనిర్వహణలో ప్రాణార్పణచేయుచున్నాను మనవిచేయుచున్నాను.

కాంగ్రెసు అభ్యర్థులకే మీవోట్లనిచ్చి, ప్రత్యర్థుల డిపాజిట్లుసహా పోగొట్టుకొనునట్లు చూడవలసినదిగా హెచ్చరించుచున్నాను.”

దీనిని పురస్కరించుకొని ఆంధ్రదేశంలో అధికవ్యాప్తి గాంచిన ఆంధ్రప్రభ ‘మనకర్తవ్యం’ అను శీర్షికతో సంపాదకీయం వ్రాసింది దానిలో కొంతభాగం.

“నాకు అన్యాయం జరిగివుండవచ్చు. అయినా కాంగ్రెసుకు అన్యాయం చేయవలదు” ఈ పలుకులలో కాదుగాని ఈ ధోరణిలో శ్రీ గొట్టెపాటి బ్రహ్మయ్యగారు చేసిన ఒక ప్రకటనను, నేటిసంచికలోనే వేరొకచోట ముద్రిస్తున్నాము. యీ ప్రకటన యెంతపుచితమైందో అంత వుత్తమమైనది. యెంత వుత్తమమైనదో అంత వుదాత్తమైనదికూడా.

ప్రతి కాంగ్రెసు సభ్యుడు-ప్రతి కాంగ్రెసు అభిమాని, ప్రతి జాతీయవాది, ప్రతి దేశభక్తుడు, ఒక్కమాటలో ప్రతి భారతీయపౌరుడు ప్రస్తుతం అనుసరించతగిన అనుసరించవల

సిన వైఖరిని శ్రీ బ్రహ్మయ్యగారు తమ ప్రకటనలో నూచించారు.

శాసన సభలకు కాంగ్రెసు అభ్యర్థులను నిర్ణయించడంలో ఆంధ్రరాష్ట్రంలోనేమి, అస్సరాష్ట్రాలలోనేమి, కొన్ని పొరపాట్లు జరుగక పోలేదు. యిది యెంతైనా శోచనీయ విషయం కావచ్చు. కాని జరిగిపోయినదాని విషయమై యిప్పుడిక విచారించడంగాని, కినుక వహించడంగాని తగదు.

కాంగ్రెసు అభ్యర్థుల నిర్ణయం విషయమై జరుగవలసిన—జరుగదలచిన—ఆందోళన, యేదో ఆలోచించియా వార్త మొంటరి బోగ్గు అంతిమ తీర్మానాన్ని చేయఃపూర్వం జరిగింది. యిప్పుడిక యీ విషయమై విమర్శకూడదు; ఆందోళన తగదు. ఆగ్రహం అనుచితం కాగలదు. అలక మహాపచారంగా పరిణమించగలదు.

కాంగ్రెసు ప్రజాస్వామిక సంస్థ. అంతిమ నిర్ణయం జరిగినంతవరకు విమర్శ చేయడం — నిస్సంకోచంగా — నిర్భయంగా, నిశ్చలంగా, నిశితంగా విమర్శచేయడం—ప్రతి ప్రజాస్వామిక సంస్థసభ్యుని జన్మహక్కు. ప్రతి సభ్యుని తన యీ జన్మహక్కును వినియోగించు కున్నప్పుడే ప్రజా స్వామిక సంస్థలకు బలం ప్రభా, దీప్తి.

కాని అంతిమ నిర్ణయం జరిగినంతనే, విమర్శ సమసిపోవాలి. స్వీయనిర్ణయంగానే దాన్ని సంభావించాలి. యిట్లా సంభావించడం సహనంతో మాత్రమే కారాదు; సంతోషంగా; గత్యంతరం లేనట్లు మాత్రమే కారాదు; హృదయ పూర్వకంగా—శ్రీగొట్టిపాటి బ్రహ్మయ్యగారు యీవిషయాన్నే

హెచ్చరిస్తున్నారు. యీ సత్యాన్నే ప్రద్దోషిస్తున్నారు. ఒక శృష్టాజిల్లాకే కాకుండా, యావదాంధ్రదేశానికి ఆయన చేసిన ప్రకటన వ రిస్తుంది.

యే వ్యక్తి కాంగ్రెసు అభ్యర్థి? అనే ప్రశ్నకు యిక ప్రాధాన్యం లేనేలేదు. కాంగ్రెసు అభ్యర్థికి విజయమా! లేక అతనిప్రత్యర్థికివిజయమా! యీప్రశ్నకే నేడు ప్రాధాన్యం.

దీన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొనే నేడు ప్రతి కాంగ్రెసు పభ్యునితోపాటు బ్రతి కాంగ్రెసు అభిమాని కూడా, కార్య రంగములో నిలవాలి; యెన్నికల ప్రచారాన్ని కొనసాగించాలి; విజయభేరిని మోగించాలి."

యెన్నికల ప్రచారానికై యస్తేటులో కార్యక్రమం వేసుకున్నారు పట్టాభిగారు. యువజనులంతా బ్రహ్మయ్య గారిని తీసివేసివందుకు ఆవేశంతోవున్నారు అలజడి అధికంగా వున్నది. యీ సంగతి వారికి విన్నవించారు కొందరు. అందు చేత ఆ కార్యక్రమాన్ని ఆపేశారు. తర్వాత ఒక్క రోజున పట్టాభిగారు యస్తేటంతా తిరిగారు. అప్పుడుకూడా కొడాలి మొదలగు కొన్నిచోట్ల పట్టాభిగారు వచ్చినప్పుడు, తమ వ్యతిరేకతను వెల్లడించకపోలేదు.

బ్రహ్మయ్యగారి హెచ్చరిక, దానిపై ఆంధ్ర ప్రభ వ్యాఖ్యానముచేసిన తర్వాత అందరూ అనుకూలు రగుటయే గాదు, కాంగ్రెసు అభ్యర్థి విజయానికై కంకణము కట్టుకొని ఆంధ్ర ప్రభ, బ్రహ్మయ్యగారు కోరినట్లు జయభేరి మోగించారు. ఎర్రపెట్టెలవారికి ఆ నాడు బహిరంగములకు పట్టిపగలే పట్టింది.

బ్రహ్మయ్యగారు కాననసభాసభ్యుడు గాక పోయినా, ఆయన ప్రజాప్రతినిధి. ప్రజల హృదయసీమలలో ఆయన గౌరవస్థానాన్ని పొందే వున్నాడు. పైవాడు చేసే మామూలు వల్ల ప్రజాసేవకునకు పతనమంటూ వుండదు. పదవి ప్రజాసేవకు ఒక ఆలంబన. అంతకంటే అన్యముగా తలచరాదు. పదవి లేనందున గౌరవము లేదా ?

“పదవి కొందరికి అలంకారమైతే, కొందరు పదవికి అలంకారము. పదవి అధికారిమిస్తుంది ఆధిక్యతకూర్చుకుంది; పదవివల్ల ప్రతిపత్తి లభిస్తుంది; ప్రతిష్ఠ సిద్ధిస్తుంది.

పదవిలో పెద్ద విశేషం - చాలా లోపాలను చాలా వరకు కప్పిపుచ్చడం

ప్రజ్ఞ లేకపోవచ్చు; ప్రతిభ పూజ్యం కావచ్చు; శక్తి సామర్థ్యాల దారిద్ర్యం వుండవచ్చు. అయినా పదవికలవాడు - అతడు కేవలం ఘంఠ అయితే తప్ప - యీ లోపాలు బయటపడకుండా గుంభనగా కాలక్షేపం చేయవచ్చు యిక. యేపాటి ప్రపంచజ్ఞానమాన్నా, యేమాత్రం యుక్తాయుక్త విచక్షణశక్తియున్నా, పదవికూర్చే ప్రకాశంవల్ల దీప్తివంతుడననేభ్రమను, లోకానికి కల్పించవచ్చు.

యిట్టివారు పదవిపోయినవెంటనే అండజారిన వ్రాటి గోడవలె చితికిలబడతారు. కళాయిపోయిన అద్దములువలె వెల వెల పోతారు. గాలిపోయిన పైరువలె యీనుకుపోతారు.

పదవివల్ల రాణకువచ్చేవారి సలఖ్య యెంతఅధికమో పదవికిరాణింపు తెచ్చేవారిసంఖ్య అంతస్వల్పము. మేధాశక్తి అందరిసొత్తుగాదు. ప్రతిభ ప్రదర్శించగలవారు బహుకొద్ది

మంది. వ్యుత్పన్నులనగలవారు. అరుదుగాకాని గానరారు. త్యాగధనులైనవారేమి! సస్పర్ధులైనవారేమి, చాలాతక్కువ. అందువల్లనే పదవికి రాణింపు కూర్చేవారు సర్వత్ర స్వేచ్ఛం.

యెట్టివారికీ పదవి అధికారాన్ని కూర్చుంచుకొని, దానివల్లపచ్చే అధిక్యత లేదు. వారి అభిమతాలు చెల్లడానికి పదవి ప్రసకరించవచ్చుగాను. దానివల్ల వారికి కొంతగా సచ్చే యశస్సులేదు. పదవిలో వున్నప్పటినుంచీనే లేనప్పుడును, దా వారు స్వయం ప్రకాశులే” (ఆంధ్రప్రభ 19-6-15).

ఎట్టి స్వయంప్రకాశంగ, ప్రముఖులలో గణించదగిన వారు బ్రహ్మయ్యగారు.

నేడు ఆయనకు శాసన సభ్యత్వము లేకుండా చేయ బడినది. కాని శాసనసభ్యునికంటె పలుకుబడి గౌరవము ప్రజలలోగాని ప్రభుత్వంలో గాని తక్కువగాదు. ఆయనకు యీశాసనసభ్యత్వమేగాదు. ఎట్టి పదవీలేదు. కాని ప్రజా విశ్వాసము, కార్యదక్షత, లోకానుభవము, సేవాసక్తి మొదలగు గణగణముల వలన ప్రజానాయకుడుగా యెన్నబడి చున్నాడు. ప్రజాసేవకునకు పదవి ఒక ఆలంబనగాని అధికారముగాదు. ఆయన జీవితవిధాన మీసత్యాన్నే ఉద్దోషిస్తున్నది.

యీ సందర్భములో ఆయన 1937 మార్చి ఆరవ తారీఖున కృష్ణాపత్రికలో అసెంబ్లీ ఎన్నికల అనంతరం తెలిపిన అభివందనములు, పదవులను గురించి ఆయన చిత్తవృత్తి యెట్టిదో తెలుసుకొనుటకు అధికంగా తోడ్పడగలదు.

“కాంగ్రెసు ఆజ్ఞను శిరసావహించి, నా సేవకనుజ సీయవలసినదని మిమ్ము అర్థించితినే కాని దీనివలన నేదియో.

మహాభాగ్యము బ్రాహ్మికోపగోరినవాడనుగాను. మొదటి
నుండియు రైశుల కష్టసుఖములలో భాగస్వామిని గనుక అవ
కాశము లభించినపుడెల్ల నా స్వబుద్ధిలోను, కాంగ్రెసు నల
హాల్లోను, యింతకుపూర్వము చేయుచున్న మీ సేవనే,
యిప్పుడు మీ సెలనైసచో అసెంబ్లీద్వారమున చేయదల పెట్టి
తిని. అంతియేకాని, యితరములైన అధికారవాంఛలకు అరలు
సాచిన వాడనుగాను. మీ అనురాగమే, నాకు సింహాసనము,
మీ ఆమోదమే నాకిభిషేకము. కావున నేనవలంబించిన
సేవాప్రతమునకు అసెంబ్లీప్రవేశము కంకణధారణకాగలదే
గాని, అదప్రవేశము పుద్భావన మాత్రము కాదని విన్నవించు
చున్నాను.”

నాడేకాదు నేడూ అంపే ఆయన ఆకాంక్ష. పదవిలేని
గౌరవమే ప్రాముఖ్యతను గడిస్తుంది.

“వనజభవుండు కోవమున వాహనమైన మరాళభర్తకున్.
వనజవనీవిహారకలనంబు దొలంగఁగఁజేయుగాని గుం
భనమున దుగ్ధజీవన విభాగవిధానోరూఢనైపుణి
జనితయశోవిభవసారము హంసకు మాన్పజాలునే”.

జైలు జీవితము

”దేశము కిక్కి పోరాడు ధీరమతులు
ఆత్మస్వాతంత్ర్యమున దేలియాడు కతన
వారివారికి జెరసాల స్వర్గశాల
వారి కవమాన మనుమాట వట్టిమాట.”

నల్లకెండాల కేసులో 1931 మార్చి 15 న తాత్క్షిణ
శిక్షింపబడిన మొదటి యెనిమిదిమంది ముద్దాయిలు రాజ
మండ్రి జయలుకు పంపబడ్డారు. అదివరకు ఆయన జైలును
గూర్చి వినడమే గాని ప్రభమానుభవ మిదే. ఆ జైలు తిండి,
మన యిండ్లలో కుక్కలు గూడ తినవు. పురుగులు పక్ష పాత
పుష్పము బియ్యపు ముద్ద, అందులో యినపమేకులు నహా
గలిజేరు వగైరా సమస్త ఓషధుల సంబంధమైనవి. పుచ్చ
కందులతో పుడికీపుడకని దేవతా పులుసు; ఆముద్ద యీ పులు
సుతో జీవయాత్ర చేయాలి. రూపుప్రకారం ఖైదీలకు రావ
లసిన కాయగూరలు అధికారులు కంట్రాక్టర్లు కైంకర్యము
చేస్తారు. ఈ తిండి సహించక రెండు మూడు రోజులు
పస్తుకూడా పున్నావు. తర్వాత కాలక్రమంగా అలవాటైపోయింది
రాజమండ్రి జైలుకు వచ్చిన మొట్టమొదట రాజకీయ ఖైదీలు
వీరే ఆత్మగౌరవం గల యీ రాజకీయ ఖైదీలు అధికారుల
ఆజ్ఞలను శిరసావహించక తిరస్కరించుటచేత యీ ప్రభావం
సాధారణ ఖైదీలలోగూడా పడుతుందనే అభిప్రాయంతో
యిచ్చటనుండి వీరిని బ్రాహ్మఫర్ చేశారు. ఆ మార్చడంతో
కూడా వీరంతా ఒకచోట వుంటే సంఘీభావంతో ప్రతిఘటి

స్తారని తలచి విడదీసి, వేరు వేరు జైళ్ళకు పంపారు. బ్రహ్మ య్యగారిని బరంపురం జైలుకు పంపించారు. సత్యాగ్రహాల నైతికప్రతిష్ఠ ప్రభుత్వంలో ప్రభుత్వంవారికి తెలియనందున హింసావాదులగు రాజకీయ ఖైదీలనలెను, దొంగలకువలెను బేడీలువేసి, పోలీసు బందోబస్తుతో రాజమండ్రినుండి బరం పురం తీసుకుబెళ్ళుట తటస్థించింది. బరంపురం స్టేషనునుండి జైలుకు అంతకంటే బందోబస్తుతో తీసుకువెళ్ళారు. ఆయనను కష్టపెట్టాలను వృద్దేశంతో చేసిన మార్పు, ఆయనకు శుభ ప్రదమేయైనది. రాజమండ్రి జయిలు నూవర్సెంటు వంటి కఠినచిత్తుడుకాడీ జయిలు అధికారి. ఆక్టింగు నూవరెంటెం డెంటుగానున్న మేజర్ కేరిక్ అయిర్లంకు దేశీయుడు. చాలా యోగ్యుడు. ఖైదీలను కన్నబిడ్డలవలె జూచేవాడు. అంతంత మాత్రంగావున్న యీ ఖైదీల రేషన్ లో దొంగిలించట మంటూ యీ జైలులోనే లేదు. సామాన్య ఖైదీలనే ఆ విధంగా జూచినప్పుడు రాజకీయఖైదీలను మర్యాదగా చూడ డంలో ఆశ్చర్యంలేదు. ఆయన స్థితిగతులను అడిగి, బి. క్లాసు యిచ్చాడు, నూవర్సెంటు.

ఇంతలో శాసనోల్లంఘనోద్యమము ప్రారంభమైనది. వందలాదిదేశభక్తులు జైలుకువచ్చారు. యీజైలుకువచ్చినవారిలో ప్రథముడగుటచేత అందరిని ఆప్యాయంగా ఆహ్వానించే బాధ్యత ఆయనమీదేపడింది. పాకశాలపరిపాలన అందకు గలసి ఆయనమీదే వుంచారు. అక్కడవున్న సత్యాగ్రహాలకు అధికారులకు యేమైనా అభిప్రాయభేదాలు వస్తే తగాదాలకు లేకుండాచేసి సామరస్యంగానడుచుకునేటట్లుచూస్తూండేవాడు.

తర్వాత ఆయనకు బి. క్లాసు ఖాయమై వచ్చినందున అచ్చటనుండి వెల్లూరు జైలునకు పంపబడ్డాడు. వెల్లూరు జైలు నూపరెండెంటుకూడా బరంపురం నూపరెండెంటువలె రాజకీయ ఖైదీల నందరినీ మర్యాదగా చూచేవాడు. ఆసమయములో కొద్దిగా యింగ్లీషు, హిందీకూడా చదివాడు, యిక్కడ వున్న నాల్గునెలలు బాగానే గడిచినవి. వండుగ పర్యావరణ స్నేహితులు విడుదలై నప్పుడు పిండివంటలతో విందుచూరగించేవారు.

ఆయనతోటి 9-10 ముద్దాయిలపై పోలీసువాగు అప్పీలు చేసినందున హైకోర్టు నెలరోజుల శిక్షమాత్రం ఖాయపరుస్తూ యిమ్మిగతా ఖైదీలకుకూడా అన్యాయస్తుందని తీర్పుచెప్పబడెను. అందుచేత ఆయన డిశంబరు 23 వ తేదీ విడుదల అయ్యాడు.

రీసెటిల్మెంటు ఆందోళనలో పన్నుల నిరాకరణ బోధిస్తున్నాడనే నేరమారోపించబడి 1932 సం॥ జనవరి 15 న తారీఖున రెండు సంవత్సరములు కఠినశిక్ష, వెయ్యిరూపాయల జరిమానా విధింపబడిన సంగతి పాఠకులకు పరిచయమే. 16 వ తేదీకి రాజమండ్రి సెంట్రల్ జైలుకు పంపబడిరి. ముగ్గురు వెనుకటి పర్యాయపు జైలునరకం ప్రత్యక్షం. వెనుక రాజకీయ ఖైదీలను వేరుగావుంచేసారు. ఈదఫా రాత్రిభృమిగతా ఖైదీలతోకలసి లాకప్ చేయుట తటస్థించింది. జైలు అధికారుల వృద్దేశంలో రాజకీయ ఖైదీలకు క్రిమినల్ ఖైదీలకు యెట్టి భేదము లేదని చూపుటకుగాను యిట్లాచేశారు. పగటిపూట మాత్రం వారిపప్పులుడకలేదు, సాధారణ ఖైదీలవలె పనులు

చేయుంచాలని ప్రయత్నించారు గాని వాళ్ళ తరం కాలేదు. రాజకీయ ఖైదీలతో కలిస్తే సాధారణ ఖైదీల పనికూడా చెడు తుందని వారు గ్రహించి, వారిని నామమాత్రంగా వర్కు షాపుకు తీసుకువెళ్ళేవారు. అప్పుడచ్చట 200 మంది రాజకీయ ఖైదీలుండేవారు. జైలు అధికారులతో వ్యవహరించుటకు గాను, మద్దూరి అన్నపూర్ణయ్యగారిని బ్రహ్మయ్యగారిని పెద్దలుగా యెన్నుకొన్నారు. వీరికి సలహా సంఘంగా యేడుగురు సభ్యులుండేవారు.

అక్కడ వుండగా షీఫ్ వార్డరు, ఒక రాజకీయ మైనరు ఖైదీని కొట్టిపండున యీ రెండు సందలమంది ఒకరోజున వ్రపవాసం చేశారు. అప్పటినుండి అట్టి పని శంకర్ అనే జైలు నూపర్నెంటు వున్నంతవరకు మళ్ళా జరగలేదు. ఆయన వ్రస్తుతః చాలా మంచివాడు.

ఇక్కడ వుండగా లాహోరు కట్రకేసులో యావజ్జీవ శిక్ష విధింపబడిన శివవర్మ, సిన్హాగార్లు ఆయన బ్లాక్ లోనే వుండుటచేత, వారి పరిచయము కల్గెను. వారి నిత్య సంతోషము, ప్రసన్ననదనాలు, చూస్తే యెవరిలో దేశభక్తి ప్రబ్వ లింపదు? వారి సిద్ధాంతాన్ని మనం అంగీకరించకపోయినా పాల్గారుబుగ్గల పసిప్రాయంపు ఆవీరులు దేశమాత పిలుపువిని వురికంబముల నెక్కుటకు సిద్ధమైరి. వారి జన్మ ధన్యమైనది.

అక్కడనుండి బళ్ళారిజైలుకు మార్చిరి. యిక్కడ దత్తు, మహావీరశింగు, డాక్టరు గయాప్రసాదులతో స్నేహ మయ్యెను. వీరుకూడా లాహోరు కట్రకేసులోనివారే.

1942 ఆగస్టు డెటెన్యూగా తీసుకొని పోబడి 2 సం॥

నాల్గుమాసములు కారాగృహవాసము చేసిరి. అప్పు డక్కడ
మెన్ మానేజరుగా వుండేవాడు. మేయర్ కమిటీలో మెంబరు.
ఆయన మేయరు పదవిని నొందక మేయర్ మేకరుగా వుండ
వాడు.

ఆహా ! మహాత్ముడు మన కళ్ళపైదుట ఎట్టి మహాత్తర
మాడ్చులను మనలో కలుగజేసెను ! హంసతూలికాతల్పమున
తూగులుయ్యలలో డొగు కనుమ శారీరుని, కత్క బొరణ్ణ
భాగములకుబంపెను. మదపుటేనుగులనెక్కి మదాంధతచే మహి
చక్రమునుమీటు మహారాజులంతటి వారిని పాదచారులుగ
నొసర్చెను. బంగారు రేకులు భుజించు భాగ్యవంతులను కటిక
గంజిపాలు జేసివైచెను. బాలచంద్ర ప్రభలభాసిల్లు బాలభార
తులకు బూడిదపూడి కొవ్వనము లిప్పించెను. పట్టు చుకూల
ముని బరువై నవనీ భావించు భావినులని మోము ఖిదు
వస్త్రములను కట్టించెను

మహాత్ముని బోధవల్ల జైలుయాత్ర తీర్థయాత్ర అయి
నది. అది శ్రీకృష్ణజన్మస్థానమని ఖ్యాతి గాంచినది. దేశా
రాధనకు అది ఒక గీటురాయి అయినది. అనేకమారుల లక్ష
లాది భారత వీరనరనారీమణులు జైలు యాత్ర చేసి బ్రిటిష్
ప్రభుత్వ నైతిక పత్తివ నాశనమొనర్చి లోకాన్ని విస్మయ
చకితం చేశారు. ఈకారాగారవాసమువల్లమనదేశారాధకుల
అనేకులకు ఆరోగ్యభంగం కలిగింది. అనువులు బాసినవారు
అనేకం. లోకమాత కన్తూరిబా కతినమైన ఖైదులోనే కాలం
చేసెను. మహాత్ముని ప్రియశిష్యుడు, మహాదేవదేశాయి ఇంగు
లోనే అస్తమించెను.

యశీంద్రనాథుడు పంచేంద్రియములను సమిధిలగచేసి
పంచయజ్ఞ మొనర్చినది ఇచ్చటనేకదా !

దేశంకొరకు ప్రాణములను పుష్పములవలె అర్పించు
త్యాగులు తేజరిల్లారు బాపూజీ బోధలవల్ల. కర్పూరము స్వరూ
పనాశనము చేసుకొని నప్పుడే తేజోరూపము నొందగలదు.
స్వాతంత్ర్యజ్యోతి ప్రసన్నమగుటకు కర్పూరనీరాజనమెత్తుటకు
అర్హత ఈ భారతజాతికే, ఈ భీష్మ సంతతికే కలదన్న సంగతి
ప్రపంచం ఎదుట రుజువైనది.

ఇంతేకాదు. I will spread out the freedom of
India in Jails. భారతస్వాతంత్ర్యం కారాగృహాల ద్వారానే
సాధించెదనన్న మహాత్ముని ప్రవచనం అక్షరాలాసత్యమైనది.
మహాత్ముని సమకాలికులుగా పుట్టుట మన భాగ్యం. ఆయన
వారసులంగా వర్ధిల్లుటకు ప్రమాణం స్వీకరించి, మనం తరించి,
ఇతరులను తరింపజేతుము గాక !

కుటుంబ జీవితము

“ఒకరి సౌఖ్యము నొకరు కోరుచు
ఒకరి మెప్పున కొకరు పొంగుచు
మనసు ప్రాణము లొక్కటగు
దంపతుల కీ డెవరు!”

— వల్లెపట్టు.

తండ్రిపోగానే తోబుట్టువును, మేనల్లుని తమ యింటికి
మేనమామ తీసుకొనివెళ్ళిన సంగతి పాఠకులకు పరిచయమే.

ఆయనకు అప్పట్లో పిల్లలులేరు. తమ్మునకు వివాహం కాలేదు. అందుచేత అందరును అల్లారుమొద్దుగా పెంచారు. ఆయనతల్లి యశోదమ్మ ఆయనమీద ప్రాణంవుంచి ప్రేమతో పెంచినదని వేరేచెప్పనక్కరలేదు. తండ్రిలేని లోటు యేమీ లేకుండా ఆయన పెరిగాడు. అసలు తల్లి లేకపోతే చిక్కుగాని తండ్రి లేకపోయినా బిడ్డ పోషణకేమీ లోటురాదు. అందుచేతనే యేనుగంత తండ్రికంటే, యేకులబుట్టంత తల్లి మేలు అనే సామెత వచ్చింది. మేనమామలు, నుబ్బయ్య, వెంకయ్యగార్లిద్దరు మేనల్లుని అతి గౌరవంగానే గాకుండా, కట్టుదిట్టంగా కూడా పెంచి పెద్దవానిని చేశారు. అందులో ఆయన మేనమామ నుబ్బయ్యగారు మంచివ్యవసాయకుడేగాక వ్యవహార, బ్రహ్మయ్యగారి భవిష్యదభివృద్ధికి తన శిక్షణ అందుననే యిచ్చాడు. అందుచేతనే మేనమామంటే ఆయనకు యీసాటికి భయభక్తులున్నవి. ఆయన మేనల్లుని పెంచి పెద్దను జేయుటేగాక తన స్వంత సొమ్ముతో మేనల్లునకు విద్యాబుద్ధులు చెప్పించాడు. బ్రహ్మయ్యగారు చదువు మాసిన తరువాతకూడా కొంతకాలము మేనమామలయింటనేవుండి 1919 సంవత్సరములో స్వగృహమునకు వెళ్ళాడు.

చిన్న మేనమామగారికిపురుషసంతతి లేనందున, ఆయన తనకుమార్తెను ఆస్తిని యిస్తానని చెప్పినప్పటికీ, ఆస్తికాశించక పెంచి పెద్దవానినిగాచేసి విద్యాబుద్ధులు చెప్పించిన కారణమున యేవిధమైన వరకట్నములు కోరకుండానే, పెద్దమేనమామగారి కుమార్తెనే వివాహమాడిరి.

బ్రహ్మయ్య - సరస్వతి - పురాణదంపతుల పేరు. ఆ పురాణదంపతుల పేరులు కలసినటులే వీరి దాంపత్యము కల సినది. వీరి దాంపత్యము ఆదర్శవంతమును, ఆనందప్రదము నైనది. ఆమె చదువుల సరస్వతి గాకపోయినా సంస్కృతిలో సరస్వతే. మాట మర్యాదలలో గణనీయురాలు భర్తనలై పొదుపరి. ఆమె "సమాన హక్కులు, సమాన ధర్మాలు" అనే ఆధునిక స్త్రీగాదు. భర్త అడుగుజాడలలో పోవడమే పుణ్యము, పురుషార్థము అనే సాధి. అందుచేత ఆమె యే వృద్ధమాలలోను పాల్గొనదు. యింతేగాక, యింట్లోవారికే గాక, పచ్చేపొయ్యేవారికి; వండటం వార్చటం, కాఫీ ఫల హారాలు చేయడం, వీటితోనే వూపిరాడదు.

తే॥ గీ॥ వండనలయదు వేపుకువచ్చి రేని

నన్నపూర్ణకు నుద్దియా నతని గృహిణి

నతిధులేతేర నక్షిరే యైనబెట్టు

వలయుభోజ్యంబులింట నవ్వారిగాగ.

అని పెద్దన్న ప్రవరునిభార్యను గురించి చెప్పినమాట, ఈ ప్రవరునిసతి యందుకూడా, సార్ధకత చెందింది. ఆయిల్లాలు అట్లా సంచరించుటచేతనే ఆయనకాపేరు ప్రఖ్యాతులు వస్తూ వున్నవి. కష్టపడేదొకరు అనుభవించేదొకరు అనేమాట ఆమె వట్ల నిజం!

ఆమె దేశసేవ చేయలేదని జైలుకు వెళ్ళలేదని అనుకోనక్కరలేదు. భర్త సంపాదించిన పుణ్యములో సగంవంతు భార్యకు దక్కుతుందన్నారు పెద్దలు. అందుచేత ఆ ఆర్థాంగికర్థ భాగము తప్పదు.

ఆయనకు మాతృభక్తి అధికం. తనను తండ్రిలేని లోపంలేకుండా ప్రాణాధికంగా జూచుకొని పెంచి పెద్దవానిని చేసిన ఆమాతృదేవి యెడల ఆయనకు కృతజ్ఞతహెచ్చు. ఆమె యెక్కువకాలం జీవించలేదు. 45 వ సంవత్సరములోనే కాలధర్మము నొందినది.

బ్రహ్మయ్యగారికి యశోదమ్మ అనే ఒక కుమార్తె యున్నా. రాఘవేంద్రరావు అనే ఒక కుమారుడున్నా వున్నారు. తల్లితండ్రులయందే భక్తిప్రపత్తుల వలన ఆబిడ్డ లిద్దరికి తన తల్లిదండ్రుల పేర్లే పెట్టారు. విజ్ఞోపార్జనమే జీవితలక్ష్యముగాదని గృహిణీధర్మమే జీవితలక్ష్యమని యెంచి కుమార్తెకు విద్యాబుద్ధులుగరపి బావమరదికిచ్చి వివాహము చేశాడు.

కుమారుడు నేడు నాల్గవఫారము చదువుచున్నాడు. అభివృద్ధికి రాగలవాడు. తండ్రి తర్ఫీయతుకూడా అట్టిదే. ఆయనకుమారుని కొట్టడు, దిట్టడు, భయపెట్టడు. మిత్రుని వలే భావించి ప్రతివిషయం నచ్చజెప్పుతాడు. స్త్రీలవిషయ ములో వుత్తమమాతగా ఉత్తమ గృహిణిగా రాణించాలని ఆయన అభిలషిస్తాడు. తన సతిని గృహదేవతగా భావిస్తాడు.

అతల సంసార సాగరమందు గాల

జలము, సుకృత, దుష్కృత, వాత చలితమగుచు

సుఖవిషాదపుతరగల్గె సుడియుచుండు

బడవవై గట్టుచేర్తువు పతిని గృహిణి."

—కృషీవలుడు—

ప్రోత్సాహకులు

“తమ కార్యంబుఁ బరిత్యజించియుఁ బరార్థప్రాపకుల్, సజ్జనుల్
దమ కార్యంబు ఘటించుచుకా, పరహితార్థవ్యాకృతుల్,
మధ్యముల్

దమకై అన్యహితార్థఘాతుకజనుల్ దైత్యుల్, వృధా
న్యార్థ భం

గము గావించెడు వారలెవ్వఁ యెరుంగన్ శక్యమేయేరికిఁ.”

మానవులను భర్తృహరి పై విధంగా పేర్కొన్నాడు. ఒక ఆంగ్లకవి మానవజాతి, శునకజాతి వంటి దన్నాడు. కుక్కలు కుక్కలు పోల్చాడుకొని, కూట్లో దుమ్ము పోసు కున్నవని సామెత మన మెరిగినదే. అట్లాగే మానవులకు కుక్కలననే స్వజాతివైర మెక్కువన్నాడు.

డార్విను (Struggle for existence) బలమైనవాడే బ్రతికేడి. చిన్న చేపను పెద్దచేప తిన్నట్లు, బలవంతుడు బల హీనుని నాశనంచేసి బ్రతుకుతున్నాడన్నాడు.

మార్కుస్ వర్గపోరాటమే ప్రపంచ చరిత్ర అన్నాడు. మహాత్ముడు సామరస్యమే మానవస్వభావ మన్నాడు. మానవత్వములోను గయాదాక్షిణ్యాలలోను నమ్మకం లేనివారు, మార్కుస్ వ్యాఖ్యాతగా ప్రసిద్ధిగాంచిన యం, యన్. రాయ్, యేమి చెప్పుచున్నాడో వినుడు. “వర్గనంధు ర్షణ చరిత్రయే, మానవ చరిత్రయని మనం నేర్చుకున్నాము. కాని అసలువిషయం విస్మరించాం. సమాజంలో, కలుపు గోలుశక్తి, వకటి వుంది. యీ శక్తి లేకపోయినట్లయితే,

మానవసమాజం యెప్పుడో విచ్ఛిన్నమైపోయేది. నాగరికతా పరిణామ మనేది లేకుండాపోయేది. సమాజానికి శ్రేయస్సనేచి వకటి అన్ని వర్గాలను బంధిస్తుంది. — వర్గసంబంధాలు.

ఇవి మానవజాతినిగూర్చి పెద్దలు పలికిన ప్రవచనాలు.

మనది నిన్న మొన్నటివరకు బానిసదేశం. అందుచేత మనం అన్నివిధాలా అధోగతిలో వున్నాం. స్వలాభం కన్న సంఘలాభం హెచ్చు అనే సిద్ధాంతం నేటికికూడా మనకు ఆదర్శమే కాదు, అందుచేతను యిక ఆచరణలో కెలా వస్తుంది? అందుచేతనే మనలో మనం స్వలాభం కొరకు కీర్తికొరకు పరులను పడద్రోసి, వారి శవాలపై పెకిపోవాలనే నేడుకూడా పన్నాగాలు పన్నుతున్నాం. లేకపోతే కాంగ్రెసులో యిన్ని గ్రూపు లెందుకు? నాయకులకికాదు ప్రాముఖ్యమేల? సిద్ధాంతాలకు ప్రాముఖ్య మివ్వాలిగాని, వ్యక్తులకు యివ్వరాదనుమాట, మనకు తెలియనివిషయము. యెత్తిపే స్వర్గలోకానికి యెత్తటం, పడతొస్తే పాతాళలోకానికి పడదొయ్యటమే మనపని. ఆవేశంతోగాక, వివేకంతో ఆలోచించి పనిచేసుకునేస్థితికి వస్తేగాని, యివన్నీ తగ్గవు.

బ్రహ్మయ్యగారి స్వభావంలో మనము అభినందించదగినది, దేశసేవచేయుటకు ఆయనకు వుత్సాహ ప్రోత్సాహములిచ్చిన వారిని, తన అభివృద్ధికి ఆధారభూతులైన వారిని మరువకుండుటేగాక, వారియెడ, భక్తిప్రవృత్తులను ప్రకటిస్తూ, కృతజ్ఞత తెలియపరుస్తూ వుండటం అటువంటప్పుడు ఆయన ప్రోత్సాహకులనుగూర్చి చెప్పుట అవునరముగాజా?

మొక్క చిన్నదిగావున్నప్పుడు, దానికి పోషణ అవునము. అట్లాగే ప్రధమదశలో ప్రతిమానవునకు ప్రత్సాహ ప్రోత్సాహము లననరము.

కీ. శే. గొర్రెపాటి వెంకటేశ్వర్లుగారు

ప్రసమంగా ప్రోత్సాహమిచ్చింది. కీ. శే. గొర్రెపాటి వెంకటేశ్వర్లుగారు. ఘంటశాల గ్రామస్తులు. బందరునోబుల్ కాలేజీలో చదువుతూ బ్రహ్మసమాజంలో వుంటూ బ్రాహ్మల ప్రోత్సాహం, వందేమాతరోద్యమంవల ముట్ూరి కృష్ణారావుగారి ప్రసంగములవల్ల ప్రతేజితుడై 1910 సం॥ లోనే స్వచ్ఛీకృతదీక్షగాని సాంఘిక రాజకీయ, కార్యక్రమము లందు పాల్గొనుచుండెను.

కమ్మవిద్యార్థి సంఘ కార్యదర్శిగా పనిజేసెను. విద్యార్థిమేగాక విద్యాభిమాని. ఈ గ్రామమునుండియితర గ్రామముల నుండి అనేకులను ప్రోత్సహించి ఆంగ్లవిద్యాభ్యాసమునకై బందరు ప్రీసికొని వెళ్ళెను. ఆపిల్లలందరకు సంరక్షకుడుగావుండి విద్య, ఆరోగ్యవిషయాలు చూచుకేగాక, సరియైన భోజన వసతికిగాను ఒక హాస్టలును యేర్పరచెను. ఆయన పిల్లలకోడి. మంచి ప్రత్సాహవంతుడు. పట్టుదల గలవాడు. సంఘసేవ దేశసేవ గ్రామసేవ చేసిన ఆదర్శయువకుడు. 1916-8-30 తేదీన ఆయన అకాలమరణమొందుట ఘంటశాలకేగాక, దేశానికికూడా నష్టమే.

కీ. శే. కానూరి వెంకటచలపతయ్యగారు కృష్ణాపత్రిక లో “ఆదర్శవంతుడగు ఒక విద్యార్థి అస్తమయము,, అనే

శీర్షికతో ఆయనను ప్రశంసిస్తూ ఒకవ్యాసమును వ్రాసెను. వెంకటేశ్వరుగారు బ్రహ్మయ్యగారిని విద్యార్థిదశలో స్వచ్ఛంద సేవకునిగా సభలకు తీసుకొనివెళ్ళి, సాంఘికసేవ నేర్పుటేగాక ఆయా సభలకు వచ్చిన నాయకులందరినీ గురించి తెలిపి ఉత్తేజపరచేవాడు. వృత్తికాపతనాభిలాష, రాజకీయపరిజ్ఞానము దేశాభిమానం-స్వదేశీవచిదీక్ష కలిగించాడు. ఆనాడు ఆయన క్రింద ప్రథమంలో తరిఫీదైనవాడే మనబ్రాహ్మయ్యగారు.

ఆయనద్వారానే వెంకటాచలపతయ్యగారివంటి రైతు నాయకులు, కృష్ణరావుగారివంటి దేశనాయకులు మొదలగు ప్రముఖుల పరిచయభాగ్యం కలిగింది, బ్రహ్మయ్యగారికి.

ఇంతేగాక ఘంటశాలలో వెంకటేశ్వరుగారు ఒక గ్రంథాలయం స్థాపించిరి. ఆయన అనంతరం బ్రహ్మయ్యగారు ఆ గ్రంథాలయాభివృద్ధికై పాటుపడుచుండుటచేత, గ్రంథాల యోద్యమంద్వారా రాజకీయ ప్రముఖులతో పరిచయంకలిగి క్రమంగా రాజకీయాల్లో ప్రవేశించుటకవకాశము యేర్పడింది.

కనుక బ్రహ్మయ్యగారి దేశహితైః పౌరజీవితసాధానిః పునాది వేసిన ప్రముఖులు వెంకటేశ్వరుగారు.

కీ. శే. కానూరు వెంకటాచలపతయ్యగారు

కౌతరం, కృష్ణాజిల్లా

ఆయన రైతుల్లో భీష్మపితామహుడు. అంగ్లభాష యేమాత్రము తెలియని రైతు నాయకుడు. మహామేధావి. రాజకీయవేత్త. ఆంధ్రదేశంలో యే సభలు వచ్చినా, ప్రభుత్వంవారికెట్టి నివేదికలు పంపవలసివచ్చినా, అగ్రస్థానం ఆయన

నదే. కృష్ణాజిల్లానంఘనభ్యుదయ, అధిక సేవ చేయుటేగాక, 192 సం॥లో పెదకట్టవల్లిలో జరిగిన 29 వ కృష్ణామండల సభలో అధ్యక్షుడు. ప్రథమంగా రైతులలో ఆ అధ్యక్షస్థానమలంకరించిన గౌరవము ఆ పితామహుని దేనేమో! ఆయన కాంగ్రెసభ్యుడు. 1920 సం॥లో కాంగ్రెసు ఆదేశానుసారం తాళానననభాభ్యర్థిత్వమును మానుకొన్న మాననీయుడు.

ఆయన ఆచార్యరంగావలె అసమాన ఆందోళనకరుడు ప్రతికలకు వ్యాసాలు రాస్తూ సభలుచేస్తూ టెలిగ్రాములినూ రాయబారాలు జరుపుతూ అనేకవిధాల ఆయన ఆందోళన చేశాడు.

1914 సం॥లో మద్రాసు శాసనసభలో ఒకరు యిర్రిగేవన్ పంచాయితీ బిల్లు నొకదానిని ప్రవేశపెట్టగా ప్రభుత్వము వారు దానిని తీసివేసి యిర్రిగేవన్ బిల్లును ప్రతిపాదించి అది అనర్థకమని. ఆపుదల చేయమని ఒక్కరోజున రెండువేల టెలిగ్రాములు పంపునట్లుచేసి దానిని ఆపించిన అసమాన ఆందోళనకారుడు. యిట్లాగే రైతులకు అనర్థదాయకమైన పెక్కు బిల్లులను ప్రతిఘటించిన రైతు పెత్తందారు.

మారు టోరియం కావాలని ఆర్థిక మాంద్యములో అధికాందోళన జేసిన ప్రముఖుడు. దానిఫలితమే కాంగ్రెసు మంత్రుల హణపరిష్కార చట్టం.

ఆయన ఆనాడు అధిక పలుకుబడి, ప్రఖ్యాతికలవాడు. పెక్కుసభలకు ఆయనను ప్రెసిడెంటుగా కోరేవారు. అందుచేత ఆయనకు ప్రెసిడెంటు చలపతయ్యగారనే ప్రఖ్యాతి వుండేది. గ్రంథాలయోద్యమంలోను, రైతువృద్ధ్యమంలోను,

సానిక పరిపాలనా సంస్థలలోను, రాజకీయాలలోను, ఆయన అందెవేసిన చెయ్యి.

దేశంలో ప్రతిఅంగుళము వ్యవసాయం క్షింపకు రావాలని ఆయన ఆశయము. సముద్రాల నన్నిటిని శోషింప జేసి, సేద్యముచేయ ఆపంటవార సాహసము!

బ్రహ్మయ్యగారు చదువుకుంటున్న రోజులలో వెంకటేశ్వర్లుగారి గదికి అప్పుడప్పుడు వస్తూ, అక్కడవున్న విద్యార్థులకు రాజకీయాలు, నూరిపోస్తూ అంగవిద్యాభ్యాసము యొక్క అనర్థకాలు చెప్పతూ వుండేవాడు. అట్టి శ్రోతలలో మన బ్రహ్మయ్యగారొకరు.

1916 సం॥రం ఆగస్టులో ఆయన జ్వరపడివుండగా “నాయనా నీవు వివభోజనుడవోయ్. విద్యలేకుండానే వృద్ధిలోకి వస్తావు. నామాట విని నీవు చదువు చాలించు. ఈ పాడు చదువుతో నీ ఆరోగ్యం పోగొట్టుకోవద్దు. బడిమాట, ఆరోగ్యంకొరకు ప్రయత్నించమ”ని, ప్రబోధించాడు. ఆయన మాటమీదనే యింటికి వెళ్ళడం తరువాత, చదువుసూనడం జరిగింది.

రైతుసమస్యలు రాజకీయాలు నచ్చచెప్పి తానుఉపాధిచెయ్యున్నంతవరకు బ్రహ్మయ్యగారికి పెక్కువిధాల ప్రోత్సాహమిచ్చిన పితామహుడు. ఆయనకు అనుచరుడుగా, సహచరుడుగా అనేక ఉద్యమాలలో బ్రహ్మయ్యగారు పనిచేశారు.

చలపతయ్యగారి అధ్యక్షతక్రిందజరిగిన మండలసభలో పాల్గొని ప్రథమంగా రాజకీయాల్లో ప్రవేశించుట జరిగింది.

ಸೋಮವಾಣಿ ಮಂತ್ರಿ ಸಚಿವರು

కీ. శే. వేమూరి లక్ష్మయ్యగారు ఘంటశాల

అధికారంగాని శౌరవ పదవికాని యేమీ లేకుండా పలుకుబడిగల ప్రముఖుడు. ప్రజలలోనేగాక ప్రభుత్వోద్యోగులలోను అధిక పలుకుబడికలవాడు. ఆయనంటే అధికభయం భక్తికూడా వుండేది. బ్రహ్మయ్యగారిని బట్టి కాంగ్రెసు అభిమానిగావుండి, కాంగ్రెసు వుద్యమమునకు పెక్కువిధాల ప్రోత్సాహమిచ్చెను. డాక్టరు కోకా అఘోరిల రావు, శీలం జగన్నాథరావు మొదలగు పెక్కుమందిప్రముఖులాయనకు మిత్రులు.

లక్ష్మయ్యగారు బ్రహ్మయ్యగారికి దగ్గరబంధువు. మేనమామ. ఆయన బ్రహ్మయ్యగారు యువకుడుగా నున్నప్పుడు పెక్కువిధాల ప్రోత్సాహమిచ్చాడు. మొట్ట మొదటగా గ్రామంలో యిళ్ళుతగులబడినప్పుడు బ్రహ్మయ్యగారు, ఆయన మిత్రులు గ్రామంలో చందాలువసూలుచేసినప్పుడు ప్రోత్సాహమిచ్చి అందులో సాయపడిరి. ఆకాలములో పెత్తనదార్లు గ్రామంలో పేదలచేత పనులు చేయించుకొనుటేగాని వారి కేమీ సాయముచేసేవారుకారు. అట్టిస్థితిలో ఆయన తోడ్పడుట ప్రశంసార్హము.

1920 సం॥లో ఓవితాలూకా కాంగ్రెసు సభ ఘంటశాలలోచేయ బ్రహ్మయ్యగారు సంకల్పించి తగు ప్రోత్సాహములేక తటపటాయించుచుండగా “మీపలుకుబడి మీకు తెలియదు, ప్రజలకు యీపెత్తందార్లయందుకంటే మీయందెక్కువ భక్తివిశ్వాసాలువున్నవి. మీరు తలపెట్టినపనితప్పక నెరవేరుతుంది. జరిగవద్దని” ప్రోత్సహించి తానుకూడ వెంట

వుండి రు 500-100 వనూలుకు కారణభూతుడైనాడు. ఆసభ తోనే బ్రహ్మయ్యగారికి, ఘంటశాలకు తాలూకాతో భూతి కల్గినది.

తన మిత్రుడగు శ్రీలం జగన్నాథరావు నాయుడుగారు శాసనసభకు నిలబడగా, ఆయనకు పనిజేకపోవుటేగాక బ్రహ్మయ్యగారియందుండే అభిమానముతో కాంగ్రెసుకే పనిజేసెను.

లోగడ తన అన్నగారగు వెంకయ్యగారు తాలూకా బోర్డు సభ్యుడుగా వుండి 1917 సం॥లో మరల నిలపనున్నప్పుడు, ఆయనతో “నీవు వృద్ధుడవు, బ్రహ్మయ్య అభివృద్ధిలోనికి రావగినవాడు; ఆయనకొరకు నీవు మాయకోపలసింది” అని నచ్చజెప్పి బ్రహ్మయ్యగారిని అభ్యర్థిగానిలిపి “నీవుసభ్యుడవేగాక, అధ్యక్షుడవుకూడా కాగలవ”ని ఆశీర్వాదించిన ప్రోత్సాహకుడు.

ఇటుల స్వజనాన్ని, మిత్రబృందాన్ని వీడి బ్రహ్మయ్యగారి అభివృద్ధికే అండగానిల్చి, పెక్కువిధాల ప్రోత్సాహమిచ్చినవాడు లక్ష్మయ్యగారు. తాను బ్రహ్మయ్యగారికంటె పెద్దవాడైనా బ్రహ్మయ్యగారియందు అధికలక్ష్యంకల్గిప్రవర్తిం చేవాడు.

చెరుకువాడ వెంకట నరసింహంగారు

జగమెరిగినవాడు. ఆయన బ్రహ్మయ్యగారికేగాక అనేకయువకులకు ప్రోత్సాహమిచ్చిన ప్రముఖుడు. ఆయనెందరెందరినో జిల్లాబోర్డు సభ్యులను శాసన సభ్యులను చేశాడు.

ననయువకుల కనేకమంది వుత్సాహము ఇచ్చి వృద్ధిలోకి తెచ్చాడు. అపకారం చేయడం అంటే యేమిటో యెరుగని పవిత్రమూర్తి.

బ్రహ్మయ్యగారిని 1920 సం॥లో తాలూకా సభ చేయి ప్రోత్సహించింది ఆయన. ఆయనకు కాంగ్రెసు మతమిచ్చి పెట్టమొదటగా కాంగ్రెసు సభ్యుడుగా తన చేతిమీదుగా చేర్పించి దివి తాలూకాలో వూరూరా వెంటవేసుకొని, తాను ప్రచారం చేస్తూ, ఆయనచేత చేయిస్తూ, ప్రోత్సహించినది నరసింహంగారే. ఇంతేకాదు ఆయన ప్రోత్సాహము, సహాయములేని పనేలేదు, బ్రహ్మయ్యగారుచేసిన ప్రజాహితకార్యాలలో.

కీ. శే. ముట్నూరి కృష్ణరావుగారు

ఆయనను యెరుగని ఆంధ్రుడుండడు. ఆయన్ని చూచినా, చూడకపోయినా కృష్ణాపత్రికను చదువనివారుండరు. ఒక్క బ్రహ్మయ్యగారే కాదు, ఇటీవల పెరిగి పెద్ద వారైన యువజను లంతా, కృష్ణాపత్రిక ప్రోత్సాహంతో అభివృద్ధిగాంచినవారే. ఆంగ్లమురాని అనేకమందికి రాజకీయజ్ఞానం కలుగజేసి, ప్రజా సేవకులుగా ఆయారుచేసిన పత్రిక కృష్ణాపత్రిక. కృష్ణాపత్రిక ప్రభావం ఆంధ్రదేశంలోని పత్రిక యువకునిలోను కలదనుటతో అతిశయోక్తి కాదు.

ఆయన రాజకీయాల్లో ప్రవేశించు యువకులకే గాక కవులకు, గాయకులకు, చిత్రకారులకు, శిల్పులకు, నటులకు వివిధరంగాల్లో కృషిచేస్తున్న వారందరికి, చేయూత నిచ్చిన శేషముషీదురంధరుడు.

1920 సం॥లో బ్రహ్మయ్యగారు, యువకుడుగా వుండి యే సభకు అధ్యక్షత వహించని పరిస్థితులలో జస్టిసుచార్జీకి ప్రాబల్యంగా వున్న ఓవి సీమ కోడూరులో కృష్ణారావుగారిని సభ కధ్యక్షత వహించవలసినదని కాంగ్రెసువారు కోరగా బ్రహ్మయ్యగారికి ప్రోత్సాహ మివ్వాలనే తలంపుతో ఆయనను అధ్యక్షస్థాన మలంకరింపజేసి, తాను వుపన్యాసకుడై ఆయనను పదిమందికి యేరుకనరచి బ్రహ్మయ్యగారి శక్తి సామర్థ్యాలు, ప్రధమంగా పదిమందికి ప్రదర్శింపజేసిన ప్రోత్సాహకులు కృష్ణారావుగారు.

తూర్పు కృష్ణాజిల్లా కాంగ్రెసు సంఘానికి 1921 సం॥లో కృష్ణారావుగారు ప్రెసిడెంటు, పట్టాభిగారు, కార్వజర్నీ, 1922 సం॥లో కూడ కృష్ణారావుగారిని ప్రెసిడెంటుగా వుండవలసినదిగా సీతారామయ్యగారు కోరగా, బ్రహ్మయ్యగారి నుంచవలసినదని, సీతారామయ్యగారు సందేహిస్తున్నా, బ్రహ్మయ్యగారిని పెద్దనుజేసి ప్రోత్సహించింది కృష్ణారావుగారే.

శాసనసభా అభ్యర్థిగా నిలచినప్పుడు, చల్లవల్లి వారిణ్ణి ఒడంబడిక చేసుకొనుటలో కాంగ్రెసువారు విద్రోహము జేసినప్పుడు, వేయేల యితరులు ఆయన ఆంతర్యాన్ని గ్రహించని సమయంలో, ఆయనకు ప్రోత్సాహ మిచ్చుటే గాక, పెట్టని కోటగా నిల్చిన వుత్తముడు కృష్ణారావుగారు.

ఆచార్యరంగాగారు

ఆచార్య రంగాగారిని గురించి నేడు చెప్పే మురడు గొర్రెపాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారిచే వ్రాయబడిన 'ఆచార్య

కా. నూరి బెంకట చలసత స్మరణ

రంగాకు పరిచయం వ్రాస్తూ బ్రహ్మయ్యగారు వ్రాసినదాని లోని కొంతభాగం మీకు పరిచయపరుస్తున్నాను.

“1931 సం॥లో కృష్ణాజిల్లా రైతుసంఘము లేర్పరచుచు, గ్రామములవెంట బండ్లపై పయనించితిమి. రీసెట్ ల్ మెంట్ ఆందోళన ఆంధ్రదేశమున ఆయన నాయకత్వముననే వడచెను. రైతునాయకుడుగ రైతువుద్యమమున ఆయనకు ప్రథమజైలుప్రాప్తి అప్పుడే.

ఆయనది రైతులోకం రైతే తన సర్వస్వము. రైతు ధరణయే ఆయన గమ్యస్థానము ఆరంగాయే నన్నాకర్షించెను. 1937 సం॥వరకు ఆయన సహచరులుగ రైతుసంఘములందు పనిజేసితిని. ఆయనది, అనుకరణగాదు. స్వంతవరపడి. ఒక్క సారి వుత్సాహపుడైకములతో, కార్యక్రమములో దుముకిన వాడుగాదు. అమాంతముగా నాయకత్వమునకు యెగిరిన వాడునుగాదు. క్రమంగాప్రజాసేవచేయుచు, తాను స్వయంగా సృష్టించుకున్న వాతావరణంలో, తన అనుచరబృందంలో తన ప్రణాళికలను క్రమబద్ధంగా అమలు పరచుచు, పిల్లల కోడిలా పర్తించి, పల్లెప్రజల ప్రేమకు పాత్రుడాయెను.

రాజకీయరంగమున ఢక్కామొక్కిలుతింటూ, విమర్శించుచూ, విమర్శింపబడుచూ, సింహావలోకనము చేసుకుంటూ, తప్పులను దిద్దుకొంటూ స్వయంకృషివల్ల నేడు ఆంధ్రనాయకుడుడాయెను.

అహర్నిశలు, తిరుగుచు చదువుచు వ్రాయుచు ప్రజల కష్టసుఖములు తనవిగాభావించుచూ, ప్రజాసేవచేయు ఆంధ్ర నాయకుడాయన ఒకడే. ఆయనకు విశిష్టతగలదు. ప్రతిగ్రామ

మందు ఆయనను ప్రేమించి, అనుసరించు వ్యక్తులుగలరు. ఆంధ్రులలో యేనాయకునికిలేని అనుచరబృందము ఆయనకు గలదు. ఆయనది, సుగ్రీవ సేన. ఆయనమాట వారికి సుగ్రీవాజ్ఞ."

బ్రహ్మయ్యగారన్నట్లు ఆయన స్వయంకృషివల్లనే నాయకుడయ్యాడు. ఆయనకు ఆదినండి ఆదరించి, అభిమానించి, ఆశ్రయమిచ్చి అభివృద్ధిలోనికి తెచ్చినవారులేరు. పైగా అందరుఆయనమీద అగ్నిబాణాలు వేసినవారే. ఆయనకూడా యెవరిని వూరికే విడిచిపెట్టలేదు.

ప్రజాసేవకుని అధికారంలో వున్నవారు, అధికారంలోకి రాకుండా కొంతకాలమే ఆపగలరు. తుదిజయం ప్రజాసేవకునిదే. నేడు ఆయన ఆంధ్రరాష్ట్ర సంఘ అధ్యక్షుడు కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక సభ్యుడు. ప్రపంచ ఉత్పత్తిదారుల సభాకార్యనిర్వాహక సభ్యుడు. ఆంధ్రులలో అంతర్జాతీయ ఖ్యాతిగాంచిన ప్రముఖుడు.

ఆచార్యరంగాగారు ప్రజాసామాన్యాన్ని సేవింపగల సేవింపతలచుకొన్న యువతీయువకులను రాళ్ళల్లో రత్నాలేరినట్లు వెదకి పట్టుకొనుటేగాక, వారిని ప్రపంచపరచి, ప్రజలకువారిని పరిచయపరచి, వారి కావరాని ప్రజారాధనాతత్పరత కలుగజేయును. ఆయన అనేకమంది వర్కర్లను తయారు చేయుటేగాక, వారిని అభివృద్ధికి తెచ్చుటలో అసమానుడు. నేడాంధ్రదేశంలో విప్లవవీరులుగా, రైతుసేవకులుగా, ప్రజారాధకులుగా ప్రఖ్యాతిగాంచినవారిలో అనేకులు ఆయనవద్ద శిక్షణపొందినవారే.

రైతాంగ యువతీ యువకులను ప్రచారకులుగ నాయకులుగ తయారు చేయుటలో ఆయన ఆదిగురువు.

రైతు రంగాయే బ్రహ్మయ్యగారి నాకర్షించినట్లు, రైతు బ్రహ్మయ్యగారినే రంగారభిఞానించాడు. అందుచేత, ఆయన రైతు ఉద్యమంలో ప్రోత్సాహమిచ్చాడు. రైతు వర్కర్లందరికీ, బ్రహ్మయ్యగా రభివృద్ధిలోనికి రాదగినవాడని సమర్థుడని సదభిప్రాయం కలుగజేశాడు.

నీశేటిల్ మెంటు వ్యవస్థమంలో ఆయన జైలులో వుండగా, బ్రహ్మయ్యగారితో వెంబులూరు రైతుసభకు అధ్యక్షత వహించవలసినదని ప్రోత్సహించాడు. రైతురక్షణ సంఘానికి కార్యదర్శిగానుండి ప్రోత్సహించాడు. ఆంధ్రరాష్ట్ర రైతు సంఘానికి పాధ్యక్షుడుగాను తర్వాత అధ్యక్షుడుగాను ఆయనను యెన్నుకొనేటట్లు చేశాడు. ఇట్లా పెక్కువిధాల ప్రోత్సాహమిస్తూ, రైతుసమస్యల నవగాహనచేసి, అభిమానించి, తన తర్వాత వానినిగాజేసి ఆంధ్రలోకపు మన్ననలగాంచ, నవకాశము కలుగజేశాడు.

ఆనాడు ఆచార్యరంగా లెప్టిస్టుగానుండికూడా, రైటిస్టుగానున్న బ్రహ్మయ్యగారికి రైతువ్యవస్థమంలో ప్రధానస్థానమివ్వడం ఆచార్యరంగాగారి వుదారబుద్ధి, బ్రహ్మయ్యగారి సేవాతత్పరత చెప్పకచెప్పను.

గొట్టెపాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారు

బ్రహ్మయ్యగారు యీ వెంకటసుబ్బయ్యగారినిగురించి “ఆచార్య రంగా” గ్రంథానికి పరిచయం వ్రాస్తూ యిలా

పరిచయపరిచారు. “నా సహచరుడు, ప్రియమిత్రుడు శ్రీ గొర్రెపాటి సెంకటసుబ్బయ్యగారు, గ్రంథక రగా, చరిత్ర కారుడుగా, ప్రసిద్ధిగన్నాడు. ఆయనకు ప్రత్యేకత గలదు. ఆయన వ్రాయు వ్యక్తిచరిత్ర ఆవ్యక్తికి సంబంధించి సంత వరకే కాదు, ఆయన సమకాలికులను గూర్చి, ఆనాటి ఆంధ్ర దేశమును గూర్చిన చరిత్ర. శైలి సులభమైనది. వ్రాయుపద్ధతి చదువరుల నాకర్షించునట్టిది. పూర్వ కవుల చరిత్రకారుల ప్రతికాధిపతుల విభిన్నములను, తన వాదనను పోషించుటకు ప్రోత్సహించును. పుస్తకపఠనతో తృప్తిచెందక చదివిన దానివలన యెంతో కొంత నేర్చి అనుష్ఠించునట్లు చదువరుల ప్రోత్సహించును.”

బ్రహ్మయ్యగారు, మూయన విద్యార్థి దశనుండి మిత్రులు. మేనులు రెండుగాని, మనస్సొక్కపై. “గంగా యమున సరస్వతి కలియుచోట త్రివేణీసంగమ మంటారు. కాని కంటికి కనపడేది గంగా యమునలే. సరస్వతి అంత స్వహిని. అందుచేత అది కన్పించదు. అట్లాగే, సుబ్బయ్య అంతర్వాహిని. ఆయన లేకుండా నేను చేసినదేమిటి? లోకం యెరగదు ఆవిషయం” అంటాడు మిత్రుడు బ్రహ్మయ్య గారు.

ఆయన బ్రహ్మయ్యగారికి సహచరుడు. సలహాదారు. ప్రోత్సహకుడు. అభిన్నులైనవారిలో ఒకరినొకరు ప్రోత్సహించుకొనుటలో గొప్పయెమీ లేదని తలుస్తాను.

ప్రజాసేవకులపై యెన్నో నీలాపనిందలు వేస్తారు. కొందరు తుచ్చులు స్వార్థపరులు, వారినికూడా తమ కొలత

బద్దతోనే కొలుస్తారు. కాని అంతకంటె విశాలవృద్ధితో చూడజాలరు. ఈవిధంగా ప్రజాసేవకులకు గౌరవం తక్కువ, నింద లెక్కువ. ఈసత్యాన్నే ప్రజాసేవకులలో ప్రముఖుడైన గోపాలకృష్ణ గొట్టేగారు యిట్లా ప్రవదించారు.

“Public life in this country has few rewards, and many trials, and discouragements”

—My Master Gokhale. P—154

ఈదేశంలో ప్రజాసేవకులకు మర్యాదమన్నలు కొద్ది, వారిని విమర్శించడం దూషించడం హెచ్చు.”

రాజకీయరంగమున ప్రముఖులైనవారికి మిత్రులవలెనే శత్రువులధికం. అందుచేత శత్రువులు అభాండాలు వేయుట సహజం. పదవీ వ్యామోహంవల్ల మిత్రులుకూడా తన స్నేహితుని పడగొట్టుటకు శత్రులు పన్నుట బహిరంగ రహస్యము.

ఈ విషయాన్ని గురించి, మన దేశంకొరకు తన సర్వస్వము ధారపోసిన ఆనిబిసెంట్ యేమి చెప్పిందో యెరుగుదురా? హిందూదేశంలో అన్నిటికంటె హేయమైన పని యేమిటని ఆమె ఆంగ్లదేశ మరిగినప్పుడు మిత్రులు ప్రశ్నించారట. ఇతరులను పడగొట్టి తాము పైకెక్కటానికి ఆ దేశంలో అధికంగా ప్రయత్నిస్తారు; ఇదే అన్నిటికంటె హేయమైన పని అని ఆమె అన్నదట. ఆమె అన్నట్లు నేటికిని మనరాజకీయాల్లో జరగడం ప్రత్యక్షమే.

ఆమెయేకాదు. దేశానికై తన సర్వస్వమును చివరకు తన శల్యాలనుకూడ ధారపోసిన ఆంధ్రరత్న దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్యగారుకూడా అన్నమాట ఆలకించతగినది. “గుట్టపు

బండివాడొక్కడే పైకిరమ్మని అనేవాడు' అన్నాడు. ఆయన యెన్నో అపకారాలు పొందివుండ వచ్చు. శత్రువులవల్ల మిత్రుల పేరుతోవున్న యీర్ష్యా పరులవల్ల హృదయం యెంతగా వెతనొంది యిట్లా ఆక్రోశించివుంటాడో ఆ మహా పురుషుడుఁ మిత్రులు, శత్రువులు, లోకులు బ్రహ్మయ్యగారి మీద లేని అపవాదులు వేసి ఆయనను రాజకీయ రంగము నుండి నిష్క్రమింపజేసి, తాము పట్టం కట్టుకుందామనే సమయంలో ఆయనకు లోకంపోకడజెప్పి, స్వీయశక్తి సామర్థ్యాలు తెలియజేసి, విరక్తిని విసగడని నిరుత్సాహాన్ని పోగొట్టి ప్రోత్సాహ మిస్తుంటాడు ప్రియమిత్రుడు సుబ్బయ్య.

“కాంతులు వెలిగక్కు విలువగల మణులెన్నో చీకట్ల చిమ్ము సముద్ర గర్భమున దాగియున్నవి సౌందర్యమున కాల వాలమగు కుసుమములెన్నో, నట్టడవియందు నిరర్థకముగా నేల దొరలుచున్నవి” అని ఆంగ్లకవి థామస్ గ్రే అన్నట్లు ప్రతిభావంతు లెందరోగలరు. వారిపై రాళ్ళు రువ్వు వారే గాని, వారిని రాణించునట్లు చేయు వారరుదు. నేవా పరాయణులకు చేయూతనిచ్చి వారి నేవాభాగ్యం పొందాలి.

“నతులగుచున్ మహోన్నతి దనర్చుచు నన్యగుణోక్తిచే గుణోన్నతిఁ బ్రకటించుచున్ బరజనప్రియ కార్య సమర్థతన్ సమంచిత నిజకార్య సంగ్రహము చేయుచునిష్కారవాదులన్ క్షమాధృతి నిరసించున్ బరగు ధీరులు బుణ్యాలుగారె యేరికిన్”

గురువులు

“శిక్షితులైనవారలు విశేష బహుశృతి గాంతు రెందు ;
 ర్శిక్షితులై పరాభవపరంపర కేగెద రెం దశిక్షితుల్ ;
 తక్షణచేత జెక్కబడు దాదుశిలల్ ప్రణతుల్యహించు ; బ్ర
 త్యక్షమచూచు, చెక్కనివి యావములోబడి కాలుమిత్తుడా.”

—వ. సుబ్బారాయడు.

వకాలతుచేయడానికి వైద్యంచేయడానికి, గుమాస్తావని
 జేయడానికి ఆరి తేరినవారి దగ్గరకొంత కాలం పని నేర్చుకోవాలి.
 పరీక్షలు చదివినా ప్రయోజనంలేదు.

అటువంటప్పుడు రాజకీయాల్లో రాణించాలంటే,
 ప్రజాసేవ చెయ్యాలంటే అనుభవజ్ఞుల అండను సంచరించవల
 సిన అవునరంటేదా ? ప్రముఖత్వం వహించాలంటే కేవలం
 విద్యచాలదు, పెద్దల శుశ్రూష, సహచర్యం అవునరం.

గోక్షేగారు, రెనడే, జోషి, సర్ఫికోజిమా మొహతా
 లను గురువులుగా భావించి వారిసాహచర్యంవల్ల మంచి అవ
 కాశం, అనుభవం పొందాడు. 14 ఏండ్లు ఫక్తు రెనడేగారివద్ద
 శిక్షణ పొందాడు. వారివల్ల వున్న తాశయాలు పొందుటే
 గాక, ప్రజాసేవలో సుశిక్షితుడయ్యాడు అందరకుఅట్టి అవకా
 శాలు వస్తయ్. ప్రోత్సాహకులు, మిత్రులుకూడా వుంటారు.
 కాని వారివల్ల మనం ప్రయోజనం పొందగల్గుచున్నామా ?
 మనలను వున్నతమార్గములో పెట్టగల అనుభవజ్ఞులు, వివేక
 వంతులు, లభించగలరుగాని మనము ఆ అవకాశాన్ని వ్రస
 యోగించుకొనుట లేదు.

అనుభవజ్ఞులగు గోక్షేగారు వూనాలోహింపూదేశసేవక సంఘమును స్థాపించి తద్వారా దేశసేవాశక్తులకు, శిక్షణా వకాశములను కల్పించారు.

అట్లాగే లాహోరులో లజపతిరాయుగారు ప్రజాసేవక సంఘము నొకదానిని స్థాపించి, దేశసేవకులకు శిక్షణ నివ్వ అవకాశం కల్పించారు.

ఆచార్య రంగాగారు రైతాంగ విద్యాలయంద్వారా వేలాది ప్రజాసేవకులకు తర్ఫీదు ఇస్తున్నారు.

బ్రహ్మజ్యోస్యుల సుబ్రహ్మణ్యంగారు మొదలగు దేశ సేవాదురంధరులు ఆశ్రమాలుపెట్టి దేశసేవానిరతులగు అనేక మంది యువకులకు అవకాశం కల్పించారు.

గ్రంథపరిచయంతోపాటు లోకజ్ఞానం, రాజకీయానుభవం అధికమైనా, పెద్దల సాహచర్యముంటేనేగాని పరిపక్వమైన రాజకీయజ్ఞానము అలవడవని గురించి ఆంధ్రదేశంలో ప్రఖ్యాతులైన త్రిమూర్తుల సాహచర్యభాగ్యం పొంది, దేశ సేవాదిక్షయందు నిష్ణాతులైనారు బ్రహ్మయ్యగారు.

ఆ గురుత్రయాన్ని గురించి, వారివల్ల పొందినదానిని గురించి చెప్పేముందు, ఆయనను తమ శిష్యుడని చెప్పుకొనే వారు ముగ్గురున్నారు. ఆసంగతికూడా కొంచెమిట తెల్పెదను.

కృష్ణాజిల్లా రైతువుద్యమ పితామహులైన కానూరి వెంకటాచలవతయ్యగారు, సుప్రసిద్ధ న్యాయవాదులును, బెజవాడ పురపాలకసంఘాధ్యక్షులును ప్రజాసేవయందు ప్రఖ్యాతి గాంచిన కట్టమంచి కొశంబరెడ్డిగారు; కృష్ణామండలసంఘము

శ్రీ శ్రీ మహావీర కృష్ణాచార్యులు

కృష్ణాపత్రిక స్థాపకులలో నొకరై బండరులోని ప్రతి ప్రజా హిత కార్యములలో వాళ్లొనుచు ప్రఖ్యాతిగాంచిన శ్రీ శేడింది హనుమంతరావుగారు బ్రహ్మయ్యగారిని తమ శిష్యునిగా భావించేవారు.

పెద్దలయెడల ఆయనచూపు భక్తి గౌరవములుమినహా వై ప్రముఖులకు బ్రహ్మయ్య గారికి గురుశిష్యసంబంధములేదు.

ఆయన స్వాతంత్ర్యనిరతి, నిర్భయత్వము నిజాయతీని బట్టి పెద్దలు, పిన్నవయస్కుడను ఆయనను, శిష్యునిగా భావించుట మన సంప్రదాయము. అంతేగాని అన్యముగాదు.

శ్రీ. శే. పుచ్చయ్యారిత్యక్ష రావుగారు

గుండ్రీని ముఖం, విశాలమైన కాటుకకండ్లు, కోటేరు వంటిముక్కు, విశాలమైన వక్షస్థలం, దీర్ఘ బాహువులు, పండు వంటి శరీరచ్ఛాయ.

ఆదివ్యసుందర విగ్రహానికి తగిన, తెల్లని పారాజేపంచి కట్టు, చీలమండలవరకు వ్యాపించిన బాగులాల్చి, రాజశీవిని ధిక్కరిస్తూ, కోణాలుతీరిన ధవళశిరోవేష్టనము, నల్లని ఆకు చెప్పులు, చేతికర్రలు ధరించిన ఆనిండైన విగ్రహాన్ని చూచి ఆయనను, యెవరు మానవు డనుకొన్నాడు? ఆయన ఈలోకపు మనిషికాదు దివ్యలోకమునుండి అవతరించిన మహాభాగుడు.

ఆయన వర్చస్సు యెట్టి ఆకర్షణీయమైనదో, ఆయన వస్త్రాలంకారము అట్టిదే. యెట్టి దివ్యాకర్షణమది! ఆయన వర్చస్సేకాదు వందనీయమైనది, వాక్కుగూడా. అది దివ్య వాణి. వాక్కేగాదు, వర్తనగూడ అట్టిదే.

ఆయనను సాధారణలోకము కృష్ణాపత్రికాధిపతిగా ఎరుగును. కాని ఆపత్రికపైన యెన్నడు ఆయన పేరే వుండేది. గాదు. అదొక విచిత్రము.

ఆయన పత్రికానిర్వహణ ధురీణుడేకాదు. నవీనాంధ్ర భావోద్వేగ నిర్మాత, గద్యపద్యరచనా, లలితకళాపరిపోషకుడు?

'Style is the man' అన్నాడు కార్లెలు. ఇది ఆయన యెడల అన్నిటా సార్థకమైనది. ఆయన వ్రాతలో, ఆవేశము అభినివేశము చింతర్దృష్టి అధికము. అందుచేతనే అవి వ్యాసములవలె నుండక ఉపన్యాసములవలె ఉద్దేశం కల్పించేవి.

ఆయనకు ఒక విషయం తెలుసు, ఒక విషయం తెలియదు, అని అనజాలము. సర్వజ్ఞుడు. ఆయన చర్చించని సమస్యలేదు.

జాతీయత యేగాక, సంప్రదాయదృష్టి, మతదృక్పథము, ముట్ూరివారి రచనలో ముప్పిరిగొన్నవి. ఆయన అభిప్రాయాలు ప్రజలపై అధిక ప్రభావము కల్పించినవి ఆంధ్రదేశంలో స్వాతంత్ర్యసిపాన, దేశాభిమానం కల్పించిన పత్రిక-కృష్ణాపత్రిక.

కృష్ణారావుగారన్నట్లు కృష్ణాపత్రిక న్యూస్ పేపరుగాదు చూస్ పేపరు.

అది పలుకుబడిగల పత్రికేగాదు, పవిత్రమైన పత్రిక కూడా ఆయన మహాప్రవక్తగా ప్రబోధించాడు. కృష్ణాపత్రికే కృష్ణారావుగారు, కృష్ణారావుగారే కృష్ణాపత్రిక. ఆయన గొప్ప వ్యాసరచయిత, వక్త, వ్యాఖ్యాత, భాష్యకారుడు, శోధకుడు, సోధకుడు, సత్యాన్వేషి, కళావేత్త, తత్వవేత్త, ద్రష్ట, ఉపదేష్ట.

వ్రతకవల్లనే గాదు, ప్రవర్తనవల్ల గూడ ఆంధ్ర దేశానికి ఆయనది గురుస్థానం. ఆ మహామహుని సాహిత్య సేవ కన్న, పాండిత్య గరిమకన్న, ఆయన నిర్దుష్ట, నిర్మల చరిత్ర, ఆంధ్ర తోకానికి ఆచార్య పీఠమును చేసినది.

దర్బారీయులకే కాదు ఆయన గురుపాదులు, యావ చాంధ్ర దేశానికి.

ఆయన సాధారణమానవునివలె, సరససల్లాపాలాడాడు, నవ్వించాడు, ఆడాడు, పాడాడు. కాని ఆయన హృదయపు తోతులను మనము తెలుసుకున్నామా?

అరవింద, రవీంద్ర, గాంధీమహాత్ముల శిష్యుడని భావించాము. కాని, ఆయన అరవిందుని వంటి తత్వవేత్త, రవీంద్రుని వంటి రసపిపాసి, మహాత్మునివంటి సత్యాన్వేషి.

వేదాంతం కళలు ఆయనకు అభిమాన విషయాలు. ఆయన కళా తపస్వి.

భో. ప. సీతారామయ్యగారు

అద్దమువలె నున్ననైన నుదురు, అనుభవాన్ని విజ్ఞాన గరిమను సూచించు వెండివంటి తెల్లని శిరోజములు, ప్రతి భను ప్రదర్శించు ఆకట్టతల, ఎక్కురే చూపుగల నేత్రాలు, దూరశ్రవణ శక్తిగల శ్రవణములు, పోరుషాన్ని ప్రకటించే మీసకట్టు, నన్నని దీర్ఘ ఆకారంతో మేలిమిబంగారు చ్ఛాయను ధిక్కరించు శరీరకాంతి, వేలాడే గోచీ, జారిపోయే పంచీకట్టు అంటిఅంటుని అంగరఖా, మెడమీదనుండి జారిపోతూవుండే

పైసంచి, నిరంతరాలోచనా నిమగ్నతను సూచించుదుస్తులతో పటాటోపం లేకుండా కన్పించే పురుషుడే పట్టాభిగారు.

పట్టాభిగారు నిండునిలువునా ఆంధ్రుడు. రూపములో వస్త్రధారణలో అభిభాషణలో అభిప్రాయ ప్రకటనలో అభిమానములో.

ఆయన చెక్కని ఉచ్చారణ, శౌప్యమైన కంఠస్వరము, శ్రోతలకు విందొనర్చును.

పెక్కు ప్రజలు కలవాడు పట్టాభిగారు. ఆయన వక్త, వాద చతురుడు, సంభాషణలో సాటిలేని మేటి, ఎత్తికాధిపతి, బహుభాషాకోవిదుడు, గొప్పరచయిత, విమర్శకుడు, ఆర్థిక వేత్త, రాజకీయవేత్త, నిర్మాణ నిపుణుడు, వ్యవహార, ఘన నైద్యుడు, గొప్ప పార్లమెంటేరియను, డాక్టరు పట్టాభి అను ఆయన వాడుకపేరు సార్థకము.

ఆయనకెట్టి సహజశక్తి కలదో అట్టి జ్ఞాపకశక్తి కలదు. ప్రతి విషయం నాలుకచివరనే వుంటుంది. అంకెలు, ఘటనలే గాక, విషయాలకు సంబంధించిన తిథి వార నక్షత్రాదులను గూడా పేర్కొనగలడు. పది పుస్తకాలు ముందే సుకుని ఒక పుస్తకం రాసే పద్ధతికా దాయనది. పుస్తకసహాయంలేకుండా జ్ఞాపకశక్తివల్లనే అంకెలు, తేదీలు వ్రాయగల ధీశక్తి సంపన్నుడు. వేయేల? ఆయన జ్ఞాపక బ్రహ్మ.

ఆయనకు సహకారోద్యమము, బ్యాంకింగు, యిన్నా రెన్సు, సైన్సు, వేదాంతము అవి, ఇవి అననేల అన్నివిషయాలు తెలుసు ఆయన ఒక జంగమ విజ్ఞానసర్వస్వము.

ఆయనబుద్ధికుశలతలో మరొకవిశేషం అవధానపటిమ. ఏకకాలమందు ఎన్నో కార్యాలను నిర్వహించగలనిపుణుడు.

ఆయనకు పెద్దలతోవున్న పరిచయ మెవరికున్నది ? తోళ్ళజ్ఞానములో ఆయనతో సరివచ్చువారెవరు ? ఆయన నంటి పొడువరి లభించునా ? కాగితాలను భద్రంచుటలో ఆయనవంటివారు మరిలేరు. ఆయనఅన్నిటా ఆరితేరినవాడే.

ఆయన మేధానంనత్తి, సద్యఃస్ఫూర్ణ, సమయజ్ఞత, విషయవివేచనాసామర్థ్యము, రచనాకౌశలము, వాక్పటిమ, విమర్శనానైపుణి, దూరదృష్టి, భారతదేశ నాయకత్వానికి అర్హత కలిగించాయి. ఆయననంటి మేధావిచరిత్రదేశములో అరుదు. భారతదేశములో బహుశ్రాద్ధి *

* పట్టాభిగారిని పట్టాభిషిక్తుని చేయులేదని ఆంధ్రులు వుత్తరాదివాని యొత్తిపొడుచుట మానాలి. వారాపనిచేశారు. ఏది ఆంధ్రులలో వికమత్యము టీఎస్పీరిట్ ? బహునాయకత్వము, గ్రూపులు, గూడుపుతాణిలు, మన అభివృద్ధికి అడ్డు. వీరిని వారిని అనుట అనుచితము; తెలుగులు యీ తెగులును తీసేసుకుంటేగాని తేజరిల్లురు.

స్వార్థులు కొందరు, వీరికేమో పరిగించినట్లు ప్రకాశం, ప్రకాశం అని పెద్ద నినాదాలు చేస్తూ, ఆ వృద్ధుని గద్దెనెక్కించి గద్దెలాగా పీక్కుతినాలని ప్రయత్నాలు చేస్తారు. అట్లాగే పట్టాభిగారి చుట్టూజేరి, పండరిభజన జేసి ఆయనద్వారా తమఅభీష్టాలు నెరవేర్చుకోవాలని, పట్టాభివంటివాడుపుట్టబోడని పొలికేకలు వేస్తారు.

ఆచార్య రంగాగారి చుట్టూచేరి, రంగా రంగా యంటూ, రంగడి భజన జేస్తూ ఆయనచేత అడ్డుమైన పనులూ చేయించాలని ప్రయత్నాలు చేస్తారు. కాంగ్రెసువాడుల్లో, కాంగ్రెసు మనస్తత్వము యేకోకానలేదు.

వ్యక్తిప్రబల్యాన్ని తగ్గించి కాంగ్రెసు ఆదర్శాలకై అనుదినకృషి చేయ కంకణబద్ధులు కావాలి, కాంగ్రెసువారు, తదభిమానులు. లేకపోతే జన్మిను పార్టీ గతే.

జాతీయవిద్యాప్రచారకుడై, భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రవిభజన ప్రణాళికాప్రతిపాదనకర్తయై వివిధసంస్థలనిర్మాణదక్షుడై స్వదేశసంస్థాన పుద్యమసారధియై కాంగ్రెసుకర్ణధారులతో నొకడై కాంగ్రెసు చరిత్రకారుడై * మహాత్ముని భాష్యకారుడై భాసిల్లుచున్న భోగరాజువారు ఆంధ్రతేజంపెంచారు

పట్టాభిగారికి ఖద్దరు స్వదేశసంస్థాన ప్రజాపుద్యమము అభిమాన విషయాలు. ఆయన తాకికవ్యవహారకుశలుడు.

చెరుకువాడ వేంకటనరసింహంగారు

అనూయకత్వాన్ని సూచించే ముఖము, స్వచ్ఛతను ప్రకటించే తెల్లనికళ్ళు, పట్టుదలను సూచించేముక్కు, హృదయ వైశాల్యం సూచించే వక్షస్థలము, లోకశ్రేయము నుత్సహించే శ్రవణపుటములు, త్యాగాన్ని సూచించే ముండనము, జన్మచేతనే సమత్వాన్ని సూచించే దేహకారము, వస్తుధారణ కలవాడు. మన చెరుకువాడవారు.

ఆయన చదివినది స్వల్పము తెలుసుకున్నది అధికం. తెలిసినది అంతకంటె అధికం, గొప్ప వయోజన విద్యాప్రచారకుడు. ఆయన పువన్యానాలు పామరులను పరిణతులను జేసినవి అయనవంటి వక్తరుడు. పల్లెటూరిచారికి తెలిసే

* రైతులంతా తామరైతుబిడ్డలమని గర్వపడునట్లే, పట్టాభిగారుకూడా తాను కరణపుబిడ్డనని గర్వపడతాడు. “పట్టాభి నీవు మాట్లాడేటప్పుడు, నీ పలుకులు ముఠకులవలే నుండును”దా, ఇంత పెద్దకాంగ్రెసుచరిత్ర వ్రాశావు. ఎవరిని ఏమీ అనలేదే” అని ఆయనను మహాత్ముడు ప్రశ్నిస్తే “నేను కరణం బిడ్డను కరణం ఎప్పుడూ వ్రాతలో దొరకడు” అని అన్నాడని అనుకుంటారు.

నెదుకు వాడ
వెంకట నరసింహంగారు

కొండ్లపల్లి సుబ్బయ్య గారు

భాషలో, ఆ వువమానాలతో, వారిలో నొకడై చెప్పిన వాడు. చెరుకువాడ. చెరుకువాడ వాక్కు చెరుకు రసం గదా!

ఆంధ్ర చేశంలో ఆయన పాదం పెట్టని గ్రామం గాని ఆయన వాక్కు విననివారుగాని వుండరంటే అతిశయోక్తి గాదు. ఆయన ఆంధ్ర డెమాస్ట్రేషన్ వువన్యాన కేసరి. ఆంధ్ర దేశాన్నంతా వురూతలూగించాడు వూయారు తిరిగి వువన్యా సాల ద్వారా

ఒక విషయాన్ని గురించి అనుకూలంగాను ప్రతికూలం గాను గంటల తరబడి చెప్పగల పతిభావంతుడు. హాస్యచతు రతలో అంకెవేసిన చేయి.

ఆయనవంటి కాంగ్రెసు ప్రచారకులు యెవరున్నారూ? ఆనాడు బౌద్ధమత ప్రచారానికి బౌద్ధ భిక్షువులు బయలుదేరి, బుద్ధభగవానుని బోధలు బోధించునట్లే, నరసింహంగారు నడుం గట్టి కాంగ్రెసు మతాన్ని లోకానికి వంటబట్టేటట్లు బోధిం చాడు. కాళ్ళు బలుపాలుకట్టేటట్లు పాదచారియై ప్రచారం చేశాడు ఆపరివ్రాజకుడు.

ఆయనలో బౌద్ధుల ప్రచారకళ, జైనుల సేవా దీక్ష, వేదవిదుల ధర్మ తత్పరత దీప్తి గాంచినవి.

ఆయన నియోగిశాఖలో జన్మించాడుగాని స్వభావము చేత శుద్ధవైదికి. ఆయన సేవకు శతకోటి యజ్ఞఫలం లభించ గలదు. తన జన్మలో, యింగ్లీషుచదువు చదువుచుమినహా మరే పాపము చేయలేదని చెప్పే ఛాందసు డాయన !

ఆయన పెక్కు గ్రంథాలు వ్రాయలేదుగాని, వ్రాసినవి రెండూ రత్నాలే. “స్వరాజ్యదర్పణము” కాంగ్రెసు యువకు

లకు వేదం. శానననభలు ఒక ప్రమాణగ్రంథము. ఆ గ్రంథాలే నాడు కాంగ్రెసు ప్రచారకులకు పట్టుగొమ్మలై పరిధి విల్లినవి.

ఆయన భీమా కంపెనీలలో పనిజేసి “భీమాథిండిమ” అని ప్రఖ్యాతిగాంచాడు. కానీ భీమాకంపెనీల తిరుగుబ్బు తెలిపి లోకానికి హెచ్చరిక కలిగించాడు.

“ఆదర్శప్రాయమైన ఉపాధ్యాయ ధర్మాన్ని నెరవేసిన ఈనాటి బృహస్పతే మనచేరుకువాడ. ఆయనవృత్తం, త్యాగం అంతరం. చేరుకువాడ యెందరలో పెంపుకలగజేశాడు. ఆంధ్ర దేశానికి చైతన్యం కలగజేశాడు. కాని ఆయన పల్లకిబోయీ!

“కృష్ణాపత్రిక చతురతకు, చురుకుదనానికి. వాడుక మాటలకు సొగసైన పోకడలకు హాస్యరస ప్రవాహమునకు ఆనందమొసగు ఛలుకులకు తావలమైన తోటివాతలు చేరుకు వాడ పని” అని అంటాడు ఆచార్య రంగాగారు.

—15-10-39-చిత్రగుప్త.

ఆయన కౌతరం విద్యాలయంలో 10 యేండ్లు వుపాధ్యాయుడైనందున, ఆంధ్రజాతీయ కళాశాలలో అధ్యాపకుడై వుండున, ఆయన గురువుగా గుర్తింపబడలేదు. ఆంధ్ర యువజన బృందానికి ఆయన గురువు. ఏకలవ్య శిష్యులు ఆయనకు వేలాది. *

* పొకట కాస్త్రీగారికివలె యాయనకును, వేలాది శిష్యుజనం. విమాత్రం కవితావాసన వున్నవారైనానరే కాస్త్రీగారి శిష్యులమని చెప్పుకుంటారు. ఆయన ముఖమెరుగని ఏకలవ్య శిష్యులెందరో వున్నారు. కవితా ప్రపంచములో ఆయన ప్రభావమట్టిది. ఆయన కవికులగురువు ఆకుకవిత్వంలోనూ, అన

ఆయన లోకులను పెంచాడుగాని తాను పెరగలేదంటాడు ఆచార్యరంగాగారు. నేను అట్లాగే అనుకున్నాను. కాని ఆయన పదవులకు పాక్షికాడ దలచలేదు. అధికారానికి అర్హులు జాచలేదు. ఆచార్యరంగాగా రన్నట్లు ఆయన యానాటి బృహస్పతి. గురుస్థానం కంటే వుత్తమమైన పదవి యేది కలదు? ఆయన కోరింది అదే ఆయన రాణించింది అందులోనే. ఆయనను ఆదర్శవంతంగా పెట్టుకుందా పదవీ వ్యామోహమైన ఆంధ్రలోకం? దేశక్షేమంగాక స్వీయకీర్తి

ధానములోను, జంట కవిత్వములోను. ఆయన అనుకరణీయు డయ్యాడు. తిరు పతి వేంకటకవులు యాకర్తలు,

వారి శిష్యులలో ప్రతిభావంతులైన కవులు గలరుకాని, వారివలె తామరతంపురగా శిష్యుగణం సంపాదించిన కవులులేరు.

కాని అందులకు అతీతుడు మన చెరుకువాడ. చెరుకువాడవారుకూడా కాస్త్రీగారిశిష్యులే. బెజవాడలో ఇటీవలజరిగిన ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు సమావేశసందర్భంలో శిష్యుగణం కాస్త్రీగారి పాదపూజ చేయుట జరిగింది. ఆ సందర్భంలో చెరుకువాడవారుకూడా పాల్గొని తాము కాస్త్రీగారిశిష్యులమని సగర్వంగా చెప్పుకున్నాడు. అయితే ఆయన కవిత్వం చెప్పగలడా అని పాఠశాలలోకానికి సందేహం కలుగవచ్చు. వారి గురువుగారు, వారి పుషన్యాస ధోరణికి ఆశ్చర్యపడి ఇదీ ఒక కవిత్వమేనూయ్, మూజువాణీ కవిత్వమని ప్రశంసించారట

ఇంతేగాక కృష్ణాపత్రికలోని ఆయన వచన రచనాప్రాగ్భల్యము జూచి ఆయన కవిగాదని యెవరంటారు? “గద్యం కవీనాం నికషం వదన్తి” అన్నారుపెద్దలు. గేయాల్లోను ఆయన గొప్పవాడే కృష్ణాపత్రికలోని తుమ్మెదపాటలు, బుడబుక్కలపాటలు చూస్తే, ఆయన కవితామాధుర్యం గోచరిస్తుంది. తిరుపతి వేంకటకాస్త్రీగారివలెనే, కాస్త్రీగారి శిష్యులైన చెరుకు వాడవారికి శిష్యుగణం ఆంధ్రదేశమంతటా వున్నది.

పలుకుబడి ప్రావళ్యం స్వార్థం కోరువారు ఆయనను అనుసరించ గలరా ?

ఆయన శిష్యబృందంలో, ప్రహ్లాదునివంటి భక్తులు వికర్ణునివంటి ధర్మనిర్ణయవేత్తలు, అభిమన్యునివంటి వీరులు, అర్జునునివంటి సవ్యసాచులు, దుర్యోధనుని వంటి సంపత్తి గలవారు, అతిరథులు, మహారథులు, ఏకలవ్యులు కలరు. ఆయన ఈనాటి ద్రోణాచార్యులు. ఆయన తన శిష్యులైనాన్ని జూచి గర్వపడతాడు. ఆయన కేమి కొడువ ? ఆయన కోరేది పెంపే ! పదవులు పెరవారికే !

ఆయన శిష్యులైనామైనా, నేడు గురుదక్షిణగా భావించి గురువుగారి, ఆదర్శానికై పాటుబడుట ధర్మంకాదా ?

నరసింహంగారు గాంధీమహాత్ముడు ప్రవచించిన స్వేచ్ఛాదారిద్ర్యాన్ని వరించి పదవీవ్యామోహంలో పడకుండా, జీవితకాలమంతా అక్షరాలా ఆచార్యుడుగా వుంటూ, శిష్యుల ఉన్నతి జూచి ఉప్పొంగుచూ. వారి సమస్యలు స్వీకరిస్తూ 'అభివృద్ధిరస్తు' అని ఆశీర్వాదిస్తూ 'ధన్యోస్మి' అని అనుకుంటూ ఆనందంలో వుండుటే ఆయన అభిమతము.

ఆయన జన్మతః ఆచార్యుడు. అజాతశత్రువు. పరశ్రేయము. పరోపకారము ఆయనకు పరమ ప్రియము.

“సర్వేజనా స్సుఖినోభవంతు, గోబ్రాహ్మణేభ్యశ్శుభమస్తు శిశ్యం” అనునదే ఆ ఆచార్యుని సంకల్పం.

ఇక నీ గురువులవద్ద బ్రహ్మయ్యగారు యేమి గ్రహించినో యెరుకపరతును. వీరివద్ద బ్రహ్మయ్యగారు చదువు

కున్నది లేదు. వారు చెప్పినదీ లేదు. వారి సామీప్య సాహచర్యభాగ్యములచేత నేర్చుకున్నదే. వారుబోధించాలా? వారి సాహచర్యమే చాలు వివేకవంతునకు. అందుచేతనే వారిని గురువులుగా భావిస్తాడు. తన శ్రేయోభిలాషులుగా యెంచుతాడు.

దూరదూరాల నుండి వారి వ్యాతల ద్వారా వృత్తే జము నొంది వారిని గురువులుగా భావించేవారు వేలాది వేలుండగా వారి సన్నిహిత సామీప్యభాగ్యములచే వారి శిష్యుడగుట బ్రహ్మయ్యగారి భాగ్యముగాక మరియేమి?

కృష్ణారావుగారు ప్రథమ గురువు. పెద్దగురువు. బ్రహ్మయ్యగారు బ్రహ్మమందిర మందుండి చదువుకుంటున్న రోజులనుండి వారి దర్శనభాగ్యమేగాక, వారి సామీప్య భాగ్యము వారి పవిత్రవాణి, శ్రవణేంద్రియములద్వారా గోరే మహాభాగ్యం కలదు. వారు ఆదివారం రోజున చేసే ప్రార్థనలో పాల్గొంటూ, ప్రసంగాలు విన్నాడు విద్యార్థిగా. కృష్ణాపత్రిక నాటినుండి నేటివరకు వేదంగా పఠించే ఘనా పాఠి.

బందరులో ఉన్నప్పుడు దర్బారులో పాల్గొంటూ వుంటుండేవాడు. అందువల్ల పెద్దగురువుగారి ప్రభావము అధికము. నీతికి నిలబడటం, కళాదృష్టిగలగటం, కృష్ణాపత్రిక శైలి అనుకరించడం జరిగింది. ఈ గురువుగారివల్లనే ఆచారము లందు, సంప్రదాయములందు అభిమానం కలిగింది. రాజకీయంగాగాని, వ్యక్తిగతంగాగాని ఋజువర్తన వుంటేనేగాని యేవ్యక్తిగాని వృద్ధికి రాజాలడని గ్రహించాడు. ఆయనకు

హృదయనైశాల్యం కలిగింది. ఆనాటి బ్రహ్మనమాజ సంస్కారమువల్లనే నేటికిని యేది వ్రాసినా ఓంకారముతోనే ప్రారంభము. పెద్ద గురువుగారి ప్రభావము అట్టిది.

పట్టాభిగారు ఘట్టుకతోనే పార్లమెంటేరియన్. వారివల్ల తీర్మానాలు వ్రాయడం, సవరణలు పెట్టటం, ఓటింగు తీసుకొనే పద్ధతి, సభానిర్వహణం, కొత్తవారిని యెరుకపర్చడం, చలోక్తులు పలకడం, వాదించడం, శీఘ్రనిర్ణయానికి రావడం జాగులేకుండా ప్రతిపని త్వరగా చేయడం నేర్చుకొన్నాడు. *

చెరుకువాడవారివల్ల, ప్రచారం, ప్రవన్యాసాలివ్వటం, సేవాస్రీతం, మొదలగునవి నేర్చుకొన్నాడు. వీరి స్వరాజ్యదర్పణం, శాసనసభలు ఆనాటి కాంగ్రెసు ప్రచారకుల కెలా, ప్రవయోగపడినవో, బ్రహ్మయ్యగారికి అలాగే ప్రవయోగపడినవి.

---

* ఈ సందర్భంలో ఒక సంగతి చెప్పటం అవసరము. బ్రహ్మయ్యగారి మేనమామ ముఖ్యమ్యగారు మంచివ్యవహార అనునప్పటికి యెప్పుడూ కోర్టుకెక్కని పెద్దమనిషి. లోకులెవరికి తన జన్మలో ప్రోసూటు వ్రాయని భీష్మచార్యుడు. తగాదామనిషి కాదు. కాని పట్టుదలవస్తే వెరవని నిర్భయముడు. కుటుంబసంబంధమైన సలహాలుచెప్పటంలో మంచినలహోదారు. పెక్కుకుటుంబాలు మేనేజిమెంటుచేసి అభివృద్ధిలోనికితీర్చిన వుదారుడు.

ఇట్టి ముఖ్యమ్యగారు మేనల్లునకు మంచిశిక్షణ యిచ్చాడు. నిర్భయంగాను, నిర్మాఖమాటగాను మాట్లాడడం, పెద్దలయెడల వినయవిధేయతలు కలిగివుండటం, సాధ్యమైనంతవరకు యితరులకు సహాయం చేయటం, పొదుపరితనం, జమా ఖర్చులు సక్రమంగావ్రాయటం. వ్యవహారజ్ఞానం విజాయతీ మొదలగునవి అలనడచేశాడు. ఆయన గురువెందుకుకాదు? ఆయన శిక్షణకు పట్టాభిగారు మొగులు దిద్దారు.

అసలు నేలంటువదిలించింది చెరుకువాడవారు. నెత్తిక ప్రభావం కృష్ణారావుగారిది. లోకంలో మెలగడం నేర్చుకున్నది పట్టాభిగారిద్వారా.

అసలు యీ త్రిమూర్తులు స్నేహితులు. వారిప్రభావం వొండొరులపైన బడింది. అట్లాగే ఆ గురుత్రయప్రభావం శిష్యునిపై బడింది. అందుచేత ఫలానా వారివల్ల ఫలాని విషయం వీరికబ్బినదని చెప్పటంకూడా కష్టసాధ్యమే.

వారిది ఒకకూటమి ఆ త్రిమూర్తులు కలసి పనిచేశారు. వారు ఒంటరిగా సాధించినదేదీలేదు. కృష్ణాపత్రికలోనూవారు ముగ్గురూకలసి పనిచేశారు.

హనుమంతరావుగా రుంజగా కృష్ణరావు పట్టాభిసీతా రామయ్యగారలు కలసి పనిచేశారు. హనుమంతరావుగారు స్వర్గస్తులైన తర్వాత చెరుకువాడ వారితో కలసి పనిచేశారు.

వారి కూటమిని గూర్చి చెరుకువాడవారిట్లా చెప్పుకున్నారు, “పట్టాభిగారు యింజను, నేను లోడ్ వాన్, కృష్ణారావుగారు బ్రేక్ వాన్”.

—కృష్ణాపత్రిక 1981-9-26

పట్టాభిగారు వారికూటమిని గురించి యిట్లా అన్నారు. “హనుమంతరావు, కృష్ణారావు, నేను ముగ్గురమూ ఒక కూటం. ఒకమూట, ఒకకార్యక్రమము మీద పనిచేయుచుంటిమి. కృష్ణారావు తత్వవేత్త. హనుమంతరావు కవి. నేను తాకిక వ్యవహారకుడను. హనుమంతరావు యింజనుడ్రైవర్, నేను బ్రేకువేయు గార్డును, కృష్ణారావు ప్యాసెంజర్, యీ విధముగా, కళాశాల నడుపునప్పుడేమి, పత్రికా పరిచారమునం

దేమి, గ్రంథవ్యావకమునందేమి, ముగ్గురము కలసి పనిచేయు చుంటిమి”.

“మాకు కుడిచేయివలె కౌతా శ్రీరామశాస్త్రిగారుండిరి. ఆయన భావవికాసము, వాక్పటిమ, వంగభాషాజ్ఞానము సాహసము, భావనలు ఆంధ్రదేశముయొక్క అప్పటిఅభివృద్ధికి పునాదియని చెప్పవచ్చును. ఆంధ్ర భాషాభివృద్ధినీసంఘమును స్థాపించిరి. శాస్త్రిగారు ఒక ప్రావిడెండుఫండు కంపెనీపెట్టి తద్వారాలభించిన యెనిమిదివేలరూపాయలు కళాశాల కర్పించిరి.”

(ఆంధ్రపత్రిక :--7-1945)

ఈ విధంగా ఒక కూటమిగా పనిజేశారు. దేశాభివృద్ధికి తోడ్పడ్డారు. కృష్ణారావు, పట్టాభి, చెరుకువాడలు ముగ్గురూ మిత్రులైనా వారి మనస్తత్వాలు భిన్నములు.

వారు వారినిగురించి చెప్పుకున్నారు. నేనుకూడాకాస్త వారినిగురించి పోల్చి చెప్పెదను.

పట్టాభిగారు సముద్రుడు. ఆయన్నిచూడగానే భయం. కృష్ణారావుగారు గంగానదివలె పవిత్రుడు. ఆయన్ని చూడగానే భక్తి. నరసింహంగారు తటాకంవలె సర్వజన సులభుడు. ఆయనను చూడగానే ఆస్వాదత కలుగుతుంది. *

ఈ త్రిమూర్తుల గుణాలు వారి శిష్యునియందునూ కలవు. ఆయన పట్టాభిగారివలె భయంకరుడు. కాని వాస్తవంగా నరసింహంగారివలె సర్వజనసులభుడు. కృష్ణారావుగారి వంటి విమలవర్తనుడు.

* Like priests like people.

ఇంతేకాదు. పట్టాభిగారివంటి గడునరి, నరసింహం గారివంటి అలౌక్యడు, కృష్ణారావుగారివంటి స్నేహపాత్రుడు. అందుచేతనే ఆయన నాయకుడు కాలేడు. అనుచరుడుగా ఉండలేడు. ఆయనది తృతీయపంథా!

ఈ గురువుల ప్రభావం ఆయన కొక ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వం కల్పించింది.

కృష్ణారావుగారికి ఆయనకు గల కలయిక హృదయ సంబంధమైనది

పట్టాభిగారికి ఆయనకు సంబంధం మేధస్సునకు సంబంధించినది. గురువుగారి మేధస్సునకు ముగ్ధుడయ్యేవాడు శిష్యుడు. శిష్యుని తెలివితేటలను ప్రశంసించేవాడు గురువుగారు.

నరసింహంగారికి ఆయనకుగల బాంధవ్యం సేవావ్రతమునకు సంబంధించినది.

వీరి మువ్వరలోను బ్రహ్మయ్యగారిని బాగా అర్థం చేసుకున్నది కృష్ణారావుగారొక్కరే. ఆయన బ్రహ్మయ్యగారిని యెన్నడూ శంకించలేదు.

పట్టాభిగారు ప్రతిది మేధస్సుతోనే పరికిస్తారు. ఆయన మేధావి. మేధస్సు అందుకోలేనివిషయం, హృదయం అందుకోగలదని ఆయన వ్రాస్తాడు. ఆనంగతి సర్వజనవిదితం. అందుచేతనే యీ గురుశిష్యులకు అనేకసార్లు అభిప్రాయభేదాలు కలగడం, పోవడంజరిగింది. అలాగే నేడు కలిగినా, రేపు పోకపోవు.

నరసింహంగారితో కలసి యేకనిర్ణయానికి రాలేక పోయినా, వెంటనే కలశిపోవడం కద్దు.

ఆ అజాతశత్రువు శిష్యువత్సలుడు గదా !

ఈ త్రిమూర్తుల ప్రభావం యీమాదిరిగ, యితా నేను చెప్పలేనివిధంగా పనిచేసింది బ్రహ్మయ్యగారిమీద. ఆయన తన అభివృద్ధికి ఆధారభూతులైన యీ త్రిమూర్తులను సందర్శించుసారంగా నిత్యం స్మరిస్తూవుంటాడు.

“నీరము త ప్తలోహమునసిల్చి, యనామకమైనశించు, నా నీరమె, ముత్యమట్లు నళినీదళసంస్థితమై తనర్చునా నీరమె శుక్తిలోబడి, మణిత్యముగాంచు సమంచితప్రభం బారుపవృత్తులి ట్లధము, మధ్యము, నుత్తముగొల్చువారికి”

ఆయన విశిష్టత

“చేతబట్టి హలాయుధము పాళి
చీన తేజము బావుటా గా
గాదె బోయము శుభ్రయశమును
కార్యశూరుడనై”

—పల్లెపట్టు.

కాంగ్రెసులో ప్రవేశించిన అనేకులు ఆస్తిపాస్తులు అధికంగానో అల్పంగానో పోగొట్టుకున్నారు. కాని బ్రహ్మ య్యగారు గత కలి సంవత్సరముననుండి కాంగ్రెసులో కార్య కర్తగావున్నా, ఖర్చు అధికంగా చేసినా, జరిమానాలు చెల్లించినా ఆస్తినిమాత్రం పోగొట్టుకొనలేదు. అదొక ఆశ్చర్యకర మైనవిషయం.

ఆయనలో ఆవేశంకంటె ఆలోచన అధికం అందుచేత ప్రతివని ఆలోచించిగాని ఆరంభించడు. ఇంతేగాక ప్రధానమైన దేదో అవశ్యానమైనదేదో గుర్తిస్తాడు.

ఆదాయ వ్యయాలను గమనిస్తాడు. ఆదాయాన్ని మించిన ఖర్చు చేయుట అపచారంగా భావిస్తాడు. అందుచేత అన్నలు పాలుకాకుండా; ఆస్తి పోగొట్టుకోకుండా జాగ్రత్త పడతాడు.

పూర్వార్జితం అమ్ముట మహాపాతకంగా భావిస్తాడు. దానిని అనుభవించుటకే తనకు హక్కుకలదుగాని అమ్ముటకు హక్కులేదని తలుస్తాడు. పెద్దలు ఈ ఆస్తిని అమ్ముకొనుటకు గాక అనుభవించుటకే ఇచ్చినట్లు తలుస్తాడు. గనుక పెద్దల అభిప్రాయానికి భిన్నంగా ప్రవర్తించిన పాపులనుగుడుము అని భావించుటలో అసందర్భమేమీ లేదు

ఇంతేగాక బహుపాదువరి. చాలామంది చెడిపోవుటకు కారణం తమ స్థితిగతులు గమనించకుండా ఖర్చు చేయుటమే.

ఆయన పాదుపరితనం, ఒకరిని చేయిచాచడానికిగాని, ఒక లొల్లీవని చేయడానికిగాని ఆయన కవునరం లేకుండా చేసింది*1

మనదేశంలో స్వంత ఆస్తిలేకుండా, దేశసేవ చేయుట యెంత అవమానకరమో బాధాకరమో ఆయన బాగుగా యెరుగును.

* 1. లొల్లీపనులు యాయనకు పనికిరావు అంటారు చెరుకువాడవారు.

దేశాన్ని నమ్మకొని రాజకీయాల్లో తమ సరస్వము ధారవ్రాసిన దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్య, డాక్టరు సుబ్రహ్మణ్యం, సాంబమూర్తి, ప్రకాశంగార్లు మొదలగువారు పడ్డ అగచాట్లు చాలు మనరాజకీయ జీవనపు మౌడుదుడుకులు గ్రహింపజేయడానికి. మనం, మన దేశారాధకులను పోషించే స్థితికి యింకా రాలేదు, *2

అందుచేతనే తన బరువుభారములు లోకులపై వేయక తన దేశహితైకజీవనంకు ఒడుదుడుకురాకుండావుండగలందులకే ఆయన ఆవిధంగా ప్రవర్తించుట మంచిదని మనంగ్రహించాలి.

ఆయన కాంగ్రెసునందేశానుసారం సంచరించిన ప్రముఖుడైనా, కొందరివలె స్వగ్రామంలో కాంగ్రెసు పుద్యమాన్ని బలపరచకుండా, దేశాన్ని పుద్ధరించుదామని బయలుదేరలేదు. తన గ్రామాన్ని కాంగ్రెసు గ్రామంగాచేసి, కాంగ్రెసు సందేశానుసారం పనిచేయుటకు, బద్ధకంకణుడై బయలుదేరిన కార్యవాది. ఇంటగెల్చి రచ్చగెల్చిన వీరుడు.

గ్రామంలో యెంతపలుకుబడి వున్నదో, తాలూకాలో అంత పలుకుబడి వున్నది.*

జిల్లాలో పట్టాభిగారి తర్వాత పలుకుబడిగలప్రముఖుడు.

రాష్ట్రంలో ప్రకాశం, పట్టాభి, రంగాగార్లు మొదలగు పెద్దల అనంతరం, పలుకుబడిగలవాడు.

* 2. యీ భావమే, రాజకీయ బాధితుల నిర్వచనములోనూ భూమిల కంపకంలోనూ, గ్రూపు రాజకీయాభిమానాలు; వేనూళ్ళ చాటుచున్నవి.

* “దివి తాలూకాలో ఈయన మకుటలేని రాజని చెప్పవచ్చు”

మరొకవిశేషమేమిటంటే ఆయన దేశానికెలా సేవ జేశాడో, గ్రామానికి అలా సేవజేశాడు. ఆయన గ్రామానికి చేసినసేవ పాఠకులకు విదితమే.

ఆయన పున్నతపదవులద్వారా కాంగ్రెసు రంగమున కృషియొనర్చినట్లే రైతురంగమునకూడా కృషియొనర్చెను.

ఇంతేగాక తాను యేపని చేస్తున్నా వ్యవసాయం పదలకుండా స్వయంకృషియొనర్చు రైతు.

ఆయన ఆధిక్యం

“మానవమైత్రి మంగళతంతువె
మంత్రాంగములకు మూలనూత్రిమని
సత్యాగ్రహరుషి చాటిసపాఠము
యెల్లజాతులును పల్లవిపాడ
యైత్తవోయి నీ జయజెండా
విప్పవోయి నీ ప్రియకాండా.” —రాయప్రోలు

ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసువాదులలో, ఆయనస్థానం యెట్టిదో యెరుకపరిస్తేగాని, ఆయనశీలం, సరసత్వము, ప్రభావము వెల్లడిగావు

కాంగ్రెసులో ఘనతరత్యాగాలు చేసినవారు కలరు. సాహసులు సమధికము. సేవావ్రతులు పెక్కురు. ప్రతిభాకారులకు తక్కువలేదు. బ్రహ్మయ్యగారు వీటన్నిటిలో పరి

ణతిజెందిన ప్రముఖుడుగాదు. వీటిలో యేకకవిషయంలోను ఖ్యాతిగాంచినవాడు గాకపోయినా, ఆయన ఆంధ్ర యువజన లోకములో ఒక పెద్దగా, ఒక ప్రముఖుడుగా, ఒక ప్రత్యేక గౌరవానికి పాత్రుడైనాడు.

కాంగ్రెసులో పెద్దలును, పిన్నలును గలరు. కాని పెద్ద లకు, పిన్నలకు సమానంగా ప్రేమాస్పదుడైన ప్రముఖుడు బ్రహ్మయ్యగారు.

ఆయన కాంగ్రెసు పెద్దలలో పిన్న. చిన్నలలో పెద్ద అందుచేతనేగాదు, సామరస్యభావంవల్ల ఆయన సమధికు డైనాడు.

పిన్నలలో ప్రముఖులు కొందరు ఆయనను పేరుతో పిలువక అన్నగారని పిలుస్తారు. ఆయనకు మిత్రులన్న యేకోదరాంతఃకరణ.

ఆయన రైటిస్టుయినా, ఆనాటి రైటిస్టులవలె లెఫ్టిస్టు లను మార్కొన్న వ్యక్తిగాదు. లెఫ్టిస్టుభావా లన్నింటిని ఆంగీకరించకపోయినా వారి దేశభక్తిని శంకించేవాడు కాదు.

కాంగ్రెసులో ఆయన నేతువువంటివాడు.

ఆంధ్రరాష్ట్రీయ మహాసభ అధ్యక్షత వహించినప్పుడు అతిక్లిష్టపరిస్థితులలో, ఆ సభ దిగ్విజయముగా జరుగుటకు కారణము, రైటిస్టులేగాక లెఫ్టిస్టులగు, రైతు యూతు సోష లిస్టు వర్గములవారికి ఆయనయందుగల అనురాగమే కారణము.

ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసు కమిటీ శైక్రటరీగా యెన్నుకో బడినప్పుడు, అధ్యక్షులగు పట్టాభిగారికంటె హెచ్చువోట్లు

వచ్చుటకు కారణం, ఆయనకు రైటిస్టులేగాక టెఫిన్సులలో కొందరుకూడా వోటుజేయుటయే.

యీ విధముగా, కాంగ్రెసులోగల వివిధవర్గముల యొక్క ప్రేమాభిమానములను చూరగొన్న వ్యక్తి మన బ్రహ్మయ్యగాను.

ఆంధ్రరాష్ట్రములోని అన్నిజిల్లాలలోను విభిన్నవర్గములకు చెందిన ప్రముఖులాయనకు ప్రിയమిత్తులు. విశాఖలో పి. ఎల్. ఎన్. రాజు, న్యాయబాబుగార్లు ఆయనను ప్రేమించుదురు. తూర్పుగోదావరిలో పశ్యంరాజు, చిక్కని వెంకటరత్నంగార్లు ఆయనమిత్రులే. పశ్చిమగోదావరిలో డాక్టరు తంగయ్య, బాపినీడుగార్లున్నేహితులు గుంటూరులో ఆచార్య రంగా, చంద్రమౌళిగార్లు ప్రేమకు పాత్రుడు. ఇట్లాగే ఇతర కఠానా.

తాలూకాబోర్డు అధ్యక్షులుగా నున్నప్పుడు తనకు వచ్చేనుపార్టీ ప్రతిపక్షంగావున్నా బోర్డుపరిపాలనలో యెట్టితగాదాలూ లేకుండుటేగాక సభాసమావేశములలో వోటింగుతో నేమి తుంలేకుండా సామరస్యమును సాధించిన సహృదయుడు.

అందుచేతనే, కాంగ్రెసులో తగాదాలువడి వచ్చిన వారికి, రాజకీయాలంటే బ్రహ్మయ్యగారిని కోరుకొండి, తగాదా కావాలంటే నన్ను కోరుకొండి అని ఛలోక్తిగా పట్టాభిగారంటూవుండేవారు.

అందరితోను కలసిపోయే స్వభావము నమస్కరణాభిలాషనే ఆయన అధిక్యత.

ఈ సందర్భములో కృష్ణాపత్రిక ప్రధాన వ్యాసము లోని కొన్ని భాగములను ప్రదహరించుట సముచితమని తలుస్తాను.

“బ్రహ్మయ్యగారు యువకులలో యువకుడు. రైతులలో రైతు. సోషలిస్టులలో సోషలిస్టు. కాంగ్రెసు భక్తులలో కాంగ్రెసు భక్తుడు. ఏ ఉద్యమము నెడలను వీరికి స్పర్థలేదు. అన్నిటిని సమన్వయము చేసుకొనగల ఉదార చరితుడు. జన సామాన్యముయొక్క గర్భిత సంఘటనా శక్తియందు సంపూర్ణ విశ్వాసముగల కార్యదత్తుడు. ప్రపంచముతో బాటు పరివర్తనమునంద వలసియున్నను భరతవర్షము తన ధారా వాహికమైన సంస్కృతిని రక్షించుకొనుటయందు నిండు భక్తిగల అభిమాని. సోషలిస్టు అయ్యు, గృహ పరిశ్రమలే యెప్పటికైనను ప్రపంచమును బాధించుచున్న నిరుద్యోగ సమస్యను, ఆర్థిక స్పర్ధను తొలగించి, జనపదముల భాగ్య, భోగ్యములను పోషించగల్గునని నమ్ము కుటీరవిశ్వాసి. మంత్రిత్వ స్వీకరణమున కనుకూలుడైనను కాంగ్రెసుయొక్క విధిక్రత్యములు, శాసనసభల బయటనే యెక్కువగా నిర్వర్తించబడవలయునని, వాదించు గ్రామోజ్జీవ ప్రబోధకుడు కర్షకులకు, కార్మికులకు, ప్రత్యేక సంఘముల ఆవశ్యకత నిరూపించియు, కాంగ్రెసుయొక్క సమగ్రతను పోషింప సమకట్టు కాంగ్రెసువాది. సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య లక్ష్యమును సంకుచిత పరచుటకు యేమాత్రమును అంగీకరించకపోయినను, తత్ సిద్ధికి పూర్వము, దేశము క్రమానుగతముగ దాటవలసిన కక్ష్యాంతరములను గుర్తింపగల వివేకి. ఖద్దరు, దేశకల్యాణము నపే

క్షీంచు ప్రతి భారతీయుడు విధిగ ధరింపవలసిన దీక్షా వస్త్రముని వారి దృఢవిశ్వాసము. నేడు, సాంఘిక రాజకీయ విషయములలో ప్రబలుచున్న సమాన ప్రణీపత్తి, ఆర్థిక శాఖకు గూడ అనువర్తించిన కొలదియు సామ్యనీతి విరుద్ధమైన జమీందారీపద్ధతి వెంటనే కాకపోయినను యెప్పటికైనను అంతరించక తప్పదని వాని సిద్ధాంతము. బ్రహ్మయ్యగారు తీవ్ర సామ్యవాదులు కోరునట్లు ప్రేరేపింతు ఆస్తి అనునది పూర్తిగా పోవుటకు అంగీకరించకపోయినను, ధనముయొక్క పెట్టుబడులచే, కర్మకారుల యొక్కయు, పాటకపుణ్యము యొక్కయు, కాయకష్టమును ద్రవ్యోపార్జన సాధకముగా జేసుకొను 'కేపిటలిజం' పద్ధతినే పూర్తిగా నిరసించెదరు. సాధ్యమైనంత వరకు దేశములోని ప్రధాన పరిశ్రమలను పాపముకార్ల వశమునుండి తప్పించి వానిని నేషనలైజు చేయుట అవసరమనికూడా సూచించెదరు. రిష్యాలోని కాస్మిట్యూషనులో యిటీవల జరిగిన మార్పులనుబట్టి, వ్యష్టి జీవనమును, సమిష్టికి కేవలము దాస్య మొనర్చునట్లు చేయుట మానవ ప్రకృతి సహింపజాలదని, స్పష్టమగుచున్నది. వ్యష్టి సమిష్టిలు రెండును, సమాన స్వాతంత్ర్యములు గలవి. వ్యష్టి స్వాతంత్ర్యము పేరట సమిష్టియొక్క ఆధికారమును, సంపూర్తిగా నిరాకరించునా, సంఘము అరాచకమునకు దిగి విచ్ఛిన్నమగును, సమిష్టి తన యధికారముచే వ్యష్టిని పూర్తిగా అణగ ద్రొక్కునా, స్వాతంత్ర్యము నామమాత్రమై మానవ ప్రకృతి విలసన రహితమైన, యంత్రము పగిది జడతుల్య మగును. మానవుని భావిదశ, ఈ వ్యష్టి స్వాతంత్ర్యమును, ఈ సమిష్టి

అధికారమును సమన్వయపరచుట యందే కలవని బ్రహ్మయ్య గారి సిద్ధాంతము. బ్రహ్మయ్యగారి వివేచనా పటిమ ఆత్యద్భుతము. ఏవిషయమైనను సమగ్ర దృష్టితో పరిశీలింపగలడు. సంస్కారోత్సాహులయ్య బ్రతి పాత వ్యవస్థను నిరసింపడు. ప్రాచీన సంస్థలయెడ గౌరవముండియు, క్రొత్త భావములను స్వీకరించుటకు సాహసమును జూపెదరు. జాతీయ జీవనములోని సాంఘిక, ఆర్థిక, నైతిక ప్రచురణము లన్నింటికిని యేక వాక్యతను గూర్చగల విశాలప్రతిభ గలడు. యువకులైనందుకు వుత్సాహపూరితులైనను, పెద్దలను తూలనాడడు. పెద్దలను గౌరవించుచు, యువకులతో కలసి పని చేయగలరు. పైతః లయ్య, కాంగ్రెసు ఒక్కరై తుండే గాని, యితరుల కందు తావుండరాదని వాదించడు. కర్మకారుల సంఘీభావమును, ప్రోద్బలపరచుచున్నను, యెర్రజెండాను కాంగ్రెసు ధ్వజముపై నెక్కించునంతటి అసహనశీలురు కాదు. పెద్దల నెమ్మదియు; యువకుల భావాద్వేగమును, వీరియందు సామంజస్యము నొందినటుల యింకొకరియందు గాంచజాలము”

19.6.37 నం॥ కృష్ణాపత్రిక.

స్వభావము

ఆయనకు పెద్దలయెడల భక్తి, గౌరవాభిమానములు మొందు. సహచరులను ప్రేమిస్తాడు. చిన్నలను బుజ్జగిస్తాడు. వర్కర్లయందభిమానము కల్గి వారి కష్టసుఖాలలో పాల్గొంటాడు. అన్నిరకాల మనుష్యులను ఆకర్షించగలడు. అందరిని ఆప్యాయంగా పలుకరిస్తాడు. ఆయనలో మరో విశేషమేమంటే అన్నిరకాల మనుష్యులతోను అరమర లేక అతికిపోగలడు. తాను పెద్ద, పరాయిాలు చిన్న అనే భావం ఆయన కే కోశాన లేదు. వ్యక్తిగతంగాను, రాజకీయంగాను కూడా ఆయనది పవిత్రశీలం.

ఆయన ప్రణం వృధావుచ్చును. యేదో ఒకపని వ్రుదాలి. ఆ పని చేయుటంలో కూడా ఆలస్యం లేకుండా అతిత్వరగా ముగించడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. పని అయ్యేవరకు నిద్రపోడు. తాను చేయుటే గాదు, యితరుల ప్రోత్సహించి చేయించ గల శక్తివంతుడు.

ఆయన స్వభావంలో ప్రధానమైనది (One thing at a time) యేకాగ్రతతో పనిచేయుట వ్రత్తరంపైన చిరునామా వ్రాస్తూ కూడా సంభాషణ జేయడు. కాలనిర్ణయ పద్ధతిని (Punctuality) అధికంగా పాటిస్తాడు. ఒక ఆదర్శంతో పని చేస్తాడు కాని Cheap popularity కొరకు యేపని చేయడు. (Deserve and desire) అర్హతను మించి అశించరాదని ఆయన ఆశయం. *

---

* జేకోద్ధారక నాగేశ్వరరావుగారు ఢిల్లీ కానసభకు రాజీనామా యిచ్చినప్పుడు దానికభ్యర్థిగా నిలవవలసిందని పట్టాభిగాయ కొరగా,

పదవులు అక్కరలేదనే ఛాందసుడూ గాదు. పదవీ వ్యామోహపరుడును గాదు. పదవిని, సేవావ్రతంగా భావిస్తాడు. అందుచేత ఒక్కదానిలోనే అట్టేపెట్టుకొని వుండకోరతాడు * ప్రధమకొపం కద్దు గాని ద్వీతకొపి గాదు. పరాభిప్రాయములను గౌరవించగలడు. తన మాటే సగ్గాలనే పట్టుదలకలవాడు గాదు. అందుచేతనే ఆయనకు ప్రతికూల పక్షములలో గూడ మిత్రులు కలరు.

మొగమిచ్చకములు, మెరమెచ్చులులేవు. ఆ నిష్కర్ష వల్లనే కొంతమంది కాయన అయిష్టపడయినాడు. తనమిత్రులైనవారు, తనను శంకించడం ఆయన సహించలేడు. మిత్రత్వమునో, శత్రుత్వమునోకోరునుగాని, ఊలాయమానంగాను, లౌకికంగాను వుండే మధ్యరకపు వద్దతిని ఆయన నిరసించును. స్నేహపాత్రుడు మిత్రులకై యెంత త్యాగమైనను చేయగలడు. ఆయనకు మిత్రప్రేమతోబాటు బంధుప్రేమకూడా అధికమే.

సాంఘికముగా విప్లవాదిగాను, పూర్వాచారపరాయణుడునుగాదు. మధ్యమార్గమాయనిది. అన్నిటోను అంతే!

ఆ సభలో నేను చేయవలసినదా చేయగలిగిందిలేదు. మద్రాసు సభలో అయితే నేను రైతు సమస్యలపైనా నియోజకవర్గానికేమైనా వుపయోగం చేయకలుగుతాను అని అన్నాడు. యే సమావేశంలోనైనాసరే యేసభలోనైనాసరే మొదటివాడుగానే వుండగోరుతాడు కాని అప్రధానంగా వుండడం గాని అనవసర విషయాలలో అధిక్యతను కోరడంగాని ఆయన స్వభావానికి వ్యతిరేకం.

* 1937 స||లో యాయన రాష్ట్ర రైతుసంఘాని కడ్యతుడుగానుండుగా అంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసు సంఘ కార్యదర్శియైనప్పుడు రైతుసంఘాధ్యక్షపదవికి రాజీనామా యిచ్చెను. పెక్కురంగాలలో ప్రవేశించుటకు యిష్టపడక, తన శక్తియుక్తులన్నిటిని యేకోన్ముఖముగా నుంచి ప్రయత్నించును.

ఒక విషయం తన ప్రతికూలపక్షంలోనివ్యక్తి మంచిదినుంచి చినా, ఆమోదిస్తాడు. అలాగే తన ప్రతికూలుర విషయంలో కూడా ఆయన విషయాన్ని బట్టి మాట్లాడుతాడుగాని వ్యక్తిని బట్టి మాట్లాడడు.

శీఘ్రనిర్ణయం చేస్తాడు. ఒక నిర్ణయానికివస్తే మారడు. దానధర్మాలు యథాశక్తిగా చేస్తూంటాడు. హరిజనుల విషయంలోను విద్యార్థుల విషయంలోను అధికం. చేతనైన సహాయము ప్రతివారికీ చేయాలనే ఆయన తత్పరత. తనకు సాయంచేసినవారిని యెట్లా మరచిపోడో తనవల్ల సహాయం పొందినవారి మేలుకూడా యెల్లప్పుడు కోరుతూవుంటాడు.

ఆయన అధికంగా పొదువరి. అర్థికంగా యెప్పుడీకప్పుడు తన సంగతి తాను చూచుకొనుటేగాక, తన మిత్రులవిషయం కూడా గమనిస్తూ, హెచ్చరిస్తూవుంటాడు.

మానవులకుండవలసిన గుణములలో ఆత్మగౌరవము ముఖ్యమైనది. తనయందు తనకు గౌరవముండుటేగాక, ప్రతి మానవునియందు గౌరవముండుటే ఆత్మగౌరవమనబడును. ఆత్మగౌరవము వలన మనుజుడు తాను గొప్పవాడగుటయే గాక, యితరుల గొప్పతనాన్నికూడా గుర్తెరిగి గౌరవిస్తాడు. యీ గుణం ఆయనలో అధికంగా వున్నది. *

* సాధారణంగా వుపాధ్యాయులుగానూ, యితర చిన్న వుద్యోగస్తులుగాని అధ్యక్షుల యెదుట, పె అధికారయెదుట నిలబడి తమ కష్టసుఖాలను నివేదించడం ఆచారం. ఈయన తాలూకాబోర్డు అధ్యక్షుడుగా నున్నప్పుడు వుపాధ్యాయులు నిలబడే మాట్లాడ నారంభించిరి. కాని బ్రహ్మయ్యగారు వారు కుర్చీలో కూర్చుండినగాని యేవిషయం తమతో మాట్లాడ నీలలేదని వారిని కుర్చీలో కూర్చుండి మాట్లాడేటట్లు యేర్పాటు చేశాడు. ఉపాధ్యాయులు

“తగినవేషంబు దనుదాను పొగడుకొనమి
మెచ్చియును గీడు వలకమి యిచ్చివగవ
కునికి, దనకెంత నడవకయున్నఁ బథము
దప్పకుండుట నడవడి కొప్పుసేయు.”

—భారతం.

జీవిత లక్ష్యం

“నీతిప్రాప్త విహారులైన నిపుణుల్ నిందింపనీ మెచ్చనీ
భ్యాతించెందిన నంపదల్ నిలువనీ గాఢంబుగా సాగనీ
ఘాతంబప్పుడ పొందనీ నియతిమైఁగానీ యుగాంతంబునన్
నీతిశ్లాఘ్యువదంబు దప్పరుగదా నిత్యంబు ధీరోత్తముల్.”

—భర్తృహరి.

వర్గ, గ్రూపు, వ్యక్తి నాయకత్వానికి బద్ధుడుగాక,
కాంగ్రెసు ఆదేశానుగుణ్యంగా సేవచేస్తూ, ఆత్మగౌరవాన్ని
పెంపొందిస్తూ, భూదేవిని భజిస్తూ, ‘నుడిలాం, సుఢలాం
మలయజ శీతలాం, సశ్యశ్యామలాం మాతరం’ అను బంకిం

యులు ఆత్మగౌరవం కలిగి వుంటేగాని, భావిపాపాలు కాదగిన మనస్థితులు
కూడా ఆత్మగౌరవం కల్గివుండరు. కనుక వారి ఆత్మగౌరవము పెంపొందే
లాగు చేయవలసియుంటుంది, అని ఆయన అభిప్రాయము. ఇంతేకాక ఇతర
తాజేదార్ల యెడలగూడా యాయన అట్లాగే నడిచేవాడు. తన యింటివద్దకు
రోజూ ఆయనతో పని వుండివచ్చి, ఆయన ఎదుట కూర్చుండటకు జంకే
వారినికూడా ఆయన ప్రేమతో కూర్చుండ నియమించిగాని మాట్లాడేడు.
యెంతపని తొందరలోవున్నా యీవిషయం ఒక నియమకొలనలాగా
తప్పక పాటించుట పరిచయాలందరకు తెలిసినదే.

మహర్షి వందేమాతర మంత్రాన్ని జపిస్తూ, ఆ దేవిని ఆరాధించమని స్వీయ సాదృశంచేతనే ప్రబోధించుట ఆయన జీవిత లక్ష్యం.

“భావమున భేదములు

బహునాయకత్వములు

అంధాను కరణములు

మొదలంట తుడిచివైచి

సోదరా!

కదలరా కార్యరంగమునకు”

—వడిద కామేశ్వరరావు

ఉపసంహారం

“లోపమదేమి తెల్లు లతిలోక మనీషులు దారతాసము
ద్దీపితులంచితార్థ సముదీర్ణులవో! భువనత్రయంబు నొ
క్కుపున లేపువారునుహిమోజ్జ్వలులేయటలయ్యునామమున్
రూపము లేకయుంటును నె టుంగుడనూయలుకారణంబుగన్”

—తుమ్మల.

ఆంధ్రజాతి ప్రాచీనమైనదే కాదు. అధిక ప్రాముఖ్యమైనదికూడా. నేడును మనం ఎవరికీ ఎందునా తీసిపోము. కాని ఈ జాతికి ప్రపంచంలో మాట అటుంచి భారతదేశంలోనే ఖ్యాతిలేదు. దీనికి కారణమేమి? ఉత్తరాదివారి యీనడింపు కాదు. అరవ పితలాటముకాదు.

మనలో అనేక మంచి గుణాలున్నవి. కాని ఆడినుండి నేటివరకున్న పెద్దదోషమొక్కటే. ఓర్వలేనితనము, కక్షలు, స్వజాతివైరము. మన జాతీయ చరిత్ర కక్షల కాకరం. అందు చేతనే కష్టభూయిష్టమైనది. మనపల్నాటియుద్ధం, బాబ్బిలియుద్ధం ఏమి చెప్పుచున్నవి? ఆయుధాలేగాదు, నేటి మనగ్రామ కక్షలు, కలహాలు, యుద్ధాలుకూడ ఇందుకు నిదర్శనం.

మనం కాంగ్రెసులో ఘనతర త్యాగాలు చేశాం, కాని ప్రయోజనమేమి? కాంగ్రెసు గద్దెనెక్కిన ఘనత మనకు నేడు గదలంబించింది. ఆంధ్రులలో భారత ప్రభుత్వములో ఒక మంత్రిలేడు.

ప్రకాశం ప్రధానిగా వుండుట అంధ్ర ప్రముఖుడ ఓర్వలేడు.

ఆచార్య రంగా కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక వ్యవస్థాపకసభ్యుడగుట మన పెద్దలు ప్రశంసించలేరు.

బ్రహ్మయ్య శాసనసభ్యుడగుట కృష్ణాజిల్లాలోని కాంగ్రెసు గోముఖ వ్యాప్తాలు సహించలేవు.

ఎట్లా మనం అభివృద్ధిచెందేది?

ఈ సంగతినిగురించి మన పట్టాభిగారి పలుకులు పరికించతగినవి.

* “కొన్ని కొన్ని విషయాలనుగురించి మనం ఆత్మ పరిశీలన చేసుకోవాలి. మనలో త్యాగధనులున్నారు. నిష్కలంక దేశభక్తులున్నారు. స్వార్థత్యాగులున్నారు. ఉత్తర హిందూస్థానంతో పోల్చిచూచినప్పుడు మనలో ఒక విశేషం

కనిపిస్తుంది. మనకు రెండవనాయకత్వం (Second rate) హెచ్చుగావుంది. ఉత్తర హిందూస్థానంలో పరిస్థితి దీనికి భిన్నము. మనవారంతా అతిరధులేగాని ఉపరధులు కాదు. మహారధులకంటె కొద్దితేడాలో వుంటారు. అది మనవిశిష్టత.

అయితే మనలో కొన్ని లోపాలున్నవి. అందులో ఒకటి మహాపాపిష్టిది ఈర్ష్య. మరొకటి మహాప్రమాదమైనది గర్వం. మనలో ఒకడు పైకిరావడం, అగ్రశ్రేణిచెందడం మనతోటివారికే ఇష్టంవుండదు. సాతిక అర్జీలు, వంద ఆకాశ రామన్న ఉత్తరాలు తయారు అవుతవి. ఇది చాలా శోచనీయస్థితి. ఇలాంటివానివలన మనకు మంచి జరగదు సరికదా కీడు హెచ్చుతుంది.

మనమంతా ఒక కుటుంబంవారం అనే సమష్టిభావం పెంపొందించుకోవాలి. ఇచ్చిపుచ్చుకునే ధోరణిలో సమస్యలన్నీ పరిష్కరించుకొని దేశక్షేమం దృష్టిలోనుంచుకొని ముందుకు సాగిపోవాలి."

జాతి ఉన్నతి అవసరమి జాతీయ ఐక్యతమీద ఆధారపడి వుండును. మనలో జాతీయైక్యత లేదు. ఐక్యతమాట అటుంచి జాతీయజీవనము లేదు. ఇందువల్ల మనం హీనస్థితిలో వున్నాము.

మనలో మార్పురాదా? రాలేదా? పట్టాభిగారికి పట్టాభిషేకం జరిగినందుకు ఆంధ్రులందరు ఆనందించతగింది. ఈ ఎన్నికలో మనం సంతోషించతగిన విశేషముకూడ మరొకటి వున్నది. ఆంధ్రావనిలో అందరి మన్ననలు అందుకున్న నాయకత్రయం ఏకోన్ముఖంగా పనిచేయుట. పట్టాభి

ప్రకాశం రంగాగార్ల యీవ్యత ఆంధ్రజాతికెంతో శుభ ప్రదం, ఆత్మగౌరవకరం. వీరి అన్యోన్యత అభివృద్ధిపొంది భారతదేశంలో ఆంధ్రులు ఘనగౌరవానికి తోడ్పడుగాక !

ఆంధ్రులు ఈర్ష్యాభాజ్యం నుంచి విముక్తులుగానిచో వ్యక్తిగతంగాగాని, సమష్టిగాగాని అభివృద్ధిపొందలేరు. ఈ సంగతి ఎంతత్వరగా గ్రహిస్తే అంతత్వరగా అభి వృద్ధి పొందగలరు.

“ పలుకకయుండుటకంటె దగబల్లుటమేలు వినుండుసత్యముం బలుకుట ధర్మమార్గమున బల్కుట సర్వజనప్రియంబుగా బలుకుట యోలికకుడభంగులు వనినెరింగి యొండులై బలుకక నాల్గు చందముల బల్కుగమెత్తురు వాని దేవతల్

—భారతము.

అనుబంధము

ఆహారసభలో అమూల్య సలహాలు.

మన దేశంలో తిండికరువు ఏర్పడింది. ఆ కరువు నివారణకుగాను ఆహార సంఘాలు దేశమంతటా ఏర్పడినవి. బ్రహ్మయ్యగాడు రాష్ట్రీయ ఆహార సలహాసంఘములో సభ్యుడు.

స్వయంగా వ్యవసాయముచేయు రైతైన మన రైతుపెద్ద అనుభవ పూర్వకపు సలహాలు గమనించతగినవి.

ఆయనచేసిన నూచనలు అమల్లోకి తెచ్చుటకు మనమంతా కృషిచేసి ఆకలి ప్రపంచానికి, రైతులొకానికి తోడ్పడాలి.

ప్రథమ సభలో ఆయన నూచనలు 11-2-48.

“మనది పూర్తిగవ్యవసాయదేశం. ఫలవంతమైన భూములు పంటల కమగుణ్యమైన వర్షములు, జలాధారములు ప్రృథిసిద్ధముగనే గలవు. అయినను నానాటికి ఆహారకొరత హెచ్చుచున్నది. దీనికి కారణం ప్రభుత్వము వ్యవసాయమునెడ చూపు నిర్లక్ష్యభావమే. వెనుకటి విదేశీయ ప్రభుత్వ పద్ధతులను పూర్తిగ రద్దుచేసి వ్యవసాయ అభ్యున్నతికై విప్లవాత్మక (Revolutionary) కార్యక్రమము నేర్పరచి యుద్ధకాలమున నేనల తరలింపుకై చేసినంత చురుకుగ యీ కార్యక్రమము నమలుపరచవలెను.

ఇంచులకు నూకన ప్రాజెక్టుల నిర్మాణమునుగూర్చి ప్రభుత్వము తీసుకొనుచున్న శ్రద్ధ ప్రశంశనీయమే. ఆ నిర్మాణము యంతలో పూర్తి అగునదికాదు. మనది తరుగు రాష్ట్రముగా లెఖిలవల్ల తేలుచున్నది. స్వయం సంపూర్ణతకై కృషిచేయవలసిన బాధ్యత మనవైగలదు. కూటికి, గుడ్డకు పనులపై ఆధారపడు దేశము స్వతంత్రముగ మనజాలదు.

ప్రభుత్వ సంజాయిషీనిఁబట్టి గత సంవత్సరం కంటె నాల్గవవంతు పంట నష్టమైనట్లు కన్పడుచున్నది. యీ లెఖిలు సరియైనవికావని చెప్పవలసి వచ్చినందుకు చింతించువాను. ప్రభుత్వ తాబేదార్లు భూములపైకి వెళ్ళి వేసిన అంచనాలుకావు యివి, అట్లుగా వేసుకున్న అంచనాలున్ను సరిగా వుండవు అని రైతుగా నాకుగల అనుభవం కల్ల మనవిచేయుచున్నాను. రేడియోట్లున్నను హెచ్చు వుత్పత్తికై పాడుపడుట మన ప్రథమకర్తవ్యం.

అందులకు నా నూచనలు :

1 సాగుకాలములో జూన్ జూలై అగస్టు 15 వ తేదీలోగా యెన్ని యకరాలు హెచ్చుచేస్తే అంత పంట హెచ్చురాగలదు. 'చేతిలో కర్ర కంటే చేలోకర్ర ముదురు' హెచ్చుపంట నివ్వగలదు, అను వ్యవసాయ సామెత కలదు. యిందుకు పబ్లిక్ వర్క్సు కౌన్సిలారు హెచ్చు శ్రద్ధవహించాలి. యీ వుద్యోగుల గౌరవ ప్రపత్తులను వారి పాలనలో గల భూమి ముదురు పూడ్పునుబట్టి పరిగణించాలి.

2. నెం 12 రు, పొట్టి అక్కుళ్ళు, నెంబరుసన్నం, బసతి, కృష్ణ కాటుకలు వగైరా హెచ్చుపంట నివ్వగలవని ప్రభుత్వనిపుణులు చెప్పుచున్నారు. నాల్గవవంతు పంట హెచ్చు కాగలదని అనుభవం వల్ల మాకు తెలియును. అయితే యెరువులు హెచ్చుగా అవునరం గాన యెరువులున్నా శ్రేష్టమైన విత్తనాలు స్వయంచేయటం, ప్రచారం, వ్యవసాయకౌన్సిలారు చేయవలసి యున్నది. దురదృష్టవశాత్తు యీ డిపార్టుమెంటునుండి రయితులకు సహాయము జరుగగలదని ఆసించినదానిలో శతాంశమైనను జరుగుట లేదని చెప్పక తప్పదు.

ధాన్యసేకరణ సందర్భమున రివిన్యూ వగైరా ప్రభుత్వ వుద్యోగులు పడు తాపత్రయం చూస్తే యిందులో పదవవంతు శ్రమ సాగు రోజులలో జరిగితే బాగుండును. ఆవుకు ఆబోతుకు కలిపే రోజులలో శ్రద్ధవహించక ఆవు యిని చిన్నదూడను పెట్టినపప్పుడు యేడ్చే రయితు స్థితి యీ వుద్యోగుల స్థితి జ్ఞప్తికి తెచ్చుచున్నది

గాన ధాన్య వుత్పత్తి హెచ్చుకై రివిన్యూ నీటి సరఫరా, వ్యవసాయకౌన్సిలు సమిష్టి ప్రయత్నం లాభదాయకం. అందులకు ప్రత్యేక శ్రద్ధ వహించాలి, నేటి కాగితపు ఫర్మావాలు పనిచేయజాలవని మనవిచేయుచున్నాను. నేను మిగులు (Surplus) జిల్లాకు చెందినవాడను, తరుగు (Deficit) జిల్లావారి కిచ్చమలను తెలియనివాడను కాను. చెన్నరాష్ట్ర మంతయు యేక కుటుంబముగా గమిపి బాధ్యతలో వ్యవహరించకలసివుంటుందను బాధ్యత నాకు తెలియనిది కాదు. అధిక వర్షాలవల్ల అధిక నష్టమునకు మాజిల్లాగురి అయినా, గత సంవత్సరంకంటే హెచ్చు ధాన్యసేకరణ చేయగలిగెను నేను హామీనిచ్చుచున్నాను. అయితే ప్రభుత్వంవారు

ప్రచురించినట్లు ధావ్యనేకరణ అంతయు రెండు నెలలలోనే పూర్తికావలెననియు, బియ్యంగాకాక ధావ్యంగానే యెగుమతిచేయబడుననియు, అనునది కాగల పనికాదు. (not practical) కాగితములపై కలలుగనుటయే.

ధావ్యం యెగుమతి చేయుటకు హెచ్చు రైల్వే వేగస్థు కావలసి వచ్చును. యీ జిల్లాలలోని బియ్యపు మరలన్నియు మాత్రబడి నిర్వాహ్య సార స్థితి యేర్పడును. అందు పనిచేయు కార్మికులకు యితర వృత్తులను ప్రభుత్వం చూపగలదా?

అధికవర్షాలవల్ల కొంత వరిగడ్డి కుళ్ళిపోయినది; మిగిలినది సారం లేనిదైనది. రెండవ పైరు పెసర, మినుము వగైరా నష్టమైనది. ప్రభుత్వంవారి అసమర్థతవల్ల వ్యాపారుల గిడ్డంగులలో జనుములు నిల్వవున్నా సకాలములో ప్రభుత్వంవారు నిర్ణయించిన ఖరీదునకు జనుములు సప్లయ చేయబడలేదు; యిట్టి స్థితిలో పశువుల దానాకై వుపయోగపడు చిట్టు తవుడు కూడ రయితులనుండి తీసుకొనబడుటయగును. దీని పర్యవసానం పశువులు యింకా బుక్కచిక్కి వ్యవసాయం చేయుటకు కత్తిలేనివగును; దానివల్ల రాబోవు సంవత్సరం యింకా పంట తగ్గక తప్పదు.

యింకా యెరువులకు వుపయోగించు బూగర; రాలుకై ఉపయోగించు వూక, మసీ, కూడ రైతున కందుబాటు లేకుండపోవును గాన యెట్టి పరిస్థితులలోను ధావ్యం యెగుమతికూడదు. బియ్యమే రెండు నెలలబదులు ఆరు నెలలో యెగుమతిచేయుట; చేయకగిడది.

గతసంవత్సరం యివ్వబడినట్లు రయితుకు బోనస్ యివ్వమని ప్రకటించారు. బోనస్ యిచ్చు ఆచారం మంచిదికాదని నే నంగీకరించుచున్నాను. కాని ధావ్యం ధర పెంచవలసిన అవశ్యకత గుర్తించబడనందుకు విచారించుచున్నాను. బియ్యం యెగుమతి చేయు వర్తకునకు హెచ్చు లాభం వచ్చునట్లు చూచుట ప్రభుత్వం తన విధిగా భావించి వుత్పత్తిదారునికి యెంత మాత్రం వ్యవసాయం గిట్టుబాటుకాని విధానమునే అనుసరించుచున్నది. యీ మివిధానము హెచ్చు వుత్పత్తికి రయితును ప్రోత్సహించదు. పైగా యింకా బోటునకే దారితీయగలదు. వ్యవసాయం గిట్టుబాటుకాని కారణాన కొంతమంది వ్యవసాయమును నిర్లక్ష్యమొనర్చి వర్తకము వైపునకు మొగ్గుట మనము చూచుచున్నాము,

గాన ధాన్యం ధర కాటా బస్తా 1కి రు 16.00 పదహారు రూపా-
యిలకు తక్కువ కాకుండా నిర్ణయించవలసిన ఆవశ్యకతను గుర్తించవలసిన
దిగా మనవిచేయుచున్నాను.

యిక కంట్రోల్సును గూర్చి. యిది కుత్రిమపు విధానము. దీని ఫలి-
తము చీకటి బజార్లు, లంచగొండితనం పుత్తుత్తిదార్లుగాని, అనుభవదార్లు
గాని యిందుపల్ల లాభం పొందుటలేదు. ప్రభుత్వమున కా నిబ్బంది ఖర్చు
పెంచు, పుద్యోగీయులలో అవినీతి వ్యాపన దీని ఫలితం. మహాత్మాజీ యీ
కంట్రోల్సు యెట్టి పరిస్థితిలోను వుండరాదని యిచ్చిన అభిప్రాయమును
గమనించి ఆచరించుట యుక్తమని మనవిచేయుచున్నాను.”

అవనపుఖర్చులేకుండ అధికోత్పత్తికి అనుభవపూర్వకమైన ఆత్మ్యతను
సలహాలను ఇచ్చుట గమనించారు గద. ప్రభుత్వంవారు ఎప్పటి పద్ధతినేగాని
యీ సలహాలను ఆమలులో పెట్టక, అధికోత్పత్తి, అధికోత్పత్తి, అని అరచుట
తప్ప అధికోత్పత్తికి ఆవగించంతేనా తోడ్పడదు. పండించిన రైతును
మాత్రము పట్టి వేధించుట మినహా వాని గోడు వినువారు లేరు.

రెండవ మీటింగులో చేసిన మూచనలు 7-10-48

కంట్రోళ్ళు, రేషనింగు ఫలితం అవినీతి, దొంగవ్యాపారం లంచగొండి-
తనం అనుట నిస్సందేహం మహాత్మాజీ సలహాకంట్రోళ్ళు పూర్తిగ రద్దు
చేయాలి అని. ప్రభుత్వ నిర్ణయం అనులు - కొంతవరకు రేషనింగు తీసి
వేయుటమాత్రమే. రవాణా నిర్బంధాలు, రైసెన్సులద్వారా అమ్మకం,
ధరల కంట్రోళ్ళు తొలగించలేదు.

ఇప్పుడు ద్రవ్యోల్పణ (Inflation) తగ్గించుట అను సాకుతో
తిరిగి కంట్రోళ్ళు అనులు అను పాలికేక వినపడుచున్నది. మన రాష్ట్ర
ప్రజాభిప్రాయంలో రాష్ట్ర ప్రభుత్వం పూర్తిగ యేకీభవించి కంట్రోళ్ళు
తిరిగి పెట్టుట లాభదాయకం కాదని అభిప్రాయపడుట ప్రశంసనీయమే.
యేదున్నలితములను రద్దుచేయుటకు మనము కంట్రోళ్ళు నెత్తివేయుటకు
నిర్ణయించితిమో తిరిగి పెట్టుటవల్ల ఆ అవినీతి, దొంగవ్యాపారం, లంచ-
గొండితనములను పరోక్షముగ ప్రోత్సహించుచున్నామను సంగతి గమనించు
వలసియున్నది.

తమగు ఆహార ధాన్యాదులను సప్లయచేయుచున్న కారణాన కేంద్ర ప్రభుత్వం కంట్రోల్స్ పెట్టుటకై రాష్ట్ర ప్రభుత్వమును వత్తిడిచేయుట గర్హించదగిన విషయము. పెట్టుబడిదారు ఆప్వతీనుకున్నా బీదవాని స్వేచ్ఛను అరికట్టి తన కనుసన్నల నృత్యముచేయించు సామ్యమే యిందును కన్పడుచున్నది.

ప్రజానాయకుడైన మహాత్ముడు ప్రజాభిప్రాయములలో యేకీభ వించెను. నేడు ప్రభుత్వమును నడుపుచున్న మహానాయకులు పట్టణవాస్తవ్యుల విద్యాధికుల వుద్యోగస్తుల ఆందోళనకు జంకి ప్రజాభిప్రాయమునకు స్వస్తిజెప్పి అల్ప సంఖ్యాకు లాభమును కలుగజేయు కంట్రోల్స్ ను తిరిగి ప్రజలపై రద్ద నిర్ణయించినారు. యిందులకు పల్లెటూళ్ళ ప్రజలతరపున వ్యవసాయముపై జీవించు నూటికి 96 గురు ప్రజానీకం తరపున మా వ్యతిరేకతను తెలుపుట మావిధి.

చీడ ప్రజలకు ప్రభుత్వ తాబేదార్లగు చిన్న వుద్యోగీయులకు చౌక ధాన్యపు డిపోలను పెట్టవచ్చును. యిట్టి కొలదినుండికొరకు వుత్పత్తిదారు కునప్పదాయకములగు ప్రతిబంధముల కల్పించి ధనవంతులగు పట్టణవాస్తవ్యులకు లాభములు కలుగజేయరాదు. దీనినే బీదవానిని మరింత బీదవానిని చేయుట ధనవంతుని మరింత ధనికునిచేయుటయును పాలనీ విధానము. పది సంవత్సరాలనాడు శ్రీ విశ్వేశ్వరయ్యగారు ప్రకటించిన సం॥ కి తల ఆదాయం.

కనడా — రు 1033

అమెరికా — 1400

ఇంగ్లాండు — 980

ఇండియా — 65

ఆదాయమును పెంచి, కొనుగోలు శక్తిని పెంచుచేసిన దేశసౌభాగ్యమునకు అది చిహ్నము. ధాన్యపు ధరలు పెరిగిన కారణాన రైతుస్థితి బాగుపడినట్లు ప్రభుత్వ రిపోరులో కలదు. యిది యదార్థపు పరిస్థితులకు వ్యతిరేకం. ధాన్యపుధరలు రెట్టింపుమాత్రమే పెరుగుటయు రైతుకొనుకొన్నవలసినవి అయిదురెట్లు పదిరెట్లు పెరుగుటయు, వ్యవసాయకూలి మూడు నాలుగెట్లు పెరుగుటయు గమనించవలసి యున్నది.

ధాన్యపు దర రు 16, 17 వుంచుటయేగాక హెచ్చుధాన్యం వుత్పత్తికి ప్రభుత్వం దీక్షవహించవలసిన ఆవశ్యకతను గుర్తించకోరుచున్నాను. విత్తనాలు, వ్యవసాయ పనిముట్లు యెరువుల సప్లయి యేమాత్రం లేదు. పై పెచ్చు యీ సప్లయి బాధ్యత తనకు లేనట్లు ప్రభుత్వం వర్తించుచున్నది బాధ్యతలు నిర్వర్తించిన వారికే మాక్కులు అను విషయము ప్రభుత్వమునకున్న వర్తించునని జ్ఞాపకం చేయుచున్నాను; యిక ధాన్యపు సరఫరాకు సామాజికనలు :-

ప్రతి జిల్లాను ఒక (Unit) గా నిర్ణయించి, అందు ప్రతి గ్రామంలోని నిలువ వురులను చూచి ధాన్యపు వుత్పత్తి, ప్రజనుబట్టి కావలసిన ధాన్యపు అంచనాను మినహాయించి పదియకరాలపై రైతునుండి యకరాల ననుసరించి విధిగా ధాన్యం యివ్వవలెననే నిర్ణయం. లేవీమాదిరిగా.

ప్రతి సంవత్సరం కలెక్టరు నేటి జమాబందిమాదిరిగా, ఫిర్కామిటింగులు విధిగా జరిపి పెనుకటి సంవత్సరం కంటే ముందు సంవత్సరమునకు హెచ్చు పంటకుగాను సలహాలనిచ్చి ఆచరించుటకు అనువుగా ప్రజాళికల వేర్పరచి అమలు జరుపుట. గత సంవత్సరం జనపవిత్తులు సప్లయివలెగాక శ్రేష్ఠమైన విత్తనాలు యెరువులు సప్లయిచేయాలి.

మిల్లర్లు ధాన్యమును మజారికి అడుటయే వృత్తిగా పెట్టుకొనవలెను గాని వ్యాపారము చేయరాదు. అండులకు అవుసరమైన రైసెయ్యలను ప్రభుత్వమివ్వరాదు.

ప్రభుత్వ యేజంట్లుగా ధాన్యం కొనుదల యెగుమతులు వగైరా P. C. C. సొపైటీలు, సహకార సంస్థలు చేయాలి. వాటికి కావలసిన పెట్టుబడులు ప్రభుత్వం బ్యాంకుల ద్వారా సప్లయి చేయాలి. యివి లేనిచోట ప్రభుత్వ వుద్యోగీయులే యీ పనులు నెరవేర్చవలెను. వుత్పత్తి కారు వుపయోగించువారి మధ్య దళారీ లుండరాదు. ఇరువురి మధ్య ప్రభుత్వమే యే రూపముననైనా వ్యవహరించవలెను.

కేంద్రమునుండి వచ్చు కోసన్ రైతుకు యివ్వకుండా ఆధికోత్పత్తి కార్యక్రమము (grow more food) వక వినియోగించుతాము అనుట

సక్యంకాదు. యీ అధిక ఆహార పుత్పత్తి కార్యక్రమము విఫలమైనదనుచు దానిపై యింకా వ్యయపరచుట వ్యర్థము.

నీటి సరఫరా, రివిన్యూ, వ్యవసాయ, ఆహార, P. W. D. (Revenue, Agriculture, Food irrigation) ఆఫీసుల, కాళిల వ్యవహార సరళినిగూర్చి నే నిదివరకు ముచ్చటించాను. యెట్టి మార్పులు కావరావు. ప్ర ఆఫీసులోను పనులు తొందరగా జరుగుటకు కాగితాల అలస్యం కాకుండా వాటం తటవే వాయువేగాన (movement short cut procedure) జరగాలి.

రివిన్యూబోర్డును రద్దుచేసి వ్యవసాయబోర్డు (Agricultural Board) ను యేర్పరచాలి.

భారత వ్యవసాయ సంస్కరణ సంఘము

ఎదుట యిచ్చిన సాక్ష్యము

అఖిల భారత కాంగ్రెసు భారతదేశములో ప్రధానస్పృతి అగు వ్యవసాయమును గురించి భారతదేశమంతట విచారించి తెలియజేయుటకు జె. సి. కుమారప్పగారి అధ్యక్షతక్రింద ఒక కమిటీని ఏర్పరచెను.

ఆ కమిటీవారు వ్యవసాయములో అనుభవమున్న రైతులను రైతు సంఘములను విచారించి రాష్ట్ర ప్రభుత్వ నూచనలతో, భారత వ్యవసాయము తక్కువ ఖర్చుతో ఎక్కువ లాభదాయకమగునటుల సంస్కరించి సత్వర దేశ ఆర్థిక అభివృద్ధికి దోహదమొసంగ సంకల్పించి ఒక ప్రకాశ పరిని జారీజేసిరి.

1948 డిశబరులో ఆ కమిటీవారు బెజవాడ వచ్చినపుడు యిచ్చిన నివేదిక.

“ఉత్తర హిందూదేశానికి దక్షిణ హిందూదేశానికి భేదం గలదు. అక్కడ భూమి చాలభాగం జమీందారుల ధనవంతుల వశంలో నున్నది.

యిక్కడ నూటికి డెబ్బదిమంది స్వంత వ్యవసాయదారు పదిహేనుమంది మాత్రమే భూ భామందులై యితరులకు కవులుకిచ్చుకొనువారు.

య 2 లో పు వ్యవసాయకులు	51
2 — 5 లోపు	31
5 — 10	7
10 పైన	11
	<hr/> 100

ముప్పది యకరములలోపు వ్యవసాయం యెంతమాత్రం గిట్టుబాటుగా లేదు. రయితు పట్టి దరిద్దడు పండేపంట పన్నులకు భర్సులకు కూడ సరి పోదు. అందుచే ఋణగ్రస్తుడైయున్నాడు. రయితు రుణపరిష్కారబిల్లు పెట్టినా ధాన్యపుధరలు పెరిగినా యింకా యీరాప్త్య రయితుల రుణం 148 కోట్లు గలదు. రయితు రుణం లేనివాడుగా వుండాలి. యిందులకు ప్రయివేటు వడ్డీవ్యాపారం నిషేధించాలి. సహకార పరపతినంఘాలు వూరూర స్తాపింపబడాలి. దీర్ఘవాయిదాల అప్పుల నివ్వాలి. ప్రస్తుత కోర్టులలోని వ్యవహారం (Litigation) చంపాలి. అందుచే (Tribunal) సంచార న్యాయస్థానాలున్న యేర్పాటు చేయ బడాలి. యిప్పుడు న్యాయం చాల ప్రియమగుచున్నది; చౌక కావాలి.

3. రయితులు భూములు ముక్కలుగా చక్కలుగా పలుచోట్ల గలవు. గట్ల క్రింద భూమి పారు అగుచున్నది; అనేకచోట్ల వ్యవసాయం, కట్టం నట్టం. ఆసామిల మధ్య పరటాగా యీ యేకీకరణ విధానం నిర్వహణగా జరుపాలి.

యిందులకు ట్రిబ్యునల్స్ రేర్పరచాలి.

- మొదటి ట్రిబ్యునల్ 1 పంచాయితీబోర్డు అధ్యక్షుడు
2 రయితు సంఘ అధ్యక్షుడు
3 సహకార పరపతినంఘ అధ్యక్షుడు
- అపీలు ట్రిబ్యునల్ 1 జిల్లా రయితు సంఘ అధ్యక్షుడు
2 డిప్యూటీ కలెక్టరు
3 డిస్ట్రిక్టు మున్సిఫ్

4 రయితలకు తగినంత భూమి సాగుకు లేనికారణాన; ఖర్చులు పెచ్చు, రాబడి తక్కువ అగుచున్నది. అందుచేత తీవ్రతర సంస్కరణలు అవసరం.

Economical Holdings నిర్ణయించాలి. అందులకు కనీసభూమి పల్లం య 15 పదియేను యకరాలు

మొట్ట 80 ముప్పది యకరాలు.

యీ పరిమితభూమి ఒకే ఖండంగావుండునట్లు చూడాలి. భాగ ర్హతకలవారు సహితం యీ భూమిని పంపిణీ చేసుకొనరాదు. దీనిమీద వచ్చు ఆదాయం పంచుకొనాలి. * పెచ్చుమంది భాగస్వాములు వున్నయె డల వ్యవసాయమునకు కావలసినవారు మాత్రమే వ్యవసాయం చేస్తూ మిగ తావారు యితర చేతిపనుల వృత్తులను అవలంబించాలి.

5. సహకార వ్యవసాయం :— ప్రస్తుతం మూడవవంతు భూమిమాత్రం సాగుచేయబడుచున్నది. యింకా సాగుకు లాయఖుతయిి భూమి కనీసం మూడవంతు అయినా కలదు. యీ భూమిని స్వంతభూమి లేక వ్యవసాయమే వృత్తిగాగల వ్యవసాయ కూలీలకు వుచితముగా యిచ్చి సహకార పద్ధతిని వ్యవసాయం సాగించాలి. నవీన పనిముట్లు స్వస్థాయి సాంకేతిక నిపుణుల సహాయం, వడ్డీలేని అప్పులు సమకూర్చబడాలి. చిన్న చిన్న యంత్రములను సహితం వ్యవసాయాభివృద్ధికొరకు వినియోగించాలి. యీ యంత్రాల మరమ్మతు చేయగల పనితనమును గ్రామములలో వుండే వడ్రంగులకు; కమ్మర్లకు అలవరచాలి. వారి శక్తిసామర్థ్యములను (Skill) ను పెంచాలి. విద్యుచ్ఛక్తి సరఫరా వ్యవసాయాభివృద్ధికి వినియోగించాలి. శ్రేష్ఠమైన విత్తనాలు స్వస్థాయీయుట; పండినపంటకు సరియైన ఖరీదులను రాబట్టుటకు వర్తక సౌకర్యములను చేయుట ధాన్యం వగైరా నిల్వలకు వసతులను కలుగజేయుట వగైరా కార్యక్రమంవల్ల సహకార వ్యవసాయం లాభసాటియని Practical గా రుజువుచేసి ప్రస్తుతమున్న వ్యవసాయకుల నెల్ల సహకార వ్యవసాయ పద్ధతికి తీసుకొనివచ్చుట యిది విచ్ఛికముగ నుండవలెను. నిర్బంధం వుండరాదు. యిందులకు పెచ్చు ప్రబోధం అవసరం.

* ఇట్టిది ఈజిప్టులో కలదు.

6. నీటి వనరు :— మాగాణిసాగుకు పంటనీటి సప్లయి వనరు ప్రస్తుతం తృప్తికరముగ లేవు. నీటిని హెచ్చించవలెను. మారుగునీటి సదుపాయం యేర్పాటులేదు. వీటికు ప్రత్యేక శ్రద్ధహించాలి. పంటకాల్వల ప్రారంభంలోను మధ్య చివరను సాగులకు నీటి సరఫరా సమానముగా నుండవలెను.

7. శ్రేష్ఠమైన విత్తనాలను సప్లయిచేసి హెచ్చు వుత్పత్తినిగూర్చి రయితును ప్రోత్సహించాలి. యీ విత్తనాలు గ్రామాలలోని రయితులకు అందుబాటులో వుంచాలి. యెరువులను వ్యవసాయ పరికరాలను సప్లయి చేయవలెను. యిందులనుగూర్చి వ్యవసాయకాళి చేయుచున్న సహాయ కూన్యమని చెప్పక తప్పదు.

నీటి సరఫరా, రివిన్యూ వ్యవసాయకాళిలు :— (P. W. D. Revenue, Agricultural Departments,) పూర్తిగ సంస్కరింపబడాలి, రయితునేవ. వ్యవసాయ అభివృద్ధి దృష్టిలో వుంచుకుని వ్యవహరించాలి. తాలూకాకు యిద్దరెనను డెమానుప్రీటర్లు వుండాలి; ఫిర్కాకు ఒకరైన వ్యవసాయ మేస్త్రీ వుండాలి.

8. ప కు వు లు:— ప్రపంచం అంతటా 70 కోట్ల పకువులు

హిందూదేశంలో 20 కోట్ల పకువులు

వ్యవసాయకునకు ఆవుసరం గొడ్డు బిడ్డ. బిడ్డకంటే గొడ్డునకే హెచ్చు ప్రాముఖ్యం. వ్యవసాయ పకువుల కథ నిషేధించి శిక్షార్హతను ఖచితముగ అమలుపరచాలి. శ్రేష్ఠమైన పకువుల అభివృద్ధికి ప్రత్యేకశ్రద్ధ వహించాలి. మంచి సాంప్రదాయమైన హెచ్చుపాలను యివ్వగల పకు జాతిని వృద్ధిపరచాలి. అందులకు శ్రేష్ఠమైన ఆహారాలను దున్నులను ప్రతి గ్రామ సముదాయమునకు ప్రభుత్వం సప్లయిచేసి దానిపోషణకు తగిన యోర్పాట్లు గ్రాంటుల మూలంగా యేర్పరచాలి. ఫిర్కాకు ఒకరైన పకు వైద్యకాల వుంచుతూ యాడు నాలుగు పెంటర్లలో వైద్య సహాయపు యోర్పాట్లు చేయాలి; పకుగ్రామమునకు లీళ్ళను వదలిన పన్నులేకుండా చేయాలి. అడవుల రక్షణ ఆవుసరం.

9. ధాన్యపు ధరలు :— ధాన్యం పండితేనే కాదు ధరమాడు పండితేనే రైతు బాగు. Central Marketing Board ను ద్వారా రచి రయితు పండించే పంటకు న్యాయమైన దరవచ్చునట్లు చూడాలి. పండించే రైతును కొనుక్కునేవానిని Consumer నట్టపరచి మద్య దళారీలు హెచ్చులాభమును అక్రమముగా పొందుచున్నారు. యీ మధ్య దళారీలు అంతమొందవలెను. ప్రభుత్వ నియమిత సహకార సంస్థలు, ప్రభుత్వ బ్యాంకులనుండి తృప్తికరముగ పెట్టుబడులను తీసుకొని యీ ధాన్యపు వ్యాపారములను సాగించుట జరుగవలెను. ధాన్యపు నిల్వలకు, తగిన కట్టడములను ప్రభుత్వం గ్రాంటులనిచ్చి నిర్మించవలెను. ధాన్యపు ధరలను పెంచి రైతు కొనుగోలు శక్తిని పెంచిన పరిశ్రమలకు తాభీమే కాని నష్టంకాదు.

10. పన్నులు :— యితర దేశములతో పోల్చి చూచిన పంట తక్కువ పన్నులు హెచ్చు మనస్థితి. యీ స్థితి తారుమారు కావలెను. కుటుంబ పోషణకు తగిన పంటను పండించుకొను రైతుపై పన్ను భార ముండరాదు అను ప్రాతిపదికపై వ్యవసాయించుట న్యాయము. రాబడిపన్ను వగైరా అన్ని పన్నులను ఆ అంతస్తువైననే వేయబడు చున్నవి. వ్యవసాయమునకు ప్రత్యేకరక్షణ నీయుటకు మీరు ప్రత్యేకం మోయలేని భారమువుంచబడుచున్నది. యిప్పటిస్థితి పూర్తిగ మారవలెను. యిందులకు నా సూచన క్రమానుగత పన్నుల అభివృద్ధి విధానము.

య 16 లకు య 1 కి 1-0-0 పన్ను మాత్రమే

య 15 — 50   2-0-0

50 — 100   3-0-0

100 పైవారికి   4-0-0 లో లేక యింక హెచ్చుపన్ను

భూమిపై ఒకే పన్ను వుండాలి. వ్యవసాయ ఆదాయంపై పన్ను వేయబడే యెడల యీ భూమిపన్ను రద్దుపరచబడవలెను.

11. ఉపపరిశ్రమలు :— వ్యవసాయంపై ఆధారపడి కీల యాత్ర గడుపువారు నూటికి కిరీ మంది గలరు. యితమందిని వ్యవసాయం పోషించలేకున్నది. దీనితోడు ఉపపరిశ్రమలను ప్రోత్సహించవలసి యున్నది.

అ వి:—రాట్నం, వడ్డం, కమ్మరం, కమ్మరి, తేనెపుత్తి పాడి, కోళ్లు, తాటిబెల్లం, చర్మర, చిస్కత్తులు, మాట్లలు, కాగిత పరిశ్రమ వగైరా—

రాట్నం విషయమై యింకా అభివృద్ధి జరగాలి యితర దేశాలనుండి విగుమతి ఆర్యో సరుకులకు యిక్కడనే కుటీరపరిశ్రమలుగా పెంపొందించాలి. యీ సందర్భంలో జపానును అనుకరించాలి.

పెద్ద పరిశ్రమలలో చిన్న చిన్న భాగాలను పల్లెటూళ్ళకు మార్చాలి. దీనివల్ల రెండు విధాలు లాభాలు.

1. బస్టీలలో హెచ్చు కేంద్రీకరణ అయిన కార్మికుల సమ్మెలు వగైరాలు తగ్గలవు.
2. పల్లెటూళ్ళలోని నిర్వ్యాపారత తగ్గలదు. నిపుణత పెరుగుతుంది.

వ్యవసాయానికి, ఉపపరిశ్రమలకు సహితం Power విద్యుచ్ఛక్తిని వుపయోగించుటవల్ల తక్కువ శ్రమలో హెచ్చు పుత్పత్తి అగుటకు తోడ్పడవలెను.

12. వాణిజ్యపు పంటలు :— Commercial Crop^s ఆహారకారకను దృష్టిలో వుంచుకుని వాణిజ్యపు పంటలు (Commercial Crops) ను పండించరాదని ఆంక్షచేయుట దూరదృష్టిలేనిపని. నూటికి రోజు యకరాలలో ఆహారపదార్థములే పుత్పత్తిచేయబడుచున్నవి — నూటికి ఒకటి రెండు యకరాలకు తక్కువగానే యీ — వాణిజ్యపు పంటలు (Commercial Grops) చేయబడుచున్నవి. యీ పైర్లు పండింపబడు భూములు ఆహారపదార్థముల పంటకు అయోగ్యములను సంగతి ప్రధమతః తెలుసుకొనవలసినది. భూసారమునుబట్టి, కీరోష్ణస్థితులనుబట్టి నువ్వు, మిరప, ధనియం, వేరుశనగ; బొన్న, పసుపు, కూరగాయలు, పండ్ల తోటలు వగైరాలను ప్రోత్సహించుట అవుసరమున్ను శ్రామమున్ను అయియున్నది. అమెరికా, జపాను దేశములందు మనకంటె హెచ్చుగా యీ వాణిజ్యపు పంటలు Commercial Grops సాగుచేయబడుచున్న సంగతి గమనించవలసియున్నది.

13. విద్య :— విద్య వ్యవసాయాభివృద్ధికి హెచ్చుగా వుపయోగపడాలి. సాంకేతికవిద్య; వృక్ష, పశు, కీటక పృథ్వీకాస్త్రాల బోధనలకు ప్రాముఖ్యమివ్వాలి.

14. ధాన్యం రక్షణకు :— వేడిచేయు యంత్రాలు, పబ్లిక్ గోదామలు (Dying machines Public ware Houses) కావాలి. సరియైన గోదామలు (Godowns) లేక 20 లక్షల టన్నుల ధాన్యం నష్టమైనదని ప్రభుత్వపు అంచనా యిందులకు దీర్ఘవాయిదా అప్పుల నిచ్చి కొలది గ్రాంటుల నిచ్చి రైతుల ప్రోత్సహించవలెను. ధాన్యం అమ్మకానికి మార్కెట్లు (open markets) ఆవుసరం. మిల్లుదారులనుండి రైతుకురక్షణ ఆవుసరం. ప్రభుత్వమే సహకార సంఘాలద్వారా వ్యాపారం సాగించాలి.

15. ధాన్యం, పశువుల భీమాసంస్థల నిర్మాణం ఆవుసరం.

16. కొలుదార్లు :— యితరవృత్తులలో వుండి భూములను సంపాదించి వాటిని కాళ్ళకు యిచ్చి హెచ్చులాభమును గుంజువారు గలరు. కొలుదార్లకు నూటికి 16 కంటే హెచ్చు గిట్టుబాటు యెట్టి పరిస్థితిలోను వుండదు. యీ తోకు రెండు సంవత్సరముల నోటీసు నిచ్చి స్వంత వ్యవసాయం చేసుకొనవలసినదిగా నిర్ణయించవలెను. అట్లుగా చేసుకొననియెడల ఆ భూములకు ఒక నిర్ణీతమైన ఖరీదు యిరువది వాయిదాలలో యిచ్చునట్లు కొలుదారుకు సంక్రమింపజేయవలెను.

కొలు నిర్ణయము చేయవలెను. పంటలో సగంకంటే హెచ్చుకొలు నిర్ణయించరాదు.

17. వ్యవసాయ కూలీలు :— యిదొక ప్రత్యేక సమస్య. వీరి స్థితి రైతుస్థితికంటే అధ్వాన్నముగ నున్నది. తిన తిండి, కట్టు గుడ్డు నివసించుటకు గృహమైనను లేక బహు దీనస్థితియందున్నారు. యిందులో హెచ్చుయిది సరిజనులే.

వీరి కుండుకున్న అప్పులనెల్ల రద్దుపరచాలి వీరికి పెట్టుబడి పెట్టిది రైతులే. వారి వ్యవసాయంలోనే వీరువున్నారు. కాన యెట్టి మరతులు లేకుండా ఆ అప్పులన్నియు రద్దుచేయబడవలెను.

“వీరి ప్రత్యేక గూఢముల నివాసములను రద్దుచేసి గ్రామాల నంటి వున్న భూములను ప్రభుత్వంవారు స్వాధీనపరచుకుని ఒక్కొక్క కుటుంబ మునకు ఆరు పెంట్లు లేక మూడువందల గజాల స్థలమును ప్రత్యేకించి అందులో పక్కా భవనములను నిర్మించి సగం మొత్తం ప్రభుత్వం భరించి మిగతా సగం పదిహేను వాయిదాలపై ఆ వ్యవసాయకూలి యెవరి పనిలో వుండునో ఆ రయితవద్ద వసూలుచేయవలెను. (భీమాకంపెనీ వాయిదాల వలె) బంజరు భూములపై యీ వ్యవసాయ కూలీలకిచ్చి వీరిని భూస్వాములుగజేసి సమిష్టి వ్యవసాయకేంద్రమున సభ్యునిగ జేయవలెను.

దెబ్బలు, జబ్బులు, వృద్ధాప్యం పోషణలకు ప్రభుత్వం, వ్యవసాయ కుడు చెరిసగం భరించవలెను. కనీస కూలీ నిర్ణయం జరగాలి. బస్తా ఖరీదులో 1.0.0 కి 0.1.0 లేక 0.1.3 పనుల వత్తిడినిబట్టి హెచ్చుకూలి తీసుకొనవచ్చును.

జనరల్ :—వుద్యోగుల లంచగొండితనము, వర్తకుల దోపిడి విధానం, పన్నుల భారము; రైతుల రుణగ్రస్తత నేటి వ్యవసాయాభివృద్ధికి ఆటంక ములుగనన్నవి. వీటి నిర్మూలన జరగాలి. రయిత సంఘాలకు కార్మిక సంఘాల Trade Unions ప్రతిపత్తి యివ్వాలి, ఆధునిక వ్యవసాయ పద్ధతులగూర్చి రైతులో వ్యవసాయ ప్రదర్శనాలు, ప్రచురణ ప్రచారం నిశివిగా జరగాలి.

మనది పట్టణాల జేతం కాదు పల్లెటూళ్ళ జేతం. పల్లెటూరు మరలండి అని కోరలేస్తే చాలదు. పట్టణాలకంటే పల్లెటూళ్లు వాసయోగ్యంగా చేయాలి. పట్టణాలలో నివసించే వర్తకుడు, డాక్టరు; ఆచార్యుడు, స్టేడరు మొదలగువారు యేతిండి తింటున్నారో యెట్టి ఆరోగ్యవసతులు సౌకర్యాలు; విద్యాసౌకర్యాలు వగయిరా పొందుతున్నారో వాటి నన్నిటికి రయిత కరుణకుకూలి సమాన ప్రతిప్రతిగా నుండునట్లు సరిఘమును అర్థిక ప్రతి పత్తిని సంస్కరించాలి. అప్పుడే గ్రామము వ్యవసాయవృద్ధి ఆకర్షవంతముగ లాభదాయకముగ మార్పునొందగలవు.

రైతు ప్రతిపత్తి, రాబడి, కొనుగోలుకత్తి ప్రధమంగా వెంచుట ప్రభావధర్మము. రైతుకూలినిమాడ భూస్వామిగా క్రమానుగతముగ మార్పు విధానమును అవలంబించాలి.

సమీక్షలు

శ్రీ గౌరీపాటి పెంకటసుబ్బయ్యగారు రచించిన ఆంధ్రదేశానామక విరహవిరులు. పురాణ ప్రసిద్ధిగాంచిన ఘంటసాలలో వీరు జన్మించడంలో విశేషమంది. ఆ గ్రామచరిత్రకు సమగ్రంగా దీక్షించాడు. ఇప్పుడు — 'మన రైతు పెద్ద' అనే గ్రంథాన్ని వ్రాశాడు.

ఈ రైతు పెద్ద ఎవరో తెలుసా? శ్రీ గౌరీపాటి బ్రహ్మయ్యగారు — కాంగ్రెసు నేతలు, గాంధీజీ మనుచులు, పట్టాభి, కృష్ణకాశీ, కంఠింకా శ్రయానిక శిష్యులుని చెప్పకొన్నవారు. ఆం. రా. కాం. క్రై. పా. అఖండ నేతచేసినవారు, కైలుసు యిల్లుచేసుకొన్నవారు, త్యాగాన్ని మంచంగా భరించినవారు.

బ్రహ్మయ్యగారు ఆంధ్రదేశానికి తెలియనివారుకాదు. వీరినాటి వారిని చూస్తే మరచిపోవడంకాదా వుండదు. ఆ విగ్రహం, ఆ దీవి, ఆ ఆశ్రమవయం, ఆ ప్రేమ ఆకర్షణ మండలం. చల్లపల్లి ముంజానికొకటి తెలుసుచున్నవారే. వీరి చక్కటి వీరగాథ, ఇలాటి పెద్ద పుస్తకం వారి జీవితంలో.

ఇలాటి నాయకుల్ని ఎదురున్నా మనోజ్ఞతతో చూడాలి. వారి జీవితంలోగల వివిధవిషయాలన్నీ దగ్గర పెట్టుకొని, ఉన్నత ఆరానికి వ్యతిరేకముగా నిరూపించే దేశ సేవలో వారలాసరించింది గెలుపుకోడం అవసరం. శ్రీ పెంకటసుబ్బయ్యగారు ఆ అవసరాన్ని గమనించే ఈ గ్రంథం వ్రాశారా అనిపిస్తుంది. బ్రహ్మయ్యగారి జీవితంలోని ఘట్టాలు ఒక్కొక్కటికీ ఒక్కొక్కటిగ, కొండరకు అన్నీ పునరాగించవచ్చు. మరి ఇలాంటి గ్రంథం ఈనాటి పాఠశాలలో ఎందుకు పెట్టక? తెలియదు.

ఈ గ్రంథానికి 'రైతు పెద్ద' అని నామకరణం చేయ గ్రంథకర్త. రైతు పెద్దకంటే బ్రహ్మయ్యగారు 'తెలుగు పెద్ద' — కాంగ్రెసు తత్వం, గాంధీజీ త్యాగభావం అనిపిస్తుంది. భారతస్వాతంత్ర్యమునకు వందల సంవత్సరాల తేదీన కృషిలో బ్రహ్మయ్యగారుకాగా వీరి పుస్తకమునకు ముద్రాని చెప్పకొనవచ్చునాదా.

ఈ గ్రంథాన్నిలా చక్కటిఘట్టాలతో, వచనాలతో, కథలతో సమ-
కూర్చిన గ్రంథకర్తకు ధన్యవాదాలు. ఇంకా తెలుగునాయకుల గ్రంథాలు
వీరు వ్రాయగలరు. ఇవీకాలానికి కావ్యాలు - ముందుకాలానికి ఉపనిషత్తులు
అవుతవి.

—కృష్ణావత్రిక. 1948 అక్టోబరు 30.

‘జగ మెరిగిన బ్రాహ్మణుడు’ శ్రీ గొట్టిపాటి బ్రహ్మయ్యగారు
“రైతుపెద్ద” అంటే సామాన్యంగా శ్రీ బ్రహ్మయ్యగారికి ‘ప్రజానామం’గా
చెల్లిపోతూ వుంటుంది. యావదాంధ్రావనిలో - ముఖ్యంగా కృష్ణాజిల్లాలో
శ్రీ బ్రహ్మయ్యగారి మాస్తస్పర్శలేని రాజకీయాలులేవు. సాంఘిక, ఆర్థిక,
సేవారంగాలలో బ్రహ్మయ్యగారు నడయాడని తావులేదు. సుమారు గత
పాదశవాత్తి కృష్ణాజిల్లా చరిత్రవ్రాస్తే ‘బ్రహ్మయ్య’ గారు ఏ భీమపాత్రతో
పోలివుంటారు.

చరిత్ర ప్రసిద్ధిపొందినతావు(ఘంటసాల)లో జన్మించి, పేరు ప్రతిష్ఠలు
గల కుటుంబంలో పుట్టి శ్రీ బ్రహ్మయ్యగారు నిజగ్రామ కుటుంబాల కీర్తికి
తురాయి గట్టినారంటే అతిశయోక్తికాదు.

అట్టి ‘రైతుపెద్ద’ జీవితాన్ని మరో ‘రైతుకవి’ రచించడం సమంజ-
సంగావున్నది. శ్రీ గొర్రెపాటివారు స్వతః పోలికులు; ఆయినా కవితావ్యవ-
సాయములోకూడా వారికలం సాఫీగానడచి పూలపంటను పండిస్తుంది.
ముఖ్యంగా ‘జీవిత చరిత్ర’లను వ్రాయడంలో శ్రీ వెంకటసుబ్బయ్యగారు ఒక
అపూర్వపంథాను అనుసరించారు. ఒక వ్యక్తి జీవితాన్ని తేదీలతో వచ్చు
తెప్పడం నిజానికి ‘జీవితకథ’ అవుతుంది; కాని చరిత్రకాదు. కాని శ్రీవారి
‘జీవితం’ రచనలు నిజమైన ‘చరిత్ర’లే అవుతున్నవి. ఒకనాటి సాంఘిక
రాజకీయ సర్వసమస్యలు అందు చర్చితాలై అవి ‘చరిత్రలు’గా రూపొం-
డుతూవుండడమే వీరి కలంలోని విశిష్టత.

ఈ ‘రైతుపెద్ద’ అట్టి వెలక్కానికి మరో మచ్చుతునక—

మాతృభూమి 7-11-48

“సమర్థుడైన వచన రచయితగా, జీవితచరిత్రల రచయితగా వేరు ప్రఖ్యాతులు గడించుకున్న శ్రీ గొర్రెసాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారు ఈ గ్రంథాన్ని అపారమధురశైలిలో, సర్వజన సుగ్రాహ్యమైన వాడుకభాషలో వ్రాశారు, రైతు పెద్దగా, రాజకీయనాయకుడుగా శ్రీ బ్రహ్మయ్యగారి జీవిత విశేషాలను చిత్రించడంలో ప్రతి శీర్షిక అధ్యంతాలలోను మహాకవుల గ్రంథాలనుంచి ఆయా సన్నివేశములకు తగు పద్యములను ఉదహరించి తన పాండితీ ప్రకర్షను చాటుకున్నారు. శ్రీ ముట్నూరి కృష్ణారావుగారిని గురు పాడులుగా ఆరాధించిన శ్రీ వెంకటసుబ్బయ్యగారి రచనాచాతురిని గురించి శ్రీ, వార్ల వెంకటేశ్వరరావుగారు వ్రాసిన ఒకటి రెండు వాక్యాలను ఇక్కడ ప్రస్తావించడం అనుచితంకాదు. “శ్రీ, ముట్నూరి కృష్ణారావుగారు గురు పాడులైనందుకు నారి రచనా ప్రౌఢిచుఛాయలు ఇందులో కానవస్తున్నాయి. ఎత్తుగడలో అడేజోరు. వాక్యాలలో అడే పరుగు. వివరణలో అడే ప్రాగల్భ్యం”

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారన్నట్లు “ఇంత చక్కటి గ్రంథ మును వ్రాసి, దేశమునకు ప్రసాదించినందుకు మనమందరమును శ్రీ గొర్రె సాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారికి కృతజ్ఞులమైవుండాలి”

ఆంధ్రప్రభ 1948-12-2

“వికాలహృదయత, సానుభూతులతో వ్రాసినట్లు కనిపిస్తుంది. శైలి: రచనా విధానం, విషయాన్ని మంచి రసవంతంగా ప్రదర్శిస్తున్నవి”

ఆంధ్రపత్రిక, 30.1.49

ఆచార్యరంగ

ఈనాడు రైతులోకం ఎవరి నారాధిస్తున్నదో...ఎవరికి అంజలి ఘటా
స్తున్నదో ఎవరికి మంగళారతులు సమర్పిస్తున్నదో...ఆ మహానాయకుని
తీవిత చరిత్రయిది.

ప్రస్తుతం వ్రాయబడిన చరిత్రలలో ఇంత సహేతుకంగా సవిమర్శ
కంగా...సమగ్రంగా ఏ చరిత్రకూడా వ్రాయబడలేదు. ఇందులో రచయిత
యొక్క అసమాన ప్రతిభ—ఉట్టిపడుతున్నది.

ఇది రైతు లోకానికంతా ఆదర్శకమైన—మార్గదర్శకమైన చరిత్ర.
ఒక సామాన్యమైన రైతు బిడ్డ ఒక భావ్యకారుడుగా, ఒక మాత్రకారుడుగా,
అసమాన అందోభనకారుడుగా, ఒక మహోద్యమ నిర్మాతగా, ఒక మహా
వీరుడుగా, ఈనాడు దేశంలో ప్రస్తుతింపబడుతున్నాడంటే, నివిధంగా
అలాంటి దశకు రాగలిగాడో ప్రతిరైతు చరిత్రీరవలసిందే. మనరైతు వి
గ్లాఢపాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారి రచనలోని మాధుర్యాన్ని చవిచూడ
వలసిందే.

వెల విదురూపాయలై నా చాలా ఆకర్షణీయంగా—స్పష్టమైన మద్ర
బలో మాట్టానికి యింపుగా వుంది.

ప్రతిరైతూ తన ప్రత్యేక ఆస్తిగా వుంచుకోవగ్గ గ్రంథం—

అంధరాప్రదేశ్ కాంగ్రెస్ తెలవాడకు వ్రాసిన లభిస్తుంది.

నాగేల 23—7—48

